

Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi köz- és magánjog tanszék

Czigler Dezső Tamás:

**AZ EURÓPAI NEMZETKÖZI (KOLLÍZIÓS)
MAGÁNJOG ÉS CSALÁDI JOG FŐBB
KÉRDÉSEI**

Ph.D. értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Vörös Imre
egyetemi tanár,
az MTA levelező tagja

**Győr
2011.**

TARTALOMJEGYZÉK

α. BEVEZETÉS	14
---------------------------	----

I. FEJEZET

AZ EURÓPAI UNIÓ KOLLÍZIÓS JOGÁNAK HÁTTERE

β. AZ UNIÓS KOLLÍZIÓS JOG TÖRTÉNETI HÁTTERE

I. 1958-1999: a történeti fejlődés első szakasza.....	18
II. 1999-2009: a fejlődés második szakasza (az Amszterdami Szerződés hatályba lépése).....	19
III. 2009-től napjainkig: a harmadik szakasz (a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése).....	21

γ. AZ EGYES NORMÁK ÁTTEKINTÉSE

I. A Római Egyezmény.....	25
II. A Róma II. rendelet.....	26
III. A Róma I. rendelet.....	27
IV. Róma III. rendelet.....	29
V. A Róma IV. rendeletjavaslat: az öröklési kérdésekre alkalmazandó jog.....	31
VI. Róma V.: a házassági vagyonjogra alkalmazandó jog.....	32
VII. A Róma VI. rendelet: a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog.....	32

δ. ÖSSZEGZÉS

I. A hatályos szabályok számbavétele.....	34
---	----

II. FEJEZET

EGYES KOLLÍZIÓS JOGI NORMÁK-JAVASLATOK

ε. A RÓMA I RENDELET SZABÁLYAI: A SZERZŐDÉSEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	35
II. A szerződésre alkalmazandó jog elhatárolása az alaki érvényességre, teljesítéshez kötődő kérdésekre alkalmazandó jortól.....	36
III. A rendelet alkalmazási köre.....	37
IV. A jogválasztás.....	45
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	49
VI. Speciális szabályok.....	56
VII. A kötelező normákra és a közrendre vonatkozó szabályozás.....	66
VIII. Egyéb rendelkezések.....	78
IX. Az Nmjt. szerződési jogi szabályainak a Róma I. rendelettel való viszonya.....	79

ζ. A RÓMA II. RENDELET SZABÁLYAI: A KÁROKOZÁSRA ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	83
II. A kollíziós szabályok különbségei.....	84
IV. A felek jogválasztási szabadsága.....	89
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog meghatározása.....	90
VI. Speciális szabályok.....	95
VII. A jogalap nélküli gazdagodás, a megbízás nélküli ügyvitel és a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő károk	

VIII. Kötelező normák – Közrend.....	106
IX. Az Nmjt. deliktuális szabályainak a Róma II. rendelettel való viszonya.....	107
X. Egyéb rendelkezések.....	109

**η. A RÓMA III. RENDELET SZABÁLYAI: A VÁLÁSOKRA
ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA**

I. Általános megjegyzések.....	111
II. A kollíziós szabályok különbségei.....	114
III. A rendelet alkalmazási köre.....	115
IV. A felek jogválasztási szabadsága.....	120
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	122
VI. A közrendi kivétel lehetséges felértékelődése.....	123

**θ. A RÓMA IV. RENDELETJAVASLAT SZABÁLYAI: AZ ÖRÖKLÉSI KÉRÉSEKRE
ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA**

I. Általános megjegyzések.....	126
II. A kollíziós szabályok különbségei.....	127
III. A rendeletjavaslat alkalmazási köre.....	127
IV. A jogválasztás.....	134
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	136
VI. A családjogi és öröklési jogi rendszerek, illetve a nemzetközi (kollíziós) családi és öröklési jog összefüggései.....	137

**ι. A RÓMA VI. RENDELET SZABÁLYAI: A TARTÁSI
KÖTELEZETTSÉGEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA**

I. Általános megjegyzések.....	139
II. A kollíziós háttér – a kollíziós szabályok hasonlósága.....	140
III. A jegyzőkönyv és a rendelet viszonya.....	142
IV. A jegyzőkönyv és a rendelet alkalmazási köre.....	143
V. Jogválasztás.....	149
VI. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	151

III. FEJEZET

REJTŐZKÖDŐ KOLLÍZIÓS SZABÁLYOK AZ UNIÓS JOGBAN

κ. AZ IRÁNYELVI KOLLÍZIÓS SZABÁLYOK

I. A kollíziós jog töredezettsége.....	153
II. A Róma I. rendelet kivételi rendszere az irányelvek terén.....	157
III. Nem fogyasztóvédelmi tartalmú irányelvek.....	161
IV. Fogyasztóvédelmi tartalmú, a rendelet alkalmazását megelőző irányelvek.....	163
V. A vonatkozó uniós jog szabályainak átültetése a magyar jogba.....	178
VI. A fogyasztóvédelmi kollíziós jog egységesítése.....	186
VII. Összegzés.....	190

**λ. KOLLÍZIÓS JOG KONTRA BELSŐ PIAC JOGA – A SZÁRMAZÁSI ORSZÁG
ELVÉNEK PROBLEMATIKÁJA**

I. Általános megjegyzések.....	192
II. Alapszabadságok és kollíziós jog.....	192
III. Az egyes alapszabadságok kollíziós joggal való viszonyának áttekintése.....	196
IV. A származási ország elve a másodlagos jogforrásokban.....	199
V. Az alapszabadságok kivételi rendszere és a tagállamok kötelező normái.....	206
VI. Összegzés.....	208

μ. A NÉVVISSELÉS SZABÁLYAI

I. A Konstantinidis ügy.....	209
II. A Garcia Avello ügy.....	210
III. A Grunkin-Paul ügy.....	211
IV. Az érvelés megváltozása, a vonatkozó kollíziós jogi relevanciák.....	212

ν. AZ EURÓPAI UNIÓ KOLLÍZIÓS TÁRSASÁGI JOGA

I. Általános megjegyzések.....	213
II. Társasági jogi szabályok az elsődleges jogforrásokban.....	214
III. Kollíziós társasági jogi szabályok a másodlagos jogforrásokban.....	235
IV. Társasági jogi szabályok kontra Róma I. és II. rendelet: melyik norma, mi alapján és mire alkalmazandó?.....	240
V. Összefoglalás; a főbb kérdések áttekintése.....	246

IV. FEJEZET

ZÁRSZÓ – KONKLÚZIÓK

ξ. DE LEGE LATA MEGJEGYZÉSEK – NEMZETI JOG KONTRA UNIÓS JOG: ELTÉRŐ MÓDSZEREK, TENDENCIÁK, ÉRTÉKEK

I. Újfajta szabályozási módszerek megjelenése: az Uniós kollíziós jog „öntudatra ébredése”.....	249
II. Fontosabb tendenciák.....	252
III. Eltérő célok: az európaizálás és a nemzetközi-globális jogrend érték koncepciójának érvényesülése a tagállamok szempontjainak rovására.....	254

ο. DE LEGE FERENDA MEGJEGYZÉSEK

I. Az uniós kollíziós jog általános részének megteremtése.....	257
II. A kollíziós jog töredezettségének megszüntetése.....	262
III. A kimaradó területek kodifikálása.....	266

π. AZ EURÓPAI KOLLÍZIÓS JOG FEJLŐDÉSE: MERRE TOVÁBB?

I. A Stockholmi Programban rögzített tervek.....	269
II. A külső viszonyok fejlesztése.....	270

Jogesetek jegyzéke.....	271
--------------------------------	------------

Irodalomjegyzék.....	275
-----------------------------	------------

A szerző témához kapcsolódó publikációi.....	295
---	------------

RÉSZLETES TARTALOMJEGYZÉK

α. BEVEZETÉS	14
---------------------------	----

I. FEJEZET

AZ EURÓPAI UNIÓ KOLLÍZIÓS JOGÁNAK HÁTTERE

β. AZ UNIÓS KOLLÍZIÓS JOG TÖRTÉNETI HÁTTERE

I. 1958-1999: a történeti fejlődés első szakasza.....	18
II. 1999-2009: a fejlődés második szakasza (az Amszterdami Szerződés hatályba lépése).....	19
1. Az elsődleges jogforrási háttér átalakítása.....	19
III. 2009-től napjainkig: a harmadik szakasz (a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése).....	21
1. A fontosabb változtatások.....	21
2. A hatályos szabályzás.....	22
3. Az Egyesült Királyság, Írország és Dánia különállása.....	23
a) Egyesült Királyság, Írország különállása – <i>opt-in</i> lehetőséggel.....	23
b) Dánia – Az <i>opt-in</i> egyedi aktusoknál kizárt.....	24

γ. AZ EGYES NORMÁK ÁTTEKINTÉSE

I. A Római Egyezmény.....	25
II. A Róma II. rendelet.....	26
III. A Róma I. rendelet.....	27
IV. Róma III. rendelet.....	29
V. A Róma IV. rendeletjavaslat: az öröklési kérdésekre alkalmazandó jog.....	31
VI. Róma V.: a házassági vagyonjogra alkalmazandó jog.....	32
VII. A Róma VI. rendelet: a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog.....	32

δ. ÖSSZEGZÉS

I. A hatályos szabályok számbavétele.....	34
---	----

II. FEJEZET

EGYES KOLLÍZIÓS JOGI NORMÁK-JAVASLATOK

ε. A RÓMA I RENDELET SZABÁLYAI: A SZERZŐDÉSEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	35
II. A szerződésre alkalmazandó jog elhatárolása az alaki érvényességre, teljesítéshez kötődő kérdésekre alkalmazandó jogtól.....	36
III. A rendelet alkalmazási köre.....	37
1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály.....	37
a) Területi hatály.....	37
b) Időbeli hatály.....	37
c) Tárgyi hatály.....	38
d) Személyi hatály.....	41
2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya.....	42
a) A rendelet uniós jogszabályokkal való viszonya.....	42
b) A rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonya.....	43

c) A rendelet hazai jogszabályokkal való viszonya.....	43
IV. A jogválasztás.....	45
1. A jogválasztás módjai.....	45
2. A hallgatólagos jogválasztás.....	46
3. A fórumválasztás és jogválasztás összekapcsolásának mellőzése.....	46
4. A nem állami jog választása.....	47
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	49
1. A Római Egyezmény megoldása a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra.....	49
2. A rendelet és az egyezmény jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra vonatkozó szabályainak átstrukturálása.....	50
3. A (leg)szorosabb kapcsolat értékelése a rendeletben.....	51
4. Kiegészítő megjegyzések: a szokásos tartózkodási hely meghatározása az uniós jogban.....	53
a) Természetes személyek szokásos tartózkodási helye.....	53
b) Társaságok szokásos tartózkodási helye.....	56
VI. Speciális szabályok.....	56
1. A fuvarozási szerződésekre alkalmazandó jog.....	56
a) Árufuvarozási szerződések.....	57
b) Személyszállítási szerződések.....	57
2. A fogyasztói szerződésekre alkalmazandó jog.....	59
a) A tárgyi hatály bővülése az egyezményhez képest.....	59
b) A személyi hatály és a harmadik államok polgárai.....	60
c) Lényegi rendelkezések.....	60
3. A biztosítási szerződésekre alkalmazandó jog rendeletbeli szabályozása.....	60
a) A joganyag változása az egyezménytől a rendeletig.....	60
b) Tárgyi-területi hatály.....	62
c) Lényegi rendelkezések.....	63
4. Az egyéni munkaszerződésekre alkalmazandó jog.....	64
a) A szabályok háttere.....	64
b) Lényegi rendelkezések.....	65
VII. A kötelező normákra és a közrendre vonatkozó szabályozás.....	66
1. A háttérről – kógens kötelező normák versus imperatív kötelező szabályok.....	66
2. A jogválasztást korlátozó kötelező (kógens) szabályok.....	67
a) A jogválasztást általánosságban korlátozó kötelező (kógens) normák.....	67
b) A jogválasztást speciális területeken korlátozó kötelező (kógens) normák.....	70
3. A feltétlen érvényesülést kívánó imperatív szabályok.....	71
a) A Római Egyezmény szabályai.....	72
b) A rendelet szabályai.....	73
4. A kötelező normák jellege – Közjog versus magánjog.....	74
a) Imperatív szabályok és a közjog.....	74
b) Kógens szabályok és a közjog.....	75
5. A közrend klauzula rendeletbeli szabályozása.....	77
VIII. Egyéb rendelkezések.....	78
IX. Az Nmjt. szerződési jogi szabályainak a Róma I. rendelettel való viszonya.....	79
1. A Róma I. rendelet és az Nmjt. viszonya.....	79
2. Az Nmjt. "maradék" szabályai.....	80
a) Az alaki szabályok összekapcsolása a szerződésre alkalmazandó joggal.....	80
b) A jogválasztás.....	80
c) A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szabályozása.....	81

ζ. A RÓMA II. RENDELET SZABÁLYAI: A KÁROKOZÁSRA ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	83
II. A kollíziós szabályok különbségei.....	84

III. A rendelet alkalmazási köre.....	85
1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály.....	85
a) Területi hatály.....	85
b) Időbeli hatály.....	85
c) Tárgyi hatály.....	86
d) Univerzális hatály és személyi hatály.....	87
2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya.....	87
a) A rendelet uniós jogszabályokkal való viszonya.....	87
b) A rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonya.....	88
c) A rendelet hazai jogszabályokkal való viszonya.....	89
IV. A felek jogválasztási szabadsága.....	89
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog meghatározása.....	90
1. A lex loci damni elv térnyerése, a korábbi tagállami szabályozás.....	90
2. A távolsági deliktumok helyzete és azok kapcsolata a közösségi joghatósági szabályokkal.....	92
3. A károsult és a kárt okozó közös szokásos tartózkodási helyének figyelembevétele.....	93
4. Az általános szabályok alóli kivétel: a károkozás szorosabb kapcsolata egy másik állammal.....	94
VI. Speciális szabályok.....	95
1. A termékfelelősségre alkalmazandó jog meghatározása.....	95
a) Az államok közti különbségek.....	95
b) Az uniós anyagi jogegységesítés elégtelen volta.....	96
2. Versenycelemek és a rendelet kapcsolata: a tisztességtelen versenyre és a verseny korlátozására alkalmazandó jog meghatározása.....	97
3. A környezetkárosításból eredő károk.....	99
4. A szellemi tulajdonok megsértéséből eredő igény.....	99
5. A szervezett fellépés.....	100
VII. A jogonal nélküli gazdagodás, a megbízás nélküli ügyvitel és a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő károk (culpa in contrahendo) szabályai.....	101
1. A jogonal nélküli gazdagodás.....	101
a) A kollíziós jogok eltérései.....	101
b) A rendelet szabályai.....	102
2. A megbízás nélküli ügyvitel.....	102
a) Általános háttér.....	102
b) A rendelet szabályai.....	103
3. A culpa in contrahendo.....	103
a) Általános háttér.....	103
b) A rendelet egyes rendelkezései.....	105
VIII. Kötelező normák – Közrend.....	106
IX. Az Nmjt. deliktuális szabályainak a Róma II. rendelettel való viszonya.....	107
1. A hazai szabályozásról általánosságban.....	107
2. A hazai szabályozás tartalma.....	108
3. Példa a hazai szabály alkalmazására.....	109
X. Egyéb rendelkezések.....	109

η. A RÓMA III. RENDELET SZABÁLYAI: A VÁLÁSOKRA ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	111
1. A „válások” kifejezés használatáról.....	111
2. A Róma III. rendelet megalkotásának előnyei-hátrányai.....	111
3. A megerősített együttműködés hátránya.....	114

II. A kollíziós szabályok különbségei.....	114
III. A rendelet alkalmazási köre.....	115
1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály.....	116
a) Területi hatály.....	116
b) Időbeli hatály.....	116
c) Tárgyi hatály.....	116
d) Személyi hatály.....	118
2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya.....	118
a) Uniós jogszabályokkal való viszony.....	118
b) A nemzetközi egyezményekkel való viszony.....	185
c) A rendelet hazai szabályokkal való viszonya.....	119
IV. A felek jogválasztási szabadsága.....	120
1. A választható jogok köre.....	120
2. A jogválasztás megtétele.....	121
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	122
VI. A közrendi kivétel lehetséges felértékelődése.....	123
1. Közrendi kivétel a megengedőbb szabályozású államokban történő alkalmazásra.....	123
2. Közrendi kivétel a szigorúbb szabályozású államokban történő alkalmazásra.....	123
3. Házasságok felbontása és a magyar közrend.....	124
4. A közrend és a házasságok elismerése.....	124

0. A RÓMA IV. RENDELETJAVASLAT SZABÁLYAI: AZ ÖRÖKLÉSI KÉRÉSEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	126
II. A kollíziós szabályok különbségei.....	127
III. A rendeletjavaslat alkalmazási köre.....	127
1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály.....	127
a) Területi hatály.....	127
b) Időbeli hatály.....	127
c) Tárgyi hatály.....	128
d) Személyi hatály.....	130
2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya.....	131
a) A rendeletjavaslat uniós jogszabályokkal való viszonya.....	131
b) A rendeletjavaslat nemzetközi egyezményekkel való viszonya.....	131
c) A rendeletjavaslat hazai szabályokkal való viszonya.....	132
IV. A jogválasztás.....	134
1. A jogválasztás korlátozása az állampolgárság jogára.....	134
2. Kiegészítő szabályok a jogválasztás terén.....	135
V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	136
1. Általános eset.....	136
a) Az alkalmazandó jog.....	136
b) Nyugvó hagyaték és államérdék.....	136
c) Egyéb szabályok – Az elfogadás-lemondás alaki érvényessége, a közrend érvényesülése, vissza- és továbbutalás kizárása.....	136
2. Öröklési szerződések: félúton a szerződések és a végrendelet között.....	137
VI. A családjogi és öröklési jogi rendszerek, illetve a nemzetközi (kollíziós) családi és öröklési jog összefüggései.....	137

I. A RÓMA VI. RENDELET SZABÁLYAI: A TARTÁSI KÖTELEZETTSÉGEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések.....	139
--------------------------------	-----

II. A kollíziós háttér – a kollíziós szabályok hasonlósága.....	140
III. A jegyzőkönyv és a rendelet viszonya.....	142
IV. A jegyzőkönyv és a rendelet alkalmazási köre.....	143
1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály.....	143
a) Területi hatály.....	143
b) Időbeli hatály.....	144
c) Tárgyi hatály.....	145
d) Személyi hatály.....	145
2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya.....	146
a) A rendelet uniós jogszabályokkal való viszonya.....	146
b) A rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonya.....	146
c) A rendelet hazai jogszabályokkal való viszonya.....	148
V. Jogválasztás.....	149
1. A kötelezett szokásos tartózkodási helyének joga, jogválasztás és fórumválasztás kapcsolódása.....	150
2. A klasszikus jogválasztás, és annak korlátai.....	150
VI. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog.....	151
1. Általános eset: jogosult szokásos tartózkodási helyének joga.....	151
2. Kivétel I.: Szülőtartás, gyermektartás, kis- és fiatalkorú személy tartása.....	151
3. Kivétel II.: A házastársak tartása: a szorosabb kapcsolat kifogása.....	152
4. Egyéb lényegesebb rendelkezések.....	152

III. FEJEZET

REJTŐZKÖDŐ KOLLÍZIÓS SZABÁLYOK AZ UNIÓS JOGBAN

κ. AZ IRÁNYELVI KOLLÍZIÓS SZABÁLYOK

I. A kollíziós jog töredezettsége.....	153
1. Általános megjegyzések.....	153
2. Déjà vu – a hiba a mátrixban van.....	155
a) A rétegek egymáshoz való viszonya kaotikus.....	155
b) „Lukák” a Róma I. rendeletben.....	156
II. A Róma I. rendelet kivételi rendszere az irányelvek terén.....	157
1. A rendelet javaslatának megoldása.....	157
2. A rendelet végső szövegének megoldása.....	159
a) Általános szabályok: az egyéb uniós kollíziós szabályok megelőzik a rendelet alkalmazását.....	159
b) Egy furcsa megoldás: azon szabályok, melyek elvileg a rendelet alá tartoznak, de mégsem nyernek alkalmazást.....	159
c) Az irányelvek típusai.....	160
III. Nem fogyasztóvédelmi tartalmú irányelvek.....	161
1. A jogellenesen elvitt kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló irányelv.....	161
a) A norma tárgya.....	161
b) A kollíziós jogi kapcsolás.....	161
c) Róma I. kontra Visszaszolgáltatási irányelv.....	162
2. A munkavállalók kiküldetéséről szóló irányelv.....	162
a) A Róma I. rendelet munkavállalókra vonatkozó szabályai.....	162
b) A kiküldetési irányelv tárgya.....	163
c) Kollíziós szabályok.....	163
d) Róma I. kontra Kiküldetési irányelv.....	163
IV. Fogyasztóvédelmi tartalmú, a rendelet alkalmazását megelőző irányelvek.....	163
1. A Róma I. rendelet fogyasztói szerződésekre vonatkozó rendelkezései.....	163
a) A rendelet 6. cikkének tárgyi hatálya.....	163
b) A 6. cikk lényegi rendelkezései.....	165

c) Az általános szabályok és a 6. cikk viszonyának árnyalása.....	165
2. A fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseiről szóló irányelv.....	166
a) Az irányelv tárgya.....	166
b) A kollíziós rendelkezések.....	166
c) Róma I. rendelet v. Tisztességtelen szerződési feltételekről szóló irányelv.....	167
3. A távollévők között kötött szerződésekről szóló irányelv.....	170
a) Az irányelv tárgya.....	170
b) A kollíziós jogi kapcsolás.....	170
c) Róma I. rendelet kontra Távollévők között kötött szerződésekről szóló irányelv.....	171
4. A fogyasztói adásvételről szóló irányelv.....	171
a) Az irányelv tárgya.....	171
b) Az irányelv kollíziós rendelkezései.....	171
c) Róma I. rendelet kontra Fogyasztói adásvételről szóló irányelv.....	172
5. A távollévők közötti pénzügyi szolgáltatásokról szóló irányelv.....	172
a) Az irányelv tárgya.....	172
b) A kollíziós jogi kapcsolás.....	172
c) Róma I. rendelet kontra Távollévők közötti pénzügyi szolgáltatásokról szóló irányelv.....	173
6. Az ingatlanok időben megosztott használati jogáról (timeshare) szóló irányelv.....	174
a) Az irányelv tárgya.....	174
b) A kollíziós megoldás – A kapcsolóelv kiterjesztése a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra.....	174
c) Róma I. rendelet kontra Timeshare irányelv.....	175
7. Az üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre vonatkozó irányelv.....	177
a) Az irányelv tárgya.....	177
b) A kollíziós jogi kapcsolás.....	177
c) Róma I. kontra üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre vonatkozó irányelv.....	177
V. A vonatkozó uniós jog szabályainak átültetése a magyar jogba.....	178
1. A nem fogyasztóvédelmi tárgyú irányelvi kollíziós szabályok átültetése.....	178
a) A jogellenesen elvitt kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló irányelv átültetése.....	178
b) A munkavállalók kiküldetéséről szóló irányelv átültetése.....	180
2. A fogyasztóvédelmi tárgyú irányelvek kollíziós normáinak átültetése.....	180
a) A fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseiről szóló irányelv „összekötése” a fogyasztói adásvétellel.....	180
b) A távollévők között kötött fogyasztói szerződésekről szóló irányelv.....	181
c) A pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról szóló irányelv.....	182
d) Az ingatlanok időben megosztott használati jogáról szóló irányelv.....	182
e) Az üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre vonatkozó irányelv átültetése.....	183
3. A Róma I. rendelet szabályainak átültetése: „eltűnt” szabályok.....	183
a) A Rendelet és a hazai jog megoldása.....	183
b) A munkajogi szabályok törlése.....	184
c) A fogyasztói szerződésre alkalmazandó szabályok törlése.....	184
4. Néhány probléma a szabályozás rendszerével és a kollíziós jog átültetésével kapcsolatosan.....	185
VI. A fogyasztóvédelmi kollíziós jog egységesítése.....	186
1. A biztosítási szerződések szabályai.....	186
2. A fogyasztóvédelmi kollíziós jog egységesítése.....	187
a) Javaslat a fogyasztóvédelmi szabályok egységesítéséről.....	187
b) A javaslat kollíziós rendelkezései.....	189

c) Róma I. rendelet kontra fogyasztóvédelmi javaslat.....	189
VII. Összegzés.....	190

λ. KOLLÍZIÓS JOG KONTRA BELSŐ PIAC JOGA – A SZÁRMAZÁSI ORSZÁG ELVÉNEK PROBLEMATIKÁJA

I. Általános megjegyzések.....	192
II. Alapszabadságok és kollíziós jog.....	192
1. Az alapszabadságok kollíziós jogi oldala: kollíziós szabályok, mint a belső piaci <i>acquis</i> nyúlványai.....	192
2. A kollíziós szabály mibenléte – európai jogi kontextusban.....	194
a) Mi a kollíziós szabály tartalma?.....	194
b) Mitől nemzetközi magánjogi szabályok?.....	196
III. Az egyes alapszabadságok kollíziós joggal való viszonyának áttekintése.....	196
1. Áruk szabad mozgása.....	197
2. Személyek szabad mozgása.....	197
3. Szabad szolgáltatásnyújtás.....	198
4. Tőke szabad áramlása.....	199
5. Egyéb szabályok.....	199
IV. A származási ország elve a másodlagos jogforrásokban.....	199
1. A (tv)műsorszolgáltatási irányelv.....	199
2. Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv.....	199
a) Az irányelv szabályozási módszere.....	199
b) Az irányelv és a Róma I. és Róma II. rendelet viszonya.....	203
3. Az elv kodifikációjának „visszaverése”: a belső piaci szolgáltatásokról szóló irányelv.....	203
V. Az alapszabadságok kivételi rendszere és a tagállamok kötelező normái.....	206
1. Kötelező normák, mint a belső piac joga és a kollíziós jog által kijelölt szabályok.....	206
2. A tagállamok joga közti kollízió.....	207
VI. Összegzés.....	208

μ. A NÉVVISSELÉS SZABÁLYAI

I. A Konstantinidis ügy.....	209
II. A Garcia Avello ügy.....	210
1. Tényállás, az Európai Bíróság ítélete.....	210
2. Az ügy hazai utóélete.....	211
III. A Grunkin-Paul ügy.....	211
IV. Az érvelés megváltozása, a vonatkozó kollíziós jogi relevanciák.....	212

v. AZ EURÓPAI UNIÓ KOLLÍZIÓS TÁRSASÁGI JOGA

I. Általános megjegyzések.....	213
1. Bevezetés.....	213
II. Társasági jogi szabályok az elsődleges jogforrásokban.....	214
1. A generális háttér: a diszkrimináció tilalma és annak nemzetközi magánjogi hatásai.....	214
2. A letelepedés szabadsága.....	214
a) A letelepedés szabadságának elsődleges jogforrásbeli háttere.....	214
b) A letelepedés szabadsága és a nemzetközi magánjog.....	216
3. Az elsődleges letelepedéshez köthető esetjog.....	218
a) A Daily Mail ügy.....	218
b) Az Überseering ügy.....	220
c) A SEVIC ügy.....	221
d) A Cartesio ügy.....	222
e) A Factortame (II) ügy.....	225
f) A Hughes de Lasteyrie ügy.....	225

4. A másodlagos letelepedéshez köthető esetjog.....	226
a) A Centros ügy.....	226
b) Az Inspire Art ügy.....	228
c) A Segers ügy.....	229
d) A Bizottság kontra Franciaország ügy.....	231
e) A Commerzbank ügy.....	232
f) A Cadburry Schweppes ügy.....	233
III. Kollíziós társasági jogi szabályok a másodlagos jogforrásokban.....	235
1. A publicitás szabályozása.....	235
2. Az európai gazdasági egyesülésre vonatkozó kollíziós szabályok.....	236
3. Az európai részvénytársaságra vonatkozó szabályok.....	238
4. Társaságok egyesülése.....	239
IV. Társasági jogi szabályok kontra Róma I. és II. rendelet: melyik norma, mi alapján és mire alkalmazandó?.....	240
1. A Róma I. rendelet tárgyi hatálya aló kivett területek.....	241
2. Az üzletrészek átruházása.....	242
3. Magyar cégek (belföldi cégek) szerződéskötése.....	243
4. A szerződéskötést megelőző tárgyalásokból eredő károkozás.....	244
5. A társasági szerződésekre alkalmazandó jog.....	244
6. Szerződésen kívül okozott károk.....	245
V. Összefoglalás; a főbb kérdések áttekintése.....	246

IV. FEJEZET

ZÁRSZÓ – KONKLÚZIÓK

ξ. DE LEGE LATA MEGJEGYZÉSEK – NEMZETI JOG KONTRA UNIÓS JOG: ELTÉRŐ MÓDSZEREK, TENDENCIÁK, ÉRTÉKEK

I. Újfajta szabályozási módszerek megjelenése: az Uniós kollíziós jog „öntudatra ébredése”.....	249
II. Fontosabb tendenciák.....	252
1. Az állampolgársági elv háttérbe szorulása.....	252
2. A harmadik államokból származók jogainak bővülése.....	252
3. A tagállami anyagi családi jogi és öröklési jogi szabályok, valamint az uniós nemzetközi magánjog ütközése: beavatkozás a tagállamok „intimszféráiba”.....	253
III. Eltérő célok: az európaizálás és a nemzetközi-globális jogrend értékkepciójának érvényesülése a tagállamok szempontjainak rovására.....	254

o. DE LEGE FERENDA MEGJEGYZÉSEK

I. Az uniós kollíziós jog általános részének megteremtése.....	257
1. Az általános fogalmak definícióinak hiánya.....	257
2. A joggyakorlat problémái.....	257
3. Az általános rész megteremtésének lehetséges módjai.....	259
4. Az európai kollíziós jog általános részének tartalma.....	260
II. A kollíziós jog töredezettségének megszüntetése.....	262
1. Általános megjegyzések.....	262
2. A joghatóságra, illetve a határozatok elismerésére és végrehajtására irányuló szabályok integrálása.....	263
3. A „töredezettségmentesítés” jögalapja.....	264
4. A területi töredezettség kezelése.....	264
a) Dánia, az Egyesült Királyság és Írország helyzetének rendezése.....	264
b) Megerősített együttműködés: haladás kontra áttekinthetőség?.....	265
III. A kimaradó területek kodifikálása.....	266
1. Általános megjegyzések.....	266

a) Szubszidiaritás és hatáskörmegosztás, mint akadályozó tényezők?.....	266
2. Kimaradó területek kontra szabályozott területek.....	266
3. A fontosabb kodifikálandó területek számbavétele.....	266

π. AZ EURÓPAI KOLLÍZIÓS JOG FEJLŐDÉSE: MERRE TOVÁBB?

I. A Stockholmi Programban rögzített tervek.....	269
II. A külső viszonyok fejlesztése.....	270

Jogesetek jegyzéke.....	271
Irodalomjegyzék.....	275
A szerző témához kapcsolódó publikációi.....	295

α. BEVEZETÉS

Jelen írás egy dinamikusan fejlődő és aktuális területtel, az Európai Unió kollíziós jogával, annak hátterével és fontosabb jogforrásaival foglalkozik. E szabályok azt határozzák meg, hogy bizonyos – alapvetően nemzetközi elemmel rendelkező – jogviszonyokra mely állam jogát kell alkalmaznunk. A szabályok legtöbbször közvetlen hatállyal bír és közvetlenül alkalmazandó – hazánkban is. A munka kimondottan a magánjogi (polgári jogi), illetve családi jogi területekre koncentrál, egyéb normakollízióval – például a közjogi-közigazgatási szabályok kollíziójával – nem foglalkozik. Ennek megfelelően, amikor jelen írásban a „kollíziós jog” kifejezést használjuk, alapvetően az e területeken található nemzetközi normaütközések feloldására szolgáló uniós szabályokra koncentrálunk.

E téma választására több körülmény sarkallta a szerzőt. Egyrészt azt látta, hogy egyre nehezebb eligazodni az újabb és újabb uniós kollíziós rendelkezések között, annak ellenére, hogy e normák jelentősége igen nagy. Másrészt az egyes jogszabályokat – a nemzetközi és hazai szakirodalomban – vagy önállóan tárgyalják,¹ vagy kimondottan a tagállami nemzetközi magánjogot taglaló munkákba illesztik be.² Ezek mellett olyan megoldás is létezik, hogy kimondottan egy részterület – például a nemzetközi szerződési jog – anyagi jogi szabályai mellett ismertetik az uniós nemzetközi magánjogi normákat.³ E módszerek mind rendelkeznek létjogosultsággal, és praktikus szempontból is igencsak hasznosak. A dolgozat szerzője ugyanakkor egy európai jogi megközelítésű írást szeretett volna létrehozni, mely az uniós nemzetközi magánjogot, mint az európai jog egy részét tárgyalja. Ennek a megoldásnak is számos haszna lehet.

Így például egyre tisztábban látni, hogy az egyes uniós jogszabályok tartalmánál kezd fontosabbá válni a normák egymáshoz való viszonyának vizsgálata. A hazai jogszabályok, nemzetközi szerződések és a számtalan uniós szabály „forgatagában” nehéz eligazodni. Bizonyos esetekben nehezen eldönthető, hogy melyik élethelyzetre melyik normát hívjuk fel. Egy példával megvilágítva a problematikát: azt, hogy mit értünk szokásos tartózkodási hely alatt, hellyel-közzel mindannyian tudjuk. Az is egyértelmű, ha egy rendelet adásvételi szerződésekre az eladó szokásos tartózkodási helyét rendeli alkalmazni. Azt viszont, hogy egy

¹ Ld. pl. DICKINSON, A.: *The Rome II Regulation*. Oxford University Press, Oxford, 2009.; *Rome I Regulation* (Ed. Ferrari, F.-Leible, S.). Sellier, Munich, 2009.

² Utóbbi megoldást választja az – újonnan módosított – nemzetközi magánjogi (tan)könyvek jelentős része, ld. pl. BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. KRIM Bt., Budapest, 2010.

³ Ld. pl. *Internationales Vertragsrecht – Das internationale Privatrecht der Schuldverträge* (Hrsg. Reithmann, C.-Martiny, D.). Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2010. 1245-1316.

uniós rendelet a hazai normákat felülírja-e, illetve az e téren kötött nemzetközi egyezményeink hogyan viszonyulnak a rendelethez, vagy hogy mely területek mely norma alá tartoznak, már sokkal nehezebben látjuk át.

Az uniós kollíziós jog ráadásul számos kérdést vet fel. Milyen irányba fejlődjön a joganyag és hol találhatóak a határai? Mik azok a területek, amiket be lehetne, és be kellene vonni a szabályozásba? Mely területek szabályozása a legproblematicusabb?

E kérdésekre a választ leginkább egy átfogó, kimondottan európai joggal, európai nemzetközi magánjoggal foglalkozó mű adhatja meg számunkra. Szerkezetét és tartalmi elemeinek mélységét tekintve hasonló, átfogó munka már kikerült a MTA Jogtudományi Intézetének műhelyéből. Ligeti Katalin ugyanis egy szintén a bel- és igazságügyi együttműködés alá tartozó területen már megjelentetett több kötetet is. Utóbbiak az Európai Unió büntetőjogát tekintik át, és jelen dolgozat szerzőjének is mércéül szolgálhattak.⁴

A fentiek mellett ráadásul az uniós kollíziós jog rokonterületeit vizsgálva azt látjuk, hogy a nemzetközi eljárásjogászok – miután az eljárási jog harmonizációja korábban indult meg – némileg elhúztak a nemzetközi magánjogászok mellett. E megállapítás mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomra nézve igaz. Számtalan könyv jelent meg hazánkban is, mely az uniós eljárásjogot tárgyalja. Egyik-másik ezek közül európai színvonalú. Érdekes itt megemlíteni a Kengyel-Harsági féle „Európai polgári eljárásjog kötetet”,⁵ vagy Wopera Zsuzsa⁶ munkáit, esetleg a Brávác-Szőcs féle európai (polgári) eljárásjogot (is) tartalmazó, „Jogviták határok nélkül” című könyvet.⁷ Jelen dolgozat szerzője – tartalmánál fogva – ide sorolná még Nagy Csongor István „Az Európai Unió nemzetközi magánjoga” című⁸ nagy ívű munkáját is, mely – a 2007-2008-as évi kollíziós jogi „robbanást” megelőző – európai nemzetközi magánjogot (kollíziós jogot, illetve eljárási jogot) tárgyalja egy kötetben.

A dolgozat írása során a szerző próbálta a legszélesebb körben feldolgozni a nemzetközi szakirodalmat, mely magyarázó jellege miatt kiválóan használható volt az egyes szabályok értelmezése kapcsán. A hivatkozott források jó része elérhető Magyarországon is, például az Országgyűlési Könyvtárban. A szerző csupán a források egy részét szerezte be külföldről.

⁴ LIGETI K.: *Büntetőügyekben és rendőri ügyekben történő együttműködés az Európai Unióban*. KJK Kerszöv, Budapest, 2004.; *Az európai büntetőjog kézikönyve* (Szerk. Kondorosi F. – Ligeti K.). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

⁵ KENGYEL M.-HARSÁGI V.: *Európai polgári eljárásjog*. Osiris, Budapest, 2006.

⁶ *Az Európai Unió polgári eljárásjoga* (Szerk. Wopera Zs.). CompLex, Budapest, 2007.; *Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában – Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz* (Szerk. Wopera Zs.-Wallacher L.): Complex Kiadó, Budapest, 2006.

⁷ BRÁVÁCZ O.-né-SZŐCS T.: *Jogviták határok nélkül: Joghatóság, külföldi határozatok elismerése és végrehajtása polgári ügyekben*. HVG - ORAC, Budapest, 2003.

⁸ NAGY CS. I.: *Az Európai Unió nemzetközi magánjoga*. HVG ORAC, Budapest, 2006.

Utóbbiak jórészt az európai joghoz, családi joghoz, illetve az öröklési joghoz köthető irodalomra vonatkoztak. E téren a hamburgi Max Planck Intézet könyvtárát használta.

A mű négy témakörre bontható:

- először az uniós kollíziós jog háttérét tárgyalja (I. fejezet: Az Európai Unió kollíziós jogának háttére),
- majd sorra veszi az egyes kollíziós tárgyú uniós rendeleteket (II. fejezet: Egyes kollíziós jogi normák-javaslatok),
- ismerteti az *acquis communautaire* töredezett (fragmentált), „eldugott” kollíziós szabályait (III. fejezet: Rejtőzködő kollíziós szabályok az uniós jogban),
- végül következnek a *de lege lata* és *de lege ferenda* megállapítások (IV. fejezet: Zárszó – Konklúziók).

A dolgozat kutatóhelyi vitáján fölmerült, hogy esetleg célszerű lenne egy önálló, a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia szerepére vonatkozó részt beiktatni az írásba. E nézetten jelen írás szerzője alapvetően egyet ért. Annak ugyanakkor, hogy jelen munkában a Konferencia munkája mégsem szerepel külön fejezetben, két főbb oka van. Az egyik a terjedelmi korlát: a nyilvános védésre terveink szerint inkább egy alaposan visszavágott dolgozatot terveznénk, mely az opponensek számára is szikárabb és kötöttebb tematikájú. Másrészt – kimondottan csupán a terjedelmi korlátok miatt – ha azt kell vizsgálni, hogy mely részeket vágjuk ki az egyszerűség végett, a magunk részéről elégségesnek ítéljük meg az egyes uniós normák nemzetközi egyezményekkel való viszonyánál írtakat.

Szükségesnek látszik emellett megtenni néhány pontosító megjegyzést is. Előljáróban, a joganyaghoz kötődően jegyezzük meg: a dolgozatban az uniós jog, illetve európai jog kifejezéseket szinonimaként fogjuk használni. Némely esetben ráadásul – ahogy fentebb is láthattuk – ezek mellett az *acquis communautaire* kifejezést is alkalmazzuk az Európai Unió joga kapcsán. A közösségi jog kifejezést ezek mellett kimondottan a – korábbi – Európai Közösség, esetleg az Európai Gazdasági Közösség szabályaira értjük.

Emellett, ahogyan a dolgozat címéből is kitűnik, ugyanígy szinoním fogalomként fogjuk használni az uniós nemzetközi magánjog és európai nemzetközi magánjog kifejezéseket. Mindkét kifejezésen az Európai Unió nemzetközi magánjogi szabályait fogjuk érteni. Ilyen értelemben a dolgozat azt némileg pongyola, ám a hazai jogirodalomban is alkalmazott gyakorlatot követi, mely az „európai” nemzetközi magánjog kifejezés alatt az Európai Unió nemzetközi magánjoga fogalmat értik. Hasonlót elvet követ a korábban említett Kengyel-

Harsági kötet az eljárási jog terén, illetve a Burián-Czigler-Kecskés-Vörös⁹ kötet a kollíziós jog terén is.

Végezetül még egy pontosítást fontosnak látszik megtenni: a „nemzetközi magánjog” fogalmat a dolgozatban kimondottan az alkalmazandó jog meghatározására vonatkozó normákkal (kollíziós szabályokkal) összefüggésben fogjuk használni. Az eljárási szabályokat, illetve a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat ehelyütt nem soroljuk ide.

⁹ BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt., Budapest, 2010.

I. FEJEZET

AZ EURÓPAI UNIÓ KOLLÍZIÓS JOGÁNAK HÁTTERE

β. AZ UNIÓS KOLLÍZIÓS JOG TÖRTÉNETI HÁTTERE

Mielőtt belevágnánk az egyes kollíziós szabályok áttekintésébe, célszerűnek látszik az európai kollíziós jog szemszögéből nézve, kimondottan csupán utóbbi területre koncentrálni megvizsgálni a jelenlegi joganyag kialakulásához vezető utat.

I. 1958-1999: a történeti fejlődés első szakasza

Az anyagi jogi szabályokhoz képest a nemzetközi magánjog helyzete igencsak ambivalens a Közösségen belül; utóbbi ugyanis alapvetően nemzeti jogág,¹⁰ és közösségiesítésének gondolata – eltekintve némely jelentősebb nemzetközi egyezménytől – csupán a legújabb időkig vezethető vissza. Az EKSz – azon túlmenően, hogy klasszikus nemzetközi magánjogi szabályokat nem tartalmazott – a Közösséget sokáig nem ruházta fel megfelelő hatáskörrel e szabályok megalkotására vonatkozóan. E területek európaizálásának 1958-tól 1999-ig tartó első fázisában az EKSz 293. (korábbi 220.) cikke alapján a tagállamok, amennyiben szükséges, tárgyalásokat folytattak egymással "annak érdekében, hogy állampolgáraik javára biztosítsák a személyek védelmét, valamint a jogok gyakorlását és védelmét ugyanazokkal a feltételekkel, mint amelyeket minden egyes állam a saját állampolgárainak biztosít."¹¹

A tagállamok ezen túlmenően tárgyalnak-tárgyaltak a bírósági és választottbírósági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítéséről is.

Az EKSz mellett később az Európai Unió létrehozásáról szóló, 1993. november 1-től hatályos Maastrichti szerződés B. cikke célként irányozta elő a tagállamok közötti szoros bel- és igazságügyi együttműködés kialakítását. Ugyanezen szerződés K. cikke pedig leszögezte, hogy a tagállamok a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködést közös érdekű ügynek tekintik. A lényegen tehát e szerződés nem sokat változtatott.

¹⁰ SCHWANDER, I.: Wie kann nationales IPR zu vermehrt internationaler Optik gelangen? In: *Private Law in the International Arena: from National Conflict Rules Towards Harmonization and Unification* (Ed.: Basedow, Jürgen) T. M. C. Asser Press, Zürich, 2001. 673-684. Vö. pl. NORTH, P.: Private International Law: Change or Decay? *ICLQ – International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 50 (2001) 496.

¹¹ GARAMVÖLGYI R.-NEMESSÁNYI Z.: A nemzeti kollíziós jogok alkonya: a nemzetközi magánjog "közösségiesítésének" folyamata. *Európai Tükör*, (2005) No 3 34. E jogalappal ugyanakkor csupán egyetlen jelenleg is hatályban lévő nemzetközi egyezmény született, az 1968-as Brüsszeli Egyezmény.

Ez idő tájt tehát közösségi jogalap hiányában nemzetközi magánjogi relevanciájú rendelkezések csupán kapcsolódó-kiegészítő kérdésekként – leginkább irányelvekben – kerültek megalkotásra. Mivel e megoldás nem volt elégséges, jobb híján a fontosabb szabályokat a tagállamok nemzetközi szerződések megkötésével próbálták egységesíteni.

II. 1999-2009: a fejlődés második szakasza (az Amszterdami Szerződés hatályba lépése)

1. Az elsődleges jogforrási háttér átalakítása

Az e területre vonatkozó normák Közösség általi létrehozásának háttérét a második fázis hajnalán az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés teremtette meg, mely az Európai Unió három pillérének (Európai Közösség és Euratom, közös kül- és biztonságpolitika, bel- és igazságügyi együttműködés) tartalmát módosította; a harmadik pillér jelentős részét az első pillér keretei közé, közösségi döntéshozatal körébe utalta és kialakította az európai igazságszolgáltatási térség koncepcióját.¹²

Az EKSz-ben újonnan létrehozott IV. cím a Vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák elnevezést viselte. A cím kollíziós jogi „lelke” az első ránézésre kissé semmitmondónak tűnő 61. cikk c) pontja, mely kimondja,

"a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség fokozatos létrehozatala céljából a Tanács intézkedéseket fogad el a polgári ügyekben folytatott együttműködés terén a 65. cikkben foglaltak szerint."

A 65. cikk alapján a több államra kiterjedő polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén a belső piac megfelelő működéséhez szükséges mértékben elfogadásra kerülő intézkedések a következő, számunkra fontosabb területeket foglalták magukba:

¹² BASEDOW, J.: The Communitarization of the Conflict of Laws Under the Treaty of Amsterdam. *Common Market Law Review*, Vol. 37 (2000) No. 3 687-691.; HEß, B.: Die „Europäisierung” des internationalen Zivilprozessrechts durch den Amsterdamer Vertrag – Chancen und Gefahren. *Neue Juristische Wochenschrift*, Vol. 52 (2000) No. 1 23-32.; ISRAËL, J.: Conflicts of Law and the EC after Amsterdam – A Change for the Worse? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol. 7 (2000) No. 1 81-100.; KOHLER, Ch: Der europäische Justizraum für Zivilsachen und das Gemeinschaftskollisionsrecht. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, (2003) No. 5 403-406.; REMIEN, O.: European Private International Law, the European Community and its Emerging Area of Freedom, Security and Justice. *Common Market Law Review*, Vol. 38 (2001) No. 1 53-86.

- a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok elismerésének és végrehajtásának megteremtését
- a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetőségének előmozdítását,
- a polgári eljárások megfelelő lefolytatását akadályozó tényezők kiküszöbölését, (szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárási szabályok összehangolását)

A Tanács a fentiekhez szükséges intézkedéseket együttdöntési eljárásban – minősített többséggel – hozta meg. Ezek alól kivételt képeztek azon szabályok azokat, melyek családjogi tárgyúak. Utóbbiakat konzultációs eljárásban – egyhangúlag – kellett elfogadni.

Az elsődleges jogforrási háttér átalakítását követően az Amszterdami Szerződés témánkhoz kapcsolódó rendelkezéseinek végrehajtására elkészítették a Bécsi cselekvési tervet,¹³ majd az Európai Unió állam- és kormányfői 1999-ben Tampereben általános következtetéseket fogadtak el a területre nézve (Tampere I program)¹⁴ és 2000-ben a Tanács elfogadta a Bizottságnak és a Tanácsnak a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok kölcsönös elismerése elvének megvalósítására irányuló közös programját.¹⁵ A program a kollíziós szabályok harmonizációjához kapcsolódó olyan intézkedéseket határoz meg, amelyek elősegítik az ítéletek kölcsönös elismerését.

Ezt követően az Európai Tanács 2004 novemberében a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének erősítése végett elfogadta a Hágai programot (más néven Tampere II programot),¹⁶ valamint az Európai Unió Tanácsa a Bizottsággal karöltve létrehozott egy, a program végrehajtására irányuló cselekvési tervet is.¹⁷

¹³ Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice – Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998. OJ C 19., 1999.01.23., 1.

¹⁴ Presidency Conclusions – Tampere European Council – 15-16 October. [Http://ec.europa.eu/archives/european-council/index_en.htm](http://ec.europa.eu/archives/european-council/index_en.htm) (2008. július 4.)

¹⁵ Draft programme of measures for implementation of the principle of mutual recognition of decisions in civil and commercial matters. OJ C 12., 15.01.2001., 1.

¹⁶ Összefüggésekre ld. WAGNER, R.: Die zivil(-verfahrens-)rechtlichen Komponenten des Aktionsplans zum Haager Programm. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, (2005) No. 6 494-496.; JAYME, E.-KÖHLER, Ch.: Europäisches Kollisionsrecht 2005: Hegemonialgesten auf dem Weg zu einer Gesamtvereinheitlichung. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, (2005) No. 6 482.

¹⁷ Hágai Program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban. HL C 53., 2005.03.03., 1-14. A Tanács és a Bizottság cselekvési terve az Európai Unióban a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése megerősítéséről szóló hágai program végrehajtásáról. HL C 198., 2005.08.12., 1-22. A program által kijelölt tíz prioritásra, a stratégiai célkitűzésekre és intézkedésekre nézve ld. még: A Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek – A Hágai Program: Tíz prioritás a következő öt évre – Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásáért. COM(2005) 184 végleges

A program egyéb kérdések mellett foglalkozik a határokon átnyúló polgári jogi eljárások megkönnyítésével, a határozatok elismerésével, a családjoghoz kapcsolódó nemzetközi magánjogi szabályok egységesítésével; ezekre nézve a cselekvési tervvel együtt konkrét jogszabályok megalkotását írta elő.

A fenti programok folytatásának tekinthető a Stockholmi Program,¹⁸ mely további teendőket ír elő a nemzetközi magánjog területén is.

III. 2009-től napjainkig: a harmadik szakasz (a Lisszaboni szerződés hatályba lépése)

1. A fontosabb változtatások

Áttekintve a Lisszaboni Szerződés rendszerét, megállapíthatjuk: a szabályozás lényegét tekintve jelentős részben változatlan maradt, ugyanakkor a vázán szerencsére egyszerűsíthettek, így áttekinthetőbbé vált. Erre egyébként azért is volt szükség, mert az Amszterdami szerződés több átmeneti rendelkezést is beiktatott: ezek fenntartása mára már fölösleges volt.

A lényegi rendelkezése megtartása mellett ugyanakkor van néhány fontosabb változtatás, mely jelentőséggel bírhat: a nemzetközi magánjogi és polgári eljárásjogi szabályok megalkotásához már nem szükséges a normáknak a „belső piac működéséhez” közvetlenül kapcsolódnia. Az amúgy az esetek jelentős részében – lásd például az elfogadott, illetve elfogadandó családjogi vagy megalkotandó öröklési jogi szabályok esetén – csupán homályosan kimutatható viszony a belső piac működésével már nem feltétlenül szükséges. Az EUMSZ 81. cikke e körben csupán a „különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges” fordulatot használja. E rendelkezéseknek megfelelően a nemzetközi magánjog végre megszabadult a belső piaci kötelékétől.

A következő problémakör a nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatali kérelmével kapcsolatos. A Lisszaboni Szerződést áttekintve, már akár felületes vizsgálat után is megállapítható: az Európai Bíróság joghatóságának kérdése látszólag megoldott. A közösségiesített területeken a Bíróság eljárhat, és végre nincsen különbség a bel- és

¹⁸ A Bizottság közleménye a Tanácsnak és a Parlamentnek – A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában (Stockholmi Program) COM (2009) 262 végleges; Notices from European Union institutions, bodies, offices and agencies. European Council: The stockholm programme — An open and secure europe serving and protecting citizens. HL C 115., 4.5.2010., 1.; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens Action Plan Implementing the Stockholm Programme. COM(2010) 171 final

igazságügyi együttműködés kapcsán megindítható eljárásai, illetve az egyéb közösségi területek – például a belső piac joga, egyéb politikák, stb. – alá tartozó bírósági eljárások között. Ezzel a fentebb említett korlátozások megszűntek, bármelyik nemzeti bíróság kérheti előzetes döntés meghozatalát az Európai Bíróságtól. Természetesen azon bíróságoknak, amelyek döntése ellen nincs fellebbezési lehetőség, kötelessége hasonló döntés meghozatalának kérelmezése.

2. A hatályos szabályzás

A hatályos szabályozás, ahogyan említettük is, a korábbi rendszerre hasonlít. A korábbi EK Sz 65. cikknek megfelelő jelenlegi EUMSZ 81. cikk a kollíziós jog egységesítését a határozatok kölcsönös elismerése egyik háttérintézkedéseként emeli ki. E szerint

„az Unió a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében igazságügyi együtt átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében igazságügyi együttműködést alakít ki, amely a bírósági és bíróságon kívüli határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul. Ennek az együttműködésnek a keretében olyan intézkedések is elfogadhatók, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése.”

A 81. cikk (2) bekezdése szerint az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotás eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges –, biztosítandó a következőket:

a) a bírósági és bíróságon kívüli ügyekben hozott határozatok tagállamok közötti kölcsönös elismerése és azok végrehajtása,

...

c) a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetősége,

...

f) a polgári eljárások zökkenőmentes lefolytatását gátló akadályok megszüntetése, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával.

A korábbiak évekhez hasonlóan, a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi kérdésekre vonatkozó intézkedéseket különleges jogalkotási eljárás keretében a Tanács állapítja meg. A Tanács az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag határoz (EUMSZ 81. cikk (3) bekezdése). A családi jog különállása tehát a kollíziós szabályok terén megmaradt. Ettől függetlenül fennmaradt az az mindeztidáig nem használt megoldás is, mely szerint a Tanács a Bizottság javaslata alapján határozatot fogadhat el, amelyben meghatározza a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi kérdések azon területeit, amelyek esetében a rendes jogalkotási eljárást kell alkalmazni. A rendes jogalkotási eljárásra való áttéréstől a Tanács az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag határoz. A korábbiaktól eltérően a nemzeti parlamenteknek nagyobb szerepet adtak: amennyiben egy nemzeti parlament az értesítés időpontjától számított hat hónapon belül kifogást emel az egyszerűbb eljárásra való áttéréssel szemben, nem lehet az eljárási rendet módosítani.

3. Az Egyesült Királyság, Írország és Dánia különállása

Felhívánk rá a figyelmet, hogy az EUMSZ fent ismertetett rendelkezései – hasonlóan az EUMSZ V. címe alapján hozott többi szabályhoz –, valamint az e cikkek alapján hozott normák – a Lisszaboni Szerződéshez fűzött fenntartásaikból eredően – nem alkalmazhatóak Dániára, valamint az Egyesült Királyságra és Írországra. Ez hasonló módon működött korábban az EK SZ IV. címe alatt hozott rendeletek tekintetében is.

a) Egyesült Királyság, Írország különállása – opt-in lehetőséggel

Utóbbi két állam valamely javaslatnak a Tanácshoz történő benyújtását követő három hónapon belül írásban bejelentheti, hogy részt kíván venni a javasolt intézkedés meghozatalában és alkalmazásában.

Azt követően, hogy a Tanács az V. cím alapján valamilyen intézkedést elfogad, az Egyesült Királyság vagy Írország bármikor bejelentheti a Tanácsnak és a Bizottságnak azon szándékát, hogy az intézkedést ő is el kívánja fogadni.

b) Dánia – Az opt-in egyedi aktusoknál kizárt

Dánia hasonló nyilatkozatot nem tehet, ugyanakkor bármikor tájékoztathatja a többi tagállamot, hogy a továbbiakban nem kíván élni a speciális helyzetére vonatkozó jogosultságaival. Ennek megtörténte esetén teljes egészében alkalmazná az V. cím alapján meghozott valamennyi hatályos intézkedést.

γ. AZ EGYES NORMÁK ÁTTEKINTÉSE

I. A Római Egyezmény

Az Európai Gazdasági Közösség Államai 1968-ban elfogadtak egy jelentős nemzetközi egyezményt a polgári ügyekben a joghatósági szabályaik, illetve a határozatok elismerése szabályainak összehangolására vonatkozóan. Ezen utóbbi egyezményt Brüsszeli Egyezménynek hívják, és sokáig meghatározó szereppel bírt a maga területén a Közösségen belül.¹⁹ Azután, hogy a joghatóságot és határozatok elismerése szabályai harmonizálására sor került, a hangsúly a hiányzó, szerződésekre-szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogot meghatározó kollíziós normák megalkotására került át.

E területen 1972-ben bemutatották Az Európai Gazdasági Közösség szerződésekre és szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló egyezménytervezetét,²⁰ melynek szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogra vonatkozó részét 1980-ban elfogadták. Ez utóbbi lett a 1980-as Római Egyezmény (ld. később a szerződésekre alkalmazandó jogról írtakat), melyhez csupán az Európai Gazdasági Közösség tagállamai csatlakozhattak. A Római Egyezmény a korábban elfogadott Brüsszeli Egyezmény mellett a szerződésekre vonatkozó nemzetközi magánjog-eljárási jog egyik alapvetésévé vált. A Római Egyezményhez a korábbi tagállamokon túlmenően a később a Közösség tagjává vált államok is csatlakoztak.

Az Egyezményhez 1988-ban két jegyzőkönyvet is csatoltak,²¹ melyekben az Európai Bíróságot előzetes döntéshozatallal ruházták fel; e jegyzőkönyvek a hosszadalmas belga ratifikáció miatt csupán 2004. augusztusában léptek hatályba.²² Az előzetes döntés kérésére jogosult bíróságok szabályai eltértek az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés 234. cikkében szabályozott általános megoldástól.²³ Előzetes döntést az Egyezménnyel

¹⁹ Ld. http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/en/c-textes/_brux-textes.htm (2009. március 20.) Az egyezmény a csatlakozó államok viszonylatában 1973. február 1-től lépett hatályba. Magyarország nem csatlakozott.

²⁰ *American Journal of Comparative Law*, Vol. 21 (1973) No. 3 584-592. Ld. még: NADELMANN, K. H.: Impressionism and Unification of Law: The EEC Draft Convention on the Law Applicable to Contractual and Non-Contractual Obligations. *American Journal of Comparative Law*, Vol. 24 (1976) No. 1 1-21.; LANDO, O.: The EEC Draft Convention on the Law Applicable to Contractual and Non-Contractual Obligations. *Rechts Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 38 (1974) No. 1 6-55.

²¹ First Protocol of 19. 12. 1988 on the interpretation of the 1980 Convention by the Court of Justice. OJ C 27., 26.1.1998., 47-51.; Second Protocol of 19. 12. 1988. conferring on the Court of Justice powers to interpret the 1980 Convention. OJ C 27. 26.1.1998., 52-53.

²² DUTTA, A.-VOLDERS, B.: Was lange währt, wird endlich gut? Zur Auslegungskompetenz des EuGH für das EVÜ. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 15. (2004) No. 18. 556-558.

²³ Az EKSz 234. cikke alapján az ott szabályozott esetekben bármely tagállami bíróságnak joga (lehetősége) volt az Európai Bírósághoz előzetes döntéshozatali kérelemmel fordulni. Ha egy tagállam olyan bírósága előtt folyamatban lévő ügyben merül fel a kérdés, amelynek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs

összefüggésben két fajta bíróság kérhetett; az Első jegyzőkönyv 2. cikkének a) pontja értelmében az ott nevesített legfelsőbb bíróságok (Magyarországon az Első jegyzőkönyvhöz a csatlakozásunkkor fűzött kiigazítás alapján a Legfelsőbb Bíróság), illetve az Első jegyzőkönyv 2. cikkének b) pontja szerint azon bíróságok, melyek fellebbviteli fórumként járnak el. Utóbbi esetekben Magyarországon például az ítéltáblák, megyei bíróságok is kérhetnek előzetes döntést az Egyezmény egy-egy rendelkezésére vonatkozóan. A bíróságoknak a kérdés feltevése csupán lehetőségként áll rendelkezésre, az előzetes döntéshozatal iránti kérelem benyújtása még a legfelsőbb bíróságoknak sem kötelessége. Első fokon eljáró, például helyi bíróságok előzetes döntéshozatali kérelemmel nem élhetnek.

II. A Róma II. rendelet

Az Amszterdami Szerződést követően a nemzetközi magánjogot „közösségiesítették”, azaz megteremtették a nemzetközi magánjogi-eljárásjogi szabályok Közösség általi létrehozásának hátterét. Ezt követően a Közösség már túl tudott lépni a nemzetközi egyezmények, illetve a csupán részterületekhez kötődő irányelvi kollíziós szabályozás szűk keretein. 1998-ban – az Európai Közösség felhívására – egy független csoporton, a *Groupe européen de droit international privé*-n (*GEDIP*, angolul: *European Group for Private International Law*)²⁴ belül megkezdődtek a munkálatai egy szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogot meghatározó nemzetközi egyezmény elkészítésének, melynek előzetes tervét még ebben az évben publikálták is.²⁵

A *GEDIP* tervezetet alapul véve az osztrák elnökség 1999-re készített egy előzetes tervezet a jogszabályról,²⁶ majd 2002-re összeállította a rendelet első vázlatát²⁷ és végül 2003-ban

jogorvoslati lehetőség, e végső bírói fórum köteles az Európai Bírósághoz fordulni. Vö. VÁRNAY E.-PAPP M.: Az Európai Unió Joga. CompLex, Budapest, 2006. 359-362.

²⁴ [Http://www.gedip-egpil.eu/](http://www.gedip-egpil.eu/)

²⁵ [Http://www.gedip-egpil.eu/documents/gedip-documents-8pe.html](http://www.gedip-egpil.eu/documents/gedip-documents-8pe.html)

²⁶ Szövegére ld.: von HOFFMANN, B.-BEITZKE, G.-von STAUDINGER, J.: *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuche mit Einführungsgesetzen und Nebengesetzen*. Sellier – de Gruyter, Berlin, 2001. Vorbem. Zu Art. 38.ff., Rn. 16. 575-578. Előkészítésére ld.: WAGNER, R: Ein neuer Anlauf zur Vereinheitlichung des IPR für ausservertragliche Schuld-verhältnisse auf EU-Ebene. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 10 (1999) No. 23 709-714.

²⁷ Szövegére ld.: *European Business Law Review*, Vol. 13 (2002) No. 5 382-388.; *Journal du Droit International*, Vol. 130 (2002) No. 1 32-38. Ld. még: DICKINSON, A.: Cross-Border Torts in EC Courts - A Response to the Proposed "Rome II" Regulation. *European Business Law Review*, Vol. 13 (2002) No. 5 369-381.; HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: Comments on the European Commission's Draft Proposal for a Council Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 67 (2003) No. 1 1-56. NOURISSAT, C.-TREPPOZ, E.: Quelques observations sur l'avant-projet de proposition de règlement du Conseil sur la loi

nyilvánosság elé tárta a rendelet javaslatát.²⁸ A normát hosszas jogalkotási eljárást követően, az együttdöntési eljárás lehetséges legkésőbbi fázisában, egyeztetőbizottság összehívása után sikerült 2007 júliusában elfogadni; ez lett a Római Egyezményből hiányzó, szerződésen kívüli kötelmekre – kárfelelősségre, termékfelelősségre, szellemi alkotásokra, bizonyos versenyjogi kérdésekre – alkalmazandó jogot meghatározó Róma II. rendelet. (a továbbiakban: „*Róma II. rendelet*”, ld. később). A rendelet nevét a szintén alkalmazandó joggal foglalkozó Római Egyezményről kapta, a későbbiekben ismertetett normákhoz/javaslatokhoz hasonlóan.

III. A Róma I. rendelet

A kárkötelmi szabályok mellett a szerződési jogra vonatkozóan egyre fontosabbá vált a Római Egyezmény felülvizsgálata, szabályainak több évtizedes gyakorlata fényében történő

applicable aux obligations non contractuelles (Rome II). *Journal du Droit International*, Vol. 130 (2003) No. 1 7-32.

²⁸ Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations ("Rome II"). COM(2003) 427 final. Ld. még: BENECKE, M.: Auf dem Weg zu "Rom II" – Der Vorschlag für eine Verordnung zur Angleichung des IPR des außervertraglichen Schuldverhältnisse. *R/W – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 49 (2003) No. 11 830-837.; CARRUTHERS, J. M.-CRAWFORD, E. B.: Variations on a Theme of Rome II: Reflections on Proposed Choice of Law Rules for Non-Contractual Obligations (Part I), *Edinburgh Law Review*, Vol. 9 (2005) Nr. 1 65-97.; *Uő.*: Variations on a Theme of Rome II: Reflections on Proposed Choice of Law Rules for Non-Contractual Obligations (Part II), *Edinburgh Law Review*, Vol. 9 (2005) Nr. 2 238-266; ENGEL, A.-LEIBL, S.: Der Vorschlag der EG-Kommission für eine Rom II-Verordnung. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 15 (2004) No. 1 7-17.; FUCHS, A.: Zum Kommissionsvorschlag einer „Rom-II“ - Verordnung. *GPR – European Community Private Law Review*, Vol. 1 (2003-2004) No. 2 100-105.; von HEIN, JAN: Die Kodifikation des europäischen Internationalen Deliktsrechts – Zur geplanten EU-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht, *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 102 (2003) No. 4 528-562.; HUBER, P.-BACH, I.: Die Rom-II-VO - Kommissionsentwurf und aktuelle Entwicklungen. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 25 (2005) No. 2 73-84.; KOZIOL, H.-THIEDE, T.: Kritische Bemerkungen zum derzeitigen Stand des Entwurfs einer Rom II-Verordnung. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 106 (2007) No. 3 235-248.; SONNENTAG, M.: Zur Europäisierung des Internationalen außervertraglichen Schuldrechts durch die geplante Rom II-Verordnung. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 105 (2006) No. 3., 256-312.; STONE, P. A.: The Rome II Proposal on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. *The European Legal Forum*, (E) 4-2004 (2004) 213-229. elérhető: <http://www.simons-law.com/library/startquery.asp> (2008. augusztus 1); SYMEONIDES, S. C.: Tort Conflicts and Rome II: A View from Across. In: *Festschrift für Erik Jayme*. Sellier, München, 2004. 935-954. elérhető: <http://www.dianawallismep.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html> (2008. július 4.); SYMEONIDES S. C.: Tort Conflicts and Rome II: Impromptu Notes on the Rapporteur's Draft. <http://www.dianawallismep.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html> (2008. július 4.); WAGNER, G.: Internationales Deliktsrecht, die Arbeiten an der Rom II-Verordnung und der Europäisches Deliktsgerichtsstand. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 4 372-390.; WEINTRAUB, R. J.: Discretion Versus Strict Rules in the Field of Cross Border Torts. <http://www.dianawallis.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html> (2008. július 4.)

áttekintése, illetve az időközben közösségiesített joghatósági szabályokhoz – a Brüsszeli Egyezményt felváltó közösségi jogszabályhoz, a Brüsszel I. rendelethez²⁹ való igazítása.

Ennek megfelelően a Bizottság 2003-ban megjelentette a Római Egyezmény közösségi rendeletté formálásáról szóló Zöld Könyvet,³⁰ majd 2005-re elkészült a leendő Róma I. rendelet javaslata³¹ is, melyet együttdöntési eljárásban kívántak elfogadni. Mivel a Tanács és a Parlament egymás között aprólékos egyeztetéseket végzett azért, hogy a rendelet szövegét illetően meg tudjanak állapodni már az eljárás első olvasatát követően, a jogszabályt csupán évekkel később sikerült elfogadni. A megegyezést az intézmények közti tárgyalásokon túlmenően lassította, hogy Lettország a végső szövegverzió lett fordításával nem volt megelégedve, így a szükséges módosítások elvégzéséig a rendelet szövegéről nem született megállapodás. A norma végül 2008. június 6-án elfogadásra került; ez lett a jelen tanulmány bevezetőjében is említett 593/2008/EK rendeletet, azaz a Róma I. rendelet. A rendeletet a 2008. június 17-ei dátummal látták el, mivel ezen a napon írta alá a Parlament és a Tanács elnöke.

²⁹ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. HL L 12., 2001.01.16., 1. Hatályos: 2002. március 1-től.

³⁰ Green paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernisation. COM (2002) 654 final. Rá nézve ld.: MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission's Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 68 (2004) 1-118.

³¹ Javaslát – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról. COM (2005) 650 végleges. A javaslattal összefüggésben a következő jelentősebb áttekintő műveket fogjuk idézni: DUTSON, S.: A Misguided Proposal. *Law Quarterly Review*, Vol. 122 (2006) 374-376.; DUTSON, S.: A Dangerous Proposal – the European Commission's Attempt to Amend the Law Applicable to Contractual Obligations. *Journal of Business Law*, (2006) 608-618.; *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa – Der Vorschlag für eine Rom-I Verordnung* (Hrsg.: Ferrari, F., Leible, S.). JWV, Jena, 2007.; EDITORIAL COMMENTS: On the Way to a Rome I Regulation. *Common Market Law Review*, Vol. 43 (2006) No. 4 913-922.; HEISS, H.: Die Vergemeinschaftung des internationalen Vertragsrechts durch „Rom I“ und ihre Auswirkungen auf das österreichische internationale Privatrecht. *Juristische Blätter*, Vol. 128 (2006) No. 12 750-767.; LAGARDE, P.: Remarques sur la proposition de règlement de la Commission européenne sur la loi applicable aux obligations contractuelles (Rome I). *Revue Critique de Droit International Privé*, Vol. 95 (2006) No. 2 331-349.; LANDO, O.-NIELSEN, P. A.: The Rome I Proposal. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No. 1 29-51.; LEIBLE, S.: Der Vorschlag für eine Rom-I Verordnung, *Zeitschrift für Europarecht*, Vol. 8 (2006) No. 4 78-82.; LEIBLE, S.: Internationales Vertragsrecht, die Arbeiten an einer Rom I-Verordnung und der Europäische Vertragsgerichtsstand. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 4 365-371.; MANKOWSKI, P.: Der Vorschlag für die Rom-I-Verordnung. *IPrax (Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts)*, No. 26 (2006) No. 2 101-113.; MARTINY, D.: Europäisches Internationales Vertragsrecht in Erwartung der Rom I-Verordnung. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol. 16 (2008) No. 1 79-109.; MARTINY, D.: Neue Impulse im Europäischen Internationalen Vertragsrecht. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol. 14 (2006) No. 1 60-95.; MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 71 (2007) No. 2 225-344. (a továbbiakban: MAX PLANCK: Comments...); VÖRÖS I.: Készülőben az új európai kollíziós magánjogi rendelet a szerződéses kötelezettségekre vonatkozó jogról. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 61 (2006) No. 11 448-449.

Miután a jogszabályt az EKSz IV. címe alá tartozó intézkedésként fogadták el, az EKSz 68. cikke alapján speciális előzetes döntéshozatali szabályok³² vonatkoztak rá. Ezek alapján a rendeletre nézve azon bíróságnak kellene kérnie előzetes döntés meghozatalát, amelynek határozatai ellen nincsen a nemzeti jogon belül jogorvoslat. Ez nem opcionális lehetőségként állna a bíróság részére; a bíróságnak kötelessége volna az előzetes döntés kérése. Alsóbb bíróságok előzetes döntést nem kérhetnének többé.

E szabályozást ugyanakkor felülírta a Lisszaboni Szerződés: e szerint pedig megszűnt a különbségtétel a bel- és igazságügy, illetve az egyéb területek között. Ebből az következik, hogy alsóbb bíróságok is kérhetnek előzetes döntést a bel- és igazságügy, így a nemzetközi magánjog területén is, akár azon szabályokra nézve is, amelyeket a Lisszaboni Szerződés elfogadása előtt fogadtak el (ld. jelen írás bel- és igazságügyi részében írtakat). A felsőbb bíróságoknak kétes esetben pedig kötelessége az előzetes döntés kérelmezése.

IV. Róma III. rendelet

Az Unió emellett bizonyos családjogi kérdésekre is szabályozni kívánná az alkalmazandó jogot. Az olvasóban kérdésként merülhet fel; hogyan hozhat az Unió családjogi szabályokat? Milyen felhatalmazása van erre? Nos, általános felhatalmazása az anyagi családjogi szabályok egységesítésére természetesen nincsen. Az alkalmazandó joggal, illetve nemzetközi eljárásjoggal kapcsolatos szabályokat viszont egységesítheti. A családjogi szabályok meghozatalához ugyanakkor a Tanácsban továbbra is egyhangúság szükséges [ld. az EUMSZ 81. cikk (3) bekezdését]. A hasonló szabályokat rendkívüli (korábban: konzultációs) eljárásban fogadják el; az Európai Parlamentnek e téren csupán véleményezési jogköre van.

Noha a jogalap megvan, hiányérzetünk a közösségi hatáskör tekintetében mégis maradhat: elvileg az uniós jogalkotásnak meg kellene felelni a szubszidiaritás, illetve a proporcionalitás elvének. Előbbi elv szerint az Unió csak akkor hozhat jogszabályt, ha a kérdés rendezése tagállami szinten nem lehetséges. Utóbbi elv alapján az Unió beavatkozásának arányosnak kell lennie: az uniós jogalkotás nem terjeszkedhet tovább a szükséges mértéken. A Bizottság álláspontja szerint ugyanakkor a válásokra alkalmazandó jogra (értsd ez alatt: a házasság felbontására, illetve a különválásra, azaz a házassági életközösség megszüntetésére)³³ vonatkozó szabályok megalkotására egyértelműen megvan az uniós hatáskör, mivel a belső

³² VÁRNAY: Az Európai... i. m. 350.

³³ Bővebben e kifejezésre ld. a Róma III. rendeletnél írtakat.

piac működését a válások megítélésének diverzitása zavarja. A magunk részéről nem vagyunk maradéktalanul meggyőződve e megállapítás helyességéről.³⁴

A Bizottság ennek ellenére 2005-ben közzétett egy válásokra vonatkozó zöld könyvet,³⁵ majd 2006-ra elkészített egy rendeletjavaslatot (jelen alcím alkalmazásában: „*Javaslat*” vagy „*Korábbi javaslat*”) a házassági ügyekben alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről.³⁶ A válásokra alkalmazandó jog szabályait a válások és szülői felügyelet kapcsán a joghatóságot és a határozatok elismerését és végrehajtását szabályozó Brüsszel IIa. rendeletbe³⁷ kívánták beépíteni, amellett, hogy bizonyos módosításokat is megejtettek volna utóbbi rendelet joghatósági szabályain.

Mivel családi jogi területről van szó, a javaslat elfogadásához a Tanácson belül egyhangúságra lett volna szükség, melyet a rendeletjavaslat nem kapott meg – a tárgyalások évek óta alig haladtak előre. A legerősebben Svédország tiltakozott a norma elfogadása ellen, hiszen a saját jogának alkalmazása veszélybe került. A svéd jog ugyanis a válások szabályozása tekintetében igencsak megengedő, és a svéd kollíziós jog a saját jogukat rendeli alkalmazni a válásokra nézve. A jogszabály meghozatalában és elfogadásában emellett az Egyesült Királyság és Írország – élvén a bel és igazságügyi együttműködéshez kötődő jogaikkal – nem vett volna részt, és Dániára sem terjedt volna ki a norma hatálya. Málta sem támogatta a javaslatot, mivel a válások tilalmazására vonatkozó szabályozását enyhíthette volna, ha a külföldi jog alapján a felek mégiscsak elválhatnak.³⁸

Az ellenállást követően tíz, a rendelet megalkotását támogató tagállam kinyilvánította, hogy megerősített együttműködés keretein belül próbálják elfogadni e szabályokat. A megerősített együttműködéshez a norma elfogadása után más államok is csatlakozhatnak.³⁹

2010 márciusára a Bizottság elkészítette a megerősített együttműködés engedélyezésére vonatkozó javaslatát⁴⁰ és elkészített egy önálló rendeletjavaslatot a házassági ügyekben alkalmazandó jogra (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „*új Róma III. javaslat*”).⁴¹

³⁴ FIORINI, A.: Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going Too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 22 (2008) No 2 182-186.

³⁵ Zöld könyv a házasság felbontására vonatkozó ügyekben alkalmazandó jogról és joghatóságról. COM (2005) 82 végleges

³⁶ Javaslat a Tanács rendelete a 2201/2003/EK rendeletnek a joghatóság tekintetében történő módosításáról és a házassági ügyekben alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről. COM(2006) 399 végleges

³⁷ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 338., 2003.12.23., 1.

³⁸ KOHLER: Ch.: Zur Gestaltung des europäischen Kollisionsrecht für Ehesachen: Der steinige Weg zur einheitlichen Vorschriften über das anwendbare Recht für Scheidung und Trennung. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 55 (2008) No. 18. 1678.

³⁹ Ld. EUSz 20. cikk, EUMSZ 326-334. cikkek

Miután a Tanács a megerősített együttműködést jóváhagyta,⁴² a rendeletet 2010. decemberében elfogadták.⁴³ A rendelet alkalmazásához 14 államcsatlakozott. Ezek a következők: Ausztria, Belgium, Bulgária, Franciaország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Románia Spanyolország és Szlovénia. A nem csatlakozó államok továbbra is saját joguk alapján ítélik majd meg a válásra alkalmazandó jogot. E helyzet visszás volta egyértelmű. A jövőre nézve reméljük, hogy minél több állam fog csatlakozni a javaslatához.

V. A Róma IV. rendeletjavaslat: az öröklési jogi kérdésekre alkalmazandó jog

Amellett, hogy nem tárgya a jelen írásnak, fontosnak tartunk rámutatni: a korábbiakban ismertetett kötelmi jogi, illetve családi jogi kérdésekkel szemben az öröklési jog terén nem hogy az alkalmazandó jog, de még az eljárási (joghatósággal-határozatok elismerésével kapcsolatos) kérdések sem harmonizáltak: az öröklési jogra nem terjed ki a Brüsszel I.⁴⁴ illetve a Brüsszel IIa. rendelet tárgyi hatálya.

Az anomáliákat látván az Európai Bizottság először 2005-ben közétett egy öröklésre vonatkozó zöld könyvet,⁴⁵ majd 2009-ben megjelentette az öröklési az ügyekben a joghatóságról, alkalmazandó jogról, az határozatok és közokiratok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési tanúsítvány bevezetéséről szóló rendeletjavaslatot (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „*Rendeletjavaslat*”).⁴⁶ A

⁴⁰ Javaslat: a Tanács .../2010/EU határozata a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködésre való felhatalmazásról. COM (2010) 104.

⁴¹ Javaslat: A Tanács rendelete – a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. COM(2010) 105 végleges; CASH, B.: We Have a “Two Speed” Europe for Cross Border Divorce Law. Elérhető:

http://europeanjournal.typepad.com/my_weblog/2010/03/we-have-a-two-speed-europe-for-cross-border-divorce-law.html (2010. május 30)

⁴² 2010/405/: A Tanács határozata (2010. július 12.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködésre való felhatalmazásról. HL L 189., 2010.7.22., 12.

⁴³ A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. HL L 343. 2010.12.29., 10.

⁴⁴ ROGERSON, P.: Scope. In: *Brussels I Regulation* (Ed.: Magnus, Ulrich–Mankowski, Peter). Sellier, Munich, 2007. 10. o. 22. lj. 58. o.

⁴⁵ Zöld könyv - Öröklés és végrendelet. COM (2005) 65 végleges. Szakirodalmi hivatkozásokra ld. LEIBLÉ, S.: Rom I Und Rom II: Neue Perspektiven Im Europäischen Kollisionsrecht. *Zentrum für Europäisches Wirtschaftsrecht – Vorträge und Berischte*, Nr. 173. 49. 151. lj. Elérhető: <http://www.zew.uni-bonn.de/pdf/Heft%20173%20Leible.pdf> (2010. június 1)

⁴⁶ Javaslat: az Európai Parlament és a Tanács rendelete az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok és közokiratok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési tanúsítvány bevezetéséről. COM (2009) 154 végleges

szakirodalomban e szabályt – az egyéb „római” rendelethez hasonlóan – a Róma IV. elnevezéssel szokták illetni,

A rendeletjavaslat szabályainak jelentős része (a tartásról szóló rendelethez hasonlóan) nem kollíziós, hanem eljárási szabály: számtalan eljárási kérdést rendez, az eljáró bíróságoktól (joghatóság) az ítéletek elismerésén és végrehajtásán, a perfüggőségen, összefüggő eljárásokon, ideiglenes intézkedéseken, közokiratok elismerésén és végrehajtásán át egy európai öröklési tanúsítvány bevezetéséig. Utóbbi a törvényes örökös, a végrendeleti örökös, illetve hagyományosi minőség, valamint a végrendeleti végrehajtók vagy vagyionkezelő harmadik személyek hatásköreinek igazolását jelenti, melyet Európa szerte el kell, hogy ismerjenek (ld. a javaslat 36. cikkét). Ezen kérdések mellett az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok csak részterületet képviselnek.

VI. Róma V.: a házassági vagyonjogra alkalmazandó jog

Az Unióban korábban tervbe lett véve egy házassági vagyonjogi javaslatnak megalkotása; erről a Hágai Program is rendelkezett. Miután ugyanakkor e területre mindezidáig csupán egy zöld könyv⁴⁷ készült el 2006-ban, és azóta semmilyen jogalkotási tevékenységről nem tudunk, e területet jelen írásban a továbbiakban nem fogjuk ismertetni.

VII. A Róma VI. rendelet: a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog

Az Unió a fenti szabályokon túlmenően ezen szabályok mellett 2009-ben elfogadta a Tanács tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendeletét (ld. később). Utóbbi rendeletet – miután a kollíziós jellegű szabályról van szó – a szakirodalom Róma VI. rendeletnek, illetve Róma III-3 rendeletnek is szokta hívni. A rendeletet – a Brüsszel I. rendelettel szemben – immáron konzultációs eljárásban, egyhangúlag fogadták el. A tartási kötelezettséget immáron nem egyszerűbb mechanizmusú „polgári-kereskedelmi” ügyként, hanem családi jogi kérdésként kezelik. Noha korábban a

⁴⁷ Zöld könyv a házassági vagyonjogi rendszerekre vonatkozó kollíziós szabályokról, különös tekintettel a joghatóságra és a kölcsönös elismerésre. COM(2006) 400 végleges

Bizottság kérte, hogy a tartással kapcsolatos ügyeket egyszerűbb (együttdöntési) eljárás alá sorolják, ez mind a mai napig nem történt meg.⁴⁸

A rendelet önálló kollíziós szabállyal nem rendelkezik, hanem kiutal a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia egy egyezményére, és azt kötelező erővel ruházza fel (ld. később).

⁴⁸ A Bizottság Közleménye a Tanácsnak a Tanácsnak az Európai Közösséget létrehozó szerződés 251. cikkének a Szerződés 65. cikke alapján tartási kötelezettség tárgyában hozott intézkedésekre való alkalmazandóvá tételére való felkéréséről. Com (2005) 648 végleges

δ. A hatályos szabályok számbavétele

Összegezve a fentebb írtakat, jelen írás megírásakor a következő (kimondottan kollíziós joggal, esetleg kollíziós joggal és eljárásjoggal) foglalkozó uniós szabályok-javaslatok léteznek:

- Róma I. rendelet: a szerződésekre alkalmazandó jogra,
- Róma II. rendelet: a kárkötelmekre alkalmazandó jogra,
- Róma III. rendelet: a válásokra alkalmazandó jogra,
- Róma IV. rendeletjavaslat: az öröklési jogi kérdésekre alkalmazandó jogra,
- Róma VI. rendelet: a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogra.

Kivételként, még nem készült el a Róma V. rendeletjavaslat, mely a házassági vagyoni kérdésekre alkalmazandó jogról szólna. Utóbbi szabállyal ennek megfelelően a továbbiakban nem foglalkozunk.

II. FEJEZET

EGYES KOLLÍZIÓS JOGI NORMÁK-JAVASLATOK

A továbbiakban a fent említett egyes uniós kollíziós jogi szabályokat vesszük sorra, a tartalmuk alaposabb ismertetése mellett.

ε. A RÓMA I RENDELET SZABÁLYAI: A SZERZŐDÉSEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések

Ahogy korábban már említettük, 2008. június 6-án az Európai Unió Tanácsa – a Parlamenttel közösen, együttdöntési eljárásban – elfogadta a szerződésekre alkalmazandó jogot meghatározó 1980-as Római Egyezmény⁴⁹ (a továbbiakban jelen cím alkalmazásában: „Római Egyezmény,” vagy „Egyezmény”) megreformálására vonatkozó 593/2008/EK rendeletet,⁵⁰ melyet 2008. július 4-én az Európai Unió Hivatalos Lapjában közzé is tettek. Miután utóbbi jogszabály mind tartalmában, mind tematikáját tekintve az előd Római Egyezményre épül, ezért azt a jogalkotó, illetve a szakirodalom Róma I. rendeletnek nevezte el (a továbbiakban: „Róma I. rendelet” vagy jelen cím alkalmazásában: „Rendelet”).

⁴⁹ A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2006. évi XXVIII. törvény). Hatályba lépett: 1991. április 1-jén. Magyarországon hatályba lépett: 2006 június 1-jén. Ld. BURIÁN L.: A Római Egyezmény alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései, valamint az Egyezmény várható reformja. *Közjegyzők Közlönye*, Vol. 1 (2008) No 3 3-19.; SZABÓ S.: A közösségi jog beékelődése nemzetközi szerződési jogunkba. *Külgazdaság*, Vol. 50 (2006) No 9-10 107-119.; LANDO, O.: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Common Market Law Review*, Vol. 24 (1987) No 2 159-214.; PLENDER, R.: *The European Contracts Convention*. Sweet and Maxwell, London, 1991.; WILLIAMS, P. R.: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 35 (1986) No 1. 1-31.

⁵⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.). *HL L 177.*, 2008. 07. 04., 6–16.

A rendelettel összefüggésben a következő alapvető áttekintő műveket fogjuk idézni: Európai kollíziós kötelmi jog. Krim Bt, Budapest, 2009.; LEIBLE, S.–LEHMANN, M.: Die Verordnung über das auf vertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht („Rom I”). *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8 528-543.; MANKOWSKI, P.: Die Rom I-Verordnung – Änderungen im europäischen IPR für Schuldverträge. *IHR (Internationales Handelsrecht)*, Vol. 7 (2008) No. 4 133-152.; PFEIFFER, T.: Neues Internationales Vertragsrecht – Zur Rom I-Verordnung. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 19 (2008) No. 20 622-629.; *Rome I Regulation* (Ed. Ferrari, F.-Leible, S.). Sellier, Munich, 2009. WAGNER, R.: Der Grundsatz der Rechtswahl und das mangels Rechtswahl anwendbare Recht (Rom I-Verordnung) – Ein Bericht über die Entstehungsgeschichte und den Inhalt der Artikel 3 und 4 Rom I-Verordnung. *IPraxis – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 5 377-386.

E normák az Európai Unióban központi szereppel rendelkeznek a nemzetközi – magánjogi – szerződésekre alkalmazandó jog meghatározása szempontjából, mivel szabályozzák, hogy mely állam jogát kell alkalmazni – többek között – a szerződések megkötésére, teljesítésére, nemteljesítésére nézve. Ezáltal alapvetően befolyásolják a belső piac működését, bizonyos esetekben ráadásul a Unió területén kívül is nagy szereppel bírhatnak.⁵¹

II. A szerződésre alkalmazandó jog elhatárolása az alaki érvényességre, teljesítéshez kötődő kérdésekre alkalmazandó jogtól

Mielőtt a rendelet szerződésekre alkalmazandó jogra vonatkozó szabályait behatóbban megvizsgálánk, fontos áttekinteni, hogy mit is értünk a szerződésekre alkalmazandó jog alatt. A rendelet ugyanis eltérő módon kezel egyes, a szerződéshez kapcsolódó kérdéseket, a szerződés alaki érvényességére vonatkozó szabályokat, illetve a szerződés teljesítésének módját. E szerint a szerződés kapcsán a következő elemeket kell megkülönböztetnünk egymástól:

- a szerződésre alkalmazandó jog alatt a szerződés értelmezésével, kötelezettségek teljesítésével, nemteljesítés következményeinek elbírálásával, a szerződés érvénytelenségével, elévüléssel kapcsolatos kérdések meghatározását értjük (3-9. cikkek),
- a szerződés alaki érvényességére differenciált szabályok vonatkoznak. Általánosságban véve megjegyezhetjük, hogy utóbbi körben az esetek jelentős részében a szerződéskötés helyének jogát kell az alaki érvényesség megítéléséhez alapul venni (11. cikk),
- a szerződés teljesítésének módjára, valamint a hibás teljesítés esetén megteendő intézkedésekre a teljesítés helye szerinti állam jogát kell alkalmazni [12. cikk (2) bekezdése].

A továbbiakban ezek közül a szerződésekre alkalmazandó jog meghatározásával, mint az általunk legfontosabbnak tartott kérdéssel foglalkozunk bővebben.

⁵¹ Ld. a rendelet tárgyi, területi, időbeli hatályánál leírtakat.

III. A rendelet alkalmazási köre

1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály

a) Területi hatály

A rendelet területi hatálya nem fedi le az összes tagállamot. Az Egyesült Királyság, noha joga lett volna, nem csatlakozott az elfogadásához. Ennek ellenére a rendelet elfogadását követően jelezte, hogy utólag szeretné azt elfogadni, ami azt jelenti, hogy a rendelet – a többi államhoz hasonlóan – rá nézve is kötelező lesz. E csatlakozásra (*opt-in* eljárás) a megerősített együttműködés EK Sz 11a. cikkében szabályozott eljárási mechanizmusát alkalmazták.⁵² Az eljárási rendnek megfelelően a csatlakozásról a Bizottság kifejtette támogató véleményét,⁵³ és 2008 decemberében a végső döntés is megszületett.⁵⁴

Az Egyesült Királysággal szemben Írország – noha jogában állt volna nem így tenni – csatlakozott már a rendelet elfogadásához is, így nem volt szükséges a speciális eljárás lefolytatása.⁵⁵

Dánia – a tagállamok közül egyetlen kivételként – az Amszterdami Szerződésben az EK Sz IV. címéhez kapcsolódóan rögzített fenntartásainak köszönhetően nem vesz részt a rendelet alkalmazásában,⁵⁶ ennek megfelelően bíróságai a Római Egyezmény alapján járnak el a jövőben is.

b) Időbeli hatály

Az időbeli hatályra vonatkozóan a rendelet 29. cikke tartalmaz rendelkezéseket; e szerint a rendelet a Hivatalos Lapban való kihirdetést követő huszadik napon, azaz 2008. július 24-én lépett hatályba.

⁵² EK Sz 11a. cikk: „Bármely tagállam, amely a 11. cikknek megfelelően létrehozott megerősített együttműködésben részt kíván venni, erről a szándékáról értesíti a Tanácsot és a Bizottságot, amely az értesítés kézhezvételétől számított három hónapon belül véleményt terjeszt a Tanács elé. Az értesítés kézhezvételének időpontjától számított négy hónapon belül a Bizottság határozatot hoz a kérelemről és az általa esetlegesen szükségesnek ítélt különleges rendelkezésekről.” Zárójelben jegyezzük meg, hogy a megerősített együttműködés e szabályának az új EUM Sz 331. cikke felel meg.

⁵³ A Bizottság véleménye az Egyesült Királyságnak a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (RÓMA I.) szóló, 2008. június 17-I 593/2008/EK Európai parlamenti és Tanácsi rendelet elfogadására vonatkozó kérelméről. COM (2008) 730 végleges.

⁵⁴ A Bizottság 2009/26/EK határozata az Egyesült Királyságnak a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I) szóló 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet elfogadására irányuló kérelméről (az értesítés a C(2008) 8554. számú dokumentummal történt). *HL L 10., 2009. 1. 15., 22.*

⁵⁵ Rendelet, (44) Preambulumbekezdés.

⁵⁶ CZIGLER: Pantha... *i. m.* 163. Dánia helyzetére vö. LANDO–NIELSEN: The Rome I... *i. m.* 49-51.; rendelet, (46) Preambulumbekezdés.

A normát ugyanakkor nem kellett a hatálybalépésétől kezdve azonnal alkalmazni; a 28–29. cikk szerint 2009. december 17-től kell alkalmazni olyan szerződésekre, melyeket ezen időpontot követően kötöttek.

A korábban kötött szerződések kapcsán továbbra is a Római Egyezmény alapulvételével kell eljárni. A fentebb említett bizottsági döntés következményeképpen a többi államhoz hasonlóan az Egyesült Királyság is alkalmazhatja majd a rendeletet 2009. december 17-től.

c) *Tárgyi hatály*

ca)

A norma tárgyi hatálya a polgári-kereskedelmi ügyekben kötött szerződéses kötelekre terjed ki.⁵⁷ Az Európai Bíróság mind a polgári-kereskedelmi ügy, mind a szerződés fogalmát a Brüsszel I. rendelet kapcsán számos esetben értelmezte már korábban is.

A Brüsszeli Egyezmény – Brüsszel I. rendeletre is irányadó – Európai Bírósági joggyakorlata szerint a "polgári (és kereskedelmi) ügyek" meghatározás önálló fogalom, melyet egyrészt az Egyezmény (Brüsszel I. rendelet) céljára és felépítésére, másrészt a nemzeti jogrendszerek összességéből keletkező alapelvekre hivatkozással kell értelmezni, függetlenül – az akár esetlegesen érintett – tagállamok jogszabályi rendelkezéseitől.⁵⁸

A gyakorlat egymástól teljesen eltérő tárgyú – pl. katonai cselekmények utáni kártérítéssel, nem vagyoni kárral, tartásdíjjal, fogyasztóvédelemmel, TIR vámigazolvány kiállításával, állami eszközök/berendezések kötelező használatával kapcsolatos – ügyekben hozott döntések alapján kristályosodott ki.⁵⁹ Az ügyek során meghozott ítéletek a Róma I. rendelettel kapcsolatosan is irányadóak lehetnek.

A polgári jogi ügyek – és ezáltal a Brüsszeli Egyezmény, illetve utódja, a Brüsszel I. rendelet alkalmazása – alól ezen értelmezés alapján alapvetően ki vannak zárva azon ügyek,

⁵⁷ A polgári és kereskedelmi ügy, illetve szerződéses–szerződésen kívüli kötelmi viszonyok autonóm értelmezésére ld. NAGY: Az egységes... *i. m.* 4-5. és 5-7.

⁵⁸ CZIGLER D. T.: Az első Brüsszel IIa. rendelettel kapcsolatos ügyek az Európai Bíróság előtt. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63. (2008) No. 9. 450. és *uo.* 8. és 9. lj.; KENGYEL M.: A polgári és kereskedelmi ügyek fogalma az európai polgári eljárásjogban. *Magyar Jog*, Vol. 52. (2005) No. 8. 485-494.; NAGY: Az egységes... *i. m.* 4-5.

⁵⁹ Case 29/76. LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG v Eurocontrol. ECR 1976, 01541.; Joined cases 9 and 10/77. Bavaria Fluggesellschaft Schwabe & Co. KG and Germanair Bedarfsluftfahrt GmbH & Co. KG v Eurocontrol. ECR 1977, 01517.; Case 814/79. Netherlands State v Reinhold Rüffer. ECR 1980, 03807.; I-01963.; Case C-172/91. Volker Sonntag v Hans Waidmann, Elisabeth Waidmann and Stefan Waidmann. ECR 1993, I-01963.; Case C-167/00. Verein für Konsumenteninformation v Karl Heinz Henkel. ECR 2002, I-08111.; Case C-271/00. Gemeente Steenberg v Luc Baten. ECR 2002, I-10489.; Case C-266/01. Préservatrice foncière TIARD SA v Staat der Nederlanden. ECR 2003, I-04867.; C-343/04. sz. ügy. Land Oberösterreich kontra ČEZ AS. EBHT 2006, I-04557.; C-292/05. sz. ügy. Eirini Lechouritou és társai kontra Dimosio tis Omospondiakis Dimokratias tis Germanias. EBHT 2007, I-01519.

melyekben az állam, illetve annak egy hatósága közhatalmat gyakorol.⁶⁰ Ez alól ugyanakkor létezhetnek kivételek, melyek főképp a családi jog területét érintik, ahol az állam – polgári-családjogi ügyben – közhatalmi funkciójában jár el, például úgy, hogy a gyámhatóság/bíróság hoz egy határozatot.

cb) A szerződés fogalma

Szerződés alatt az Európai Bíróság joggyakorlata alapján olyan jogviszonyt értünk, amelyben egy fél egy másik féllel szemben szabad akaratából kötelezettséget vállal.⁶¹ Érdemes megemlíteni ugyanakkor, hogy a Brüsszel I. rendelet alá tartozó szerződéses kötelem fogalma tágabb, mint a rendelet, illetve az egyezmény alkalmazási köre.⁶²

A rendelet – elvileg – az említett szerződések közül is csak azon helyzetekben alkalmazandó, amikor különböző országok jogai között kell választani. Ez azt jelenti, hogy a rendelet alkalmazásához szerződésnek tartalmaznia kell egy vagy több olyan nemzetközi elemet, mely alapján szóba jöhet egy másik állam jogának esetleges figyelembevétele. Ilyen nemzetközi elem lehet a Római Egyezmény kommentárjaként készült Giuliano-Lagarde jelentés⁶³ szerint például a felek állampolgársága, szokásos tartózkodási helye, a szerződéskötés, teljesítés helye, melyek különböző államokba esnek.⁶⁴

Álláspontunk szerint – érdekes kérdésként – a külföldi jog választása is beleviszi a szerződésbe azon elemet, mellyel a rendeletet kell alkalmazni. Erre utalnak a rendelet kötelező szabályokra vonatkozó fordulatai (ld. később).

⁶⁰ KENGYEL M.: A polgári és kereskedelmi ügyek fogalma az európai polgári eljárásjogban. *Magyar Jog*, (2005) No. 8 485-494.; ROGERSON, P.: Scope. In: Brussels I Regulation (Ed.: Magnus, U.-Mankowski, P.). Sellier, Munich, 2007. 51-56.; GÄRTNER, V.: The Brussels Convention and Reparations – Remarks on the Judgment of the European Court of Justice in Lechouritou and others v. the State of the Federal Republic of Germany. *German Law Journal*, Vol. 8 (2007) No. 4 417-442., elérhető: [Http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=815](http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=815) (2008. április 15.); SCHLOSSER, P.: Zum Begriff „Zivil- und Handelssachen“ in Art.1 Abs.1 EuGVÜ. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 1 (1981). 154-155.; SCHLOSSER, P.: Report on the Convention on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice (Signed at Luxembourg, 9 October 1978) 23-29. pont. OJ C 59., 1979.03.05., 71.

⁶¹ LEIBLE: Internationales Vertragsrecht... *i. m.* 366.

⁶² LEHMANN, M.: Vertragsbegriff und vorvertragliche Rechtsverhältnisse. In: *Ein Neues Internationales...* *i. m.* 24-27.; NAGY: Az egységes... *i. m.* 10.; SZABÓ: A közösségi... *i. m.* 109.; TANG, Z.: The Interrelationship of European Jurisdiction and Choice of Law in Contract. *Journal of Private International Law*, Vol. 4 (2008) No. 1 37-38.

⁶³ Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano Professor, University of Milan and Paul Lagarde Professor, University of Paris I. OJ C 282., 31.10.1980., 1-50. Elérhető: [Http://www.rome-convention.org/instruments/i_rep_lagarde_en.htm](http://www.rome-convention.org/instruments/i_rep_lagarde_en.htm) (2008. március 20.) Title I – Scope of the convention Article 1. (1) 10.

⁶⁴ SZABÓ: A közösségi... *i. m.* 110.

cc)

Bizonyos esetekre nem terjed ki a rendelet hatálya. Ilyen a szerződéskötést megelőző tárgyalásokból eredő kár (*culpa in contrahendo*),⁶⁵ mivel arra a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó Róma II. rendelet 12. cikkének szabályai vonatkoznak. Utóbbi rendelkezések ugyanakkor általános szabályként visszautalnak a Róma I. rendeletre, és megállapítják, hogy a szerződéskötést megelőző tárgyalásokból eredő kárra azon állam jogát kell alkalmazni, amely a szerződésre alkalmazandó, vagy amelyet a szerződésre annak megkötése esetén alkalmazni kellett volna. eltérő szabályok csak azon periférikus jelentőségű esetekben⁶⁶ kerülnek alkalmazásra, ha az alkalmazandó jog az általános szabály alapján nem állapítható meg. Az előszerződésekre ugyanakkor – mivel az előszerződés is szerződéses kötelelem – álláspontunk szerint alkalmazható a rendelet.

A rendelet 1. cikke a tárgyi hatálya alól további területeket is kizár.

Ilyenek a természetes személyek személyállapotával, társasági joggal, választottbírói megállapodásokkal és joghatósági kikötésekkel,⁶⁷ célvagyonnal (*trust*) kapcsolatos kérdések, illetve a vállalkozások-szakmai szervezetek munkavállalói részére létrehozott biztosításra vonatkozó szerződések.

A rendelet nem terjed ki a családi kapcsolatokból, illetve házassági vagyoni jogból eredő kapcsolatokra alkalmazandó jogra sem, ideértve a tartási kötelezettséget is. Bizonyos szerzők álláspontja szerint erős kötelmi jellegük miatt olyan szerződéses kötelek, mint a francia élettársi közösséget létrehozó *Pacte civil de solidarité (PACS)* is a rendelet hatálya alá esnek,⁶⁸ ám a magunk részéről szkeptikusak vagyunk azt illetően, hogy ezt a nézetet az Európai Bíróság osztani fogja-e, vagy sem.

Úgyszintén nem terjed ki a rendelet a váltók-csekkek-értékpapírok alapján létrejövő (azokból eredő) kötelezettségekre. A váltók/csekkek/értékpapírok (pontosabban pénzügyi eszközök) értékesítésével kapcsolatosan más a helyzet. A rendelet hatálya kiterjed a pénzügyi eszközök multilaterális rendszerben⁶⁹ történő értékesítésére, ám a tőzsdékre – furcsa és zavaró módon – már nem.

⁶⁵ LÜTTRINGHAUS, J. D.: Das Internationale Privatrecht der culpa in contrahendo nach den EG-Verordnungen „Rom I“ und „Rom II“. *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 4 193-200.; MANKOWSKI, P.: Qualifikation der culpa in contrahendo – Nagelprobe für den Vertragsbegriff des europäischen IZPR und IPR. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 2 127-135. Kritikájára a rendelettel összefüggésben ld. HEISS: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 756.

⁶⁶ CZIGLER: A szerződésen kívüli... *i. m.* 143. és *uo.* 97. lj.

⁶⁷ PFEIFFER: Neues Internationales... *i. m.* 623.

⁶⁸ LEIBLE-LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 530. és LAGARDE: Remarque... *i. m.* 333-334.

⁶⁹ A multilaterális kereskedési platform (*Multilateral Trading Facility – MTF*) olyan hálózat, mely – például egy kereskedelmi bank szervezetén belül felépített – telekommunikációs hálózatként működő rendszert foglal

A rendelet javaslata (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „Javaslat”) még tartalmazott a képviselőre vonatkozó szabályokat,⁷⁰ ám ezeket a jogalkotás során töröltek a szövegből. Ennek megfelelően a rendeletet nem lehet alkalmazni a képviselő és a képviselt személy közti szerződésekre. E tekintetben három jogviszonyt kell figyelembe venni: a képviselő és azon személy jogviszonyát, akivel a szerződést köti, a képviselt és azon személy viszonyát, akivel a szerződést kötötték, illetve a képviselő és a képviselt jogviszonyát. A három jogviszony közül csupán a harmadik esetre nem lehet alkalmazni a rendelet szabályait. Így például, ha megbízok egy képviselőt, hogy kössön a nevemben szerződést, a köztem és a szerződést aláíró személy (harmadik személy) között létrejött szerződéses jogviszonyra lehet alkalmazni a rendeletet. Úgyszintén alkalmazni lehet arra a jogviszonyra is, amely a képviselő és a szerződést aláíró harmadik személy között létrejött. Amennyiben azonban a képviselő eljárásával gondjaim támadnak, a köztünk lévő jogviszonyra már nem a rendelet, hanem a nemzeti szabályok vonatkoznak.

Végezetül a rendelet nem alkalmazható egy társaság egy szervének a társasághoz fűződő jogviszonyára sem.

d) Személyi hatály

Ha a személyi hatályt vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a norma alapvetően a szerződéseket helyezi a középpontba, ezért személyi hatálya kiterjed mind az uniós állampolgárok, mind a harmadik államból származókra, amennyiben szerződést kötnek. A szerződéskötés szempontjából a felek állampolgársága irreleváns. Az egyetemes alkalmazást ráadásul erősíti az a 2. cikkben rögzített rendelkezés is, mely szerint a rendelet által alkalmazott jogot akkor is alkalmazni kell, ha az nem egy tagállam joga.

A hangsúly minden esetben azon van, hogy uniós rendelet alkalmazásában részt vevő állam bírósága jár-e el a rendelet hatálya alá tartozó területen.

magában. Feladata a pénzügyi eszközök – például értékpapírok, opciós–határidős ügyletek – értékesítése, kereskedelme. A multilaterális kereskedési platform hozzájárul ahhoz, hogy az érintett felek között gyors információáramlás jöjjön létre és ezáltal egy, a tőzsdéhez hasonló piaci környezetet teremtsen. Rendeletbeli szabályozására Vö. WAGNER: Der Grundsatz... *i. m.* 384. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani Miklós Andrásnak, a K&H Bank munkatársának kapcsolódó megjegyzéseiért.

⁷⁰ Ld. a javaslat 7. cikkét.

2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya

a) A rendelet uniós jogszabályokkal való viszonya

Mint látható, a rendelet igen széles tárgyi hatállyal bír, így számos olyan területet lefed, melyekre nézve eddig jórészt irányelvek tartalmaztak szabályokat. A norma ugyanakkor a 23. cikkében leszögezi, hogy – a biztosítási szerződések normáit tartalmazó 7. cikk kivételével – alkalmazása nem érinti azon európai jogi rendelkezéseket, amelyek egy adott kérdéssel kapcsolatban a szerződéses kötelezettségek tekintetében irányadó kollíziós szabályokat írnak elő. A rendelet javaslatával szemben⁷¹ utóbbi normákról nem találunk felsorolást. Ennek ellenére a korábbi lista hasznos lehet, mivel bizonyos iránymutatásul szolgálhat.

A lista szerint a rendelet nem alkalmazható a kulturális tárgyak visszaszolgáltatására, melyekre a Tanács 93/7/EGK irányelve⁷² speciális szabályokat tartalmaz. E terület ugyanakkor erős közjogi jellege miatt álláspontunk szerint amúgy is kiesik a rendelet alkalmazása alól.⁷³

Úgyszintén megelőzi majd a rendelet alkalmazását a 96/71/EK irányelv,⁷⁴ mely a munkavállalók kiküldetését szabályozza.

A javaslat a biztosítási szerződésekre nézve is tartalmazott néhány olyan normát, melynek alkalmazását a rendelet javaslata nem érintette.⁷⁵ E szabályokat ugyanakkor a Róma I. rendelet alkalmazásától kezdve nem kell alkalmazni, mivel – ahogyan azt már említettük – a 23. cikk kimondottan leszögezi, hogy a biztosítási szerződések rendeletbeli szabályai felülírják az egyéb ellentétes uniós szabályokat.

A rendelet a kaotikus uniós fogyasztóvédelmi irányelvi rendelkezéseket⁷⁶ – szemben a biztosítási szerződésekkel – nem egységesíti. A 6. cikkében általános szabályozást tartalmaz a fogyasztói szerződésekre nézve, melyet az irányelvekben található rendelkezések egészítenek ki speciális szabályokkal. E megoldás helyessége igencsak vitatható.⁷⁷

⁷¹ Ld. javaslat, I. melléklet.

⁷² A Tanács 93/7/EGK irányelve (1993. március 15.) a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról. HL L 74., 1993. 3. 27. 1. 3. cikk

⁷³ LEIBLE–LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 531.

⁷⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 96/71/EK irányelve (1996. december 16.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről. HL L 18., 1997.01.21., 1. Ld. különösen: 3. cikk.

⁷⁵ LEIBLE–LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 538. 47. lj.; PFEIFFER: Neues Internationales... *i. m.* 627. Az uniós kollíziós biztosítási szabályokra felsorolására ld. HEISS: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 756. 78. lj.

⁷⁶ Felsorolásukra ld. HEISS: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 753. 42. lj.

⁷⁷ Ld. a későbbiekben az irányelvi szabályozásról írtakat. Vö. PFEIFFER: Neues internationales... *i. m.* 626.

A rendelet nem ütközik a belső piaci szolgáltatások nyújtásáról szóló irányelvvel:⁷⁸ utóbbi norma 3. cikkének (2) bekezdése ugyanis kimondja, hogy az irányelv „nem érinti a nemzetközi magánjog szabályait, különösen a szerződéses és a szerződésen kívüli kötelekre alkalmazandó jogra irányadó szabályokat”.

b) A rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonya

A rendelet 25. cikke rögzíti, hogy alkalmazása nem érinti az olyan nemzetközi egyezményeket, amelyeknek a rendelet elfogadásának időpontjában egy vagy több tagállam a részese, és amelyek a szerződéses kötelezettségek tekintetében kollíziós szabályokat állapítanak meg. E szerint tehát a nemzetközi egyezményi szabályozások tovább élhetnek, ám a tagállamok hasonló megállapodásokat a jövőben nem köthetnek többé.

A rendelet ugyanakkor elsőbbséget élvez a kizárólag tagállamok között megkötött egyezményekkel szemben [25. cikk (2) bekezdése]. A Római Egyezményben hasonló esetekre rögzített konzultációs mechanizmus a jövőben nem áll majd a tagállamok rendelkezésére. Utóbbi alapján a tagállamok új megállapodás aláírása előtt konzultációt voltak kötelesek folytatni egymással.⁷⁹

A cikk kapcsán meg kell említeni a Nemzetközi adásvételekre alkalmazandó jogról szóló 1955-ös hágai egyezményt, melyhez Magyarország nem csatlakozott.⁸⁰ Amennyiben a jogviszony ezen egyezmény hatálya alá tartozik, a részes tagállamok⁸¹ nem a rendeletet, hanem utóbbi egyezményt fogják alkalmazni.

c) A rendelet hazai jogszabályokkal való viszonya

2009. március 2-án az Országgyűlés elfogadta a Nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. (a továbbiakban: „Nmjt”) módosításáról szóló 2009. évi IX. törvényt. A magyar jogalkotó e törvénnyel kívánta a hazai szabályokat a Róma I. és II. rendeletekhez igazítani. A módosítás a szerződési jogra vonatkozó szabályok Nmjt.-ben található 24–30. cikkeit alakította át, kitörölvén a hazai kódexből azokat a területeket, melyeket a rendelet tárgyi hatálya lefed.

A szerződésre alkalmazandó jogot meghatározó szabályok mellett egyúttal a munkaszerződésekre alkalmazandó jogot meghatározó hazai rendelkezések (Nmjt. 51–53.

⁷⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/123/EK irányelve (2006. december 12.) a belső piaci szolgáltatásokról. HL L 376., 2006. 12. 27., 36.

⁷⁹ Római Egyezmény, 24-25. cikk. Vö. SZABÓ: A közösségi... i. m. 108.

⁸⁰ Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=31 (2008. március 20.).

⁸¹ Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Spanyolország, Svédország. Rajtuk kívül tagok: Norvégia, Svájc.

cikkei, korábbi VIII. fejezet) felülvizsgálatára is sor került.⁸² Ezt gyakorlatilag úgy hajtották végre, hogy a teljes, munkaszerződésekre vonatkozó fejezetet törölték a szövegből, így a munkaszerződésekre alkalmazandó jogra nézve csupán a rendelet tartalmaz már szabályokat. A rendelet alkalmazásától, azaz 2009. december 17-től kezdve az új szabályok alapul vételével kell eljárni.

A módosítások során beillesztettek a szövegbe egy részt, mely szerint az Nmjt. 25–30. §-ainak rendelkezéseit az olyan szerződéses kötelmi jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre a Róma I. rendelet nem vonatkozik. Azon – jellegében és mennyiségében is elenyésző – szabályozás, mely a hazai normában megtalálható lesz, jórészt a rendelet tárgyi hatályai által le nem fedett területekre – például tőzsdére, értékpapíron alapuló kötelezettség fennállására és terjedelmére, társasági jogviszonyokra – rendelkezhet relevanciával. Minden egyéb területen a rendelet szabályait kell majd alkalmazni.

Jelen írás szerzője a módosítás kapcsán az Nmjt. ilyen módon történő módosítását, mellyel „lyukakat” hoznak létre a tvr.-ben, a törvényjavaslat kézhezvételét követően hibának minősítette, és inkább a vonatkozó szabályok uniós joghoz való igazítása mellett érvelt. Mára azonban – számos konzultáción és szakmai megbeszélésen túl – megbarátkozott a kódex hasonló módon történő módosításának szükségességével. Erre alapvetően annak a ténynek a belátása készítette, mely szerint utópisztikus elképzelés lenne minden alkalommal, amikor az Unió új normát hoz, korrigálni az Nmjt.-t is.

A dolgozat munkahelyi vitáján emellett a problematika mellett kérdésként fölmerült, hogy vajon helyes-e az uniós jogra való hivatkozásokat-utalásokat beiktatni a hazai normába? Ezt a problémakört élesen el szeretnék választani az előbbi, kiiktatással kapcsolatos felvetéstől. Ahogyan áttekintettük a nemzeti kollíziós jogi kódexek módosítását, arra az eredményre jutottunk, hogy végső megoldásként számos állam a konkrét nemzeti normaszövegében (nemzeti kollíziós kódexében) hivatkozik az uniós rendeletekre. Bizonyos államok ezt a kódexük bevezető részében teszik (ld. pl. a német megoldást), míg mások konkrét szabályhoz írták be az uniós jogra történő hivatkozást (ld. az osztrák szabályokat). Ez a megoldás tehát bevett a gyakorlat különböző államokban. Ennek ellenére a szerző egyet ért a felkért előopponensekkel abban; nem biztos, hogy szerencsés e módszer, annál is inkább, mivel az államok egy része egyáltalán nem módosította a kódexét és vélhetően enélkül is működőképes maradt a jogrendszerük. Amennyiben ugyanakkor utalást illesztünk be, talán szerencsésebb lett volna a kódex elejére beiktatni az utalást és nem a szerződésről szóló szabályok közé.

⁸² Ld. a módosító törvény 5. §-ának (3) bekezdését.

Ráadásul a kollíziós joghoz-nemzetközi eljárásjoghoz kötődő hazai megoldások diverz képet mutatnak: van, ahol csak igazítottak a szabályokon, máshol törölték őket, és megint máshol törlésre és az uniós normák jelölésére is sor került. Ezek mellett az utalások helye is eltér egymástól – amennyiben jelölésükre sor került, váltakozva a szövegbe iktatva, illetve a szöveg végén a hatály körében jelennek meg.

IV. A jogválasztás

A rendelet sorrendjében a szerződésre általános szabályként azon állam joga az alkalmazandó, amelyet a felek választottak (3. cikk). Jogválasztás hiányában a rendelet 4. cikke szabályozza általános érvénnyel azt, hogy mely jogot kell alkalmazni. Bizonyos szerződések – fuvarozási, fogyasztói, biztosítási, munkaszerződések – esetén a rendelet az általános szabályoktól eltérő különös rendelkezéseket tartalmaz, melyek egyrészt a jogválasztást korlátozzák, másrészt a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogot a 4. cikktől eltérően határozzák meg.

Gyakorlatilag e három normacsoport (a jogválasztás, a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog, az egyes speciális szerződésekre alkalmazandó jog) alkotja a rendelet gerincét.

1. A jogválasztás módjai

Mint azt feljebb is említettük, a szerződésre a rendelet 3. cikkének (1) bekezdése értelmében legáltalánosabb szabályként a felek által választott jog az alkalmazandó.

A felek jogválasztásukkal a szerződés egészére, vagy annak egy részére is választhatnak jogot.

A jogválasztás történhet a szerződés megkötésekor, illetve egy későbbi időpontban⁸³ is [rendelet, 3. cikk (2) bekezdés].

Az alkalmazandó jog kikötése lehet kifejezett és hallgatóságos.

A gyakorlatban a jogválasztó klauzula, valamint a joghatósági és illetékességi kikötés⁸⁴ legtöbbször együtt jelenik meg a szerződésekben. A felek általában a következőhöz hasonló klauzulát iktatnak a szerződésbe:

⁸³ KONDRING, J.: Der Vertrag ist das Recht der Parteien – Zur Verwirklichung des Parteiwillens durch nachträgliche Teilrechtswahl. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 5 426-427.

⁸⁴ Vö. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról (Pp.), 41. §

"A felek megállapodnak abban, hogy jelen szerződésre a magyar anyagi jog szabályait rendelik alkalmazni, és a közöttük esetleg felmerülő jogvitákat elsősorban békés úton kívánják rendezni.

Bármely vita eldöntésére, amely a jelen szerződésből vagy azzal összefüggésben keletkezik, a felek a Pesti Központi Kerületi Bíróság (Budapest – Magyarország) illetékességét kötik ki."

2. A hallgatólagos jogválasztás

Hallgatólagos jogválasztás esetén a jogválasztásnak a szerződés egyes rendelkezéseiből vagy az eset körülményeiből kellő bizonyossággal (*clearly demonstrated, eindeutig, façon certaine*) megállapíthatónak kell lennie. A Római Egyezmény hasonló szabályához⁸⁵ képest a rendelet idegen nyelvű változatai jórészt pontosabb, még az eddigieknél is nagyobb biztonságot követelnek meg az egyezmény korábbi, kissé bizonytalan és egymástól némileg eltérően értelmezhető nyelvi fordulatokai (*mit hinreichender Sicherheit, reasonable certainty, de façon certain*) helyett.⁸⁶ Ez azt jelenti, hogy a rendelet alkalmazása során a bíróságoknak nem „húzhat maguk felé a szíve” csupán amiatt, mert álláspontjuk szerint a felek vélhetően az ő államuk jogát kötötték ki. A jövőben – még az eddigieknél is szigorúbb módon – egyértelmű utalás kell arra nézve, hogy a felek egyetértésben valamely állam jogának alkalmazását kívánták kijelölni.⁸⁷

Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a rendelet magyar nyelvű fordítása sajnálatos módon fenntartotta a „kellő bizonyossággal” kifejezést. Utóbbi helyett célszerűbb lett volna az „egyértelmű” szófordulat alkalmazása, mivel jobban kifejezné a bizonyosság fokát.

3. A fórumválasztás és jogválasztás összekapcsolásának mellőzése

A rendelet javaslata a fórumválasztást összekapcsolta a jogválasztással. E szerint abban az esetben, ha a felek a szerződéssel kapcsolatban egy tagállam bíróságának joghatóságát

⁸⁵ Római Egyezmény, 3. cikk (1) bekezdés második mondata. Vö. SZABÓ: *A közösségi... i. m.* 111.

⁸⁶ A kellő bizonyossággal kifejezés, illetve a kifejezés különböző nyelvi formái igencsak eltérő tagállami jogalkalmazást eredményeztek. A kifejezés hátterére ld. CSÖNDES M.-NEMESSÁNYI Z.: *Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig. Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 5 242-244.; LAGARDE: *La loi... i. m.* 335.; LEIBLÉ-LEHMANN: *Die Verordnung über... i. m.* 532.; LEIBLÉ, S.: *Rechtswahl. In: Ein neues Internationales... i. m.* 43.; WAGNER: *Der Grundsatz... i. m.* 378-379.

⁸⁷ LEIBLÉ-LEHMANN: *Die Verordnung über... i. m.* 532.

kötötték ki, vélemezni kellett volna, hogy a felek egyúttal e tagállam jogát is választották [Javaslat 3. cikk (1) bekezdése].

Utóbbi szabály a méltató vélemények⁸⁸ mellett számos kritikát⁸⁹ is kapott, így törölték a javaslatból, és a végső szövegverzióban nem kapott helyet. Helyette a hallgatóság jogválasztás kapcsán a (12) preambulumbekzdés egy enyhébb szabályt rögzít. E szerint annak eldöntése során, hogy a felek jogválasztása kellő bizonyossággal megállapítható-e, egyik tényezőként figyelembe kell venni a felek arra vonatkozó megállapodását, hogy kizárólagos joghatóságot ruháznak egy tagállam bíróságára. A korábban megfogalmazott vélelem tehát „egy értelmezési szabállyá szelődött, ahol csak mint figyelembeveendő tényező jelentkezik kifejezett jogválasztás hiányában a kizárólagos joghatósági kikötés”.⁹⁰

Általános érvennyel megjegyezhetjük, hogy a Római Egyezmény alkalmazása során eddig sem érvényesült maradéktalanul az „aki bírót választ, jogot választ tétel” (*qui eligit iudicem, eligit ius*). A – kizárólagos – fórumválasztást ugyanakkor a bíróságok eddig is hallgatóság jogválasztásként vették figyelembe, amennyiben a szerződés rendelkezéseiből vagy a körülményekből arra lehetett következtetni, hogy a felek a fórumválasztással egyben annak jogát is választották.⁹¹

4. A nem állami jog választása

A rendelet javaslata – a Római Egyezményhez képest újító módon – meg kívánta engedni a feleknek, hogy nem állami jogot válasszanak a szerződésükre.⁹² A javaslat 3. cikkének (2) bekezdése *expressis verbis* rögzítette, hogy „a felek alkalmazandó jogként választhatják a szerződéses anyagi jog nemzetközi vagy közösségi szinten elismert elveit és szabályait is”. E szövegezés alapvetően az UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts* gyűjteményére,⁹³ illetve az Európai szerződési jog elveire (*Principles of European Contract*

⁸⁸ LANDO-NIELSEN: The Rome... *i. m.* 35.; MAX PLANCK: Comments on the European Commission's Proposal... *i. m.* 241., 243.

⁸⁹ FRICKE, M.: Das Versicherungs-IPR im Entwurf der Rom-I-Verordnung, *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006) No. 16 747.; LAGARDE: La loi... *i. m.* 335.; LEIBLÉ: Rechtswahl... *i. m.* 44.; VÖRÖS: Készülőben... *i. m.* 448.

⁹⁰ CSÖNDES-NEMESSÁNYI: Jogválasztás... *i. m.* 246.

⁹¹ GIULIANO-LAGARDE: Report... *i. m.* Title II – Uniform rules, Article 3. Freedom of choice (3) 17.; LANDO: The Rome... *i. m.* 34.; LEIBLÉ: Rechtswahl... *i. m.* 44.; WAGNER: Grundsatz... *i. m.* 379.

⁹² JUD, B.: Neue Dimensionen privatautonomer Rechtswahl – Die Wahl nichtstaatlichen Rechts im Entwurf der Rom I-Verordnung. *Juristische Blätter*, Vol. 128 (2006) No. 11 695-704.; MARTINY, D.: Common Frame of Reference und Internationales Vertragsrecht. *ZEuP – Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol. 16 (2008) No. 1 218-224.

⁹³ [Http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm](http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm) (2009. március 20.).

Law-PECL, Lando Principles)⁹⁴ kívánt utalni. A különböző, nemzetközi életben el nem ismert magánkodifikációs elvgyűjteményeket nem kívánták a jogválasztásba bevonni.⁹⁵ A *lex mercatoriára*,⁹⁶ azaz a nemzetközi kereskedelmi életben bevett szokásokra-megoldásokra és a nemzetközi választottbírósági gyakorlatra való hivatkozás úgyszintén nem lett volna megengedve. Noha a szerződéses anyagi jog nemzetközi vagy uniós szinten elismert elveire való hivatkozás lehetőségének megteremtését a szakirodalom jelentős része támogatta,⁹⁷ a javaslat ezen újszerű megoldását sokan kritikával illették.⁹⁸ A szerzők jó része leginkább problémásnak azt tartotta, hogy nem lett egyértelműen definiálva, mit ért a javaslat nemzetközi vagy közösségi szinten elismert elvek és szabályok alatt. A javaslatbeli megfogalmazásban a rendelkezést parttalannak tartották, amely leronthatja az általános szabályok alkalmazását. A vonatkozó bekezdést végülis az ellenvéleményeknek engedve törölték a végső szövegverzióból. Helyette kompromisszumként két kapcsolódó preambulumbekendést iktattak be, melyek jelentősen megnyirbálták a szabály alkalmazását.

Egyrészt a (13) preambulumbekendésben rögzítették, hogy a feleknek jogukban áll nem állami joganyagra vagy nemzetközi egyezményre történő hivatkozást beépíteni a szerződésbe. Ez utóbbi hivatkozás szerződésbe való beillesztése álláspontunk szerint csupán mint *incorporation of foreign law* lehetséges, azaz azt a felek csupán az anyagi jogválasztás keretei között⁹⁹ tehetik meg. Ebből eredően csupán a szerződésre vonatkozó diszpozitív szabályokat módosíthatják, a kógens normák alól nem szerződhetnek ki nem állami joganyagra vagy nemzetközi egyezményre való hivatkozással.¹⁰⁰ E joguk egyébiránt a vonatkozó

⁹⁴ Ld. *Európai Jog*, (2002) No. 1. – Melléklet és (2004) No. 2 – Melléklet.; COMMISSION OF EUROPEAN CONTRACT LAW: *Principles of European Contract Law, Parts I and II (Combined and Revised)*. Kluwer Law International, The Hague-London-Boston, 2000.; COMMISSION OF EUROPEAN CONTRACT LAW: *Principles of European Contract Law Part III*. The Hague-London-Boston, 2003.; STUDY GROUP ON A EUROPEAN CIVIL CODE-RESEARCH GROUP ON EC PRIVATE LAW: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law* (von Bar, Ch.-Clive, E.). Sellier, Munich, 2009.

⁹⁵ MANKOWSKI: *Der Vorschlag... i. m.* 102.

⁹⁶ BURIÁN L.: A *lex mercatoria* alkalmazása nemzetközi kereskedelmi jogvitákban. *Magyar Jog*, Vol. 43 (1996) No. 8 490-503.; JUD: *Neue dimensionen... i. m.* 695. 8. lj.; PALÁSTI G.: *Lex mercatoria, a nemzetközi jog elvei és hasonló kikötések a jogválasztó klauzulában. Külgazdaság*, Vol. 49 (2005) No. 11-12 133-148.

⁹⁷ DUTSON: *A Dangerous... i. m.* 609.; HEISS: *Die Vergemeinschaftung... i. m.* 759.; LEIBLE-LEHMANN: *Die Verordnung über... i. m.* 533. 70. lj.; LEIBLE: *Rechtswahl... i. m.* 47.; MAX PLANCK: *Comments on the European Commission's Proposal... i. m.* 244. A jogválasztás lehetőségét – a szerzők jelentős részével szemben – a *lex mercatoria* egészére is kiterjesztette volna: LANDO: *The Rome I... i. m.* 33.

⁹⁸ LAGARDE: *La loi... i. m.* 336.; LEIBLE: *Rechtswahl... i. m.* 48.; MANKOWSKI: *Der Vorschlag... i. m.* 102.

⁹⁹ Az anyagi jogválasztásra ld. BURIÁN L.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt., Budapest, 2006. 198.

¹⁰⁰ WAGNER: *Der Grundsatz... i. m.* 380.

preambulumbekezdéstől függetlenül is meglenne, hiszen a diszpozitív szabályok körében a felek szabadon dönthetik el, hogy mit szándékoznak a szerződésben rögzíteni.¹⁰¹

Másrészt a fentiekől függetlenül, a (14) preambulumbekzdés szerint, amennyiben a Unió a jelen írásban is említett Európai szerződési jogra vonatkozó közös referenciakerethez hasonló, anyagi szerződési szabályokra vonatkozó eszközt fogad el és e szabály megengedi, hogy szerződéses viszonyokban a felek kikössék alkalmazását, akkor a felek választhatják majd ez utóbbi eszköz alkalmazását is.¹⁰² E jogválasztás már kollíziós jogválasztás,¹⁰³ vagyis nem csupán a diszpozitív szabályok helyettesítésére korlátozódik, hanem a kógens szabályok alóli kiserződést is magába foglalja.

A magunk részéről helyesnek tartjuk azt, hogy a nem állami joganyagra történő hivatkozás lehetőségét, mint generális szabályt törölték a javaslatból, mivel az a rendelet alkalmazását az egyik legfontosabb területen bizonytalanította volna el. Ráadásul egyetértünk azon véleménnyel, mely szerint a nem állami jogra való hivatkozás gyakorlati jelentősége igen-csak elenyésző.¹⁰⁴ Nehezen tudjuk ugyanis elképzelni, hogy nagyobb értékű szerződéseket ilyen bizonytalan alapra helyezzenek amúgy racionálisan gondolkodó megalkotóik.¹⁰⁵

V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog

1. A Római Egyezmény megoldása a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra

Miután a rendelet jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra vonatkozó szabályozása egyrészt a Római Egyezmény alapul vételével került megfogalmazásra, másrészt ugyanakkor a Római Egyezmény vonatkozó szabályozását jelentősen módosította, célszerűnek találunk pár szót ejteni az egyezmény megoldásáról. Az egyezmény szabályozása – a rendelethez hasonlóan – többszintű.

A legáltalánosabb szabály alapján jogválasztás hiányában azon állam joga alkalmazandó, melyhez a szerződés a legszorosabban kapcsolódik [első szint – egyezmény, 4. cikk (1) bekezdés]. A 4. cikk (2) bekezdése alapján vélelem szól amellet, hogy a legszorosabb

¹⁰¹ E „law mix” alkalmazásának kritikájára ld. LEIBLÉ-LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 533.

¹⁰² A közös referenciakeret megalkotását bizonyos szerzők pontosan azért tartanák jelentős feyverténynek, mert alkalmazását ki lehetne kötni nemzetközi szerződések esetén. Ld. HEISS: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 755. Utóbbi véleménnyel a nem értünk egyet (ld. a fentebb írtakat).

¹⁰³ PFEIFFER: Neues internationales... *i. m.* 624.

¹⁰⁴ MANKOWSKI, P.: Rechtswahl für Verträge des internationalen Wirtschaftsverkehrs. *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 34 (2003) No. 2 11.

¹⁰⁵ Uo. 11–14., különösen 12.; MARTINY: Europäisches Internationales... *i. m.* 88. Vö. CSÖNDES-NEMMESÁNYI: Jogválasztás... *i. m.* 248.

kapcsolat mely állammal áll fenn; e vélelem a jellemző szolgáltatást nyújtó fél lakóhelyének–központi ügyvezetésének jogát jelöli ki, szakmai-üzleti tevékenység körében kötött szerződés esetén pedig azt a jogot kell alkalmazni, ahol a tevékenység végzésének központja található.¹⁰⁶

Az egyezmény e szabályok alól kivételként nevesített bizonyos szerződéscsoportokat – ingatlanszerződéseket, fuvarozási szerződéseket – melyekre speciális szabályozást állított fel [második szint – egyezmény, 4. cikk (3)–(4) bekezdés, *nominát* (nevesített) szerződések].

Végül arra az esetre, ha a fenti szabályok alapulvételével alkalmazandó jognál létezne a szerződéssel szorosabb kapcsolatban álló állam, ezen utóbbi állam jogát kell alkalmazni [harmadik szint – egyezmény, 4. cikk (5) bekezdés]. Ezen kiegészítő szabályt a tagállamok bíróságai igencsak eltérően értékelték, így van, ahol egészen tágan értelmezték.¹⁰⁷

Utóbbi gyakorlatot több szerző kritizálta, mivel szerintük a fórumok a legszorosabb kapcsolat elvét sokszor arra használják, hogy „hazafelé igyekezvén” a saját jogukat helyezték az egyébként alkalmazandó jog – azaz az általános szabályok – elé (*homeward trend*).¹⁰⁸

2. A rendelet és az egyezmény jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra vonatkozó szabályainak átstrukturálása

E rendszert alakította át, mondhatni „állította a feje tetejére” az új szabályozás.

A rendelet a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szabályozásának legelső lépéseként rögtön nevesít bizonyos szerződéseket, és meghatározza az azokra alkalmazandó jogot [első szint – rendelet, 4. cikk (1) bekezdés]. Ilyen szerződés az adásvételi, szolgáltatási, ingatlannal kapcsolatos, franchise szerződés, forgalmazási szerződés, árverés, multilaterális rendszerben történő pénzügyi eszköz értékesítésére irányuló szerződés.¹⁰⁹ E szerződések esetén – annak ellenére, hogy ez explicit módon az első szinten nem lett rögzítve a rendeletben – jórészt a jellemző szolgáltatást nyújtó fél szokásos tartózkodási helyének joga alkalmazandó.

¹⁰⁶ A legszorosabb kapcsolat kapcsolóelvének, és a vonatkozó vélelmek egyezménybeli szabályozásának kritikájára ld. JUENGER, F. K.: Partiautonomie und objektive Anknüpfung im EG-Übereinkommen zum internationalen Vertragsrecht – Eine Kritik aus amerikanischer Sicht. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 46 (1982) No. 1 75-80., 81., 83.

¹⁰⁷ A szabály alkalmazásának általános összehasonlító áttekintésére ld. LANDO-NIELSEN: The Rome I... *i. m.* 36. Az egyesült királyságbeli alkalmazásra nézve *vö.* DUTSON: A Dangerous... *i. m.* 612-613.; DUTSON: A Misguided... *i. m.* 374-375. A francia helyzetre nézve *vö.*: MANKOWSKI: Der Vorschlag... *i. m.* 104.; A német helyzetre nézve *vö.* MARTINY: Europäisches Internationales... *i. m.* 92-94.; Az osztrák-holland gyakorlatra nézve *vö.* HEISS: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 761-762.

¹⁰⁸ MANKOWSKI: Der Vorschlag... *i. m.* 104.; LANDO-NIELSEN: The Rome I... *i. m.* 38.

¹⁰⁹ A 4. cikkben nevesített szerződések alaposabb áttekintésre ld. WAGNER: Der Grundsatz... *i. m.* 382–385.

Utóbbi hely például adásvételi szerződés esetén az eladó szokásos tartózkodási helye, szolgáltatásra irányuló szerződés esetén a szolgáltatást nyújtó szokásos tartózkodási helye, forgalmazási szerződés esetén a forgalmazó szokásos tartózkodási helye stb. Ingatlannal kapcsolatos dologi jogra vagy bérleti szerződésre az ingatlan fekvése helyének, árverés útján történő adásvételre az árverés helyének joga alkalmazandó. Ingatlan rövidtávú (hat hónapot nem meghaladó) magánhasználati bérletére – álláspontunk szerint feleslegesen és túlbonyolítottan – új szabály vonatkozik, e szerint itt a természetes személy bérbeadó szokásos tartózkodási helyének joga alkalmazandó, amennyiben ez egybeesik a bérlő szokásos tartózkodási helyével. Megállapíthatjuk tehát, hogy a korábbi második, *nominát* (nevesített) szerződéseket rögzítő szint egy lépcsővel feljebb került.

Amennyiben a szerződésre több szerződés elemei is illenek (vegyes szerződések esetén), vagy egyik szerződésre vonatkozó szabály sem alkalmazható, a jellemző szolgáltatást nyújtó fél szokásos tartózkodási helyének joga alkalmazandó [második szint – rendelet, 4. cikk (2) bekezdés].

Ha az eset körülményei alapján egyértelműen megállapítható, hogy a szerződés szorosabban kapcsolódik egy, a fentiekől eltérő országhoz, abban az esetben ez utóbbi állam joga alkalmazandó [harmadik szint – rendelet, 4. cikk (3) bekezdés]. A rendelet e kivétel fennálltához már egyértelműséget követel meg, nem csupán „a körülmények összességének egy másik országgal való szorosabb kapcsolatra való utalását”, mint a Római Egyezmény.¹¹⁰

Abban az esetben, mikor a fentiek alapulvételével az alkalmazandó jog nem állapítható meg, azon állam joga alkalmazandó, amelyhez a szerződés legszorosabban kapcsolódik [negyedik szint – rendelet, 4. cikk (4) bekezdés].

3. A (leg)szorosabb kapcsolat értékelése a rendeletben

A korábbi legáltalánosabb szint, a legszorosabb kapcsolat elvének figyelembevétele tehát hátrébb szorult, az utolsó szinten került rögzítésre, csupán azon esetekre szorítva, melyeket a többi rendelkezés nem tud lefedni.¹¹¹ A rendelet javaslata ezen túlmenően a korábban említett anomáliákra válaszul az egyezmény 4. cikkének (5) bekezdésében található kivételi szabályt sem tartalmazta a Bizottság által készített szövegben. Törölték tehát azon kisegítő rendelkezést is, mely szerint, ha az összes szerződést övező körülmény arra utal, hogy a

¹¹⁰ Az egyértelmű szófordulat alkalmazását szorgalmazta pl.: MAX PLANCK: Comments on the European Commission's Proposal... *i. m.* 258.

¹¹¹ Javaslát, 4. cikk (2) bekezdés.

szerezés szorosabb kapcsolatban áll egy másik állam jogával, mint amelynek jogát az általános szabályok alapján alkalmazni kéne, a szorosabb kapcsolat államának jogát kellene alkalmazni.

A Bizottság ezt a jogbiztonság erősítésével indokolta. Álláspontja szerint „mivel e jogi eszköz alapja a jogválasztás szabadsága, célszerűnek mutatkozik, hogy jogválasztás hiányában az alkalmazandó szabályok a lehető legpontosabbak és kiszámíthatóbbak legyenek annak érdekében, hogy a felek ezek ismeretében dönthessenek arról, kívánják-e élni e szabadságukkal vagy sem”.¹¹² E változtatás és a szerkezet átalakítása heves kritikákat kapott¹¹³ még azoktól is, akik vitatták a bírói gyakorlat helyességét. A vonatkozó szabályok ilyen módon való megnyirbálását ugyanis a szerzők a problémákra adott eltúlzott reakciónak tartották.¹¹⁴ A jogirodalom álláspontja szerint szükséges a bírói mérlegelés fenntartása, mivel bizonyos esetekben egy túl kötött rendszer kimondottan rossz eredményre vezethetne, ráadásul akár a felek által alkalmazandónak hitt jog helyett is mást jelölne ki. Ennek megfelelően a Tanács és a Parlament a rendelet javaslatának szövegét módosította, és kialakította a kompromisszumként elfogadott, korábban ismertetett szerkezetet, melyben – noha némileg szigorúbb struktúrát hoz létre – mégiscsak fenntartották a szorosabb kapcsolat elvének flexibilis kivételét, ugyanakkor a legszorosabb kapcsolat általános szabállyá tételét mellőzték.

Véleményünk szerint e megoldás kevésbé rugalmas rendszert hozott ugyan létre, ám a legtöbb szerződésre nézve továbbra is a jellemző szolgáltatást nyújtó fél szokásos tartózkodási helye lesz alkalmazandó. Ennek megfelelően a változtatások a szerződések jelentős részénél inkább esztétikai jellegűek, viszont az Unió egy jobban felépített, tisztábban átlátható, és vélhetően a gyakorlatban is egységesen alkalmazható szerkezetet alkotott meg, mely elegendő teret nyújt a bírói mérlegelésre a szorosabb kapcsolat kivételének rögzítésével. Ugyanakkor lehet, hogy célszerű lett volna utóbbi kifejezésre vonatkozóan egy pontos definíciót beépíteni a szövegbe.

Meg kell említsük, hogy a (20) preambulumbekzdés második mondata a szorosabb kapcsolatra nézve rögzíti: ezen ország meghatározásakor figyelembe kell venni többek között, ha a szerződés „nagyon szoros” kapcsolatban áll más szerződésekkel. Hasonló rendelkezést

¹¹² Ld. a javaslat indoklásának 5. oldalát.

¹¹³ Lagarde kritikájában e rendszert, mely föláldozza a rugalmasságot a kiszámíthatóság oltárán, a hatvanas évek csehszlovák és lengyel szabályozásához hasonlította, ld. LAGARDE: *La loi... i. m.* 338–339. Mások nyolcvan-száz éves visszalépésről beszélnek, ld. EDITORIAL COMMENTS: *On the Way... i. m.* 916. Ld. még: DUTSON: *A Dangerous... i. m.* 613.; DUTSON: *A Misguided... i. m.* 375.; FERRARI, F.: *Objektive anknüpfung*. In: *Ein neues Internationales... i. m.* 72–85.; MAX PLANCK: *Comments on the European Commission's Proposal... i. m.* 258.; VÖRÖS: *Készülőben... i. m.* 448–449.

¹¹⁴ LANDO: *The Rome I... i. m.* 38.; MANKOWSKI: *Der Vorschlag... i. m.* 105.; MARTINY: *Europäisches Internationales... i. m.* 93.

tartalmaz a (21) preambulumbekzdés második mondata a legszorosabb kapcsolatra nézve. A „nagyon szoros kapcsolat más szerzödésekkel” fordulat értelmezése ugyanakkor szintén a bíróságokra lett bízva.

4. Kiegészítö megjegyzések: a szokásos tartózkodási hely meghatározása az uniós jogban

a) Természetes személyek szokásos tartózkodási helye

A természetes személyek szokásos tartózkodási helyének fogalmát az Európai Közösség normáinak tekintetében önállóan – akár a kapcsolódó nemzeti szabályokkal, így Nmjt. rendelkezéseivel¹¹⁵ szemben is – autonóm módon kell értelmezni.

Meghatározására – a jogirodalmon túlmenően¹¹⁶ – az Európai Bíróság saját, különböző normákra épülő esetjogát¹¹⁷ és a Brüsszel IIa. rendelet előzményéhez, a Brüsszel II. Egyezményhez¹¹⁸ készített Borrás jelentést¹¹⁹ vehetjük alapul, valamint figyelemmel lehetünk bizonyos közösségi jogszabályi rendelkezésekre, illetve néhány fontosabb tagállami bírósági ítéletre is.

Az Európai Bíróság joggyakorlatára építve a Borrás jelentés a szokásos tartózkodási hely alatt azt a helyet érti, ahol a személy létrehozta állandó, tartós érdekeltség-központját. Meghatározása során figyelembe kell venni az összes lényeges ténybeli szempontot – például a család, munkahely, lakás helyét, az e helyen eltöltött időt, stb. – amely a szokásos

¹¹⁵ A nemzetközi magánjogról szóló 12. cikkének (2) bekezdése szerint "szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol valaki letelepedés szándéka nélkül hosszabb ideje tartózkodik". Ld. még: Pfv. II.21.933/2003. BH 2004. 239.

¹¹⁶ Ld. pl.: DILGER, J.: Die Regelungen zur internationalen Zuständigkeit in Ehesachen in der Verordnung (EG) Nr. 2201/2003. Mohr Siebeck, Tübingen, 2004. 137-151.; RICHEZ-PONS, A.: Habitual Residence Considered as a European Harmonisation Factor in Family Law (Regarding Regulation Brussels II-bis). In: *Common Core and Better Law in European Family Law* (Szerk.: Boele-Woelki, K.). Intersentia, Antwerp-Oxford, 2005. 355-360.; ROGERSON, P.: Habitual Residence: The New Domicile? *ICLQ - International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 49 (2000) 86-107.; KENGYEL M.-HARSÁGI V.: Európai polgári eljárásjog. Osiris, Budapest, 2006, 531-532.

¹¹⁷ A szokásos tartózkodási hely meghatározása szempontjából lényegesebb ügyek – a polgári jogi ügy kifejezés értelmezésével kapcsolatban említett esetekhez hasonlóan – rendkívül változatos témakörök, például vámszabályokkal, segélyekkel, munkahelyi juttatásokkal kapcsolatos kérdések kapcsán merültek fel, ld. Case 13/73. Anciens Etablissements D. Angenieux fils aîné et Caisse primaire centrale d'assurance maladie de la région parisienne v Willy Hakenberg. ECR 1973, 00935.; Case 76/76. Silvana Di Paolo v Office national de l'emploi. ECR 1977, 00315.; Case 284/87. Oskar Schäflein v Commission of the European Communities. ECR 1988, 04475.; Case C-216/89. Reibold v Bundesanstalt für Arbeit. ECR 1990, I-04163.; Case C-297/89. Rigsadvokaten v Nicolai Christian Ryborg. ECR 1991 I-01943.; Case C-102/91. Doris Knoch v Bundesanstalt für Arbeit. ECR 1992, I-04341.; C-452/93. sz. ügy. Pedro Magdalena Fernández kontra az Európai Közösségek Bizottsága. EBHT 1994, I-04295.; Case C-90/97. Robin Swaddling v Adjudication Officer. ECR 1999, I-01075.; C-262/99. sz. ügy. Paraskevas Louloudakis kontra Elliniko Dimosio. EBHT 2001, I-05547.

¹¹⁸ Council Act of 28 May 1998 drawing up, on basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, the Convention on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matrimonial Matters. OJ C 221., 1998.07.16., 1.

¹¹⁹ Explanatory Report of the Convention on Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters. OJ C 221., 1998.07.16., 27.

tartózkodási hely megállapításában szerepet játszhat.¹²⁰ E hely átmeneti – akár hónapokra történő – elhagyása nem feltétlenül jelenti a szokásos tartózkodási hely megváltoztatását. A Borrás jelentés e definícióját számtalan bírósági ítélet szó szerint veszi át.

A jogszabályi rendelkezések kapcsán célszerű megemlíteni a 83/182/EGK irányelvet, mely általános szabályként a szokásos tartózkodási hely meghatározására az eltöltött időtartamot, a megállapíthatósághoz évente minimálisan 185 napot vesz alapul.¹²¹

A fentiekén túlmenően érdemes áttekinteni azon ügyet is, melyben 2007 szeptemberében Anglia és Wales Legfelsőbb Bírósága (High Court of Justice – Supreme Court of England and Wales) a Brüsszel IIa. rendelet talaján állva egy egyesült királyságbeli jogeset kapcsán értelmezte a szokásos tartózkodási hely fogalmát.¹²² Amint azt Munby bíró úr megállapította: szemben az angol joggal,¹²³ az Európai Bíróság korábbi döntései nyomán szokásos tartózkodási helye a rendelettel összefüggésben minden személynek csupán egy lehet.¹²⁴ A szokásos tartózkodási helyet ugyanakkor roppant rövid idő alatt, akár egy nap alatt is meg lehet szerezni.

Miután a rendeletben nem játszik semmilyen szereppel, a rendelet a lakóhely fogalmára nézve a természetes személyek szokásos tartózkodási helyéhez hasonlóan nem tartalmaz definíciót. A Brüsszel I. rendelet a lakóhely meghatározását az eljáró bíróságok belső – nemzeti – jogára bízta.¹²⁵ Utóbbiak némileg eltérő módon tekintenek rá: a francia-luxemburgi

¹²⁰ Borrás jelentés, 32. pont, angol nyelven: "the place, where the person had established, on a fixed basis, his permanent or habitual centre of interests, with all the relevant facts being taken into account for the purpose of determining such residence."

Német nyelven ugyanez: „der Ort, den der Betroffene als ständigen oder gewöhnlichen Mittelpunkt seiner Lebensinteressen in der Absicht gewählt hat, ihm Dauerhaftigkeit zu verleihen, wobei für die Feststellung dieses Wohnsitzes alle hierfür wesentlichen tatsächlichen Gesichtspunkte zu berücksichtigen sind”.

¹²¹ Az irányelv alkalmazásában „szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol egy személy általában, azaz naptári évenként legalább 185 napot lakik személyes és foglalkozási kötelekek miatt, vagy foglalkozási kötelekek nélküli személy esetén olyan személyes kötelekek miatt, amelyek szoros kapcsolatot létesítenek a személy és a tartózkodási hely között. Olyan személyek esetében azonban, akiknek a foglalkozási kötelekei más helyhez kapcsolódnak, mint a személyes kötelekei, és aki ennek következtében gyakran két vagy több tagállamban található különféle helyeken tartózkodik, szokásos tartózkodási helynek azt a helyet kell tekinteni, ahová a személyes kötelekek kapcsolódnak, feltéve, hogy az adott személy arra a helyre rendszeresen visszatér. Az ez utóbbi feltétel nem alkalmazandó olyankor, amikor az adott személy meghatározott időtartamú munkavégzés céljából tartózkodik egy tagállamban. Valamely egyetem vagy iskola látogatása nem tekintendő a szokásos tartózkodási hely megváltoztatásának.” A Tanács 83/182/EGK irányelve (1983. március 28.) egyes szállítóeszközök valamely tagállamba egy másik tagállamból történő ideiglenes behozatalának Közösségen belüli adómentességéről HL L 105., 1983.04.23., 59-68., 7. cikk.

¹²² *Marinos v Marinos* [2007] EWHC 2047 (Fam), elérhető: <http://www.familylawweek.co.uk/library.asp?i=3222> (2008. április 15.) Ld. még: ALLEN, N.: Where does our client live? Habitual Residence and Residence under Brussels II (Revised) after *Marinos*. Family Law Week, <http://www.familylawweek.co.uk/library.asp?i=3353> (2008. április 15.)

¹²³ Ld. ALLEN: Where... *i. m.* 3.

¹²⁴ Vö.: ROGERSON: Habitual... *i. m.* 103. és uo. 89. l.j. Vö.: COLLIER, J. G.: *The Conflict of Laws*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001. 55-57.

¹²⁵ Az 59. cikk (1) bekezdése szerint "annak megállapítása során, hogy a fél rendelkezik-e lakóhellyel abban a tagállamban, amelynek bíróságához fordultak, a bíróság saját belső jogát alkalmazza".

bíróságok a személy azon pontos címét értik alatta, ahol lakik, Belgiumban azt a címet, amelyet nyilvántartásba vettek. Németországban az egyén kapcsolatát fejezi ki a szövetségi államon belül egy helyi közösséghez kötődően.¹²⁶ Az Egyesült Királyságban a lakóhely – pontosabban a domicile – igen árnyalt fogalom, alapvető célja, hogy egy személyt egy állam joga alá rendeljen.¹²⁷ Az Nmjt. 12. § (1) bekezdése szerint lakóhely az a hely, ahol valaki állandóan vagy a letelepedés szándékával lakik.

A szokásos tartózkodási hely és a lakóhely fogalma jelentős részben fedí egymást, differenciálásukra a közösségi joggal összefüggésben a különböző szerzők a szokásos tartózkodási hely kapcsán annak ténylegességét/tényszerűségét, objektív oldalát (*corpus* elemét), míg a lakóhely esetén a jogi konstrukció általi létrehozottságát, valamint a személy hosszabb távú, az esetek jelentős részében fellelhető, "igazi otthon" (*real home*) létrehozására irányuló akaratát (*animus* elemét) emelik ki.

A két fogalom között egyre inkább elmosódik a határ. A legújabb európai bírósági ítéletek ugyanis rögzítik, hogy a szokásos tartózkodási hely megállapításához nem szükséges helyben lakás: még az is előfordulhat, hogy az illető nem is a szokásos tartózkodási helyén lakik, de minden kötelék (munka-lakás-család, stb.) oda köti, ezért megállapítható, hogy az illető államban szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik.¹²⁸

¹²⁶ Ld. a Schlosser jelentés 71-75. pontjait.

¹²⁷ COLLIER: *i. m.* 37-60.; KENGYEL-HARSÁGI: Európai... *i. m.* 532.

¹²⁸ Az elhatárolási nehézségeket növeli a közösségi jogalkotás-jogalkalmazás bizonytalan terminológia-használata is, mely eredhet abból a tényből is, hogy az angol nyelvben a *residence* kifejezés a tartózkodási hely mellett a szó köznapi értelmében jelenthet lakóhelyet is – ld. a *country of residence*: lakóhely állama kifejezést –, a *reside* szót pedig lehetséges lakik-nak és tartózkodik-nak is magyarra – illetve egyéb nyelvekre – fordítani. Több hazai és külföldi – német ajkú – szerző idézi például a Pedro Magdalena Fernandez ügyben hozott ítélet 22. pontját az állandó lakóhely meghatározására.

Utóbbi német fordítása a Wohnsitz (lakóhely), angol nyelvű verziója a *habitual residence* (általánosan használt értelemben szokásos tartózkodási hely), francia fordítása a *résidence habituelle* (szokásos tartózkodási hely) kifejezést használja ugyanannak a fogalomnak a definiálásakor.

Angol nyelven ez a definíció így szól: "*the place of habitual residence is that in which the official concerned has established, with the intention that it should be of a lasting character, the permanent or habitual centre of his interests. However, for the purposes of determining habitual residence, all the factual circumstances which constitute such residence must be taken into account*".

Ugyanez német nyelven: "*der ständige Wohnsitz ist der Ort, den der Betroffene als ständigen oder gewöhnlichen Mittelpunkt seiner Lebensinteressen in der Absicht gewählt hat, ihm Dauerhaftigkeit zu verleihen, wobei für die Feststellung des ständigen Wohnsitzes alle hierfür wesentlichen tatsächlichen Gesichtspunkte zu berücksichtigen sind*".

Franciaul: "*la résidence habituelle est le lieu où l'intéressé a fixé, avec la volonté de lui conférer un caractère stable, le centre permanent ou habituel de ses intérêts, étant entendu qu'à fin de détermination de la résidence habituelle, il importe de tenir compte de tous les éléments de fait constitutifs de celle-ci*".

Vö. a Schlosser jelentés 73. pontjának 3. bekezdésével, illetve a *Marinos v Marinos* ügyben hozott ítélet 23. pontjával.

b) Társaságok szokásos tartózkodási helye

A természetes személyekkel szemben a gazdasági társaságokra nézve a rendelet a szokásos tartózkodási hely fogalmára tartalmaz definíciót. Emlékeztetőül: az Nmjt. szerint "szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol valaki letelepedés szándéka nélkül hosszabb ideje tartózkodik". Gazdasági társaságokra nézve a Nmjt. a fogalmat nem definiálta.

Ezzel szemben a rendelet 19. cikke – a gazdasági társaságokhoz/önálló tevékenységet végzőkhöz kötődően – konkrétan definiálja, hogy mit is ért szokásos tartózkodási hely alatt.

A rendelet a következő szabályokat állapítja meg:

- társaságok, jogi személyek és jogi személyiség nélküli szervezetek szokásos tartózkodási helyének a központi ügyvezetés helye tekintendő (nem érvényesül tehát a székhely elve),
- saját üzleti tevékenysége keretében eljáró személy szokásos tartózkodási helye a gazdasági tevékenységük fő helye,
- fióktelepek, képviseletek, telephelyek szokásos tartózkodási helyének azok tényleges helye tekintendő.

VI. Speciális szabályok

Mint korábban említettük, a rendelet speciális szabályokat tartalmaz a fuvarozási, fogyasztói, biztosítási és egyéni munkaszerződésekre. E szerződésekkel kapcsolatosan tehát az általános szabályok csupán a speciális szabályok által megállapított keretek között érvényesülhetnek.

1. A fuvarozási szerződésekre alkalmazandó jog

A fuvarozási szerződések cím alatt a rendelet két típusú szerződést szabályoz: az áru- és a személyfuvarozásra irányuló megállapodásokat. E szabályok kivételnek minősülnek a későbbiekben ismertetett, fogyasztókra vonatkozó 6. cikkben rögzített szabályok alól, így azokkal szemben elsőbbséget élveznek.¹²⁹

¹²⁹ LEIBLÉ–LEHMANN: Die Verordnung über... i. m. 536.

A rendelet szabályainak alkalmazását befolyásolják bizonyos e területre vonatkozó egyezmények, melyek a rendelet 25. cikke értelmében elsőbbséget élveznek. Ilyen a nemzetközi légifuvarozásról szóló 1975-ös Montreali Egyezmény,¹³⁰ a hasonló tárgykörben hozott Varsói Egyezmény,¹³¹ a vasúti közlekedésről szóló COTIF Egyezmény.¹³²

a) Árufuvarozási szerződések

Árufuvarozási szerződésekre általános szabályként – egyéb szerződésekhez hasonlóan – azon jogot kell alkalmazni, melyet a felek szerződésüknek választottak.

Ennek hiányában kell alkalmazni a rendelet 5. cikkének (1) bekezdésében található szabályokat, melyek szerint az ilyen szerződésekre a fuvarozó szokásos tartózkodási helyének joga alkalmazandó. Ehhez azonban az átvétel vagy átadás helyének, vagy a feladó szokásos tartózkodási helyének (székhelyének) ebbe az országba kell esnie. Lényegét tekintve, általános szinten tehát e szerződésekre nézve megmaradt a Római Egyezményben rögzített korábbi szabályozás.¹³³

Amennyiben ezek nem teljesülnek, a felek által megállapított átadás szerinti állam jogát kell alkalmazni.

A szorosabb kapcsolat kivétele e körben is érvényesül: ha a szerződés a fenti szabályokkal szemben egyértelműen szorosabb kapcsolatban áll egy másik állam jogával, akkor a szerződésre ezen utóbbi állam jogát kell alkalmazni [5. cikk (3) bekezdése].

b) Személyszállítási szerződések

A személyszállításra vonatkozó szabályok az összes személyszállításra vonatkozó szerződést lefedik, a szervezett utaztatásra irányuló szerződések kivételével.¹³⁴ Szervezett utaztatási szerződés alatt az utaztatás, szállás, és az utaztatáshoz vagy szálláshoz közvetlenül nem kapcsolódó egyéb idegenforgalmi szolgáltatások kombinációjára irányuló szerződést értjük.¹³⁵

¹³⁰ A nemzetközi légifuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítése tárgyában Montrealtban, 1999 május 5-én aláírt Montreali Egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2005. évi VII. tv.).

¹³¹ A nemzetközi légifuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítése tárgyában Varsóban 1929. október 12-én aláírt Egyezmény (Magyarországon kihirdette: 1936. évi XXVIII. tv.).

¹³² A Bernben 1980. évi május hó 9. napján aláírt Nemzetközi Vasúti Fuvarozási Egyezmény [(COTIF) – Magyarországon kihirdette: 1986. évi 2. tvr].

¹³³ Egyezmény, 4. cikk (4) bekezdése.

¹³⁴ Vö. rendelet, 6. cikk (4) p) pontja; LEIBLÉ-LEHMANN: Die Verordnung über... i. m. 536.

¹³⁵ A Tanács 90/314/EGK irányelve a szervezett utazási formákról. HL L 158., 23.6.1990., 59-64. 2. cikk 1. pontja.

Utóbbi szerződések erős fogyasztói jellegük miatt a rendeletben a fogyasztói szerződések szabályai alá tartoznak.

A személyszállításra is általános szabályként a felek jogválasztása alkalmazandó. E jogválasztást – a Római Egyezményhez képest *novumként* – korlátozza az 5. cikk (2) bekezdése, mely szerint csupán öt állam jogát köthetik ki a felek: az utas vagy a fuvarozó szokásos tartózkodási helye, a fuvarozó központi ügyvezetésének helye, illetve a kiindulási vagy rendeltetési hely államának jogát.

Jogválasztás hiányában az utas szokásos tartózkodási helyének joga alkalmazandó, amennyiben az utas kiindulási vagy rendeltetési helye is ebbe az országba esik.

Ha az utas szokásos tartózkodási helye nem a rendeltetési vagy a kiindulási hely államába esik, a személyszállító (fuvarozó) szokásos tartózkodási helyének jogát kell alkalmazni.

Amennyiben tehát Magyarországról utazunk egy idegen országba, és Magyarországon tartózkodási hellyel rendelkezünk, a személyszállítási szerződésünkre alkalmazhatjuk a magyar jogot. Amennyiben viszont külföldről, például Ausztriából utazunk – feltételezvé, hogy ezen állam az illető személyszállító cég székhelye – külföldi jogot kell alkalmaznunk, hacsak az utazás célja nem Magyarország, még akkor is, ha a szerződésünket Magyarországon írtuk alá. E megoldás tehát nem veszi figyelembe azt a tényt, hogy a szerződést mely államban írták alá, és ezáltal a személyszállítási szerződést kötőket a fogyasztókhöz képest kevésbé védi. Amennyiben a személyszállító tisztességtelenül járt el, kollíziós jogi értelemben csupán az 93/13/EGK irányelv¹³⁶ 6. cikkének (2) bekezdése szerinti védelemre számíthat az utazó. E szerint

„a tagállamok a szükséges intézkedések megtételével gondoskodnak arról, hogy ha a szerződés szoros kapcsolatban áll a tagállamok területével, a fogyasztó – ez esetben az utazó – ne veszítse el az ezen irányelv által biztosított védelmet annak következtében, hogy nem tagállam jogát jelölik ki a szerződésre alkalmazandó jogként”.

Jól látható, hogy az utazót e szabály alapvetően csupán a harmadik államok normáinak gyengébb védelmi szintjétől védi meg.¹³⁷

Az árufuvarozási szerződésekhez hasonlóan, ha a szerződés az általános személyszállítási szabályok által kijelölt jognál szorosabban kapcsolódik egy másik állam jogához, akkor a

¹³⁶ A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről. HL 95., 21.4.1993., 29.

¹³⁷ PFEIFFER: *Neues internationales... i. m.* 623.; LEIBLÉ-LEHMANN: *Die Verordnung über... i. m.* 536. 108. és 109. lj.

szerezésre ezen utóbbi állam jogát kell alkalmazni [5. cikk (3) bekezdése]. A fentebb említettekkel összefüggésben, a szerződés aláírásának helyét egyéb releváns elemek híján a bíróságok minden bizonnyal nem fogják elegendő kapcsolatként értelmezni a szorosabb kapcsolat kivételének megállapítása során.

2. A fogyasztói szerződésekre alkalmazandó jog

A kollíziós jognak igen nagy szerepe van abban, hogy a fogyasztó jobban tudja érvényesíteni jogait. Ez alapvetően abból a tényből ered, hogy – bizonyos feltételek fennállta esetén – a jogalkotó az egyik fél (fogyasztó) részére általában kedvezményt tesz, a szokásos tartózkodási helyének vagy lakóhelyének jogát rendeli alkalmazni. Ilyen módon – közvetve – maga a kollíziós jogi norma is fogyasztóvédelmi szabályt tartalmaz. Ennek megfelelően a rendelet vonatkozó szabályait az általános rendelkezések mellett a gyakorlatban is kiemelkedő jelentőségű rendelkezésekként tarthatjuk számon.

A fogyasztói szerződések kapcsán már a Bizottság javaslatában¹³⁸ is látni lehetett, hogy jelentős változtatásokat fognak megejteni a Római Egyezmény kritikára igencsak rászolgáló, fogyasztói szerződések szabályait rögzítő 5. cikkén. Mint azt korábban említettük, a rendelet szabályai egységes, horizontális általános keretet alkotnak, melyek kapcsán ugyanakkor bizonyos speciális területeken az eddig is alkalmazott irányelvi szabályozást is figyelembe kell venni.¹³⁹

a) A tárgyi hatály bővülése az egyezményhez képest

A Római Egyezmény a fogyasztói szerződések tárgyi hatályát igen szűken húzta meg: 5. cikke szerint ezek csupán áruk (le)szállítására vagy szolgáltatások nyújtására, illetve ilyen ügyletek irányuló szerződésekre vonatkoztak. A rendelet 6. cikke szerencsére szakít ezzel a vitatott rendelkezéssel, és tágan definiálja, hogy mit ért fogyasztói szerződés alatt. E szerint – a hazai normákkal összhangban – a fogyasztói szerződés olyan szerződés, amelyet egy természetes személy (fogyasztó) üzleti vagy szakmai tevékenységén kívüli célra kötött egy üzleti vagy szakmai tevékenysége gyakorlása során eljáró személlyel (vállalkozó). A kettőjük

¹³⁸ A javaslat fogyasztói szerződésekre vonatkozó rendelkezéseire ld.: BITTERICH, K.: Kollisionsrechtliche Absicherung gemeinschaftsrechtlicher Standards im Bereich des Verbraucherschutzes: Der Vorschlag für eine Rom I-Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 52 (2006) No. 4 262-270.; MANKOWSKI, P.: Art. 5 des Vorschlags für eine Rom I-Verordnung: Revolution im Internationalen Verbrauchervertragsrecht? *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 105 (2006) 120-163.

¹³⁹ *Ld.* később az irányelvi szabályok továbbéléséről szóló fejezetet.

közi kapcsolat a rendelet alapján már akár internet útján is létrejöhet. Így például a szoftverek, zenék, filmek letöltésére irányuló szerződés esetén a szokásos tartózkodási helye jogának védelme megilleti a fogyasztót, ha innen töltötte le a vállalkozó által nyújtott tartalmat.¹⁴⁰

Nem tartoznak a fogyasztói szerződések közé a fuvarozási szerződések, valamint azon szolgáltatási szerződések, ahol a szolgáltatást kizárólag a fogyasztó szokásos tartózkodási helyétől eltérő államban nyújtják. Úgyszintén nem tartoznak ide az ingatlannal kapcsolatos szerződések, a pénzügyi eszközök/értékpapírok által megtestesített jogokhoz köthető szerződések, illetve – mint azt az általános szabályoknál láttuk – a multilaterális rendszerben kötött szerződések.

A fenti felsorolás által sugalltak ellenére – mint azt korábban említettük – az utaztatási szerződésre, illetve az ingatlanok időben megosztott használati jogára (a *timeshare* szerződésekre) kiterjed a rendelet fogyasztóvédelmi szabályainak hatálya [rendelet, 6. cikk (4) bekezdés b) és c) pontok].

b) A személyi hatály és a harmadik államok polgárai

A jogalkotás során felmerült, hogy a fogyasztóknak nyújtott védelmet csupán az Unióban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező fogyasztóknak tartásuk fenn,¹⁴¹ ám szerencsére a javaslat e rendelkezését törölték. Ennek megfelelően a rendelet a Római Egyezményhez hasonlóan védi a harmadik államok polgárait is, ha szokásos tartózkodási helyükön egy vállalkozóval szerződnek.¹⁴²

c) Lényegi rendelkezések

A fogyasztói szerződésekre általános szabályként azon jog alkalmazandó, melyet a felek szerződésüknek választottak.¹⁴³ A forradalmi változtatásról, nevezetesen a jogválasztás fogyasztói szerződésekre vonatkozó tilalmáról a vállalkozók és – furcsa módon, hiszen őket

¹⁴⁰ Vö. ugyanakkor DARÁZS, L.: A fogyasztói szerződések új kollíziós jogi szabályrendszere. *Magyar Jog*, Vol. 57 (2010) No. 2 122. LEIBLÉ-LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 537., különösen *uo.* 105. l.j. Ld. még: GILLIES, L. E.: Choice-of-Law Rules for Electronic Consumer Contracts: Replacement of the Rome Convention by the Rome I Regulation. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No 1 89-112.

¹⁴¹ Javaslat, 5. cikk (2) bekezdése.

¹⁴² A javaslat kapcsolódó rendelkezéseinek kritikájára ld. BITTERICH: Kollisionsrechtliche *i. m.* 267.; LAGARDE: Remarques... *i. m.* 341.; SOLOMON, D.: Verbraucherverträge. In: *Ein neues Internationales...* *i. m.* 96.

¹⁴³ A jogválasztás korlátaira ld. a kötelező normáknál írtakat.

védté volna a szabályozás¹⁴⁴ – a fogyasztók érdekképviseleti szerveinek nyomása következtében lemondott a jogalkotó.¹⁴⁵

Jogválasztás hiányában, amennyiben a vállalkozó tevékenységét azon országban folytatja, ahol a fogyasztó szokásos tartózkodási helye van, vagy tevékenysége többek között vagy kizárólag ebbe az országba irányul, a fogyasztó szokásos tartózkodási helyének jogát kell alkalmazni a szerződésükre. E szerint, amennyiben Németországban vásárolunk egy terméket, és a terméket a vállalkozó Magyarországon is forgalomba hozza, a magyar jog alkalmazható a szerződésünkre. Azonban, ha a vállalkozó helyett valaki más hozza forgalomba Magyarországon, és a vállalkozó a forgalombahozatalról nem is tud, a német jogot kell alkalmazni. Felmerül a kérdés, mi történik akkor, ha a vállalkozó leszállítja Magyarországra a terméket, és itt más hozza forgalomba azt. Álláspontunk szerint ez utóbbi esetben is alkalmazható lesz majd a magyar jog, mivel a vállalkozó tevékenysége Magyarországra (is) irányult.

A szorosabb kapcsolat kivétele a 6 cikk kapcsán nem érvényesül.

Ha a vállalkozó tevékenységének színhelye nem egyezik meg a fogyasztó szokásos tartózkodási helyével, az alkalmazandó jogot az általános, 3. és 4. cikkben rögzített szabályok alapján kell meghatározni, azaz a szerződés nem tartozik a 6. cikk hatálya alá.

3. A biztosítási szerződésekre alkalmazandó jog rendeletbeli szabályozása

a) A joganyag változása az egyezménytől a rendeletig

A biztosítási szerződésekről a Római Egyezmény 1. cikkének (3) bekezdése csupán azt állapította meg, hogy „az egyezmény rendelkezései nem vonatkoznak azon biztosítási szerződésekre, amelyek az Európai Gazdasági Közösség tagállamainak területén jelentkező kockázatokat fedezik”. Ez alól a viszontbiztosítási szerződések¹⁴⁶ kivételt képeztek [1. cikk (4) bekezdése]. E területre tehát – ésszerűtlen módon – a Közösségen kívüli kockázatok

¹⁴⁴ Ellenkező véleményre ld.: LANDO: The Rome I... *i. m.* 39.

¹⁴⁵ Ld. javaslat, 5. cikk. és BITTERICH: Kollisionrechtliche... *i. m.* 264.; A jogválasztás kizárása a Svájci Nemzetközi Magánjogi Kódex [Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht (IPRG) vom 18. Dezember 1987. Elérhető: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/2/291.de.pdf> (2008. március 20.)] megoldását követi. Ld. különösen a svájci kódex 120. cikk (2) bekezdését, mely explicite kizárja a jogválasztást a fogyasztói szerződésekre nézve. Vö. LEIBLE–LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 538. A rendelet kapcsán a jogválasztás kizárására jó érv volt, hogy a hasonló jogviszonyokban a fogyasztó csupán látszólagosan van egyenlő helyzetben a vállalkozóval, valójában sokszor hiányos információk alapján választana jogot, ld. MANKOWSKI, P.: Art. 5 des Vorschlags für eine Rom I-Verordnung: Revolution im Internationalen Verbrauchervertragsrecht? *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 105 (2006) 158-159.; MANKOWSKI: Der Vorschlag... *i. m.* 106. Ld. még: SOLOMON: Verbraucherverträge... *i. m.* 92.; MAX PLANCK: Comments on the European Commission's Proposal... *i. m.* 269.

¹⁴⁶ A viszontbiztosítási szerződések olyan szerződések, melyekben egy biztosító egy másik biztosítóval köt szerződést. E megállapodásban a viszontbiztosító vállalja, hogy a befolyt díj egy részének átengedése fejében a károkból is részesedni fog.

jelentős részére a Római Egyezmény szabályai, a Közösségen belül keletkező kockázatokra a korábban említett,¹⁴⁷ nehezen áttekinthető közösségi szektorális biztosítási normák kollíziós szabályai vonatkoztak/vonatkoznak.

A rendelet javaslatában a biztosítási szerződések nem szerepeltek önállóan nevesítve, csupán az általános szabályok vonatkoztak rájuk, illetve – ahogyan korábban már említettük – a javaslat kimondottan hivatkozott bizonyos közösségi jogszabályokra, melyek az alkalmazás során megelőzik a javaslatban lefektetett szabályokat (javaslat, I. melléklet).¹⁴⁸

b) Tárgyi-területi hatály

Az egyezmény és a javaslat félmegoldásaihoz képest a rendelet végleges verziója újabb megoldást hozott: a biztosítási szerződések szabályait az azokat hiányoló kritikák¹⁴⁹ hatására önálló cikk alatt nevesítették (7. cikk). A rendelet szabályai tehát kiterjednek az összes biztosítási szerződésre, a vállalkozások és szakmai szervezetek által munkavállalóiknak nyújtott biztosítások kivételével. Rögzítésre került az is, hogy a biztosítási szerződések szabályai általában véve megelőzik az egyéb, szektorális biztosítási szabályokban rögzített rendelkezéseket (23. cikk).

A szabályok összevonása üdvözlendő, ám kritikaként meg kell említeni, hogy az egyes részletszabályokat a rendeletbe minimális változtatásokkal vették át, így azok továbbra is nehezen átláthatóak – mondhatni, szinte átláthatatlanok. Rendkívül zavaró, hogy bizonyos szerződésekre a rendelet nem vonatkozik, egyes szerződésekre az általános szabályok vonatkoznak, más szerződésekre pedig a 7. cikk szabályai alkalmazandóak.

Hasonló káosz létrehozása jó példa a teljesen koncepciótlan, átgondolatlan jogalkotásra, mely képes a fragmentáltságot akár egy jogszabályon belül is megőrizni.

A rendelet szabályait külön kell áttekintenünk egyes biztosítási szerződés csoportok kapcsán. Ennek megfelelően a továbbiakban a viszontbiztosítási szerződésekre, a nagykockázatú biztosítási szerződésekre, az egyéb – tömegével előforduló – biztosítási szerződésekre, illetve a kötelező biztosítási szerződésekre alkalmazandó jog szabályozását ismertetjük.

¹⁴⁷ Ld. korábban a rendelet uniós normákkal való viszonyánál leírtakat.

¹⁴⁸ A javaslat rendelkezéseinek áttekintésére ld. FRICKE: *Das Versicherungs-IPR... i. m. 745-751.*; HEISS, H.: *Das Kollisionsrecht der Versicherungsverträge nach Rom I und II. VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006) 185-188.; HÜBNER, U.: *Das kollisionsrecht nach Rom I – ein Sonderweg für Versicherungsverträge? EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 17 (2006) No. 15 449-450.

¹⁴⁹ HEISS: *Die Vergemeinschaftung... i. m. 757.*; VÖRÖS: *Készülőben... i. m. 449.* Bizonyos szerzők a szabályozás javaslatbeli elmaradása kapcsán a lobbinyomás erején csodálkoztak, ld. MANKOWSKI: *Der Vorschlag... i. m. 101.*

c) Lényegi rendelkezések

ca) A vállalkozások-szakmai szervezetek által munkavállalóiknak nyújtott biztosítások

E biztosításokat a rendelet nem szabályozza, azokra egyéb uniós szabályok alkalmazandóak.¹⁵⁰

cb) Viszontbiztosítási szerződések

A viszontbiztosítási szerződések nem tartoznak a 7. cikk hatálya alá, így azokra a 3. és 4. cikkben található általános szabályoknak megfelelően a felek által választott jog, ennek hiányában a legszorosabb kapcsolat államának joga alkalmazandó [7. cikk (1) bekezdés 2. mondat].

cc) Nagykockázatú biztosítási szerződések

E szerződésekre a felek jogválasztása, annak híján pedig a biztosító szokásos tartózkodási helyének (központi ügyvezetés helyének) joga alkalmazandó [7. cikk (2) bekezdésének 1. és 2. mondata].

Amennyiben a szerződés egy másik állammal szorosabb kapcsolatban áll, ezen állam jogát kell alkalmazni [7. cikk (2) bekezdés 3. mondat].

cd) Egyéb – tömegével előforduló – szerződések

A rendelet a továbbiakban ismertetett szabályai akkor alkalmazandóak, ha a tagállamok területén felmerülő kockázatról van szó. E híján az általános rendelkezéseket (3–4. cikk), esetleg – meglepő módon – a fogyasztói szerződések szabályait (6. cikk)¹⁵¹ kell alapul venni.

A 7. cikk alá tartozó szerződésekre elsősorban a felek jogválasztása alkalmazandó. A jogválasztást e körben a rendelet 7. cikkének (3) bekezdése bizonyos államok – például a kockázat felmerülése államának, a kötvénytulajdonos szokásos tartózkodási helye államának, életbiztosítási kötvénytulajdonos állampolgársága szerinti állam – jogának választhatóságára korlátozza. Bizonyos esetekben a tagállamok ennél nagyobb választási jogosultsággal ruházhatják fel a feleket.

Jogválasztás hiányában azon állam jogát kell alkalmazni, ahol a kockázat a szerződés megkötésének időpontjában fölmerül [7. cikk (3) bekezdés utolsó mondata].

¹⁵⁰ Ld. Az Európai Parlament és a Tanács 2002/83/EK irányelve (2002. november 5.) az életbiztosításról. *HL L 345., 2002. 12. 19., I–51.* 1. cikk (1) g) pontja.

¹⁵¹ Utóbbiakra ld. LEIBLÉ-LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 539. és rendelet (32), (33) preambulumbekkezdés.

ce) Kötelező biztosítási szerződések

A kötelező biztosítási szerződésekre is érvényesek a korábban leírtak, magyarán szólva ezeket is aszerint kell megítélni, hogy nagyobb értékű szerződésről [7. cikk (2) bekezdés], vagy kisebb értékű, tömegesen előforduló szerződésről [7. cikk (3) bekezdés] van-e szó.

Ettől függetlenül, a tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy a kötelező biztosításokra vonatkozó szerződésre a kötelező biztosítást előíró tagállam joga alkalmazandó. Ha kötelező biztosítás esetén a kockázat helye szerinti tagállam joga, illetve a biztosítási kötelezettséget előíró tagállam joga egymásnak ellentmond, az utóbbit kell alkalmazni.

Végezetül meg kell említeni, hogy a szorosabb kapcsolat kivétele a fogyasztói szerződésekhez hasonlóan a biztosítási szerződések kapcsán egyik szerződéstípus esetén sem érvényesül.

4. Az egyéni munkaszerződésekre alkalmazandó jog

a) A szabályok háttere

Ahogy azt már korábban említettük, a munkaszerződésekre alkalmazandó jogról a rendeleten kívül a munkavállalók kiküldetéséről szóló 96/71/EK irányelv is rendelkezik,¹⁵² mely a munkavállalók kiküldetésekhez kapcsolódóan állapít meg speciális kollíziós szabályokat.¹⁵³ A rendelet 23. cikke alapján a rendelet nem alkalmazható abban az esetben, amikor utóbbi irányelv – a munkavállalók kiküldetésére – kollíziós szabályt állapít meg.

A rendelet egyéni munkaszerződésekre alkalmazandó jogra vonatkozó szabályai szerkezetüket tekintve a Római Egyezmény e területet szabályozó rendelkezéseire épülnek.¹⁵⁴

Ahogy azt már a bevezetőben is említettük, az Nmjt. 2009 évi módosításával a hazai normából törölték a munkaszerződésekre alkalmazandó jog szabályozását, így a nemzetközi elemmel bíró munkaszerződésekre alkalmazandó jog meghatározására a jövőben csupán a rendeletet kell majd alapul venni..

¹⁵² Ld. a rendelet és az egyéb uniós normák viszonyánál hivatkozottakat.

¹⁵³ Ld. különösen az irányelv 3. cikkét.

¹⁵⁴ A rendeletjavaslat munkaszerződésekre vonatkozó rendelkezéseinek áttekintésére ld. JUNKER, A.: Internationales Arbeitsrecht in der geplanten Rom I-Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 52 (2006) No. 6 401-408. A javaslat rendelkezéseinek végleges szöveggel való összehasonlítására ld. MAUER, R.-SADTLER, S.: Die Vereinheitlichung des internationalen Arbeitsrechts durch die EG-Verordnung Rom I. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8 544-548.

b) Lényegi rendelkezések

A munkaszerződésekre – a legáltalánosabb szabály szerint – azon jogot kell alkalmazni, melyet a felek szerződésükre választottak [8. cikk (1) bekezdés].¹⁵⁵

Jogválasztás hiányában a 8. Cikk (2) bekezdése szerint azon jogot kell alkalmazni, ahol, vagy ennek hiányában – az egyezményhez képest új fogalomként – „ahonnan” a munkavállaló a munkáját rendszerint¹⁵⁶ végzi.¹⁵⁷ Utóbbi helyszínt az Európai Bíróság a Brüsszel I. rendelet munkaszerződésekre vonatkozó joghatósági szabályai¹⁵⁸ kapcsán több esetben értelmezte.¹⁵⁹ E helyszín az ítéletek szerint egy olyan hely, ahonnan a munkavállaló időről időre – akár külföldre is – munkavállalás céljából eltávozik, majd oda visszatér, munkáját ott szervezi vagy szervezik, és utasításokat is innen kap.¹⁶⁰ Ezekon túlmenően rendeletjavaslat indoklása megemlíti, hogy ez az a hely, ahol a munkavállaló a munkáltatóval szembeni kötelességeit (bejelentkezés, biztonsági ellenőrzés) teljesíti.¹⁶¹ A rendelkezés legfőképp a repülőgépek személyzetével, vagy szállítócégek alkalmazottaival kapcsolatosan rendelkezhet relevanciával.¹⁶²

A rendelkezéssel összefüggésben egyetértünk azon véleménnyel,¹⁶³ hogy a kitétel bevezetése fölösleges, mivel az ideiglenes munkavégzésre a rendelet úgyis kimondja, hogy „a rendszerinti munkavégzés helye szerinti országon nem változtat, ha a munkavállalót ideiglenesen egy másik országban foglalkoztatják”.¹⁶⁴

Ha a fentiek alapján az alkalmazandó jogot nem lehet megállapítani, a szerződésre a munkáltató telephelyének joga alkalmazandó.

A korábban az általános szabályoknál és a fuvarozási szerződéseknél látott kivétel e körben is érvényesül. E szerint, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy a szerződés fentiektől eltérő országgal szorosabb kapcsolatban áll, akkor ez utóbbi állam jogát kell alkalmazni. A magyar fordítás tehát e körben furcsa módon a többi – általános és speciális – szabálynál tapasztalt egyértelműség helyett „a körülmények összességéről” ír. Utóbbi fordulat megfelel az angol („*the circumstances as a whole*”), a német („*der Gesamtheit der*

¹⁵⁵ E jogválasztás korlátaira ld. a későbbiekben kötelező normáknál leírtakat.

¹⁵⁶ MANKOWSKI, P.: *Europäisches Internationales Arbeitsprozessrecht – Weiteres zum gewöhnlichen Arbeitsort. IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No 1. 21-28.

¹⁵⁷ MAUER-SADTLER: *Die Vereinheitlichung... i. m.* 546.

¹⁵⁸ Ld. különösen: Brüsszel I. rendelet, 18. cikk.

¹⁵⁹ Case C-125/92. *Mulox IBC Ltd v Hendrick Geels*. ECR 1993., I-4075.; Case C-383/95. *Petrus Wilhelmus Rutten v Cross Medical Ltd*. ECR 1997., I-57.

¹⁶⁰ MAUER-SADTLER: *Die Vereinheitlichung... i. m.* 546.

¹⁶¹ Javaslat indoklása, 6. cikk – Egyéni munkaszerződések.

¹⁶² Ld. *uo.*

¹⁶³ MAX PLANCK: *Comments on the European Commission's Proposal... i. m.* 285-286.

¹⁶⁴ Rendelet, 8. cikk (2) bekezdés második mondat.

Umstände”) és francia („l'ensemble des circonstances”) szövegverzióknak, tehát ez esetben nem a magyar fordítók fordították félre a szöveget. Hogy a munkaszerződések esetén az – általános és fuvarozási, illetve bizonyos fogyasztói szerződésekre – alkalmazandó nagyobb fokú bizonyosságot a kivételi rendszer kapcsán miért nem követeli meg a jogalkotó, nem tudjuk, hiszen erre nincsen különösebb magyarázat.¹⁶⁵

VII. A kötelező normákra és a közrendre vonatkozó szabályozás

1. A háttérről – kógens kötelező normák versus imperatív kötelező szabályok¹⁶⁶

A nemzetközi magánjog kötelező (más néven kényszerítő) normái olyan rendelkezések, melyek egy jogviszonyba a jogviszonyon kívüli indokok, a közérdek szempontjai alapján avatkoznak bele.¹⁶⁷ Ezáltal megváltoztatják az egyébként alkalmazandó szabályokat olyan módon, hogy egy másik állam normáit azok fölé helyezik.

A rendelet, illetve az egyezmény tekintetében megállapítható, hogy a kötelező normák lehetnek a felek jogválasztási megállapodását korlátozó kógens rendelkezések (*contracts-mandatory* szabályok, ilyen a Római Egyezmény 3., 5.-6. cikke, illetve a rendelet azokat felváltó 3., 6. 8. cikke), valamint a jogválasztástól, vagy annak hiányában az egyébként alkalmazandó jogtól – a szerződés statútumától – függetlenül alkalmazandó (*conflicts-mandatory*) kötelező imperatív normák (ilyen az egyezmény 7. cikke, illetve a rendelet azt felváltó 9. cikke).¹⁶⁸ Utóbbi kategóriába csupán bizonyos kiemelkedő jelentőségű normák tartoznak, és nem egy-egy jogrendszer összes szabálya alkotja azt. Miután az egyezmény szabályai majd három évtizeden keresztül meghatározó jelentőségűek voltak e téren, a

¹⁶⁵ Ellenkező véleményre ld. MAUER-SADTLER: Die Vereinheitlichung... i. m. 547.

¹⁶⁶ A háttérről áttekintésnek ld. BENZENBERG, E.: Die Behandlung ausländischer Eingriffsnormen im internationalen Privatrecht – Eine Studie unter besonderer Berücksichtigung des internationalen Schuldrechts. JWV - Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Jena, 2008.; BONOMI, A.: Mandatory Rules in Private International Law - The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment. *Yearbook of Private International Law – Vol. 1* (Ed.: Šarčević, P.-Volken, P.-The Swiss Institute of Comparative Law). Sellier, 1999. 215-248.; PALÁSTI G.: Közrendi, imperatív, kógens és diszpozitív szabályok. *Magyar Jog*, Vol. 53 (2006) No. 2., 65-76.; THORN, K.: Eingriffsnormen. In: *Ein neues internationales... i. m.* 129-149. TÓTH J.: Kötelező (imperatív) szabályok a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet tükrében. In: *Európai kollíziós... i. m.*; WOJEWODA, M.: Mandatory Rules in Private International Law – With Special Reference to the Mandatory System under the Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol. 7 (2000) No. 2 183-213.

¹⁶⁷ BUSSE, D.: Die Berücksichtigung ausländischer „Eingriffsnormen” durch die deutsche Rechtsprechung. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 95 (1996) No. 4. 388. és uo. 6. l.j. Ld. még: BENZENBERG, E.: Die Behandlung... i. m. 25.

¹⁶⁸ WOJEWODA: Mandatory... i. m. 189-190. és 196.

továbbiakban e két kategória az egyezményben és a rendeletben található releváns vonatkozó rendelkezéseit ismertetjük.

2. A jogválasztást korlátozó kötelező (kógens) szabályok

a) A jogválasztást általánosságban korlátozó kötelező (kógens) normák

aa)

Az egyezmény 3. cikkének 1. bekezdése szerint a szerződésre – főszabályként – a felek által választott jog volt az irányadó.¹⁶⁹

Ugyanezen cikk 3. bekezdése alapján amennyiben a jogválasztás időpontjában valamennyi egyéb tényállási elem kizárólag egy adott országhoz kapcsolódik, úgy a külföldi jog felek által történő választása nem érinthette az adott állam azon jogszabályainak alkalmazását, amelyekről szerződés útján nem lehet eltérni.¹⁷⁰

E szabály csupán azon esetekre korlátozódott, ahol a szerződés csak egyetlen állam jogához kapcsolódott. Emiatt ezeket a szabályokat a nemzetközi jogi szakirodalom *domestic mandatory rules* (belföldi kötelező szabályok) névvel illette, szemben a későbbiekben tárgyalandó imperatív normákkal, melyek nemzetközi kötelező erővel bírnak, azaz olyan esetekre is alkalmazandóak, ahol a tényállási elemek több állam jogához is kapcsolódnak (imperatív-nemzetközileg kötelező-kényszerítő normák – *international mandatory rules*).

E rendelkezés kimondottan a jogválasztást korlátozta (*contract-mandatory*), a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogot – szemben az imperatív normákkal – nem befolyásolja. A jelen alcímben is használt kógens szó e normák leírása kapcsán alapvetően a kötelező erőt jelöli, és a szakirodalom az egyes jogszabályok kógenciáját¹⁷¹ érti alatta, melyektől eltérni nem lehet. Így – amennyiben a szerződés csupán egyetlen állam jogához kapcsolódik – a felek csupán a tagállami diszpozitív rendelkezések keretei között választhatnak jogot (anyagi jogválasztás).¹⁷²

¹⁶⁹ Az egyezmény jogválasztásra vonatkozó szabályaira ld. pl. JUENGER, F. K.: Partiautonomie und objektive Anknüpfung im EG-Übereinkommen zum internationalen Vertragsrecht – Eine Kritik aus amerikanischer Sicht. *RabelsZ – Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 46 (1982) No. 1 63-68.; LORENZ, E.: Rechtswahlfreiheit im internationalen Schuld-Vertragsrecht – Grundsatz und Grenzen. *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 33 (1987) No. 8 569-584.; PLENDER, R.: *The European Contracts Convention*. Sweet and Maxwell, London, 1991. 87-102., különösen 100-102.; BURIÁN L.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: Magyar nemzetközi... *i. m.* 207-208.

¹⁷⁰ Az Egyezmény megalkotása során e rendelkezések jelentős vitákat követően jöttek létre, ld. CSÖNDES M.-NEMESSÁNYI Z.: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 5 242.

¹⁷¹ A kógenca kapcsán ld. a későbbiekben a kötelező normák magánjog-közjog alá tartozásáról írtakat.

¹⁷² BURIÁN-KECSKÉS-VÖRÖS: Magyar nemzetközi kollíziós... *i. m.* 207.

E kötelező rendelkezéseket véleményünk szerint – bizonyos szerzők álláspontjától¹⁷³ eltérően – az összes eljáró bíróságnak figyelembe kellett vennie, akár attól is függetlenül, hogy a normák államának joga megengedi a jogrendje alóli kiserződést.

ab)

Hasonló rendelkezéseket a rendelet is tartalmaz. A rendelet 3. cikke szerint is a szerződésre főszabályként a felek által választott jog az alkalmazandó.¹⁷⁴ Megfelel az egyezménynek az a szabály is, mely szerint, ha a felek jogválasztásának időpontjában valamennyi jelentős tényállási elem más államban található, mint amelynek jogát választották, a jogválasztás nem sértheti ezen másik állam olyan jogszabályi rendelkezéseit, amelyektől megállapodással nem lehet eltérni (rendelet 3. cikk 3. bekezdése).

ac)

Az egyezményhez képest a rendeletben már bővült a figyelembe veendő kötelező normák köre egy belső piaci klauzulával (*Binnenmarktklausel*).¹⁷⁵ A rendelet 3. cikkének 4. bekezdése alapján az uniós jogrend védelmét biztosítandó, abban az esetben, ha valamennyi jelentős tényállási elem egy vagy több tagállamhoz kapcsolódik, a felek harmadik ország jogára vonatkozó megállapodása nem sértheti az uniós jog olyan rendelkezéseinek alkalmazását, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni (uniós kötelezően alkalmazandó szabályok – *mandatory rules of EU law*).¹⁷⁶

Tagállam alatt e helyütt is az összes EU tagállamot értjük az Egyesült Királyság és Dánia kivételével. Meg kell, hogy jegyezzük: noha kimondottan e passzusnak mindezidáig semmilyen bírói gyakorlata nincsen, a rendelkezés kodifikálása gyakorlatilag az Európai Bíróság korábbi gyakorlatán, így különösen az Ingmar döntésen¹⁷⁷ alapult, melyben a Bíróság kimondta, hogy a felek a uniós (akkor még: közösségi) jog kötelező rendelkezései alól nem

¹⁷³ PLENDER: *The European Contracts...* i. m. 102.

¹⁷⁴ A rendelet jogválasztásra vonatkozó szabályaira ld. CSÖNDES M.-NEMESSÁNYI Z.: *Jogválasztás a Római Egyezménytől...* i. m. 239-250.; WAGNER, R.: *Der Grundsatz der Rechtswahl und das mangels Rechtswahl anwendbare Recht (Rom I-Verordnung) – Ein Bericht über die Entstehungsgeschichte und den Inhalt der Artikel 3 und 4 Rom I-Verordnung. IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 5 377-386.

¹⁷⁵ Leible-Lehmann: *Die Verordnung über...* i. m. 533.

¹⁷⁶ A rendelet e megoldása alapvetően eltér a rendeletjavaslat szabályozásától, ld. WAGNER, R.: *Der Grundsatz der Rechtswahl...* i. m. 380.

¹⁷⁷ Ld. a jelen tanulmány bevezetőjében említett hivatkozásokat.

szerződhetnek ki.¹⁷⁸ Az Ingmar döntés ugyanakkor nem kimondottan nemzetközi magánjogi szempontból közelítette meg a kérdést.

Ha alaposabban áttekintjük a problémát, azt látjuk, hogy a döntés, illetve a nemzetközi és hazai szakirodalom vagy hallgat e normák jellegével kapcsolatosan, vagy inkább az imperatív szabályok körében helyezi el őket. A magunk részéről ugyanakkor ezen véleménnyel nem értünk egyet. Álláspontunk szerint ugyanis a rendelet e passzusában is kógens-kötelező szabályokról van szó. Emellett a felfogás mellett több érv is szól. Egyrészt a feleket az uniós jog összes kötelező szabálya köti, amennyiben a szerződéshez kötődő valamennyi jelentős tényállási elem a Unió területére esik. Nem lehet e szabályokat csupán a legfontosabb imperatív jellegű normára korlátozni. E megállapításra a szöveget alapul véve, teleológiai értelmezés útján juthatunk el. Azt is megjegyeznénk, hogy a korábbi Európai Bírósági döntések kimondottan ezen új jogszabályhely jellegének értelmezése terén nem feltétlenül szolgálnak támpontul. Másrészt – és ez úgyszintén jelen írás szerzőjének „különvéleménye” – nézetünk szerint lehet a kógens kötelező kifejezést használni az uniós jog értelmezésére: az uniós jogban ugyanis a hazai normákhoz hasonlóan léteznek kógens, illetve diszpozitív szabályok. A nemzetközi magánjogi szempontból kógens szabályok jogtechnikai szempontból hasonlóan működnek, mint a polgári jogi alapon kógensnek nevezett rendelkezései. Harmadrészt azt gondoljuk, amennyiben e téren imperatív, azaz csupán a fontosabb normékról lenne szó, akkor azok nem a jogválasztás körében lennének felsorolva a rendeletben, hanem az imperatív szabályok – a továbbiakban tárgyalt – cikkelye alatt. Végezetül negyedik érvként nem gondolnánk, hogy célszerű lenne az uniós jog alkalmazásához kötődően a nemzeti bíróságokra bízni annak értékelését, vajon egy uniós jogi norma „hasznos-e”, „fontos-e” annyira, hogy imperatív jelleget ölt, vagy csupán egy olyan kötelező norma, amit épp nem kell figyelembe venni, mert a felek kizszerződtek alóla.

A fentiek következményeképpen fölmerül a kérdés: ha ezen szabályok kógenssek, mi a helyzet a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szabályaival? Ha olyan nem uniós jogra mutat a kollíziós szabály, amely ellentétes az uniós joggal, alkalmazni kell e a tagállami bíróságnak a harmadik állam jogát? Nézetünk szerint ez az előbbiektől elválasztandó kérdés: álláspontunk szerint lehetséges, hogy egyes szabályok imperatív, illetve kógens tulajdonságokkal is rendelkeznek. Az uniós jog imperatív, legfontosabb szabályait ebben az esetben jogválasztás hiányában is alkalmazni kell. Utóbbi normákról és azok alkalmazásáról és köréről ugyanakkor nem szól *explicite* a rendelet.

¹⁷⁸ MARTINY, D.: Europäisches Internationales Vertragsrecht in Erwartung der Rom I-Verordnung. *ZEuP – Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol 16 (2008) No. 1 88.

b) A jogválasztást speciális területeken korlátozó kötelező (kógens) normák

ba)

Az egyezmény 5. és 6. cikkei a fent említett általános szabályokon túlmenően a fogyasztóhoz illetve a munkaszerződésekhez kapcsolódóan szintén tartalmaztak a felek jogválasztását korlátozó rendelkezéseket, melyek szintén kógens, a jogválasztást korlátozó szabályok (*contracts-mandatory rules*) voltak. Ezek alapján fogyasztói szerződésekre – pontosabban az egyezmény szűkítésének megfelelően azok közül is csupán az áruk szállítására, szolgáltatások nyújtására vagy ilyen ügyletek finanszírozására vonatkozó szerződésekre – vonatkozó jogválasztás során, bizonyos feltételek megléte esetén a felek jogválasztása nem eredményezhette azt, hogy a fogyasztót megfosszák azon ország jogának kötelező szabályai által biztosított védelemtől, ahol szokásos tartózkodási helye található volt.¹⁷⁹

Zárójelben jegyezzük meg, hogy e védelem az egyezmény szerint három esetben állhatott fenn. Egyrészt, ha azon ország jogrendjében, mely alól kisorszódik a szerződés megkötését kifejezetten a fogyasztónak címzett ajánlat vagy reklám előzte meg, és a fogyasztó ezen országban a maga részéről az összes szükséges lépést megtette a szerződés megkötése érdekében. Másrészt, ha a másik fél vagy annak képviselője a fogyasztó megrendelését ezen országban vette át. A harmadik az az eset, ha a szerződés áruk eladására irányult, és a fogyasztó ezen országból egy másik országba utazott, és ott adta le megrendelését, feltéve hogy a fogyasztó utazását az eladó szervezte meg a fogyasztó vásárlásra való ösztönzése céljából.

Munkaszerződés esetén az egyezmény 6. cikk 1. bekezdése szerint a felek jogválasztása nem eredményezhette azt, hogy a munkavállalót megfosszák azon jog kötelező szabályai által biztosított védelemtől, amely jogválasztás hiányában alkalmazandó jog alapján jogosult volt.¹⁸⁰

bb)

A rendelet a fogyasztók érdekében kimondja, hogy a fogyasztót a védelmére irányuló, jogválasztás hiányában alkalmazandó rendelkezések által biztosított védelemtől jogválasztással megfosztani nem lehet (rendelet, 6. cikk 2. bekezdése és 8. cikk 1. bekezdése). A norma tehát már nem a fogyasztó szokásos tartózkodási helye által nyújtott védelmet, hanem – az amúgy szintén a 6. cikkben rögzített – jogválasztás hiányában alkalmazandó rendelkezéseket veszi alapul.

¹⁷⁹ Vö. LORENZ: Die Rechtswahlfreiheit... i. m. 575-577.

¹⁸⁰ Vö. *uo.* 577.

A rendelet 8. cikkének 1. bekezdése – az egyezményhez hasonlóan – a munkavállalók jogválasztására is hasonló szabályt tartalmaz.¹⁸¹ Utóbbi szerint a munkaszerződésre vonatkozó jogválasztás nem eredményezheti azt, hogy a munkavállalót megfosszák a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog olyan rendelkezései által biztosított védelemtől, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni.

3. A feltétlen érvényesülést kívánó imperatív szabályok

A korábban ismertetett kógens szabályoktól el kell határolni azon normákat, melyeket az eljáró bíróság a társadalom védelme, szociális-gazdasági felépítésére tekintettel olyan fontosságúnak ítél, hogy azok az egyébként alkalmazandó állam jogának rendelkezéseit is felülírják (nemzetközi kötelező /imperatív/ rendelkezések – *international mandatory rules*).¹⁸² Ezek kivételes szabályok, melyek hatálya alapvetően szűkebb, mint a kógens normáké. Nem az összes kötelező szabály, hanem csupán a legjelentősebb tagállami jogszabályi rendelkezések tartoznak ide.

Noha alaposabb, használható támpontul nem szolgál, ezen normák közül már a Római Egyezmény kommentárjaként készített Giuliano-Lagarde jelentés is nevesít néhány területet, melyek szereppel bírhatnak. Ilyen például a versenyjog, fogyasztóvédelmi jog, fuvarozási jog területe.¹⁸³

Fontos megjegyezni, hogy az egyes államok bíróságai szabják meg, hogy mely normákat tartanak imperatívnak és melyeket nem.¹⁸⁴ E körben a bíróság alapvetően két fajta normát vehet figyelembe: egyrészt a saját államának jogát (a *lex fori*-t), másrészt egy másik állam jogát, amennyiben ezt szükségesnek találja.

Mielőtt az egyes szabályok ismertetésére rátérnénk, lényeges még egy kérdést alapodsabban rendezni. Jelen dolgozat kutatóhelyi vitáján fölmerült, hogy vajon egy norma rendelkezhet-e a kógens, illetve az imperatív szabályok sajátosságaiival is? Nos, ahogyan arra korábban már

¹⁸¹ MAUER, R.-SADTLER, S.: Die Vereinheitlichung i. m. 544-547.

¹⁸² Miután az egyéb szabályokat felülírják, az imperatív szabályokat a közrend pozitív védelmére irányuló normáknak hívhatjuk, megkülönböztetve őket a negatív jellegű védelemtől. A védelem e két elemére ld. MÁDL F.-VÉKÁS L.: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004. 120.

¹⁸³ A jelentés ezen túlmenően ugyanakkor átfogó, használható definíciót vagy egyéb támpontot nem ad e kérdéskörre vonatkozóan.

¹⁸⁴ Jogösszehasonlításra ld. pl. JUNKER, A.: Empfiehlt es sich, Art 7 EVÜ zu revidieren oder aufgrund der bisherigen Erfahrungen zu präzisieren? *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 20 (2000) No. 2 68-69.; JUNKER, A.: Die freie Rechtswahl und ihre Grenzen - Zur veränderten Rolle der Parteiautonomie im Schuldvertragsrecht, *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol 13 (1993) No. 1 4-9.

utaltunk is, jelen írás szerzője egyértelműen az igennel felelne ezen felvetésre: így például bizonyos fogyasztóvédelmi szabályok korlátozhatják a jogválasztást. Viszont ettől függetlenül is, ezen szabályok lehetséges, hogy figyelembe vehetően például egy külföldi bíróság előtt is, mint imperatív tagállami, például magyar normák. E nézetünk abból ered, hogy a magunk részéről a kógenciát, illetve az imperatív jellegget a inkább egy-egy norma egy-egy tulajdonságának tartjuk, mintsem egy olyan címkének, melyből egy szabály csupán eggyel rendelkezhet.

a) A Római Egyezmény szabályai

aa) A lex fori imperatív normáinak figyelembevétele

A *lex fori* e rendelkezéseinek figyelembevételéről az egyezmény a következőket írta:

„az egyezmény rendelkezései nem korlátozzák az eljáró bíróság országának joga szerint érvényesülő azon szabályok alkalmazását, amelyek kötelező jelleggel, a szerződésre egyébként alkalmazandó jog figyelmen kívül hagyásával szabályozzák a tényállást” (egyezmény, 7. cikk 2. bekezdése).¹⁸⁵

ab) Más állam imperatív normáinak figyelembevétele

Az egyezmény az eljáró bíróság államának jogától eltérő állam kötelező szabályainak figyelembevételéről úgy rendelkezett, hogy a bíróság mérlegelésétől függően figyelembe vehetőek voltak e normák is. A 7. cikk 1. bekezdésében ehhez két distinktív feltételt állapított meg: a tényállásnak ezen normákkal szoros kapcsolatban kellett állnia, és ez utóbbi állam joga alapján e kiemelkedő jelentőségű szabályokat a szerződésre alkalmazandó jogtól függetlenül alkalmazni kellett. Annak vizsgálata során, hogy vajon alkalmazni kellett-e e kötelező szabályokat, figyelembe kellett venni azok jellegét és célját, valamint alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit.

Az egyezmény 7. cikk 1. bekezdésében található szabály alkalmazásának mellőzéséről a tagállamok szabadon – egy fenntartás az egyezményhez történő csatolásával – dönthettek¹⁸⁶

¹⁸⁵ Lényeges volt e szabályok viszonya az egyezmény korábban ismertetett, munkavállalókra és fogyasztói szerződésekre vonatkozó 5. és 6. cikkével. Erre nézve ld. JUNKER: *Empfiehl es sich... i. m.* 71-72.

¹⁸⁶ Az Egyezmény fenntartásokra vonatkozó 22. cikke szerint „Az aláíráskor, megerősítéskor, elfogadáskor vagy jóváhagyáskor bármely szerződő állam fenntarthatja a jogot arra nézve, hogy nem alkalmazza... a 7. cikk (1) bekezdésének rendelkezéseit”.

Bizonyos államok – így például Németország¹⁸⁷ és az Egyesült Királyság – e lehetőséggel éltek is. Magyarország hasonló fenntartást nem tett.

b) A rendelet szabályai

ba)

Az Egyezményel szemben a rendelet már kimondottan definiálja, hogy mit ért imperatív rendelkezések alatt. E meghatározás szerint:

„imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”.

bb)

Az egyezményhez hasonlóan a rendelet 9. cikkének 2. bekezdése is megállapítja, hogy az eljáró bíróság országának joga (*lex fori*) szerinti imperatív rendelkezések alkalmazását semmi sem korlátozhatja, még a rendelet által egyébként alkalmazandó jog szabályai sem.

bc)

A rendelet a külföldi állam jogának figyelembevételéről is rendelkezik. E szerint, az egyezménytől némileg eltérően figyelembe vehetők azon ország jogának imperatív rendelkezései, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették, amennyiben ezek az imperatív rendelkezések a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik (rendelet 9. cikk 3. bekezdése).

Jól látható, hogy a rendelet alapján némileg szűkebb körben lehet majd egy, a fórum jogától eltérő állam kötelező szabályait figyelembe venni.¹⁸⁸ Egyrészt csupán a teljesítés államának kötelező normái vehetőek figyelembe, nem azon összes állam joga, amely szoros kapcsolatban áll a szerződéssel. Másrészt e szabályok is csupán akkor vehetőek figyelembe, amennyiben azok a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik, egyéb esetekben nem alkalmazhatóak. E változtatásokat egy kompromisszum megkötését követően, alapvetően a

¹⁸⁷ Németország fenntartására ld. pl. HENTZEN, M. K.: Zur Anwendung fremden Eingriffrecht seit der IPR-Reform. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 34 (1988) No. 7 508-511.

¹⁸⁸ TÓTH: Kötelező (imperatív) szabályok... i. m. 9.

jogbiztonságot megerősítendő, jórészt az Egyesült Királyság kérésére eszközölték az egyezmény, illetve a rendelet javaslatának szövegén.¹⁸⁹

4. A kötelező normák jellege – Közjog versus magánjog

a) Imperatív szabályok és a közjog

Noha a szakirodalmon belül igencsak kényes kérdésnek számít, mégis ki kell térnünk arra, hogy a kötelező normák alatt közjogi vagy magánjogi szabályokat, esetleg mindkettőt értünk-e. Nagy általánosságban elmondhatjuk, hogy a nemzetközi magánjog alapvetően magánjogi normakonfliktusokkal foglalkozik. Így elvileg kizárt a közjogi szabályok alkalmazása. Ennek ellenére egyetértünk azon véleménnyel, mely szerint a hazai jogi gondolkodásunkat átalakította – álláspontunk szerint pozitív módon kitágította – az egyezményhez való csatlakozásunk. Az imperatív normák az egyezmény vonatkozásában „ugyanis gyakran közjogi szabályok (vámszabályok, pénzügyi vagy igazgatási korlátozások)”¹⁹⁰

Olyannyira igaz ez, hogy a különböző szerzők jelentős része – az egyezmény értelmezéséhez, illetve a rendelet imperatív normáinak definíciójához kötődően – e szabályokat alapvetően közjogi normáknak tartja, és a magánjogi szabályokat mint kivételesen figyelembeveendőket említi.¹⁹¹ Ennek oka, hogy e rendelkezések elsődleges célja a társadalom érdekének – a köz érdekének – érvényre juttatása, mely tulajdonság alapvetően a közjog szabályainak jellegzetessége.¹⁹² A magánérdek védelme alapvetően csupán ezután következik, mint másodlagos funkció.¹⁹³

Ezt a megközelítést támasztják alá a rendeletjavaslat indoklásában a kötelező normákról írtak is.¹⁹⁴

¹⁸⁹ A rendeletjavaslat imperatív szabályainak kritikájára ld. DICKINSON, A.: Third-Country Mandatory Rules in the Law Applicable to Contractual Obligations: So Long, Farewell, Auf Wiedersehen, Adieu? *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No. 1 53-88. A rendeletre nézve ugyanezt ld. LEIBLÉ-LEHMANN: Die Verordnung über... *i. m.* 542.

¹⁹⁰ PALÁSTI: Közrendi, imperatív, kógens... *i. m.* 72.

¹⁹¹ COESTER, M.: Die Berücksichtigung fremden zwingenden Rechts neben dem Vertragsstatut – Rechtsmethodische und politische Überlegungen zu Art. 7. Abs 1 des europäischen Vertragsübereinkommens vom 19.06.1980. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 82 (1983) No. 3 2-3.; THORN: Eingriffsnormen... *i. m.* 132. LORENZ: Die Rechtswahlfreiheit... *i. m.* 580.

¹⁹² A közérdekre ld. SONNENBERGER, H.-J.: Eingriffsrecht – Das trojanische Pferd im IPR oder. notwendige Ergänzung? *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol 23 (2003) No. 2 107-111.; THORN: Eingriffsnormen... *i. m.* 133.

¹⁹³ A közérdek és magánérdek viszonyára és a különböző szerzők meglátásaira ld. JUNKER: Empfiehlt es sich... *i. m.* 68. és *uo.* 40. és 41. l.j. Kegél érdekelméletére a témakörhöz kapcsolódóan ld. még BENZENBERG: Die Behandlung ausländischer Eingriffsnormen *i. m.* 66.

¹⁹⁴ A rendeletjavaslat indoklása a kötelező normák kapcsán hivatkozott az Arblade ügyben (ld. a bevezetőben hivatkozottakat) hozott ítéletre; "az ítélet indokolásának 31. pontja szerint az a tény, hogy a nemzeti

Annak az álláspontnak, mely szerint a nemzetközi magánjog imperatív kötelező normái közjogi és magánjogi normák is lehetnek, a fentiekén túlmenően nézetünk szerint még több jelentősebb oka is van. Indokolja egyrészt a praktikum: ha egy állam szabályainak alkalmazásához jelentős közérdek fűződik, nem lenne szerencsés e szabályok alkalmazását mellőzni pusztán azon az alapon, hogy ezek a normák közjogi természetűek.¹⁹⁵

Másrészt a közjog-magánjog elválasztása dogmatikailag is nehézkes feladat; alapvetően önkényes szempontok szolgálnak az elválasztás alapjául, így a tényleges különbségtétel igencsak instabil lábakon állna. E tekintetben egyetértünk azon nézettel, mely szerint e jogágak éles szétválasztása „pozitív jogilag irreleváns, dogmatikailag homályos és politikai indokait tekintve meghaladott.”¹⁹⁶ Véleményünk szerint ezen önkényes szempontok nem szabad, hogy megjelenjenek a nemzetközi magánjoghoz kötődő kötelező normák alkalmazásához, vagy éppen nem alkalmazásához kötődően sem.¹⁹⁷

b) Kógens szabályok és a közjog

Az imperatív szabályok mellett nem mehetünk el a kógens normák jellegének elemzése mellett sem. A kógenciát és az egyezmény 3. cikkében említett kötelező szabályokat több szerző alapvetően a polgári jog szabályaihoz köti,¹⁹⁸ nem véletlenül: egyértelmű, hogy a szerződésre és a jogválasztásra a polgári jog-magánjog szabályai vannak a legnagyobb hatással. A polgári jog/magánjog, ezen belül is a kötelmi jog kötelezően betartandó és eltérést engedő szabályain keresztül mintegy alapjaiban határozza meg a szerződésben részes felek jogviszonyát.

E körben a legfontosabb figyelembe veendő szabályt a Ptk. 200. § (1) bekezdése rögzíti, mely szerint "a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja". Hagyományos értelemben vett közjogi szabályok igencsak ritkán "hatnak át" a magánjogi szerződésekre, szerepük e területen nem meghatározó. Ennek ellenére célszerűnek találjuk,

jogszabályok a rendészeti és biztonsági törvények kategóriájához tartoznak, nem mentesíti azokat a Szerződés rendelkezései betartásának követelménye alól: az ilyen nemzeti jogszabályok alapjául szolgáló indokokat a közösségi jog csak a közösségi szabadságok alól a Szerződés által előírt kivételek címén veheti figyelembe". Ez alapján tehát megállapíthatjuk, hogy rendészeti és biztonsági szabályok is tartozhatnak a kötelező (imperatív) normák köréhez.

¹⁹⁵ BUSSE: Berichtigung... i. m. 415.

¹⁹⁶ JAKAB ANDRÁS: Közjog, magánjog, polgári jog – a dogmatörténet Próteuszi és a Ptk. tervezete. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 48 (2007) No. 1 26.

¹⁹⁷ Annak ellenére, hogy a közjog-magánjog közti különbségtételt nehezen tarthatónak véljük, jelen tanulmányban a továbbiakban is alkalmazni fogjuk a közjog-magánjog terminus technikusokat, értvén e fogalmak alatt az amúgy igencsak képlékeny határú hagyományos jogágakat. Ennek legfőbb oka pontosan az, hogy be kívánjuk bizonyítani a differenciálás nemzetközi magánjogon belüli feleslegességét.

¹⁹⁸ Ld. PALÁSTI: Közrendi, imperatív, kógens... i. m. 73., TÓTH: Kötelező (imperatív)... i. m. 4., 6.

hogy pár szót ezen utóbbi normákról is ejtsünk a kógens szabályokkal összefüggésben, mivel bizonyos esetekben rendelkezhetnek relevanciával.

Véleményünk szerint ugyanis a fentebb említett különbségtétellel szemben a kógenca-diszpozitivitás és az egyezmény, illetve a rendelet vonatkozó cikkében említett „kötelező” kifejezés nem jogágakhoz kötődő fogalom, hanem szabályozási módszer, és mint olyan, nem kötődik – az előbbieken vázolt, amúgy is bizonytalan határu – közjogi-magánjogi-polgári jogi differenciáláshoz.

Ennek megfelelően a közjogi szabályok is lehetnek kógens szabályok, sőt, a nemzetközi közjog területén is *ius cogens*nek hívják a feltétlen érvényesülést kívánó szabályokat. Ezen túlmenően a közjog tartalmaz diszpozitív szabályokat is.¹⁹⁹ Ilyen például a közigazgatási per során való megegyezés – gyakorlatban kevésbé jelentős – lehetősége,²⁰⁰ vagy a közigazgatási eljárás keretein belül való peren kívüli megegyezés²⁰¹ lehetősége is. Ezen esetekben a felek bizonyos határokon belül viszonylagos önállóságot élveznek.

A hagyományos értelemben közjoghoz tartozónak vélt szabályok egy része nem hat ki magánjogi szerződésekre. Már részük viszont kimondottan lehetővé teszi azt, hogy az állam, vagy az állam egy szerve, intézménye – bizonyos keretek között – magánjogi kötelezettségeket vállaljon és jogokat szerezhessen, magánjogi szerződéseket kössön. Ilyen például a Közbeszerzésekről szóló törvény,²⁰² mely a viszonylag tág diszpozitív keretek között a szerződések megkötésének előzményein túl a megkötendő szerződésre, azok módosítására is tartalmaz lényeges kógens szabályokat.^{203 204}

¹⁹⁹ E helyütt szeretnénk köszönetet mondani MTA Jogtudományi Intézetbeli kollégáknak, Koi Gyulának a közjoggal-közigazgatási joggal kapcsolatos hasznos észrevételeiért.

²⁰⁰ A polgári perrendtartásról 1952. évi III. törvény (Pp.) közigazgatási perekre is vonatkozó 148. § (1) bekezdése szerint a bíróság a per bármely szakában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék. Ha az egyezés megfelel a jogszabályoknak, a bíróság azt végzéssel jóváhagyja. A bíróság által jóváhagyott egyezésnek ugyanaz a hatálya, mint a bírói ítéletnek; a jóváhagyó végzés ellen beadott fellebbezésnek az egyezés végrehajtására nincs halasztó hatálya.

²⁰¹ A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) 64. § (1) bekezdés szerint, ha jogszabály elrendeli, a hatóságnak a döntés előtt meg kell kísérelnie egyezés létrehozását az ellenérdekű ügyfelek között. Ha a hatósági eljárás során lefolytatott egyezségi kísérlet eredményre vezet, a hatóság határozatba foglalja és jóváhagyja az egyezséget, feltéve hogy az megfelel a jogszabályokban foglalt feltételeknek, nem sérti a közérdeket, mások jogát vagy jogos érdekét, kiterjed a teljesítési határidőre és az eljárási költség viselésére (75. §).

²⁰² 2003. évi CXXIX. törvény a közbeszerzésekről

²⁰³ Ld. pl. a törvény 303. §-át, mely ekként rendelkezik: "A felek csak akkor módosíthatják a szerződésnek a felhívás, a dokumentáció feltételei, illetőleg az ajánlat tartalma alapján meghatározott részét, ha a szerződéskötést követően – a szerződéskötéskor előre nem látható ok következtében – beállott körülmény miatt a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti." Amennyiben ennek ellenére módosításra kerül sor, a Ptk. 200. § (2) át kell alapul venni, mely szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek.

²⁰⁴ A közjog-magánjog éles elválasztásának önkényessége pontosan a hasonló szabályok jellegének megítélésekor merül fel igazán problematikus kérdésként.

Mint korábban említettük, amennyiben minden, a jogválasztáson kívüli egyéb tényállási elem kizárólag egy adott országhoz kapcsolódik, szerződésük tartalmát illetően a felek az adott jog diszpozitív szabályai között mozoghatnak. A rendelet, illetve az egyezmény vonatkozó szabályai részükre ez esetben csupán az anyagi jogválasztás lehetőségét adják meg,²⁰⁵ egy egész jogrendszer kógens normáinak keretei között. Nézetünk szerint e keretek alatt a közjogi szabályok által megszabott kereteket is érteni kell. A felek a jogválasztásukkal ez esetben a diszpozitív normákat helyettesítik a külföldi joggal. E tény az anyagi jogválasztás jellegéből adódik; a felek a szerződésre az amúgy irányadó jog – és nem jogág – diszpozitív szabályai helyett választanak jogot.²⁰⁶

Álláspontunk szerint tehát a jogválasztást és az erre ható kötelező normák figyelembevételét nem lehet csupán a polgári jog kógens szabályai közé számítani; amennyiben egy szerződés nem rendelkezik nemzetközi elemmel, rá nézve a közjogi jellegű kötelező szabályokat is figyelembe kell venni és alkalmazni kell. Az előző példánál maradva, nemzetközi elemmel nem rendelkező magánjogi közbeszerzési szerződések esetén egy közbeszerzési norma kógens rendelkezését még abban az esetben is alkalmazni kell, ha e szabály kisebb jelentőségénél fogva nem rendelkezik imperatív tartalommal, csupán "szimpla" kógens előírást tartalmaz.

E normák kizárása az alkalmazás alól pusztán azon az alapon, hogy nem a polgári jog-magánjog területéről származnak, fölösleges. E felfogás jelenik meg az egyezmény és a rendelet – alapvetően tágran megfogalmazott – vonatkozó jogszabályhelyeinek megfogalmazásában is.

5. A közrend klauzula rendeletbeli szabályozása

A korábban érintett területekhez hasonlóan a közrendi elméletek is igencsak színes képet mutatnak. A közrend egy állam jogának azon "kemény magját foglalja össze egyetlen elnevezéssel, amelynek tiszteletben tartása még nemzetközi kollíziós viszonyok, a jogviszonyban lényeges külföldi elem esetén is elengedhetetlen".²⁰⁷ A közrend fogalma alatt tehát olyan normatömeget értünk, melynek érvényre juttatását az állam feltétlenül fontosnak találja.

²⁰⁵ BURIÁN-KECSKÉS-VÖRÖS: Magyar nemzetközi kollíziós... *i. m.* 198.

²⁰⁶ Az már – csakugyan – más kérdés, hogy e jogválasztásra az egyezmény, illetve a rendelet vonatkozó jogszabályhelyének híján is lehetőség lenne, ld. *uo.* 207.

²⁰⁷ BURIÁN-KECSKÉS-VÖRÖS: Magyar nemzetközi kollíziós... *i. m.* 130.; MÁDL-VÉKÁS: Nemzetközi magánjog... *i. m.* 119.

A közrend tartalmára nézve számtalan elmélet létezik, melyek a közrend határaitra vonatkoznak. Miután ugyanakkor ez egy hatalmas, önálló disszertációt érdemlő téma, erre a magunk részéről e helyütt nem vállalkoznánk. A továbbiakban ennek megfelelően inkább a saját – egyértelműen szubjektív – elképzeléseinket vázolnánk a közrend tartalmával kapcsolatosan.

Nézetünk szerint e normatömeg részben kodifikált, részben kodifikálatlan szabályokat tartalmaz.²⁰⁸ A kodifikált szabályokat a korábban említett imperatív – kiemelkedő jelentőségű, nemzetközileg kötelező – normák alkotják,²⁰⁹ míg a kodifikálatlan, nem nevesített szabályok alatt a társadalom és jogrend alapvető elveit érthetjük.²¹⁰

Mind az egyezmény, mind a rendelet tartalmazza a közrend érvényesítésének lehetőségét. Az egyezmény 16. cikke rögzítette, hogy az egyezmény által meghatározott jog valamely rendelkezésének alkalmazása megtagadható, ha az alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen az eljáró bíróság államának közrendjével. Szórol-szóra ugyanolyan rendelkezést tartalmaz a rendelet 21. cikke is.

Ezek alapján – szigorúan jelen dolgozat szerzőjének véleménye szerint – az egyezmény is és a rendelet is a kötelező imperatív normákat a közrendre vonatkozó szabályoktól elkülönülten, az imperatív szabályok kiemelkedő szerepére tekintettel, önállóan nevesíti.

VIII. Egyéb rendelkezések

A rendelet a fentiekén túlmenően tartalmaz rendelkezéseket jó pár fontos kérdésre. Ilyenek a szerződése alaki érvényességére, a cselekvőképtelenségre való hivatkozásra, a követelés engedményezésére és törvényes átszállására, több kötelezett helyzetére, a beszámításra és a bizonyítási teherre vonatkozó szabályok. A norma a vissza és továbbutalást kizárja (20. cikk).

²⁰⁸ *Uo.* 133-134. és *Palásti*: Közrendi, imperatív, kógens... *i. m.* 67.

²⁰⁹ E normák gyakorlatilag a közrend bizonyos területeinek megjelenési formái, ld. CHONG, A.: The Public Policy and Mandatory Rules of Third Countries in International Contracts. *Journal of Private International Law*, Vol. 2 (2006) No. 1 32-35. és *uo.* 37. lj.

²¹⁰ Ezzel egyébként a nemzetközi szakirodalom egy része nem ért egyet: álláspontuk szerint közrend íratlan, míg az imperatív szabályok írott normákat tartalmaznak. Más szerzők a közrendet mint egy önálló kemény magvat képzelik el, és az imperatív szabályokat, illetve a közrendi záradékokat ezen önálló mag védelmére szolgáló eszköznek, módszernek fogják fel, ld. MÁDL–VÉKÁS: Nemzetközi magánjog... *i. m.* 120-121. Ezen elmélet alap gondolata is jól mutatja, hogy az imperatív szabályok közé csak a legfontosabb, a társadalom védelme érdekében kiemelkedő jelentőségű (tag)állami normákat sorolhatjuk, és az imperatívjelleg megállapítására csak kivételesen kerülhet sor.

IX. Az Nmjt. szerződési jogi szabályainak a Róma I. rendelettel való viszonya

1. A Róma I. rendelet és az Nmjt. viszonya

Noha már a rendelet tárgyi hatálya körben is írtunk a rendelet és a hazai szabályok kapcsolatáról, célszerűnek látszik e területet a szerződésekre alkalmazandó uniós szabály áttekintése után alaposabban górcső alá venni, mivel komoly gyakorlati problémák merülhetnek fel a tekintetben, melyik esetben milyen szabályt kell alkalmazni.

A Római Egyezmény hatályba lépése, illetve a Róma I. rendelet elfogadása előtt a magyar Nmjt. is egységesen szabályozta a szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogot. Ez azt jelentette, hogy a Nmjt. rendelkezései az összes szerződéses viszonyra kiterjedtek.

Ezt az egységes rendszert módosította a Római Egyezmény, majd az azt felváltó, annak helyébe lépő Róma I. rendelet. Az uniós jogi instrumentumok – az egyezményekhez hasonlóan – felülírják a hazai normákat, azaz azokkal szemben elsőbbséget élveznek (szupremácia). Így, ha a Róma I. rendelet a hazai normákkal ellentétes lenne, abban az esetben is a rendeletet kellene alkalmazni. Ez zavaró lehet a jogalkalmazás számára, hiszen abban az esetben, ha a Nmjt.-t alapul véve kívánna eljárni, nem feltétlenül az alkalmazandó, elsőbbséget élvező jogot venné alapul.

Ezen okokból kifolyólag került elfogadásra a korábban említett 2009. évi IX. törvény, mely az Nmjt.-ből kitörölte azon jogviszonyok szabályozásának jelentős részét, amelyek a rendeletben is fellelhetők.

A módosítás során a fentiekén túlmenően az Nmjt.-be beillesztettek egy részt, mely szerint az Nmjt. rendelkezéseit csak azokban az esetekben lehet alkalmazni, melyekre a Róma I. rendelet hatálya nem terjed ki.

Így tehát megkettőződött a szerződések jogának szabályozása: egyrészt a rendeletet alapul véve kell eljárni, másrészt amennyiben az illető területet a rendelet nem szabályozza – például a tőzsdén kötött szerződések, társasági szerződések, stb. esetén – az Nmjt. 24-30. §-a határozza meg az alkalmazandó jogot. Szükséges megemlíteni, hogy a hazai Kódex csupán bizonyos szűk területekre tartalmaz szabályozást, így az esetek jelentős részében a rendelet alapján kell a szerződésekre alkalmazandó jogot meghatározni.

2. Az Nmjt. "maradék" szabályai

a) Az alaki szabályok összekapcsolása a szerződésre alkalmazandó joggal

A rendelettel szemben a hazai kódex egységesen határozza meg az alkalmazandó jogot a rendeletben külön szabályozott esetkörökre, azaz a szerződésre (a szerződés értelmezésére, teljesítésére, stb.), a szerződés alaki érvényességére, illetve a teljesítés módjára, a hibás teljesítés esetén a jogosult által megteendő intézkedésekre nézve.

Ezt az Nmjt. 29 cikke úgy fogalmazza meg, hogy

"a szerződés joga kiterjed a kötelmi jogviszony minden elemére, így különösen a szerződés megkötésére, anyagi és alaki érvényességére, kötelmi hatásaira, továbbá... a szerződést biztosító megállapodásokra, a szerződéssel kapcsolatos követelések beszámíthatóságára, engedményezés útján történő átruházhatóságára és átvállalására".

Ezen túlmenően azt is rögzíti, hogy a követelés elévülésére azt a jogot kell alkalmazni, amely a követelésre egyébként alkalmazandó.

Szerencsés megoldásnak mondhatjuk emellett, hogy az Nmjt. rögzíti; ha a szerződés a szerződésre vonatkozó jog szerint – ideértve a jogválasztás során választott jogot is – alaki okokból nem érvényes, a bíróság a szerződést érvényesnek tekinti, amennyiben az eljáró bíróság államának vagy annak az államnak a joga szerint érvényes, amelynek területén kötötték, vagy ahol a célzott joghatásoknak be kell állniuk.

E szerint tehát, amennyiben a szerződés a szerződésre alkalmazandó jog szerint pusztán alaki okból nem érvényes, a szerződésre alkalmazandó jogon túl három jog is felhívható.

Amennyiben ezek közül az egyik szerint érvényes a szerződés, abban az esetben a bíróság érvényesnek tekinti.

Ezen jogok a következők:

- az eljáró bíróság államának joga (*lex fori*),
- annak az államnak a joga, amely területén a szerződést kötötték (*lex loci contractus*),
- annak az államnak a joga, ahol a célzott joghatásoknak be kell állniuk.

b) A jogválasztás

A rendelethez hasonlóan az Nmjt.-ben is általános szabály, hogy a szerződésekre alkalmazandó jogot elsősorban a felek jogválasztása határozza meg (*lex pro voluntate*). Ennek

hiányában következnek a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogot meghatározó rendelkezések.

Az Nmjt. 25. cikke – a Róma I. rendelettel szemben, mely a jogválasztás konkrét időpontjára hasonló szabályt nem tartalmaz – kimondja, hogy a jogválasztás történhet a szerződés megkötésekor, illetve később is. Hogy a jogválasztásra a szerződés megkötése előtt sor kerülhet-e, arról a szöveg nem szól. Álláspontunk szerint – a rendeletnél leírtakhoz hasonlóan – az Nmjt.-vel összefüggésben is célszerű az előzetes jogválasztást megengedniük a bíróságoknak-jogalkalmazóknak.

A jogválasztásnak kifejezettnek, vagy a szerződés rendelkezéseiből, illetve az eset körülményeiből kellő bizonyossággal megállapíthatónak kell lennie. A "kellő bizonyosság" fordulat e helyütt is azt jelenti, hogy nem lehet a felek hipotetikus, feltételezett akarata alapján eljárni.

c) A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szabályozása

Jogválasztás hiányában az Nmjt. a következő két szinten, lépcsőkben tárgyalja a szerződésekre alkalmazandó jogot;

- nevesített (nominát) szerződések szintje [első szint – 26. és 27. cikkek]
- az egyéb (nevesítetlen-innominát) szerződésekre alkalmazandó jog: a legszorosabb kapcsolat elve [második szint – 28. cikkek].

ca) A nevesített (nominát) szerződések szintje

Tőzsdén, versenytárgyaláson kötött szerződésekre a tőzsde, illetve versenytárgyalás helyének joga alkalmazandó. A tőzsdéhez kapcsolódó témakörre, a multilaterális rendszerben történő értékesítésre az Nmjt. nem, csupán a rendelet tartalmaz szabályokat. Árverésen kötött szerződésre – a rendelet szabályozásához hasonlóan – az árverés helye alkalmazandó.

A társasági szerződésre a társaság tényleges működésének joga alkalmazandó. Ez alól kivételt képeznek a jogi személyek. A jogi személyt alapító szerződésre a jogi személy személyes joga alkalmazandó.

Értékpapírokra vonatkozóan differenciált szabályozás van érvényben:

- az azokkal kapcsolatos kötelezettség fennállására és terjedelmére a teljesítés helyén alkalmazandó jog alapján kell eljárni,

- ha az értékpapír áruval való rendelkezés jogát biztosítja, a dologi jogi hatásokra az Nmjt. dologi jogviszonyokra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni,
- ha az értékpapír tagsági jogot testesít meg (ld. például a részvényeket), az értékpapíron alapuló jogok és kötelezettségek keletkezését, átszállását, megszűnését és érvényesítését a társaság személyes joga szerint kell elbírálni.
- végül egy kevésbé lényeges, speciális esetkörre vonatkozó szabály; a nyilvános kölcsön alapján kibocsátott kötvényen alapuló kötelmi jogok és kötelezettségek keletkezését, átszállását, megszűnését és érvényesítését a kibocsátó személyes joga szerint kell elbírálni.

cb) A nevesítetlen szerződések szintjének szabályozás: a legszorosabb kapcsolat kapcsolóelvének alkalmazása

Az Nmjt. 28. cikke szerint a fenti esetek alá nem tartozó szerződésekre azt a jogot kell alkalmazni, amelyhez a szerződés – az adott szerződéses viszony lényeges elemeit alapul véve – leginkább kapcsolódik.

A "leginkább kapcsolódik" kifejezés alatt tehát a legszorosabb kapcsolat elvét deklarálja az Nmjt. a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog második szintjén. A legszorosabb kapcsolatot konkrét tartalmára nézve a kódex nem tartalmaz definíciót.

Áttekintésképpen, ezen elv alkalmazása a következő esetekben lehetséges;

- a Róma I. rendelet tárgyi hatálya alól kivett esetről van szó, mely így
- a hazai kódex hatálya alá tartozik, és
- a felek jogválasztással nem éltek, és
- az Nmjt. jogválasztás hiányában alkalmazandó jog körében nevesített szerződése nem szabályozzák az illető szerződést.

Ez alapján megállapíthatjuk, az Nmjt. e cikkének alkalmazására igencsak ritkán, egészen kivételes esetekben kerülhet sor.

ζ. A RÓMA II. RENDELET SZABÁLYAI: A KÁROKOZÁSRA ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések

Ahogy jelen írásban korábban említettük, a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra önálló jogszabály vonatkozik. Ez utóbbi – az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11-én elfogadott, a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogot meghatározó 864/2007/EK (Róma II.) rendelete (a továbbiakban jelen cím alkalmazásában: „*Róma II. rendelet*” vagy „*Rendelet*”).²¹¹

A norma azt határozza meg, hogy olyan szerződésen kívüli kötelmi viszonyok – leginkább kárkötelmek, azaz károkozást követően létrejött helyzetek – esetén, melyekben nemzetközi elem merül fel, mely állam jogát kell alkalmazni. Létrehozására több körülmény miatt volt szükség.

Egyrészt, a Bizottság szerint, mivel az Európai Unió rendelkezései lehetővé teszik bizonyos fórumok közötti választást a kárkötelmekhez kötődően,²¹² el kívánták kerülni azt, hogy valamelyik fél a fórumok közötti választás, a *forum shopping* révén erősebb pozícióval rendelkezzen. Noha a magunk részéről a *forum shopping* problémáját a nemzetközi magánjogon belül az esetek jelentős részében általában viszonylag katedraszagú gondnak érezzük, jelen dolgozat kutatóhelyi vitáján is fölmerült, hogy bizonyos esetekben rendelkezhet relevanciával, még hozzá viszonylag lényeges területeken. Az egyik legfontosabb ezek közül a személyiségi jogok megsértése, azokon belül is a sajtóperek problematikája. Fontos megemlíteni, hogy e gondok egy részén a rendelet megalkotása sem változtatott (ld. később).

²¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.”). HL L 199., 2007.07.31., 40.

A rendelettel összefüggésben a következő főbb műveket fojok idézni: BRIÈRE, C.: Le règlement (CE) n° 864/2007 du 11 juillet 2007 sur la loi applicable aux obligations non contractuelles. *Journal du Droit International*, Vol. 135 (2008) Nr. 1 31-74.; CSÁSZÁR: Szerződésen kívüli kötelmek kollíziós joga: Róma II. v. magyar Kódex. *Európai Jog*, Vol. 8. (2008) No. 2 18-27.; DICKINSON, A.: *The Rome II Regulation*. Oxford University Press, Oxford, 2009.; HEISS, H.-LOACKER, L. D.: Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrechts der ausservertraglichen Schuldverhältnisse durch Rom II. *Juristische Blätter*, Vol. 129 (2007) No. 10 613-646.; LEIBLE, S.-LEHMANN, M.: Die neue EG-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht (“Rom II”). *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 53., (2007) No. 10., 721-735. o.; PALÁSTI G.: Nemzetközi magánjog az Európai Unióban. *Jogtudományi Közöny*, Vol. 63 (2008) No. 7-8 341-351.; KOZYRIS, P. J. [2008] Rome II: Tort Conflicts on the Right Track! A Postscript to Symeon Symeonides’ “Missed Opportunity”. *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56 (2008) No. 2 471-497.; STONE, P.: EU Private International Law: Harmonization of Laws. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2006. 330-377.; SYMEONIDES, S. C.: Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56 (2008) No. 1 173-218.; WAGNER, GERHARD: Die neue Rom-II-Verordnung. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28., (2008) No. 1., 1-17.

²¹² Bővebben kifejtve ld. jelen tanulmányban a rendelet általános szabályainál leírtakat.

Érdekes és a nemzetközi közjogi-európai jogi szcénában nagyobb sajtóvisszhangot kapott ügy e téren a közelmúltban egy nemzetközi közjogi folyóirat, a *European Journal of International Law* esete, mely megjelentetett egy kétes recenziót egy könyvről. A cikk folyamánaképpen Franciaországban büntetőeljárást indítottak a folyóirat szerkesztője, Joseph Weiler amerikai professzor ellen.²¹³ Amennyiben a jogsértést megállapítanák, a francia bíróságokon a francia kollíziós jog alapján lehetne a polgári kártérítés iránti eljárást indítani. Ha utóbbi a francia jogra utalna, a francia jog szigorúbb volta miatt esetleg kedvezőbb lenne a károsultra nézve, mintha az eljárást máshol indítanák meg.

A *forum shopping*tól függetlenül a rendeletet azért is fontos volt megalkotni, hogy a könnyebb átláthatóság, kiszámíthatóság érdekében egységesítsék a deliktuális jogra vonatkozó kollíziós jogi normákat.

Harmadrészt a deliktuális felelősségre vonatkozó kollíziós szabályok egységesítése az Unión belül a jogbiztonság szempontjából is szükséges volt. A tagállami, alkalmazandó jogra vonatkozó normák között ugyanis már alapvetéseikben is jelentős eltérések mutatkoztak, melyek a kárkötelekre alkalmazandó jog meghatározását jelentősen bonyolították.

II. A kollíziós szabályok különbségei

A kárkötelekre („deliktuális felelősségre”) alkalmazandó jog meghatározása terén a tagállamokon belül két főbb ponton mutatkozik eltérés.

Egyrészt bizonyos államok – például Hollandia, Németország, Svájc – engedékenyebb, liberálisabb szabályozást alkalmaztak, és a kárkötelek-károkozás körében is megengedték a jogválasztást. Más államokban – például hazánk is ide tartozott – ez nem volt elérhető a felek számára. Az is tény ugyanakkor, hogy a kollíziós jogok általában csak az *utólagos* jogválasztást tartották elfogadhatónak: az előzetes jogválasztást – azaz a jogválasztást a egy káreseményre egy olyan pillanatban, amikor maga a káresemény még be sem következett – a kollíziós jogok általában nem engedték meg. Fontos azt is megemlíteni, hogy azok a jogok, amelyek a jogválasztás lehetőségét elismerték, jórészt korlátozták a választható jogok körét. A svájci törvény például a jogválasztást csak utólag és csak a *lex fori*-ra vonatkoztatva teszi lehetővé.

²¹³ Ld. WEILER, J.: In the Dock in Paris. <http://www.ejiltalk.org/in-the-dock-in-paris> (2011. február 20.)

A másik lényeges különbség a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog – vagy, jogválasztás tilalmazása esetén, a kárkötelmekre általában alkalmazandó jog – szabályozása terén volt. E körben a tagállamok jelentős része a *lex loci delicti commissi*-t, azaz a kárt okozó cselekmény bekövetkezése helyének jogát alkalmazta a kárkötelmi viszonyra. Az viszont, hogy a cselekmény bekövetkezésének helyét hogyan értelmezték, már nagy mértékben divergált:

- bizonyos államokban a konkrét káresemény megtörténtét értették alatta. Ilyen állam volt például Ausztria, Lengyelország,
- máshol, például Hollandiában, Angliában – magyar fejjel gondolkozva, számunkra furcsa módon – a kár konkrét beálltát tekintették a kárt okozó cselekmény helyének (ezt az elvet hívjuk *lex loci damni*-nak)
- a harmadik csoportba azok az államok tartoznak, amelyek a fenti két rendszert ötvözik. Ezt az államok egy része úgy tette meg, hogy vagy a bíróságnak, vagy a károsultnak választást engedett az alkalmazandó jogok közül. A hazai kódex például e megoldást a károsultra kedvezőbb jog alkalmazásának lehetőségével teremtette meg korábban.²¹⁴

III. A rendelet alkalmazási köre

1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály

a) Területi hatály

A norma területi hatálya az Unió összes tagállamára kiterjed, Dánia kivételével, amely az Amszterdami Szerződésben biztosított jogával élve nem csatlakozott a Közösség nemzetközi magánjogi és eljárásjogi normáinak megalkotásához. Az Egyesült Királyság és Írország csatlakozott a rendelet elfogadásához.

b) Időbeli hatály

Ha az időbeli hatályt tekintjük, a rendeletet – egy kiegészítő tartalmú cikktől eltekintve – 2009. január 11-től kell alkalmazni olyan károkozó eseményekre, melyek a hatálybalépését – 2007. augusztus 20-át – követően következtek-következnek be. A hatálybalépést megelőzően

²¹⁴ A tagállamokban alkalmazott elvek áttekintésére ld. SYMEONIDES: Rome II... i. m. 187-188. o.; KADNER GRAZIANO: Europäisches... i. m. 19. o.

bekövetkezett kéreseményekre a nemzeti szabályokat, esetleg – bizonyos szűk körben, ld. később) a vonatkozó nemzetközi szerződéseket kell alkalmazni.

c) *Tárgyi hatály*

A rendeletet a polgári és kereskedelmi ügyek²¹⁵ területét érintő, olyan szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra kell alkalmazni, amelyek több állam jogához kapcsolódnak.

Tárgyi hatálya a szerződésen kívüli jogviszonyokat²¹⁶ – ezek közül is különösen hangsúlyosan a károkozás egyes területeit – öleli fel, bizonyos esetekben azonban nem alkalmazható. Ilyenek az *acta iure imperii*, azaz az állami főhatóság alá tartozó ügyek, úgymint adó, vám, közigazgatási ügyek, állami közhatalom gyakorlása során megtett intézkedések és elkövetett mulasztások. Nem alkalmazható családi kapcsolatokra és házassági vagyoni jogi kérdésekre, öröklési jogi jogviszonyokra. Úgyszintén nem alkalmazható váltókból-csekkéből és bizonyos átruházható értékpapírokból eredő kötelmi viszonyokra. Kizártak az alkalmazás alól a társasági jogból eredő jogviszonyok, célvagyonhoz kötődő bizonyos jogviszonyok. A fentiekén túlmenően, a rendelet nem alkalmazható a magánélet és személyiségi jogok megsértéséből eredő kötelekre.

A tárgyi hatály alól kivett területek számát sokan túl szélesnek találják, ráadásul számuk a Bizottság javaslatához képest még nőtt is. Ahogyan arra korábban utaltunk, így került ki a sajtólobbi nyomására a személyiségi jogok – például a jó hírnév – védelmére alkalmazandó jog szabályozása is a rendelet hatálya alól. A lobbis álláspontja szerint ugyanis, ha a későbbiekben ismertetett általános szabály, a *lex loci damni* – azaz a kár beálltának a helyének a joga – vonatkozna ezen szervezetek tevékenységére, akkor – mivel a személyiségi jogok sérelme (a kár) is több államban állna be – újságok nemzetközi terjesztése esetén több állam jogát alapul véve kellene pereskedni. Utóbbi megoldás – álláspontjuk szerint – jelentős többletköltséget és bizonytalanságot okozna.²¹⁷ Magyarország azt a – jelen problémát alapvetően nem feloldó – elképzelést támogatta, hogy ne a kár beállta, hanem a publikálás

²¹⁵ Ld. a Róma I. rendelet körében írtakat.

²¹⁶ NAGY: Az egységes... *i. m.* 5-12.; PALÁSTI: Nemzetközi... *i. m.* 344.

²¹⁷ A problematikára ld. KUNKE, C. J.: Rome II and Defamation – Will the Tail Wag the Dog? *Emory International Law Review*, Vol. 19 (2005) No. 2 1733-1772.; WARSHAW, A. [2006]: Uncertainty from Abroad: Rome II and the Choice of Law for Defamation Claims. *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 32 (2006) No. 1 269-309. o.; van EECHOUD, M.: The Position of Broadcasters and Other Media under 'Rome II' Proposed EC Regulation on the Law Applicable to Non-contractual Obligations. *IRIS plus. IRIS - Legal observations of the European Audiovisual Observatory*. [Http://www.obs.coe.int/oea_publ/iris/iris_plus/iplus10_2006.pdf.en](http://www.obs.coe.int/oea_publ/iris/iris_plus/iplus10_2006.pdf.en) (2008 július 4.); HUBER-BACH: Die Rom-II-VO... *i. m.* 78.; WAGNER: Internationales Deliktsrecht... *i. m.* 384.

helye határozza meg az alkalmazandó jogot, ám végül ez a megoldást is elvetették,²¹⁸ és a személyiségi jogok védelmét kizárták a rendelet tárgyi hatálya alól.²¹⁹ E területre tehát az egyes nemzeti jogok tartalmaznak rendelkezéseket.

Úgyszintén hiányolható módon a rendelet nem vonatkozik az atomkárokból eredő jogviszonyokra alkalmazandó jogra sem.²²⁰

d) Univerzális hatály és személyi hatály

A rendelet univerzális hatállyal rendelkezik, azaz – azon túlmenően, hogy a tagállamok bíróságai által bárkire alkalmazandó, akár harmadik országból származó személyekre is – az általa meghatározott jogot akkor is alkalmazni kell, ha e jog nem valamelyik tagállam joga.

2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya

a) A rendelet uniós jogszabályokkal való viszonya

A rendelet 27. cikke a Róma I. rendelethez hasonlóan kimondja, hogy a rendelet nem érinti az olyan közösségi jogi rendelkezések alkalmazását, amelyek egy adott kérdéssel kapcsolatban a szerződésen kívüli kötelmek tekintetében irányadó kollíziós szabályokat írnak elő.

A (35) preambulumbekkezdés szerint a rendelet

"nem sértheti azon jogi eszközök alkalmazását, amelyek a belső piac megfelelő működésének elősegítését szolgáló rendelkezéseket határoznak meg, amennyiben azok nem alkalmazhatók az e rendelet szabályai által kijelölt joggal együtt".

Ugyanezen preambulumbekkezdés utal az elektronikus kereskedelmi irányelvre,²²¹ mely a – nemzetközi tudományos életben vitatott megítélésű²²² – származási ország elvét (*Herkunftslandprinzip, home country controll principle*) alkalmazza bizonyos kérdésekre.²²³

²¹⁸ A személyiségi jogokra vonatkozó szöveg változásaira ld.: WARSHAW: Uncertainty... *i. m.* 291-302.

²¹⁹ A Bizottságnak ugyanakkor 2008 decemberéig kötelezettsége volt egy tanulmányt benyújtania a magánélet és a személyiségi jogok megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelezettségekre alkalmazandó jog helyzetéről, mely alapján szükség esetén módosítani fogják a rendeletet.

²²⁰ FUCHS: Zum Kommissionsvorschlag... *i. m.* 101.

²²¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól (Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv). HL L 178., 2000.07.17., 1-16. o. (a továbbiakban: "Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv")

A magunk részéről egyetértünk azon véleménnyel, mely szerint a rendelet 27. cikke feleslegesen feldarabolhatja a vonatkozó közösségi szabályokat.²²⁴

b) A rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonya

A 28. cikk (1) bekezdése szerint a rendelet nem érinti az olyan nemzetközi egyezmények alkalmazását, amelyekben e rendelet elfogadásának időpontjában egy vagy több tagállam részes, és amelyek a szerződésen kívüli kötelek vonatkozásában kollíziós szabályokat állapítanak meg. Hasonló egyezményeket a tagállamok ugyanakkor a jövőben nem köthetnek.²²⁵

Nem tartoznak ezen egyezmények közé azok a nemzetközi szerződések, melyeket a tagállamok kizárólag egymás között kötöttek, azaz harmadik állam nem részes bennük (rendelet, 28. cikk (2) bekezdése).

A tagállamok által kötött konvenciók közül²²⁶ kettő nemzetközi szerződés létezik, amelyik a rendelet megoldásaitól jelentősen eltérő szabályokat tartalmaz.

Ezek az 1973-es termékfelelősségre alkalmazandó jogról szóló²²⁷ és az 1971-es közúti balesetekre alkalmazandó jogot meghatározó²²⁸ hágai egyezmények. Magyarország egyikhez

²²² Hátterre ld. jelen írásban a származási ország kapcsán a későbbiekben írtakat. Vö. pl. HÖNING, N.: The European Directive on e-Commerce (2000/31/EC) and its Consequences on the Conflict of Laws, *Global Jurist Topics*, Vol. 5 (2005) No. 2 1-65.; MANKOWSKI, P. [2001]: Das Herkunftslandprinzip als Internationales Privatrecht der e-commerce-Richtlinie. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 100 (2001) No. 2 137-181., különösen: 175-178. o.; HEISS-LOACKER: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 617., 34. lj.

²²³ Az Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 3. cikkének (1)-(2) bekezdése szerint "minden tagállam biztosítja, hogy a területén letelepedett szolgáltatók által nyújtott, információs társadalommal összefüggő szolgáltatások megfeleljenek azoknak az adott tagállamban alkalmazandó nemzeti rendelkezéseknek, amelyek beletartoznak a szabályozott területbe. A tagállamok nem korlátozhatják a szabályozott területtel összefüggő okokból az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások másik tagállamból történő nyújtásának szabadságát."

²²⁴ LEIBLE-LEHMANN: Die neue... *i. m.* 721-722., 735.; WAGNER: Die neue... *i. m.* 3.; STONE: The Rome II Proposal... *i. m.* 215-216.

²²⁵ LEIBLE-LEHMANN: Die neue... *i. m.* 735.

²²⁶ BRIÈRE, C.: Réflexions sur les interactions entre la proposition de règlement « Rome II » et les conventions internationales. *Journal du Droit International*, Vol. 132 (2005) No. 3 677-694.

²²⁷ Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Products Liability. [Http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=84](http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=84) A következő tagállamokban van hatályban: Finnország, Franciaország, Luxemburg, Hollandia, Szlovénia, Spanyolország. A rendelettel való viszonyára ld. BRIÈRE: Réflexions... *i. m.* 682.

²²⁸ Convention of 4 May 1971 on the Law Applicable to Traffic Accidents. [Http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81](http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81) A következő tagállamokban van hatályban: Ausztria, Belgium, Csehország, Franciaország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Hollandia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország. E területre ld. NAGY, CS. I.: The Rome II Regulation and Traffic Accidents: Uniform Conflict Rules with Some Room for Forum Shopping - How So? *Journal of Private International Law*, Vol. 6 (2010) No. 1 93-108.; STAUDINGER, A.: Rome II and traffic accidents. *The European Legal Forum*, (E) 2-2005 (2005) 61-67. Elérhető: <http://www.simons-law.com/library/startquery.asp> (2010. június 30); JUNKER, A.: Das Internationale Privatrecht der Straßenverkehrsunfälle nach der Rom II-Verordnung. *Juristenzeitung*, Vol. 63 (2008) No. 4 169-178.; BRIÈRE: Réflexions... *i. m.* 683-684.

sem csatlakozott, így a magyar bíróságoknak továbbra sem²²⁹ kell ezen egyezményeket alkalmazniuk – miután a rendelet a *renvoi*-t kizárja, még akkor sem, ha a rendelet egy szabálya valamely részes állam szabályaira utalna.²³⁰ A részes államok ugyanakkor a termékfelelősség, illetve a közúti balesetek megítélése során ezen egyezmények figyelembevételével fognak eljárni.

c) A rendelet hazai jogszabályokkal való viszonya

A magyar jogalkotás látván, hogy a közösségi jog felülírja az Nmjt.-t és ezáltal a joggyakorlat által nehezebben átlátható helyzetet teremt, a hazai kódexbe beiktatott egy rendelkezést, mely szerint a hazai normákat csupán az olyan szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre Róma II. rendelet hatálya nem terjed ki (Nmjt. 32. §).

Ezen túlmenően a jogalap nélküli gazdagodás normáit törölték a szövegből, mivel e jogviszonyt immáron a rendelet szabályozza. A változtatásokat a Róma I. rendelet kapcsán is említett A nemzetközi magánjogról szóló tvr. módosításáról szóló 2009. évi IX.-es törvénnyel iktatták be az Nmjt.-be

A kódex "maradék" rendelkezéseit tehát csupán azokban az esetekben lehet majd alkalmazni, amelyeket a Róma II. rendelet nem szabályoz. Ilyen – periférikus, illetve szűkebb területet felölelő – esetek például a személyiségi jogok, magánélet megsértéséből eredő károk, atomkárok, stb. Ezen tényállásokra – furcsa és zavaró módon – továbbra is az Nmjt. több szempontból is elavult, uniós jogtól idegen megoldásait kell alkalmazni (ld. később).

IV. A felek jogválasztási szabadsága²³¹

Ahogy arra már korábban is utaltunk, az Nmjt.-vel szemben, mely hasonló megoldást nem enged meg,²³² a rendelet 14. cikke szerint a felek a kár bekövetkezése után megválaszthatják a kötelmi viszonyukra alkalmazandó jogot. Miután kárkötelmek körében a jogválasztásnak jóval kisebb szerepe van, mint a szerződési jog terén, ezért a Róma II. rendelet jogválasztásra vonatkozó szabályait csupán dióhéjban ismertetjük.

²²⁹ Ld. az Nmjt. 4. cikkét.

²³⁰ JUNKER: *Das Internationale... i. m.* 171.

²³¹ LEIBL, S.: *Rechtswahl im IPR der außervertraglichen Schuldverhältnisse nach der Rom-II Verordnung. RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 5 254-264. *Vö. CSÖNDES M., NEMESSÁNYI Z.: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig. Jogtudományi Közlemény, Vol. 63 (2008) No. 5 239-250.*

²³² A kárkötelmekre való jogválasztás régiónbeli kizárásának hátterére ld. BURIÁN: *A szerződésen kívüli... i. m.* 157-168., különösen 167.

Amennyiben valamennyi fél kereskedelmi tevékenysége körében jár el, és úgy okoz kárt, jogválasztásra a kárt okozó esemény bekövetkeztét megelőzően is lehetőség van.²³³

A jogválasztás lehet kifejezett, vagy hallgatóságos.²³⁴

A kereskedelmi tevékenység kifejezést a rendelet nem definiálja, fogalmára nézve más közösségi jogszabályok definíciói adhatnak támpontokat.²³⁵

A jogválasztás versenyjogi cselekményekből²³⁶ és szellemi tulajdonok megsértéséből eredő kötelmi viszonyokra nézve még a kár beállta után sem (*sic!*) lehetséges.

V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog meghatározása

1. A *lex loci damni* elv térnyerése, a korábbi tagállami szabályozás

A rendelet általános szabályként 4. cikkében a jogellenes károkozásból eredő jogviszonyra nem a károkozó cselekmény elkövetési helyének jogát (*lex loci delicti commissi*) rendeli alkalmazni, hanem azon állam jogát, melyben a kár bekövetkezett (*lex loci damni*).

Az általános szabály e megoldása megosztotta a nemzetközi magánjogtudományt. Egyrészt erős kritikát kapott, hogy kiszámíthatatlanná teszi a károkozásra alkalmazandó jogot.²³⁷

Kifogásolták a kivételek nagy számát,²³⁸ illetve az a körülményt, hogy a rendelet csupán a környezeti károk esetében ötvözi a *lex loci delicti* elvét a *lex damni*val, az általános szabályok

²³³ Utóbbi szabály a kiszolgáltatottabb pozícióban lévő félre nézve túlzott hátránnyal is járhat, ld.: SYMEONIDES, Sc C.: The American Revolution and the European Evolution in Choice of Law: Reciprocal Lessons. *Tulane Law Review*, Vol. 82 (2008) No. 5 27-28., elérhető: [Http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1104284](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1104284) (2008. július 4.) E véleménnyel szemben ugyanakkor mások a javaslatból hiányzó hasonló szabály létrehozatalát szükségesnek tartották, ld. BENECKE: Auf dem Weg... i. m. 836.; FUCHS: Zum Kommissionsvorschlag... i. m. 102.; von HEIN: Die Kodifikation... i. m. 548.

²³⁴ Rendelet 14. cikk: "A jogválasztásnak kifejezettnek kell lennie, vagy annak az eset körülményeiből kellő bizonyossággal megállapíthatónak kell lennie..." *Vö. LEIBLÉ: Rechtswahl... i. m. 260.*

²³⁵ Pl.: "az üzleti vállalkozásoknak a fogyasztókkal szemben folytatott kereskedelmi gyakorlatai" (a továbbiakban: "kereskedelmi gyakorlatok"): a kereskedő által kifejtett tevékenység, mulasztás, magatartási forma vagy megjelenítési mód, illetve kereskedelmi kommunikáció – beleértve a reklámot és a marketinget is –, amely közvetlen kapcsolatban áll valamely terméknek a fogyasztó részére történő eladásösztönzésével, értékesítésével vagy szolgáltatásával." Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”) (EGT vonatkozású szöveg). HL L 149., 2005.11.06., 22. 2. cikk d) pontja

²³⁶ Bizonyos szerzők álláspontja szerint ugyanakkor az olyan tisztességtelen versenyt megvalósító cselekményekre, melyek kizárólag a verseny egy résztvevőjének az érdekét sértik, lehetséges a jogválasztás, ld. LEIBLÉ: Rechtswahl... i. m. 259.; WAGNER: Die neue... i. m. 8.

²³⁷ KOZIOL-THIEDE: Kritische Bemerkungen... i. m. 243., 245.

²³⁸ *Uo.* 246. o.

körében nem, így túl kötött rendszert hoz létre.²³⁹ Hasonló módszer lehetett volna Nmjt. korábbi 32. § megoldásának a követése, mely szerint a károkozásra ugyan főszabályként a károkozó cselekmény államának jogát kell alkalmazni, ám az általános szabály alóli kivételként, ha az a károsultra nézve kedvezőbb, annak az államnak a jogát kell alapul venni, amelynek területén a kár bekövetkezett (*favourability principle, Günstigkeitsprinzip, principe de faveur*).

A fentiekkel szemben ugyanakkor jópár szerző helyesnek és alapvetéseiben megfelelőnek tartotta a *lex loci damni* elv rendeletbeli alkalmazását, mert véleményük szerint progresszíven fejleszti a közösségi nemzetközi magánjogot.²⁴⁰

A két elvhez kapcsolódóan már évtizedek óta megfigyelhető egy tendencia, mely a *lex loci delicti* egyeduralmát fokozatosan áttörte, vagy legalábbis befolyásolta.²⁴¹ Ismert az amerikai Babcock v. Jackson ügy²⁴² melyben egy gépjármű utasa keresetet nyújtott be a neki kárt – személyi sérülést – okozó sofőr ellen. Noha a kár – baleset – a Kanadai Ontario államban következett be, az elsőfokú bíróság ítéletével szemben a másodfokú bíróság azon az alapon, hogy az esetet minden jelentős szál New York államhoz, a károsult és a károkozó közös lakóhelyéhez fűzi, mégis amerikai jogot alkalmazott az ügyre.

Hasonló eset volt az angol Boys v. Chaplin²⁴³ ügy is, csak ebben az eljárásban két angol állampolgárságú személy – két autószerelő – között az egyik által a másiknak Máltán okozott kár – személyi sérülés – volt a vita tárgya. Az angol bíróságok korábbi joggyakorlata szerint, mivel e gyakorlat a máltai jog rendelkezéseit vette volna figyelembe, a kártérítés nem terjedhetett volna ki a nemvagyoni károkra, csupán a pénzben mérhető kárra. Ezzel szemben a

²³⁹ SYMEONIDES: Rome II... *i. m.* 192.; BENECKE: Auf dem Weg... *i. m.* 833. Ezzel szemben ld. pl.: WAGNER: Internationales... *i. m.* 377.; SONNENTAG: Zur Europäisierung... *i. m.* 269-270.

²⁴⁰ ENGEL-LEIBLE: Der Vorschlag... *i. m.* 10.; FUCHS: Zum Kommissionsvorschlag... *i. m.* 101-102.; HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: Comments... *i. m.* 11.; von HEIN: Die Kodifikation... *i. m.* 543.; SONNENTAG: Zur Europäisierung... *i. m.* 266.; WAGNER: Internationales... *i. m.* 377.

²⁴¹ BURIÁN LÁSZLÓ: A deliktualis felelősség kollíziós szabályainak fejlődése az Amerikai Egyesült Államokban. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 29 (1986) No. 4 632-650.; BURIÁN L. [1990]: A szerződésen kívüli károkozásért fennálló felelősség nemzetközi magánjogi szabályainak gyakorlati és elméleti kérdései néhány európai ország jogában. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 32 (1990) No. 1-4 143-167.; KIRÁLY M.: A deliktualis felelősség nemzetközi magánjogi szabályozásának jelenkori fejlődéséről. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 42 (1987) No. 10 553-559.

²⁴² Babcock v Jackson, 191 N.E.2d 279 (N.Y. 1963). Az ügyre nézve ld. még: BURIÁN-KECSKÉS-VÖRÖS: Magyar nemzetközi kollíziós magánjog. Krim Bt., Budapest, 2006. 233. Egyéb releváns amerikai ügyek felsorolására ld. STONE: The Rome II Proposal... *i. m.* 217. 43. lj.

²⁴³ Boys v Chaplin [1971] AC 356, [1969] 3 WLR 322, [1969] 2 All ER 1085; Reese, W. L. M.: Choice of Law in Tort Cases. Chaplin v. Boys (England: Court of Appeal and House of Lords). *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 18 (1970) No. 1 189-194.; WEBB, P. R. H.: Tort in the Conflict of Laws (Based on Boys v. Chaplin). *ICLQ - International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 16 (1967) No. 4 1145-1152.; WEINTRAUB: Discretion... *i. m.* 5-6. Ld. még pl.: Phillips v Eyre (1870) LR 6 QB 1; Johnson v. Coventry Churchill International Ltd [1992] 3 All E.R. 14; Edmunds v Simmonds (2001) 1 WLR 1003; Vö. Private International Law (Miscellaneous Provisions) Act, Section 11.

Lordok háza, mint legfelsőbb bíróság az angol jog talaján állva mégis megítélte a "fájdalomért és szenvedésért" járó kártérítést.²⁴⁴

2. A távolsági deliktumok helyzete és azok kapcsolata a közösségi joghatósági szabályokkal

A *lex loci damni* elv bevezetése azon esetekben, ahol a károkozó cselekmény és a kár beállta nem vált szét (*Platzdelikt*) nem okoz különösebb gondot. Az elv alkalmazását mindazonáltal érdemes két esetcsoport kapcsán alaposabban megvizsgálni.

Az első esetben, az úgynevezett távolsági deliktumok (*long distance tort, Distanzdelikt, délit commis à distance*) elkövetésekor, a károkozó cselekmény és a kár beállta térben – és esetleg időben is – kettéválik. Klasszikus példa e deliktumokra a határon való átlövés, vagy egy becsmélő levél küldése. Olykor a kár kettő, vagy annál több államban áll be; ilyen lehet például egy balesetben való személyi sérülés, melyet egy másik államban jelentős összegért ápolnak, illetve az a kár, mely egy harmadik államban a munkakiesés miatt áll be.²⁴⁵ Ezen ügyek egy részére alkalmazni lehet a rendelet (17) preambulumbekzdését, mely szerint az alkalmazandó jogot a kár bekövetkezésének helye szerint kell meghatározni, függetlenül attól, hogy annak közvetett következményei mely országban vagy országokban jelenhetnek meg. Ennek megfelelően például személyi sérülés esetén a kár bekövetkezésének helye szerinti ország az, ahol a sérülést elszenvedték, függetlenül attól, hogy az elhúzó kórházi kezeléssel járó költségeket az illető saját hazájában fizeti, és attól is, hogy egy másik államban nem képes a munkáját végezni.

A második problematikus esetkör a távolsági deliktumok egy speciális fajtájához kötődik. Hasonló ügyekben a cselekmény több állam területén, szétszóródva okoz kárt; ezek az úgynevezett szétterjedő deliktumok (*multi-state tort, Streudelikt*). A rendelet általános szabályai alapján, ezen esetekben a kötelmet feldarabolva a különböző államban beálló károkra különböző jogot kell alkalmazni (*issue-by-issue analysis, Mosaikbetrachtung, dépeçage*). Érdemes ezt a szabályt összevetnünk a közösségi joghatósági rendelkezésekkel:²⁴⁶

²⁴⁴ Noha konklúzióik hasonlóak voltak, a bírák egymástól igencsak eltérő érvelést használtak a végső döntés meghozatala során, ld. WEINTRAUB: *Discretion... i. m.* 5-6. o. *Vö.* a Babcock ügy ítéletének érvelésével és az ügyből levont ellentétes következtetésekkel, ld. BURIÁN: *A deliktuális felelősség... i. m.* 645., 647.

²⁴⁵ Példa: PALÁSTI: *Nemzetközi... i. m.* 348.

²⁴⁶ BEAUMONT, P. R.: *Jurisdiction Issues*. [Http://www.dianawallis.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html](http://www.dianawallis.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html) (2008. július 4.); SIMON K. L.: *A jogellenes károkozásból származó perek joghatósági rendszere a Shevill-ítélet tükrében*. [Http://eupp.atw.hu/Shevill.doc](http://eupp.atw.hu/Shevill.doc) (2008. július 4.); WAGNER: *Die neue... i. m.* 4.; WARSHAW: *Uncertainty... i. m.* 277-283.; HEISS-LOACKER: *Die Vergemeinschaftung... i. m.* 625-626.

a releváns norma, a Brüsszel I. rendelet²⁴⁷ szerint a károkozáshoz kötődő ügyekben valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy perelhető a károsult választásától függően a kárt okozó lakóhelyének-székhelyének bíróságai előtt (2. cikk), vagy abban az országban, ahol a káresemény bekövetkezett (5. cikk 1. pontja). A káresemény bekövetkezését az Európai Bíróság több eset kapcsán²⁴⁸ is értelmezte, melyek közül legtöbbit a *Shevill* ügyre²⁴⁹ szoktak hivatkozni: e gyakorlat szerint a per megindítható a károkozó cselekmény elkövetésének és a konkrét kár ("káros eredmény") bekövetkeztének helye szerinti bíróság előtt is (*ubiquitas* elve).²⁵⁰ Ha ezen elvet összevetjük a Róma II. rendelet alkalmazandó jogra vonatkozó szabályaival, azt látjuk, hogy szétterjedő deliktumok esetén a károsultnak három út áll a rendelkezésére: a kárt okozó lakóhelyén pereskedik és ahány államban okozott az illető kárt, annyi jogot kell alkalmazni az ügyre. Hasonló a helyzet akkor is, amennyiben a kárt okozó cselekmény helyének államában indít pert az 5. cikk 1. pontja alapján. A harmadik esetben a kár bekövetkezésének országában indít eljárást, ekkor azonban az eljáró bíróság – az Európai Bíróság joggyakorlatának megfelelően – csupán kizárólag a saját államában bekövetkezett károk elbírálására rendelkezik majd joghatósággal.²⁵¹ A lehetséges variációkat áttekintvén kijelenthetjük, hogy egyik helyzet sem mondható ideálisnak. Ráadásul – zavaró módon – a Róma II. rendelet szövege és a Brüsszel I. rendelet gyakorlata a "kárt okozó esemény" ("káresemény") fogalmát egymástól eltérően értelmezi.

3. A károsult és a kárt okozó közös szokásos tartózkodási helyének figyelembevétele

A rendelet – az Nmjt. 33. § (3) bekezdéséhez nagyban hasonló²⁵² – 4. cikkének (2) bekezdése szerint, amennyiben a kárt okozó személy és a károsult szokásos tartózkodási helye

²⁴⁷ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. HL L 12., 2001.01.16., 1.

²⁴⁸ Case 21-76. *Handelskwekerij G. J. Bier BV v Mines de Potasse d'Alsace SA*. ECR 1976, 01735.; Case C-220/88. *Dumez France SA and Tracoba SARL v Hessische Landesbank and others*. ECR 1990, I-00049.; Case C-364/93. *Antonio Marinari v Lloyds Bank plc and Zubaidi Trading Company*. ECR 1995, I-02719.; Case C-167/00. - *Verein für Konsumenteninformation v Karl Heinz Henkel*. ECR 2002, I-08111.

²⁴⁹ C-68/93. sz. ügy. *Fiona Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL and Chequepoint International Ltd v Presse Alliance SA*. ECR 1995, I-00415.

²⁵⁰ E gyakorlat alapján, amennyiben a kár beállta a Közösség területére esik, a Brüsszel I. rendeletet még harmadik államból származó alperesek cselekményeire is alkalmazni kell, ld. pl. *Richardson v Schwarzenegger* [2004] EWHC 2422 (QB) és *Dowell, Ben* [2004]: *British TV Presenter to Sue 'Groper' Arnie*. *The Sunday Times*, April 4, 2004., elérhető: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article1055558.ece> (2008. július 4.); *BAXTER, SARAH: Arnie Settles TV Presenter's Groping Case*. *The Sunday Times*, August 27, 2006., elérhető: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/article621013.ece> (2008. július 4.)

²⁵¹ SIMON: A jogellenes... *i. m.* 23.

²⁵² „...ha a károkozó és a károsult lakóhelye ugyanabban az államban van, ennek az államnak a jogát kell alkalmazni”.

ugyanabban az államban található, a károkozásra alkalmazandó jog megállapítására ezen állam jogát kell alapul venni.

A rendelet – Róma I. rendeletehez nagyban hasonlító szabályozása – társaságok, jogi személyek és jogi személyiség nélküli szervezetek szokásos tartózkodási helyének a központi ügyvezetés helye tekintendő, üzletvitele keretében eljáró személy esetén pedig a gazdasági tevékenység székhelye.

A fióktelepek, képviselvek, telephelyek szokásos tartózkodási helyének azok helye tekintendő.

Természetes személyekre nézve a norma a fogalmat nem definiálja, e körben az Európai Bíróság ítéletei adhatnak támpontokat.

Van olyan álláspont, mely szerint célszerűbb lett a közös szokásos tartózkodási hely kapcsolóelvét úgy bevezetni, hogy ne csupán a közös állam, hanem a különböző államokban található tartózkodási helyek államainak közös rendelkezései is figyelembeveendőek legyenek,²⁵³ ám nézetünk szerint ez a megoldás túlzottan bonyolulttá tette volna a bírák amúgy sem egyszerű ítélezéssel kapcsolatos feladatait.

4. Az általános szabályok alóli kivétel: a károkozás szorosabb kapcsolata egy másik állammal

Amennyiben az eset körülményei alapján a jogellenes károkozás nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy eltérő államhoz, akkor ezen másik állam joga szerint kell eljárni (4. cikk (3) bekezdés).

Hasonló – a rendeletben nevesített – ok lehet például, ha a felek között korábban a károkozáshoz kötődően szerződéses kapcsolat jött létre. Noha a szabály beiktatása a kapcsolódó kötelek felesleges szétdarabolása miatt szükséges,²⁵⁴ mégis csak remélni lehet, hogy a Római Egyezmény 4. cikk (5) bekezdésének második mondatára, illetve a Róma I. rendelet 4. cikkének (3) bekezdésére nagyban hasonló, szabadon értelmezhető rendelkezés nem ad majd okot az Egyezmény kapcsán már tapasztalt tagállami bírósági visszaélésekre.²⁵⁵ Nézetünk szerint szükséges lett volna bizonyos magyarázó rendelkezéseket beiktatni a rendeletbe a "szorosabb kapcsolat" kifejezés konkrét tartalmára vonatkozóan, hiszen a cikket

²⁵³ WEINTRAUB: Discretion vs Strict... *i. m.* 19.; SYMEONIDES: Rome II... *i. m.* 196.

²⁵⁴ ENGEL-LEIBLE: Der Vorschlag... *i. m.* 11.

²⁵⁵ MANKOWSKI: Der Vorschlag für die Rom-I-Verordnung... *i. m.* 104.

akár egészen tágan, a norma alapvető célkitűzéseivel szemben, az általános szabályok kikerülésére is fel lehet használni.²⁵⁶

VI. Speciális szabályok

A rendelet az általános szabályok mellett számos speciális rendelkezést tartalmaz: ezek a termékfelelősségre, a tisztességtelen versenyre és szabad versenyt korlátozó cselekményekre, környezeti károkból eredő károkra, szellemi tulajdonjogok megsértésére, illetve munkavállalók-munkáltatók-szakmai érdekeket képviselő szervezetek fellépéséből eredő károkra alkalmazandó jogra vonatkoznak.

Külön területet alkotnak a fentiekben túlmenően a jogalap nélküli gazdagodás, a megbízás nélküli ügyvitel, valamint a szerződést megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő károkozás (*culpa in contrahendo*) szabályai. Ezen utóbbi jogviszonyokat a továbbiakban önállóan fogjuk tárgyalni.

1. A termékfelelősségre alkalmazandó jog meghatározása

a) Az államok közti különbségek

Az egyes termékek által okozott kárra alkalmazandó jog meghatározására az államok különböző, rendkívül diverz képet mutató szabályokat alkalmaztak/alkalmaznak. Ezek alapvetően a következőe hat csoportba sorolhatóak:²⁵⁷

- a felekre bízzák, hogy válasszák meg az alkalmazandó jogot,
- a felek termékfelelősséggel kapcsolatos szerződési kapcsolatai, a szerződésre alkalmazandó jog alapján járnak el,
- a *lex loci delicti*-t (kárt okozó cselekmény helyének jogát) rendelik alkalmazni. Ezen elvhez kapcsolódva az egyes államok általában választást engednek a károsultnak több állam joga között (ubikvitás elv); ilyen állam lehet a kár bekövetkezésének, a termék beszerzésének, az előállító/forgalmazó szokásos helyének, a károsult szokásos tartózkodási helyének állama,

²⁵⁶ CSÁSZÁR: Szerződésen kívüli... *i. m.* 26.; STONE: The Rome II... *i. m.* 221-222.

²⁵⁷ E felosztást a későbbiekben a termékfelelősség kapcsán idézett Kadner-Graziano tanulmányból vettem át.

- több kritérium egy államba esését értékeli úgy, hogy ezen állam jogát kell alkalmazni. Ilyen kritérium lehet a kár beállásának helye, a károsult szokásos tartózkodási helye, az előállító/forgalmazó ügyvitelének helye, a termék beszerzésének helye,
- lazább szabályokat alkalmaznak: például pusztán a "jobb jog" alkalmazását kodifikálják, vagy a legszorosabb kapcsolat elvét rögzítik,
- esetleg azon állam jogát alkalmazzák, ahol a terméket forgalomba hozták, eladták, vagy beszerezték.

b) Az uniós anyagi jogegységesítés elégtelen volta

Noha az Európai Közösségben a tagállamok termékfelelősségre vonatkozó szabályai a 85/374/EGK irányelvben²⁵⁸ (a továbbiakban: "Irányelv") már harmonizálásra kerültek, a tagállamok nemzeti rendszerei között továbbra is mutatkoznak eltérések.²⁵⁹ A különbségek az irányelvhez fűzött derogációkból, a korábbi tagállami normák egy részének fennmaradásából, illetve az irányelv eltérő értelmezéséből adódnak.²⁶⁰

Hasonló eltérés például, hogy bizonyos államokban limitálják a kártérítés mértékét, a kártérítési küszöbértéket (ld. az irányelv 9. cikkét) a felperesnek megítélt összegből nem vonják le, a bizonyítási terhet az irányelv 4. cikkétől eltérően²⁶¹ szabályozzák. A tagállamok a termékhiba fogalmát is különböző módon határozzák meg. E tényekből eredően az alkalmazandó jog rendeletbeli meghatározása jelentőséggel bír e területen is.

Az anyagi háttérén túlmenően meg kell említeni, hogy a rendelet vonatkozó szabályainak alkalmazását befolyásolják/módosíthatják a Hágai 1973-as termékfelelősségről szóló egyezmény rendelkezései is.²⁶²

A Róma II. rendelet a termékfelelősség kapcsán szóba jöhető kapcsolóelvek²⁶³ közül – több elvet ötvözve – a károsult szokásos tartózkodási helyét, a termék beszerzésének helyét, a kár bekövetkezésének a helyét és a kárt okozó személy tartózkodási helyét jelöli meg.

²⁵⁸ A Tanács 85/374/EGK irányelve (1985. július 25.) a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről. HL L 210., 1985.08.07., 29-33. o. Ld. még: Az Európai Parlament és a Tanács 2001/95/EK irányelve (2001. december 3.) az általános termékbiztonságról. HL L 11., 2002.01.15., 4.

²⁵⁹ LOVELLS: Die Produkthaftung in der Europäischen Union. [Http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/goods/docs/liability/studies/lovels-study_de.pdf](http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/goods/docs/liability/studies/lovels-study_de.pdf) (2008. június. 30.)

²⁶⁰ Az irányelv megreformálása ld.: [Http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/goods/liability/index_en.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/goods/liability/index_en.htm)

²⁶¹ Pl. Görögország és Portugália a cikk beépítését nem hajtotta végre.

²⁶² Ld. a későbbiekben a rendelet nemzetközi szerződésekkel való kapcsolatánál leírtakat.

²⁶³ KADNER GRAZIANO, T.: The Law Applicable to Product Liability: The Present State of the Law in Europe and Current Proposal for Reform. *ICLQ - International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 44 (2005)

A termék²⁶⁴ által okozott kárra az 5. cikk alapján azon állam jogát kell alkalmazni, amelyben a károsult szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett, amennyiben ott a terméket forgalomba hozták.²⁶⁵

Ha a károsult szokásos tartózkodási helyén nem hozták forgalomba, azon állam joga a releváns, amelyben beszerezték, amennyiben ebben az államban forgalomba hozták.

Amennyiben ebben az államban sem hozták forgalomba, azon ország jogát kell alkalmazni, amelyben a kár bekövetkezett, ha ez utóbbi államban forgalomba hozták.

Ha a felelősnek tekintett személy nem láthatta előre ésszerűen a termék forgalombahozatalát, az alkalmazandó jog a felelősnek tekintett személy szokásos tartózkodási helyének joga lesz. E rendelkezést többen bírálták,²⁶⁶ hiszen – azon túlmenően, hogy szokatlan, szinte sehol nem alkalmazott megoldásról van szó – a forgalombahozatal körülményeiről mit sem tudó fogyasztót sem védi kellőképpen. A rendelkezésből egyébiránt *argumentum a maiore ad minus* következik, hogy ha sehol nem hozták forgalomba a terméket, akkor is a felelősnek tekinthető személy szokásos tartózkodási helye államának a jogát kell figyelembe venni.²⁶⁷

Az általános szabályokhoz hasonlóan, amennyiben az eset körülményei alapján a jogellenes károkozás szorosabban kapcsolódik egy, a fentiekől eltérő államhoz, úgy ez utóbbi állam jogát kell alkalmazni (rendelet 5. cikk (2) bekezdése).

2. Versenyselekmények és a rendelet kapcsolata: a tisztességtelen versenyre és a verseny korlátozására alkalmazandó jog meghatározása²⁶⁸

A rendelet megalkotása során az Európai Parlament sokáig vitatta, hogy szükség van-e egyáltalán speciális versenyjogra vonatkozó szabályokra a rendeletben, vagy elegendők-e a 4. cikk általános szabályai e területre is?²⁶⁹ Végül a vonatkozó – 6. cikkben található –

No. 2., 477-479.; KÜHNE, G.: Choice of Law in Products Liability. *California Law Review*, Vol. 60 (1972) No. 1 12-33.

²⁶⁴ A rendelet termékfelelősségi rendszerének elemzésére, így különösen a termékfelelősséggel kapcsolatos alapfogalmak magyarázatának hiányára ld. KOZYRIS: Rome II: Tort Conflicts... *i. m.* 487-489.

²⁶⁵ Kritikájára ld.: HEISS-LOACKER: Die Vergemeinschaftung... *i. m.* 628.

²⁶⁶ SYMEONIDES: Rome II... *i. m.* 206.; KADNER GRAZIANO: The Law Applicable... *i. m.* 485.

²⁶⁷ LEIBLÉ-LEHMANN: Die neue... *i. m.* 728.

²⁶⁸ Áttekintésre ld. DARÁZS L.: A versenykorlátozásokból származó deliktualis felelősségre alkalmazandó jog meghatározása az egységes európai kollíziós jog alapján. In: Liber Amicorum. Studia L. Vékás dedicata 2009 □ Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére. ELTE ÁJK, Budapest 2009, 101-126.; HANDIG, Ch.: Rom II-VO: Auswirkungen auf das Internationale Wettbewerbs- und Immaterialgüterrecht. *Wirtschaftsrechtliche Blätter*, Vol. 22 (2008) No. 1 1-12.; MANKOWSKI, P.: Das neue Internationale Kartellrecht des Art. 6 Abs. 3 der Rom II-Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54., (2008) No. 4., 177-193.

²⁶⁹ LEIBLÉ-LEHMANN: Die neue... *i. m.* 729.

rendeletek megalkotására kerültek. E normák két főbb területre, a tisztességtelen versenyből, illetve a versenyt korlátozó cselekményekből eredő, szerződésen kívüli jogviszonyra koncentrálnak.

A tisztességtelen versenyt megvalósító cselekmény meghatározására a rendelet preambuluma – így különösen a hasonló cselekményekkel foglalkozó (21) preambulumbekzdés – nem tartalmaz közelebbi definíciót, a versenykorlátozó magatartást ugyanakkor – ha nem is definíciószerűen, de – meghatározza [(22) és (23) preambulumbekzdés].²⁷⁰ A tisztességtelen versenyt megvalósító cselekményekre vonatkozó szabályok alapvetően nem különös normák, csupán az általános szabályok pontosítására szolgálnak. E cselekményekből eredő szerződésen kívüli viszonyokra azon állam jogát kell alkalmazni, amelyben a versenyviszonyok vagy a fogyasztók jogai sérültek vagy sérülhettek (6. cikk (1) bekezdése) (*Auswirkunsprinzip, effects doctrine*). Amennyiben a tisztességtelen versenyt megvalósító cselekmények kizárólag a verseny egy résztvevőjének érdekeit sérti, abban az esetben a 4. cikkbeli általános szabályok a mérvadóak, azaz a konkrét személyt ért kár és nem a fogyasztók jogainak sérülését kell figyelembe venni.

A 6. cikk (3) bekezdés alapján a verseny korlátozásából eredő kötelekre annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelynek piaca érintett, vagy érintve lehet. Ha a piac több államban is érintett, vagy érintve lehet, az alperes lakóhelye szerinti tagállam bírósága a felperes kérelmére alkalmazhatja a saját jogát is, ha a versenykorlátozás a bíróság tagállamának piacát közvetlenül és jelentősen érinti – így szétterjedő deliktumok esetén nem szükséges a különböző országokban beálló károokra alkalmazandó jog feldarabolása.²⁷¹ Ha ebben az esetben több alperes ellen irányul a kereset, a felperes akkor alapozhatja keresetét a bíróság helye szerinti jogra, ha a kereset alapjául szolgáló versenykorlátozás ezen állam piacát is közvetlenül és jelentősen érinti.

²⁷⁰ A rendelet alkalmazásában a versenykorlátozásokból származó szerződésen kívüli kötelek mind a nemzeti, mind a közösségi versenyjog megsértésére is vonatkoznak. A (22) preambulumbekzdés szerint a versenykorlátozás fogalmának „magában kell foglalnia azon tilalmakat, amelyek a vállalkozások közötti olyan megállapodásokra, vállalkozások társulásai által hozott olyan döntésekre és a vállalkozások olyan összehangolt magatartásaira vonatkoznak, amelyek célja vagy hatása a verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása valamely tagállamban vagy a belső piacon, valamint a piaci erőfölénnyel való visszaélés tilalma valamely tagállamban vagy a belső piacon, ha e megállapodásokat, döntéseket, összehangolt magatartásokat vagy visszaéléseket az EK-Szerződés 81. és 82. cikke vagy valamely tagállam joga tiltja”. Ld. még: DICKINSON: *Cross-Border... i. m.* 376.

²⁷¹ Bizonyos szerzők remélik, hogy utóbbi fordulatot az Európai Bíróság nem csak a verseny korlátozására, hanem a tisztességtelen versenyből eredő kötelekre is alkalmazni fogja, mivel hasonló joggyakorlat egy státútum alá rendelés és ezáltal jelentősen egyszerűsítene a tisztességtelen versenyt megvalósító cselekményekre alkalmazandó jogot is, ld. WAGNER: *Die neue... i. m.* 8.

Álláspontunk szerint ugyanakkor ennek az esélye igen kevés, hiszen a rendelet a státútum egységesítésére a tisztességtelen verseny-cselekményeknél nem, csupán a verseny korlátozásáról szóló részről tartalmaz rendelkezéseket.

3. A környezetkárosításból eredő károk

A rendelet vonatkozó szabályai egyrészt a környezeti károkra,²⁷² másrészt az azokból eredő kárra alkalmazandó jogot is meghatározzák.

Meg kell említenünk, hogy a környezeti károk kapcsán nagy jelentőséggel bír több a környezeti károkkal kapcsolatos felelősségről szóló 2004/35/EK irányelv is,²⁷³ amely a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény mellett²⁷⁴ fontos anyagi háttérszabályokat tartalmaz.

Ahogy arra már korábban utaltunk, a környezeti károkból eredő személyeket vagy dolgokat ért károkkal kapcsolatos szerződésen kívüli kötelmi viszonyok esetén a rendeletben az *ubikvitas* elve érvényesül, azaz a 4. cikk általános szabályaival szemben a károsult – választása szerint – követelését a kár bekövetkezésének helye mellett a kárt okozó esemény bekövetkezésének helye szerinti jogára is alapozhatja (7. cikk).

Utóbbi speciális szabály bevezetésének szükségességét többen is vitatták,²⁷⁵ ugyanakkor az Európai Bizottság szerint a rendelkezés beiktatása az általános környezeti standardok betartása végett, a környezet védelme érdekében (*favor naturae*), illetve az alacsonyabb védettséget garantáló országok lakosainak a jogvédelme végett is szükséges volt.²⁷⁶ A kárt okozó és a károsult fél közös lakóhelye e körben nem releváns, mint ahogyan az sem, ha a 7. cikkben meghatározottnál szorosabb kapcsolat mutatkozik a jogviszony és egy másik állam között.

4. A szellemi tulajdonok megsértéséből eredő igény

A 8. cikk (1) bekezdése alapján szellemi tulajdonok megsértéséből eredő igényre – a kapcsolódó nemzetközi szerződésekkel, például az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886-os Berni²⁷⁷ és az ipari tulajdon oltalmáról szóló 1883-as Párizsi²⁷⁸

²⁷² A környezeti kár fogalmát a rendelet a (24) preambulumbekkezdésében írja le, e szerint a környezeti kár "a természeti erőforrásokban, mint például a vízben, földben vagy levegőben bekövetkezett kedvezőtlen változás, vagy egy természeti erőforrás által más természeti erőforrás vagy a közjavára betöltött funkcióban beálló romlás, vagy az élő szervezetek változatosságának csökkenése".

²⁷³ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK Irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről. HL L 143., 2004.04.30., 56.

²⁷⁴ Ld. pl. a 101-105. §-okat.

²⁷⁵ LEIBLÉ-LEHMANN: Die neue... i. m. 728. o. és uo. 84. lj.

²⁷⁶ Ld. a Róma II. javaslatához csatolt memorandum 19-20. oldalát.

²⁷⁷ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény. Kihirdette: 1975. évi 4. tvr.

²⁷⁸ Az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények. Kihirdette: 1970. évi 18. tvr.

egyezményekkel összhangban²⁷⁹ – a *lex loci protectionis*, azaz annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelyben az oltalmat igényelték. E megoldás a nemzetközi jog egyik alapelvéből, a territorialitás elvéből (területi elv) vezethető le, mely szerint az állam csupán a saját területére nézve hozhat jogszabályokat, e területre nézve ugyanakkor más állam nem rendelkezhet főhatósággal. A rendelet e szabályai az Nmjt. szerzői jogra vonatkozó 19. §-át nem érintik, hiszen ez utóbbi rendelkezés is azt mondja ki, hogy „a szerzői jogokat annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek területén a védelmet igénylik”. Ehhez hasonlóan koherens a rendelettel az Nmjt. iparjogvédelemre vonatkozó 20. §-a is, mivel e szabály alapján is szabadalomra, ipari mintaoltalomra, védjegyre stb. azok megadása helyének jogát kell alkalmazni.²⁸⁰

Az egységes közösségi oltalommal védett szellemi tulajdont – például közösségi védjegy vagy közösségi formatervezési minta megsértése esetén – némileg máshogyan szabályozza a rendelet. Amennyiben az irányadó közösségi jogi eszközök – a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK rendelet,²⁸¹ a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK rendelet,²⁸² illetve egyéb, majdan esetleg megalkotásra kerülő közösségi rendeletek, például a közösségi szabadalomról szóló rendelet²⁸³ – nem rendelkeznek bizonyos kérdésekről, a fennmaradó kérdésekre a jogsértés elkövetése helyének (*lex loci delicti commissi*) a jogát kell alkalmazni (8. cikk (2) bekezdés).²⁸⁴

5. A szervezett fellépés

A rendelet 9. cikke értelmében a munkavállalóknak vagy munkáltatóknak, illetve az őket képviselő szervezetnek egy kilátásba helyezett vagy megvalósított szervezett fellépésével – például sztrájkjal – okozott károkból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyra azon ország jogát kell alkalmazni, amelyben a szervezett fellépésre sor fog kerülni vagy sor került.

²⁷⁹ BURIÁN-KECSKÉS-VÖRÖS: Magyar nemzetközi... *i. m.* 189-190.

²⁸⁰ Az Nmjt 20. § (1) bekezdése szerint "a feltaláló és jogutódja annak az államnak a joga szerint és abban az államban részesül védelemben, amelyben a szabadalmat megadták, illetőleg ahol a bejelentést megtették".

A (2) bekezdés szerint e szabályt kell alkalmazni más iparjogvédelmi jogokra (ipari mintaoltalom, védjegy stb.) is. Ld. még: CSÁSZÁR: A Róma II... *i. m.* 23.

²⁸¹ A Tanács 40/94/EK rendelete (1993. december 20.) a közösségi védjegyről. HL L 11., 1994.01.14., 1.

²⁸² A Tanács 6/2002/EK rendelete (2001. december 12.) a közösségi formatervezési mintáról. HL L 3., 2002.01.05., 1.

²⁸³ Proposal for a Council Regulation on the Community patent. COM(2000) 412 final. OJ C 337., 28.11.2000, 278.

²⁸⁴ E szabály kritikájára ld. WAGNER: Die neue... *i. m.* 9.; ENGEL-LEIBL: Der Vorschlag... *i. m.* 13.; HUBER-BACH: Die Rom-II-VO... *i. m.* 80.

Ez alól a szabály alól kivétel az a helyzet, ha a kárt okozó és a károsult szokásos tartózkodási helye megegyezik: ebben az esetben ez utóbbi állam joga a releváns.

VII. A jogalap nélküli gazdagodás, a megbízás nélküli ügyvitel és a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő károk (culpa in contrahendo) szabályai

1. A jogalap nélküli gazdagodás²⁸⁵

a) A kollíziós jogok eltérései

Ha valaki vagyoni hátrányt szenved, másvalaki pedig vagyoni előnyhöz jut és a kettő között okozati összefüggés állapítható meg, de ennek a vagyoneltolásnak nincs a jog által elismert alapja, akkor az indokolatlan vagyoni előny visszatérítésére a *jogalap nélküli gazdagodás* szabályai alapján kerül sor. Az egyes jogok eltérhetnek egymástól annak megítélésében, hogy mi tekinthető jogalap nélküli gazdagodásnak.

A kollíziós jogok a következő megoldásokat követik a jogalap nélküli gazdagodásra alkalmazandó jog meghatározása tekintetében:

- azt a jogrendszert rendelik alkalmazni, amelyben a gazdagodáshoz vezető, idegen jogviszonyba való beavatkozás történt,
- azt a jogrendszert tekintik alkalmazandónak, amely szerint az eredeti jogalap (ha volt ilyen) megítélendő lett volna,
- annak az államnak a jogát alkalmazzák ahol a gazdagodás bekövetkezett,
- a jogviszonyban részes felek közös lakóhelyének vagy szokásos tartózkodási helyének jogát rendelik alkalmazni.

²⁸⁵ BUSSE, DANIEL: Internationales Bereicherungsrecht zwischen EGBGB-Reform und "Rom II". *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, 2003. Vol. 49 (2003) No. 6 406-410. A kollíziós háttérre ld. még: BENNETT, T. W.: Choice of Law Rules in Claims of Unjust Enrichment. *ICLQ – International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 39 (1990) No. 1., 136-168. Rövidített fordítására ld.: BENNETT, T. W.: A jogalap nélküli gazdagodás kollíziós szabályai (fordította: Burián László). *Magyar Jog*, Vol. 38 (1991) No. 4 247-251.

b) A rendelet szabályai

A rendelet a jogalap nélküli gazdagodás fogalmát nem definiálja közelebbről, csupán azt rögzíti, hogy a jogosulatlanul kifizetett összegek is ide tartoznak.

A 10. cikk a jogalap nélküli gazdagodásra többretegű szabályozást tartalmaz, mely ötvözi a fenti megoldások jelentős részét. A különböző alkalmazott kapcsolóelvek a következők:

- amennyiben kötelmi viszonyal – például szerződéssel, szerződésen kívül okozott kárral – függ össze a jogalap nélküli gazdagodás: az e jogviszonyra alkalmazandó jogot kell alkalmazni [első szint – 10. cikk (1) bekezdése]
- ha az alkalmazandó jog ez alapján nem megállapítható – például azért, mert a gazdagodás nem függ össze kötelmi viszonyal – a felek közös szokásos tartózkodási helyének figyelembevételével kell eljárni. A közös szokásos tartózkodási hely figyelembevétele során a jogalap nélküli gazdagodás bekövetkezésének pillanata a releváns [második szint – 10. cikk (2) bekezdése]
- ha a fentiek figyelembevételével az alkalmazandó jog nem állapítható meg, a jogalap nélküli gazdagodás bekövetkezésének helye szerint kell eljárni [harmadik szint – 10. cikk (3) bekezdése]
- abban az esetben, ha a gazdagodás szorosabban kapcsolódik egy, a fentiekől eltérő államhoz, ezen utóbbi állam jogát kell alkalmazni [negyedik szint – 10. cikk (4) bekezdése].

2. A megbízás nélküli ügyvitel

a) Általános háttér

A megbízás nélküli ügyvitelre – pontosabban a megbízás nélküli ügyvitel kapcsán felmerülő károkra – alkalmazandó jogot nem minden állam szabályozta önállóan, elkülönülő kérdésként.

Az osztrák-német szabályozás önálló cikket szentelt a kérdésnek, a svájci nemzetközi magánjogi törvény és az Nmjt. ezzel szemben nem tartalmaztak/tartalmaznak a megbízás nélküli ügyvitelre önálló, elkülönült szabályokat, és az általános kárfelelősségi normákat rendelték alkalmazni.

b) A rendelet szabályai

A rendelet 11. cikkében önállóan rendezi a megbízás nélküli ügyvitelre alkalmazandó jog kérdését. A szabályozást áttekintve azt láthatjuk, hogy a kapcsolóelvek jelentős részben megegyeznek a korábban a jogalap nélküli gazdagodásnál látottakkal.

Az alkalmazott kapcsolóelvek a következők:

- amennyiben kötelmi viszonyal – például szerződéssel, szerződésen kívül okozott kárral – függ össze a megbízás nélküli ügyvitel: az e jogviszonyra alkalmazandó jogot kell alkalmazni [első szint – 11. cikk (1) bekezdése]
- ha az alkalmazandó jog ez alapján nem megállapítható, a felek közös szokásos tartózkodási helyének figyelembevételével kell eljárni. A közös szokásos tartózkodási helynek során a kárt okozó esemény bekövetkeztekor kell fennállnia [második szint – 11. cikk (2) bekezdése]
- ha a fentiek figyelembevételével az alkalmazandó jog nem állapítható meg, azon ország jogát kell alkalmazni, ahol az ügy ellátásra került [harmadik szint – 11. cikk (3) bekezdése]
- abban az esetben, ha a megbízás nélküli ügyvitel szorosabban kapcsolódik egy, a fentiekől eltérő államhoz, ezen utóbbi állam jogát kell alkalmazni [negyedik szint – 11. cikk (4) bekezdése]

3. A culpa in contrahendo

a) Általános háttér

Culpa in contrahendo, azaz a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból eredő károkozás alatt olyan károkozást értünk, melyet egyik fél a másiknak a szerződés megkötését megelőzően, az általuk folytatott tárgyalások során a másiknak okoz. A fogalom a szerződéses és szerződésen kívüli kötelek között egyensúlyozik félúton: egy szerződéssel áll kapcsolatban, ám valójában mégis szerződésen kívüli kárkötelmi helyzettel állunk szemben. A magyar anyagi jogi szabályozásban ide tartozhat például azon bízattási kár (Ptk. 6. §), mely kimondottan a szerződéssel összefüggésben keletkezik.

El kell ugyanakkor határolni a *culpa in contrahendotól* az előszerződéseket, melyek – szerződéses kötelmi viszonyok lévén – nem a Róma II. rendelet, hanem a szerződésekre

alkalmazandó jogot meghatározó Róma I. rendelet hatálya alá tartoznak. Az utóbbi jogviszonyokból eredő károkat tehát a szerződésszegés szabályai körében lehet értékelni.

A *culpa in contrahendo* fogalma, alkalmazási köre a *rendelet* megjelenéséig vitatott volt.

Egyrészt szerzőnként-államonként eltért annak a megítélése, hogy e jogviszonyra a szerződésekre vagy a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó szabályokat kell-e alkalmazni.

Másrészt az egyes államok szabályozása és a szerzők felfogása között tartalmi kérdésekben is lényeges eltérések voltak. Ismert az iskolapélda, mely szerint az üzleti tárgyalások során valaki a másik fél üzlethelyiségében egy banánhéjon elcsúszik, és ezért súlyos sérüléseket szenved.²⁸⁶ Bizonyos államokban a kár (sérülés) a *culpa in contrahendo* körébe volt vonható, és ekként kellett megítélni. Más államokban a banánhéjon való elcsúszás és a kár megtérítése egyértelműen a szerződéshez nem kötődő jogviszonynak számított, mely nem tartozik a *culpa in contrahendo* fogalma alá.

A *culpa in contrahendo* a rendelet – és az uniós jog – alkalmazásában önálló (autonóm) fogalom,²⁸⁷ mely nem szükségszerűen bír ugyanolyan tartalommal, mint a nemzeti jogokban, hiszen csupán a szerződéssel közvetlenül kapcsolatba hozható kötelek tartoznak ide [(30) preambulumbekzdés]. A rendelet ennek megfelelően a *culpa in contrahendot* szerződésen kívüli, ám a szerződéshez erősen kötődő jogviszonyként szabályozza, és rá nézve speciális kapcsolóelveket állapít meg.

Ezt tükrözi a (30) preambulumbekzdése is, mely kimondja: a *culpa in contrahendo* a rendelet alkalmazásában önálló fogalom, és nem szükségszerűen a nemzeti jogban használt fogalom alapján értelmezendő. A *culpa in contrahendo* alá „csupán a szerződéskötést megelőzően folytatott tárgyalásokkal közvetlen kapcsolatba hozható szerződésen kívüli kötelek tartoznak”. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a szerződés megtárgyalása alatt valamely személy személyi sérülést szenved el, akkor a rendelet 4. – az általános kárfelelősségre alkalmazandó jogot meghatározó cikkét – vagy egyéb vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

A rendelet a fogalom meghatározására két példát is említ: a szerződésre irányuló tárgyalások megghiúsulását és a közzétételi kötelezettség megsértését.

²⁸⁶ LEIBLÉ-LEHMANN: Die neue... i. m. 733.

²⁸⁷ MANKOWSKI, P.: Qualifikation der culpa in contrahendo – Nagelprobe für den Vertragsbegriff des europäischen IZPR und IPR. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 2 127-135. LÜTTRINGHAUS, J. D.: Das internationale Privatrecht der Culpa in contrahendo nach den EG-Verordnungen „Rom I“ und „Rom II“. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 4., 193-200.

Végezetül szükséges megemlíteni, hogy a *culpa in contrahendo* több eset kapcsán is felmerülhet.

Egyrészt vonatkozik arra az esetre, amelyben a felek nem kötötték meg a szerződést. Ilyen lehet például, ha az egyik fél eláll a szerződéskötéstől, és ezzel a másíknak kárt okoz.

Másrészt alkalmazni lehet azon helyzetekben, ahol a szerződés létrejön ugyan, ám a szerződéskötést megelőzően az egyik fél a másíknak kárt okoz.

Egyetértünk azon véleménnyel, mely szerint az érvénytelen szerződés megkötését megelőző tárgyalásokból eredő kár nem tartozik a *culpa in contrahendo* fogalma körébe, arra az általános kárfelelősségi szabályok alkalmazandóak.²⁸⁸

b) A rendelet egyes rendelkezései

A rendelet jogalap nélküli gazdagodáshoz, illetve a megbízás nélküli ügyvitelhez hasonlóan a *culpa in contrahendora* is többszintű, összetett szabályozást rögzít. A norma e körben következő kapcsolóelveket tartalmazza:

- a *culpa in contrahendora* általános szabályként azon állam jogát kell alkalmazni, amely a már megkötött szerződésre alkalmazandó, vagy amelyet a megkötni szándékozott szerződésre egyébként alkalmazni kellett volna [első szint – 12. cikk (1) bekezdése]. A gyakorlat során vélhetően e szabálynak lesz a legnagyobb szerepe
- azon rendkívül ritka, elenyésző számban előforduló esetre, melyekben nem lehet a szerződés statútumát megállapítani, a jogalkotó speciális, az általános kárfelelősség normáihoz hasonlító szabályokat hozott létre [második szint – 12. cikk (2) bekezdése]. Ezen esetekben az alkalmazandó jog a bíróság választása alapján
 - vagy azon állam joga, amelyben a kár bekövetkezik (*lex loci damni*),
 - vagy a felek károkozás bekövetkeztekor fennálló közös szokásos tartózkodási helye, ha ilyen létezik,
 - vagy egy olyan állam joga, amelyhez a szerződés a fentieknél szorosabban kapcsolódik.

²⁸⁸ NAGY: Az egységes... *i. m.*

Ennek megfelelően, amennyiben – az iskolapélda szerint – az eladó telephelyén a vevő megcsúszik egy banánhéjon, a vevő sérülése következtében a felek között létrejövő kötelem hiába tartozna bizonyos államok jogában a *culpa in contrahendo* kategóriájába, a rendelettel összefüggésben e jogviszony nem a speciális, hanem az általános szabályok alapján bírálendő el.

VIII. Kötelező normák – Közrend

A rendelet 14. cikkének (2) bekezdése alapján, ha a káresemény bekövetkeztének időpontjában valamennyi jelentős tényállási elem más államban található, mint amelynek jogát a felek választották, a felek jogválasztása ezen másik állam olyan jogszabályai rendelkezéseit nem sértheti, amelyekről megállapodással nem lehet eltérni (tagállami kógens szabályok – *domestic mandatory rules*).

Abban az esetben, ha valamennyi jelentős tényállási elem egy vagy több tagállamban található, a felek harmadik ország jogára vonatkozó megállapodása nem sértheti az európai jog kötelező rendelkezéseinek alkalmazását (közösségi kötelezően alkalmazandó szabályok – *mandatory rules of communitylaw*).

Az eljáró bíróság államának joga szerinti kötelező rendelkezéseket (imperatív szabályok – *international mandatory rules*)²⁸⁹ a rendelet nem érinti, azoknak feltétlenül eleget kell tenni, attól függetlenül, hogy a rendelet melyik állam jogára utal. (16. cikk). Az imperatív rendelkezések tartalmát a rendelet – szemben a Róma I. rendelet 9. cikkével²⁹⁰ – még példálózó jelleggel sem definiálja. Imperatív szabályokon e körben is a kógens szabályoknál szűkebb területet felölelő, kiemelkedő jelentőségű normákat értünk.

Egyéb – a fórum jogától eltérő – állam szabályainak figyelembevételéről a rendelet a Róma I. rendelet hasonló szabályozásával szemben a Róma II rendelet nem ír.

²⁸⁹ SONNENBERGER, H.-J.: Eingriffsrecht – Das trojanische Pferd im IPR oder notwendige Ergänzung? *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 2 104-116.

²⁹⁰ Emlékeztetőül: a Róma I. rendelet 9. cikkének (1) bekezdése szerint „az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e (a Róma I.) rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”.

A 26. cikk alapján a rendelet alkalmazása abban az esetben is megtagadható, amennyiben az az eljáró fórum közrendjébe (*ordre public, public policy*) ütközik.²⁹¹ Hasonló eset lehet például külföldi jog alkalmazása esetén a jelen írás anyagi jogegységesítéssel foglalkozó részében említett büntető kártérítés (*exemplary damage*) alkalmazásának elkerülése is.²⁹²

IX. Az Nmjt. deliktuális szabályainak a Róma II. rendelettel való viszonya

1. A hazai szabályozásról általánosságban

Ahogy korábban többször is említettük, a hazai szabályokat A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 2009. évi IX.-es törvénnyel igazították a Róma I. és II. rendeletekhez. A szerződéseknél látott megoldáshoz hasonlóan a kódexünk 32. §-a kimondja, hogy a hazai szabályokat csupán az olyan szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre Róma II. rendelet hatálya nem terjed ki.

A rendelet tárgyi hatályát (ld. fentebb) egybevetve az Nmjt. tárgyi hatályával azt látjuk, hogy csupán bizonyos szűk részterületek tartozhatnak a hazai szabályozás alá. A fontosabb esetek a következők:

- váltókból, csekkekből, értékpapírokból származó szerződésen kívüli viszonyok, amennyiben az ilyen átruházható értékpapíron alapuló kötelezettségek azok átruházható jellegéből fakadnak,
- atomkárokból eredő kötelezettségek
- a magánélet és a személyiségi jogok megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyok.

A közösségi normákkal szemben a hazai szabályozás nem *a lex damni*-t azaz a kár beálltának helyét veszi az általános szabály szintjén alapul a károkozásra alkalmazandó jog meghatározása során. Az Nmjt.-ben ugyanis a *lex loci delicti*, azaz a károkozó cselekmény elkövetése helyének joga áll az első helyen. Ez azt a furcsa helyzetet eredményezi, hogy az Nmjt. hatálya alá tartozó, fentebb említett jogviszonyokat másmilyen kapcsolóelv alapján kell megítélni, mint a közösségi jog hatálya alá tartozó jogviszonyokat.

²⁹¹ RAFFAI K.: A közrendi klauzula európaizálásáról. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 61 (2006) No. 7-8 302-306.

²⁹² WAGNER Die neue... *i. m.* 16-17.

Úgyszintén lényeges megemlíteni, hogy a magyar kódex a károkozásra alkalmazandó jog körében – sajnálatos módon – nem engedi meg a jogválasztást. Így az Nmjt. hatálya alá tartozó esetekben – szemben a közösségi jog alá tartozó tényállásokkal – a jogválasztás kizárt. Ez igaz akár egy perbeli – bíróság előtt történő – jogválasztásra is.

2. A hazai szabályozás tartalma

Az Nmjt. a deliktuális felelősségre alkalmazandó jog meghatározásánál meglehetősen konzervatív modellt kodifikált. A magyar nemzetközi kollíziós magánjogban alapvetően a *lex loci delicti* kapcsoló elve érvényesül. Ezt az elvet "lazítja fel" a károkozó és a károsult közös lakóhelye kapcsoló elvének alkalmazása.

A kódex szabályozása négy szinten-lépcsőben állapítja meg a károkozásra alkalmazandó jogot. A kapcsolóelvek a következők:

- általános szabály: a károkozó tevékenység vagy mulasztás helyén és idején alkalmazandó jog [első szint – 33. § (1) bekezdése]. E szinten tehát a *lex loci delicti* kerül alkalmazásra, ezen belül pedig a cselekmény-elmélet szerint határozzák meg a jogviszonyra alkalmazandó jogot: a lényeges szempont a kárt okozó cselekmény elkövetése
- amennyiben az a károsultra nézve kedvezőbb (*Günstigkeitsprinzip*), annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelynek területén a kár bekövetkezett [második szint – 33. § (2) bekezdése]. A második szinten tehát a *lex loci delicti eredményelmélet* szerinti pontosításával, a *lex loci damnival* találkozhatunk. Ez csupán abban az esetben vehető figyelembe, ha ezen elv alkalmazása a károsultra nézve kedvezőbb.
- ha a károkozó és a károsult lakóhelye ugyanabban az államban van, ennek az államnak a jogát kell alkalmazni [harmadik szint – 33. § (3) bekezdése],

Kapcsolódó kiegészítő szabály, hogy ha a károkozó tevékenység vagy mulasztás helyének joga szerint a felelősség feltétele a vétkesség, a vétőképeség fennállását akár a károkozó személyes joga, akár a jogsértés helyének joga szerint meg lehet állapítani.

Úgyszintén fontos megemlíteni, hogy a személyiségi jogok megsértéséből eredő károkozásra az Nmjt.-ben külön passzus vonatkozik.

E szerint:

„10. § (3) A személyhez fűződő jogok megsértéséből származó igényekre a jogsértés helyén és idején irányadó jogot kell alkalmazni; ha azonban a kártérítés vagy jóvátétel tekintetében a sérelmet szenvedőre a magyar jog kedvezőbb, az igényt e jog szerint kell elbírálni.”

3. Példa a hazai szabály alkalmazására

Egy ausztriai megjelenésű, nemzetközi terjesztésű újság egy Magyarországon bejegyzett, Magyarországon központi ügyvezetéssel rendelkező cégről valótlan állításokat jelentetett meg. Ezzel az újság az – egyébként a nemzetközi szinten is jelen lévő – magyar cégnek jelentős anyagi kárt okozott, miután a cég piacot veszített és a jövőben is veszíteni fog hírnevének romlását követően – például éppen Ausztriában és Magyarországon. A károkozásra először a Róma II. rendeletet próbálnánk alkalmazni. Miután ugyanakkor a rendelet 1. cikkének g) pontja kizárja a személyiségi jogokból eredő kötelmi viszonyokat, ezért a jogsértésre azon állam szabályait kell alkalmazni, ahol perelünk. Magyarországi perindítás esetén tehát magyar kollíziós szabályokat kell alkalmazni.

Az Nmjt. 10. § (3) bekezdése alapján a személyhez fűződő jogok megsértéséből származó igényekre általános esetben a jogsértés helyén és idején irányadó jogot kell alkalmazni.

Jogsértés alatt a cselekményelmélet alapján a megjelentetést-forgalombahozatalt érhetjük, így az általános szabály alapján osztrák jogot kell alkalmazni.

Amennyiben ugyanakkor a magyar cég számára kedvezőbb, az osztrák jog helyett ezen esetekre a magyar bíróságok előtt lehet alkalmazni a magyar jog szabályait. Ez igaz a Magyarországon, az Ausztriában, illetve az egyéb államokban bekövetkező kárra is.

X. Egyéb rendelkezések

A rendelet a fentiekén túlmenően foglalkozik egyéb jelentős kérdésekkel is, ilyen például a továbbutalás (*renvoi*) kizárása, a másodlagos minősítés (az alkalmazandó jog alkalmazási körének) meghatározása,²⁹³ a felelős személy biztosítója elleni közvetlen keresetindítás

²⁹³ PALÁSTI: Nemzetközi... i. m. 346.

szabályozása, a követelés átszállása, illetve több személy együttes felelőssége esetén alkalmazandó jog kérdése, a szerződés alaki érvényességének, a bizonyítási tehernek a szabályozása.

η. A RÓMA III. RENDELET SZABÁLYAI: A VÁLÁSOKRA ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések

1. A „válások” kifejezés használatáról

Jelen írás történeti részében már szóltunk róla, hogy a közelmúltban elfogadásra került egy uniós rendelet, mely a válásokra alkalmazandó jogot jelöli ki. Mielőtt elemeznénk a rendeletet, előljáróban e furcsa, a magyar jogi gondolkodásmódtól oly idegen terminológiára („válások”) szeretnénk pár apróbb megjegyzést tenni.

Az uniós jog „válások” („*divorces*”) alatt két, házassághoz kötődő intézményt ért: egyrészt a házasság felbontásának („*dissolution of marriage*”), másrészt a különválásnak („*legal separation*”) a jogintézményét. A házasság felbontása megegyezik a hazai jogunkban ismert házasságfelbontással. A különválás alatt a házassági életközösség megszüntetését értjük, a házasság fenntartása mellett. Utóbbi intézmény („ágytól-asztaltól való elválás”) alkalmazása a hazai joggyakorlatban elvétve fordul csak elő, ráadásul a különválás „átalakítására” válássá nem létezik önálló eljárási rend nálunk. A különválás szabályai bizonyos államokban – Írországból, az Egyesült Királyságból és elvileg hazánkban is – nagyban hasonlítanak a váláshoz: a különválást külön kérelmezni kell, joghatásai (vagyonjogi hatásai) is hasonlóak. Bizonyos pontokon azonban eltér a hagyományos válástól: a felek nem házasodhatnak újra, a házasságuk nem szűnik meg. Amennyiben a gyakorlatban felmerülne az ezen jogviszonyra alkalmazandó jog kérdése, a Róma III. rendelet hatálybalépését követően a házassági életközösség megszűnésének bírósági kimondása is valószínűleg a rendelet hatálya alá tartozna.

A továbbiakban, amennyiben a „válásokra alkalmazandó jogról” szólnánk, a hazai anyagi jogi terminológiával ellentétben mindkét intézményt ide soroljuk. Miután ugyanakkor ez egy magyar szemszögből írt dolgozat, legfőképp a házasságok felbontására fogunk koncentrálni.

2. A Róma III. rendelet megalkotásának előnyei-hátrányai

Ahogy korábban említettük, a Róma III. rendelet elfogadásához vezető út igencsak rögzös volt: a Bizottság e területen két rendeletjavaslatot is elkészített (a második javaslat a továbbiakban jelen cím alkalmazásában: „*Javaslat*” vagy „*új Róma III. javaslat*”). A első javaslat a továbbiakban: „*korábbi javaslat*”. A két javaslat együttesen a továbbiakban:

„javaslatok”).²⁹⁴ A rendeletet végül 2010. decemberében fogadták el,²⁹⁵ megerősített együttműködés keretein belül: ez lett a Tanács 1259/2010/EU rendelete (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „*Róma III. rendelet*” vagy: „*Rendelet*”)

A javaslatok indoklása szerint a válásokra alkalmazandó kollíziós szabályok megalkotására a jogbiztonság és kiszámíthatóság növelése, a rugalmasság növelése, illetve az egyik házastárs bíróságra rohanásának („*rush to court*”) illetve a *forum shopping* elkerülése miatt olt szükség.²⁹⁶ Többek szerint ugyanakkor nem evidens, hogy a rendelet e célokat el tudja-e érni, ráadásul a jogalappal összefüggésben a Bizottság által felhozott statisztikák módszertanát is kritikával illették.²⁹⁷

A kiszámíthatóság valószínűsíthető, ugyanakkor fontos megemlíteni: a válásokra alkalmazandó jog szabályozása nem terjedne ki a házassági vagyoni jogi kérésekre – utóbbiakra nézve elkészült egy zöld könyv, de az ez alapján készítendő javaslat még várat magára, ha egyáltalán valaha megszületik. Úgyszintén nem terjed ki a szülői felügyelet kérdésére. A sokféle jog alkalmazása egy probléma több jogrendszer, vagy több jogszabály (pl. nemzetközi egyezmények-uniós jog-nemzeti szabályok) alá való tördeléséhez (kvázi *dépeçage*) vezethet.

A válásokkal összefüggésben fontos megemlíteni: az Unióban annak szabályozása, hogy válások esetén mely állam bíróságai járjanak el (mely állam bíróságai rendelkezzenek joghatósággal), illetve, hogy a házasságok felbontásáról hozott bírósági határozatokat hogyan ismerjék el és hajtsák végre más államokban, már megtörtént; e kérdéseket a Brüsszel IIa

²⁹⁴ Javaslat: A Tanács rendelete – a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. COM(2010) 105 végleges.

Az új és a korábbi Róma III. javaslatra nézve a továbbiakban a következő műveket fogjuk idézni: FIORINI, A.: Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going Too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 22 (2008) No 2 182-186.; GÄRTNER, V.: European Choice of Law Rules in Divorce (Rome III): An Examination of the Possible Connecting Factors in Divorce Matters Against the Background of Private International Law Developments. *Journal of Private International Law*, Vol. 2 (2006) No. 1 99-135.; HOUSE OF LORDS, EUROPEAN UNION COMMITTEE: Rome III – Choice of Law in Divorce. Report with Evidence. 52nd Report of Session 2005-06. 8. HL Paper 272. Elérhető: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldcom/272/272.pdf> (2010. május 30.); KOHLER, Ch.: Zur Gestaltung des europäischen Kollisionsrecht für Ehesachen: Der steinige Weg zur einheitlichen Vorschriften über das anwendbare Recht für Scheidung und Trennung. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 55 (2008) No. 18. 1673-1680.; WAGNER, R.: Vereinheitlichung des IPR in Ehesachen in Europa. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 50 (2003) No. 12 805.

²⁹⁵ A Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról. HL L 343. 2010.12.29., 10.

²⁹⁶ Új Róma III. javaslat indoklása, 4.

²⁹⁷ FIORINI: Rome III... *i. m.* 183.; HOUSE OF LORDS: Rome III... *i. m.* 8.

rendelet szabályozza.²⁹⁸ Anélkül, hogy ezen téma ismertetésébe részletesebben belemennénk, megállapíthatjuk: utóbbi rendelet a joghatóság megállapítására a szokásos tartózkodási helyet, illetve a felek közös szokásos tartózkodási helyét tekinti általános joghatósági oknak; a szokásos tartózkodási hely tehát ez esetben kiemelt szerepet kapott. A felek bizonyos esetekben választhatnak, hogy mely állam előtt indítanak eljárást.

A lehetőség fennállta ennek ellenére a *rush to court* ténye számunkra nem tűnik egyértelműen bizonyítottnak; csupán közvetett bizonyítékok állnak a rendelkezésre arra vonatkozólag, hogy aki az unión belül választhat a bíróságok joghatósága között, mert több bíróság is eljárhat, átlátván a számára kedvezőbb kollíziós és anyagi jog alkalmazását, gyorsan cselekedve beadja a válásra irányuló keresetét az egyik tagállam bíróságának pusztán azon okból kifolyólag, hogy ne egy másik tagállam számára rosszabb kimenetelű szabályai alapján járjanak el. Ennek ellenére bizonyos államok kapcsán felmerülhet e probléma.

Ahogy viszont jelen dolgozat munkahelyi vitájában a felkért előopponensek felhívták rá a figyelmet, a *forum shopping* intézménye bizonyos államok tekintetében akár tömegesen is előfordulhat. Jelenleg egy állam létezik az Európai Unióban, mely katolikus hagyományai miatt nem engedélyezi a házasságok felbontását: Málta. Ráadásul a máltai kollíziós jog a házasságok felbontása a saját jog alkalmazásához vezet. Ugyanakkor, miután a Brüsszel IIa rendelet értelmében a külföldön hozott házassági bontóhatározatokat el kell ismerni Máltán is, számos Máltán kötött házasság felbontására kerül sor külföldön (Máltán kívüli államban). A külföldi bíróságok ez esetekben eljárhatnak például akkor, ha például a felek közös szokásos tartózkodási helye az ő államukban található. A *forum shopping*nak ez esetben tehát nagy jelentősége lehet. Ugyanakkor pontosan a *forum shopping*ot nem sikerült kivédeni azzal, hogy a megerősített együttműködéshez csupán az államok egy része csatlakozott. Persze természetesen a nem csatlakozó államok számára is nyitva áll az út a rendelet elfogadásához. Hogy ez mennyiben utópia, számunkra kérdéses.

Végezetül lényeges kiemelni, hogy a rendelet megalkotóinak véleményével szemben bizonyos szerzők szerint a kollíziós szabályok igenis kihatással vannak anyagi jogi családjogi kérdésekre is: ha például elfogadnak egy válásokra alkalmazandó jogot meghatározó szabályozást, azzal implicite rögzítik, hogy az Unióban szabadon el lehet válni, a válások szabályozásában a vétkességi elv nem engedélyezett, stb.²⁹⁹ Utóbbi véleményekkel a magunk

²⁹⁸ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 338., 2003.12.23., 1.

²⁹⁹ FIORINI: Rome III... i. m. 192-194.

részéről csupán részben értünk egyet, ráadásul a rendelet egyes közreaddel kapcsolatos megoldásai sem ezt az álláspontot támasztják alá.

3. A megerősített együttműködés hátránya

Amellett, hogy számunka a jelenleg hatályos normáinknál „nemzetközibb”, vagy legalábbis modernebb gondolkodásmódú szabályozást hozott a Róma III. rendelet elfogadása, a megerősített együttműködés beindításának hátrányai is egyértelműek: még több állam esik ki a rendeletjavaslat alkalmazása alól, mint a bel- és igazságügy egyéb területein. A 27 tagállam közül 14 állam nem csatlakozott az együttműködéshez. Ráadásul a kimaradók között vannak az etnikailag legkevertebb államok, például Franciaország, vagy az Egyesült Királyság is.

II. A kollíziós szabályok különbségei

Az anyagi szabályokhoz hasonlóan az Unióban nagy a különbség az egyes alkalmazandó jogra vonatkozó (kollíziós) normák között is.³⁰⁰ Az egyes államok különböző szempontokat tartanak fontosnak, és másként határozzák meg a válásokra alkalmazandó jogot (eltérő kapcsolóelveket alkalmaznak). Ráadásul amennyiben többféle elvet alkalmaznak, az elvek sorrendje is eltér egymástól.

Van, ahol a házastársak közös személyes jogát (az esetek jelentős részében: közös állampolgárságát) veszik alapul; ilyen például Németország, Görögország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Ausztria, Portugália. Emellett kiegészítő szabályként Németországban, Görögországban és Ausztriában az utolsó közös személyes jog is szerepel. Luxemburgban a felek közös tartózkodási helye a kiegészítő szabály. Hollandiában, amennyiben az egyik házastárs nem kötődik a közös állampolgárság államához, a közös állampolgárságot nem veszik figyelembe.

Ezen államok egy része (Németország, Görögország, Ausztria, Hollandia, Portugália) szubszidiárius megoldásként, közös állampolgárság hiányában a közös szokásos tartózkodási hely, illetve az utolsó közös szokásos tartózkodási hely államának joga alapján járnak el. Bizonyos államokban (Németországban, Görögországban, Portugáliában) az utolsó közös

³⁰⁰ GÄRTNER, V.: *European Choice of Law... i. m.* 99-135.

szokásos tartózkodási hely jogának alkalmazásához szükséges, hogy az egyik házastárs még ott tartózkodjon.

Olaszországban a válásra azon állam jogát kell alkalmazni, amelyben a házastársak meghatározó ideig együtt éltek.

Ezekhez a megoldásokhoz képest gyökeresen eltér az Egyesült Királyság, Írország, Finnország és részben Svédország (azaz a *common law* államok, illetve a skandináv államok) szabályozása: ezen államokban a bíróságok a válásra saját, nemzeti joguk szabályait (*lex fori*) alkalmazzák. Az Egyesült Királyság esetén e tény háttere egyértelmű: a házassági jognak alapvetően büntető (deliktuális) jellege volt sokáig: a vétkességi elv érvényesült. A vétkes félre helyzete e szerint a válás során kedvezőtlenebb volt. A nemzetközi magánjog szemszögéből nézve a válások szabályai kvázi nemzetközi kötelező normaként jelentek meg: olyan elementárisan határozták meg az állam identitását-moralitását-közrendjét, hogy egyértelmű volt a saját jog alkalmazása. Fel sem merült, hogy más jogot, külföldi jogot is lehetne alkalmazni; ilyen értelemben hasonló volt a helyzet a büntetőjogi szabályokhoz.³⁰¹ Természetesen e helyzet már megváltozott, de a kollíziós szabályozásra a korábbi történelmi háttér rányomta a bélyegét. A skandináv államok esetén a saját jog alkalmazása mögött a válások szabadabb, liberalizáltabb rendszere áll; a külföldi jog alkalmazása e rendszert megváltoztathatná, bizonyos esetekben a válások nem lennének könnyedén kimondhatóak. Noha nem hasonlóan nyíltan, de a francia, illetve a belga szabályok is jórészt a saját joguk alkalmazásához vezetnek; ezt ugyanakkor nem a *lex fori*, hanem egyéb elvek alkalmazásával teszik.³⁰²

A fentiekén túlmenően bizonyos államok (Belgium, Hollandia, Németország) engedélyezik a jogválasztást a felek számára a válásokra nézve, míg a tagállamok többsége ezt a lehetőséget nem tartja fenn számukra.³⁰³

³⁰¹ GÄRTNER: European Choice... *i. m.* 106.

³⁰² Az ismertetést átvettem, ld. WAGNER: Vereinheitlichung... *i. m.* 805.

³⁰³ House of Lords: Rome III... *i. m.* 6.

III. A rendelet alkalmazási köre

1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály

a) Területi hatály

Ahogy arra már utaltunk, a jogszabályt csupán a megerősített együttműködéshez csatlakozó államok fogják alkalmazni. Ezen államok a következők: Ausztria, Belgium, Bulgária, Franciaország, Lettország, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Románia Spanyolország és Szlovénia. A nem csatlakozó államok továbbra is saját joguk alapján ítélik majd meg a válásra alkalmazandó jogot. A kimaradó államok között van Dánia, az Egyesült Királyság és Írország is, akik a bel- és igazságügyi területek alól amúgy is „felmentést élveznek”.

b) Időbeli hatály

A rendeletet 2010. december 20-án fogadták el, és 2010. december 29-én tették közzé a Hivatalos Lapban. A 21. cikke szerint a rendelet a kihirdetését követő huszadik napon lép hatályba. A rendeletet az ahhoz csatlakozó államok tekintetében 2012. június 21-től kell alkalmazni. Megállapítható tehát, hogy a jogalkotó a többi uniós rendelethez hasonlóan itt is adott másfél évet a nemzeti jogalkalmazóknak a felkészüléshez.

c) Tárgyi hatály

A rendelet tárgyi hatályáról az 1. cikke rendelkezik E szerint

„a rendeletet a házasság felbontására és a különválásra kell alkalmazni olyan esetekben, amelyek több állam jogához kapcsolódnak”.

Ahogy korábban már szóltunk róla, a válás mellett a különvállásra is kiterjed tehát a rendelet hatálya.

A rendelet nem alkalmazandó a házassági vagyoni viszonyok meghatározására. Ezekre nézve az egyes tagállamokban továbbra is a nemzeti jogot kell alkalmazni. Ha megnézzük az Nmjt. házassági vagyoni szabályait, azt látjuk, hogy e normák a vagyoni jog terén számos esetben eltérő jog alkalmazásához vezethetnek, miután a hazai szabályban a közös személyes jog, illetve a lakóhely joga szerepel kapcsolóelvként (Nmjt. 39. §).³⁰⁴ A személyes jog

³⁰⁴ A házastársak személyi és vagyoni viszonyai:

fogalmát az Nmjt. összetetten határozza meg; e szerint – többes állampolgársággal rendelkező személyektől eltekintve – alapvetően az állampolgárság számít.³⁰⁵ A személyes jog tehát az esetek jelentős részében a személy(ek) állampolgárságával egyezik meg. A házassági vagyoni viszonyok mellett nem vonatkozik a rendelet a házassági vagyoni szerződésekre alkalmazandó jogra sem.

Úgyszintén nem vonatkozik a rendelet a szülői felügyelet-felelősség kérdésére. Az ezen kérdésekre alkalmazandó jogot jelenleg a tagállami jogok határozzák meg. Nálunk e kérdésre az Nmjt. 45. §-a vonatkozik.³⁰⁶

Szintén nem vonatkozik a szabályozás a házasság érvényességének megítélésére. Ezt jelenleg szintén az Nmjt. szabályozza (ld. Nmjt. 37. §-a). Nem alkalmazandó emellett a rendelet a házasság érvénytelenítésre, illetve elismerésre sem.

A norma hatálya nem terjed ki az öröklési jogi kérdésekre, így azon kérdés megítélésére, hogy a házastárs örökölhet-e elhunyt házastársa után.

Úgyszintén nem vonatkozik a korábbiakban ismertetett kötelmi jogi szabályok, a Róma I. és II. hatálya alá tartóüző kérdésekre. Nem alkalmazandó a rendelet társasági kérdésekre sem: gondoljunk csak például a bizonyos rokoni kötelek esetén bizonyos pozíciókat kizáró nemzeti szabályokra.

Végezetül a rendelet nem alkalmazandó a természetes személyek jogképességének, illetve a névviselésnek a megítélésére.

39. § (1) A házastársak személyi és vagyoni jogviszonyaira - ideértve a házastársi névviselést, tartást, valamint a házassági vagyoni megállapodást is - az a jog az irányadó, amely az elbírálás idején a házastársak közös személyes joga.

(2) Ha a házastársak személyes joga az elbírálás idején különböző, utolsó közös személyes jogukat, ennek hiányában annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelynek területén a házastársaknak utoljára közös lakóhelyük volt.

(3) Ha a házastársaknak nem volt közös lakóhelyük, az eljárás bíróság, illetőleg más hatóság államának jogát kell alkalmazni.

(4) A házastársak személyes jogának megváltozása nem érinti a korábbi jog alapján megállapított névviselést, továbbá az érvényesen létrejött vagyoni jogi hatásokat, ideértve a tartást és a házassági vagyoni megállapodást is.

³⁰⁵ Nmjt. „11.§ (1) Az ember személyes joga annak az államnak a joga, amelynek állampolgára. Az állampolgárság megváltozása nem érinti a korábbi személyi állapotot és az annak alapján létrejött jogokat és kötelezettségeket.

(2) Ha valakinek több állampolgársága van, és egyik állampolgársága magyar, személyes joga a magyar jog.

(3) Akinek több állampolgársága van és egyik sem magyar, valamint a hontalan személyes joga annak az államnak a joga, amelynek területén lakóhelye van, illetőleg a magyar jog, ha Magyarországon is van lakóhelye. Akinek külföldön több lakóhelye van, személyes joga annak az államnak a joga, amellyel kapcsolata a legszorosabb.

(4) Akinek személyes jogát az előző bekezdések alapján nem lehet megállapítani és nincs lakóhelye, személyes jogát szokásos tartózkodási helye határozza meg. Akinek több szokásos tartózkodási helye közül az egyik Magyarországon van, személyes joga a magyar jog.”

³⁰⁶ 45. § (1) A szülő és gyermek közötti családi jogi jogviszonyokra, így különösen a gyermek névviselésére, elhelyezésére, gondviselésére, törvényes képviselésére, tartására és vagyonának kezelésére – a szülőtartást kivéve – a gyermek személyes joga irányadó.

d) Személyi hatály

A rendelet hatálya kiterjed a területi hatálya alá tartozó tagállami hatóságok-bíróóságok előtt zajló összes házasság felbontására-különválásra irányuló eljárásra. Ennek megfelelően a felek állampolgársága irreleváns, a norma akár harmadik államokból származó felek válása esetén is alkalmazandó. Ezen túlmenően ráadásul a rendelet szerint meghatározott jogot akkor is alkalmazni kell, ha utóbbi jog nem egy tagállam joga (egyetemes alkalmazás, 4. cikk).

2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya

a) Uniós jogszabályokkal való viszony

A uniós jogszabályok kapcsán a rendelet szűkszavúan csupán annyit jegyez meg, hogy a rendelet nem érinti a Brüsszel IIa rendelet alkalmazását (2. cikk).

b) A nemzetközi egyezményekkel való viszony

Olyan kollíziós szabály, mely az Unióban a válások jogának kollíziós szabályait nagyobb területi hatállyal lefedné, nem létezik. Ettől függetlenül célszerűnek látszik a tisztánlátás végett a rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonyát alaposabban körüljárni.

ba) harmadik államokkal kötött nemzetközi egyezmények

A rendelet 19. cikkében nemzetközi egyezményekkel való viszonyáról azt írja, hogy a norma nem érinti azoknak a kétoldalú vagy többoldalú egyezményeknek az alkalmazását, amelyeknek a rendelet elfogadásakor egy vagy több részt vevő tagállam részes fele és amelyek – a részt vevő tagállamok az Európai Unió működéséről szóló szerződés 351. cikke szerinti kötelezettségeinek sérelme nélkül – a rendelet által szabályozott kérdésekre vonatkoznak.

A cikkben említett EUMSZ 351. cikke kimondja, hogy az EUMSZ nem érinti az egyrésztől egy vagy több tagállam, másrésztől egy vagy több harmadik állam által egymás között 1958. január 1-je előtt, illetve a csatlakozó államok esetében a csatlakozásukat megelőzően kötött megállapodásokból eredő jogokat és kötelezettségeket.

Azt ugyanakkor a tagállamok kötelességként írja elő, hogy amennyiben ezek a megállapodások nem egyeztethetők össze a Szerződésekkel, az érintett tagállam vagy tagállamok megtegyék a megfelelő lépéseket a megállapított összeegyeztetlenség kiküszöbölésére. Ezek alapján, pusztán logikai úton, a harmadik államokkal kötött nemzetközi

egyezményekkel való viszonyra vonatkozóan a következőkre – számunkra kissé furcsa – tényekre lehet következtetni:

- az egyes államok csatlakozása, illetve az alapító államok tekintetében az EGK alapítása előtt kötött szerződések esetén fennáll a megerősített együttműködéshez csatlakozó tagállamok kötelezettsége, hogy megtegyék a szükséges lépéseket az összeegyeztethetlenség kiküszöbölésére. Ez nézetünk szerint abból ered, hogy jogrendszerük bizonyos szabálya egy, az EUMSZ alapján hozott normával ellentétes, így az EUMSZ-szel is ellentétes lesz.
- amennyiben a csatlakozás (alapítás), és a rendelet elfogadása között kötöttek nemzetközi egyezményeket, ezen egyezményeket e rendelet alkalmazása nem érinti, e tekintetben tehát nem terheli őket az összeegyeztethetlenség kiküszöbölésének követelménye .

bb) A tagállamok egymás között kötött nemzetközi egyezményei

A fentiekkel szemben, a rendelet 19. cikkének (2) bekezdése szerint a javaslat elsőbbséget élvez azokkal a javaslat által szabályozott területekre vonatkozó egyezményekkel szemben, amelyeket a tagállamok egymás között kötöttek, és amelyeknek harmadik államok (nem uniós tagállamok) nem részesei.

c) A rendelet hazai szabályokkal való viszonya

A Róma III. rendelet kollíziós jogi megoldásainak rendszere és tartalma nem koherens az Nmjt. 40-41.§-ával, így, elfogadása esetén azokat felül fogja írni.

Már rögtön az alapvetéseknél eltér a két norma: rendelet ugyanis – a hazai szabállyal szemben – ha szűk körben is, de megengedi a jogválasztást a válások esetén.

Ezen túlmenően eltérnek egymástól a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog szabályai is. Az Nmjt. 40.§ (1) bekezdése szerint ugyanis a házasság felbontásának feltételeit annak a jognak az alapján kell elbírálni, amely a keresetlevélnek a bírósághoz történő benyújtása idején a házastársak közös személyes joga. Magyarán szólva az Nmjt. megoldása első körben az esetek jelentős részében a közös állampolgárságot veszi alapul (első szint).

Ha a házastársak személyes joga a keresetlevél benyújtása idején különböző, utolsó közös személyes jogukat kell figyelembe venni (második szint).

Ennek hiányában, ha valamelyik házastárs magyar állampolgár a magyar jogot kell alkalmazni (harmadik szint).

Külföldi állampolgárságú házaspárok esetén annak az államnak az a jogát kell alkalmazni, amelynek területén a házastársaknak utoljára közös lakóhelyük volt (negyedik szint).

Utóbbi lakóhely hiányában az eljáró bíróság, illetőleg más hatóság államának jogát kell alkalmazni (ötödik szint).

Az Nmjt.-ben alkalmazott kapcsolóelvek tehát a következők:

- közös személyes jog (általában közös állampolgárság),
- utolsó közös személyes jog,
- magyar állampolgárság,
- utolsó közös lakóhely,
- az eljáró bíróság/hatóság joga.

A kapcsolóelvek jelentősen eltérnek a Róma III. rendelet megoldásaitól. Mint azt látni fogjuk, a rendelet előbbre sorolja a szokásos tartózkodási helyet, és hátrább a személyes jogot (állampolgárságot). Nézetünk szerint ezzel EU konformabb megoldást alkalmaz, mint a magyar jog, és inkább figyelembe veszi az uniós polgárok mobilitását. Ennek megfelelően alapvetően szerencsésnek érezzük, hogy Magyarország is a csatlakozó államok között található.

Ez a lépés annak fényében, hogy a szokásos tartózkodási hely autonóm értelmezése kapcsán az Európai Bíróság joggyakorlata alapján az összes szempontot (lakóhely, családi-munkahelyi köteleket, stb.) vizsgálni kell, különösen jó megoldásnak tűnik. Ha valaki elköltözött állampolgársága államából, az összes, őt oda kötő köteleket felszámolta, álláspontunk szerint házasságát-válását szerint nem kellene annak joga alapján megítélni.³⁰⁷

IV. A felek jogválasztási szabadsága

1. A választható jogok köre

A Róma III. rendelet alapján a házastársak – bizonyos keretek között – előre megállapodhatnak a házasságfelbontásra és különválásra alkalmazandó jog kijelölésében. A jogválasztás engedélyezése újszerű megoldás.

³⁰⁷ Ellentétes véleményre ld. Divorce – For richer and poorer – Rich people with wobbly marriages need to think hard about where they live. *Economist*, 1 March 2007.
http://www.economist.com/world/international/displaystory.cfm?story_id=E1_RSRDTSP&CFID=132462987&CFTOKEN=43772563&source=login_payBarrier (2010. május 31.)

Ahogy korábban már jelen írásban is említettük, a tagállamok jelentős része a jogválasztást nem engedi meg a feleknek: e lehetőség csupán három államban, Belgiumban, Németországban és Hollandiában áll a felek lehetőségére. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog vitatható szabályai mellett talán ez a másik olyan pont, ami miatt bizonyos államok vonakodtak a javaslat elfogadásától.

A jogválasztás a rendelet 5. cikke alapján ugyanakkor csak korlátozottan állnak a felek rendelkezésére, és csak a következő államok jogát választhatnák:

- közös szokásos tartózkodási helyük szerinti állam jogát, vagy az
- utolsó közös szokásos tartózkodási helyük szerinti állam jogát, amennyiben egyikük még ott tartózkodik, esetleg az
- egyik házastárs állampolgársága szerinti állam jogát, illetve a
- az eljáró bíróság államának joga (*lex fori*)

Láthatjuk, hogy e körben a lehetséges kapcsolóelvek egész tárházát vonultatta fel a Bizottság a jogválasztás lehetővé tétele érdekében: a szokásos tartózkodási hely, az állampolgárság, illetve a *lex fori* is számításba került.

A jogválasztéshoz kötődően fontosabb szabályt tartalmaz a 6. cikk is: a jogválasztésről szóló megállapodás fennálltát és érvényességét az a jog határozza meg, mely a megállapodás érvényessége esetén a rendelet alapján rá vonatkozna. Ezzel a joggal szemben ugyanakkor annak megállapítása érdekében, hogy hozzájárulását nem adta meg, a házastárs hivatkozhat a szokásos tartózkodási helye államának jogára, amennyiben „nem lenne ésszerű” magatartása következményeinek a fentebb írt módon történő meghatározása [rendelet, 6. cikk (2) bekezdése]

2. A jogválasztás megtétele

A rendelet a jogválasztás megtételéről úgy rendelkezik, hogy az arról szóló megállapodás bármikor megköthető és módosítható a bírósághoz fordulás időpontjáig (5. cikk (2) bekezdése). Ezt követően akkor lehet megtenni vagy módosítani, amennyiben az illető tagállam bíróságai előtt a nemzeti szabályok (és itt a polgári eljárásjogi szabályokra is gondolni kell) ezt lehetővé teszik. Amennyiben a bíróság előtt a jogválasztásra mód van, a jogválasztás tényét az eljáró bíróság jegyzőkönyvbe veszi.

Ismét felhívnanék ugyanakkor arra a tényre a figyelmet, hogy egy perben e jogválasztás csupán a házasság felbontására alkalmazandó kérdésekre vonatkozik. Az egyéb járulékos kérdésekre, így a gyermekelhelyezésre, illetve a vagyon megosztására hazánkban a jövőben sem lesz lehetőség jogválasztásra.

V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog

Jogválasztás hiányában a Róma III. rendelet igencsak nehezen áttekinthető, komplex szabályozást alkalmaz, melyben a lehetséges kapcsolóelveket próbálja ötvözni egymással (ld. a 8. cikket).

A rendelet szerint általános esetben a válásra jogválasztás hiányában a házastársak közös szokásos tartózkodási helyének jogát kell alkalmazni (első szint).

Amennyiben ilyen nincsen, második szinten a házastársak utolsó közös szokásos tartózkodási helyének joga alkalmazandó, feltéve, hogy egyikük még ott tartózkodik és a másik fél egy évnél nem régebben helyezte át szokásos tartózkodási helyét ezen államból egy másikba (második szint).

Utóbbi hely hiányában azon állam joga releváns, amelynek mindkét házastárs állampolgára (harmadik szint).

Ha ilyen állam sem létezik, azon állam jogát kell alkalmazni, amelyben a házasság felbontására irányuló kérelmet benyújtották (negyedik szint).

Összefoglalva, a Róma III. rendeletben található kapcsolóelvek – sorrendben – a következők:

- közös szokásos tartózkodási hely
- utolsó közös szokásos tartózkodási hely
- állampolgárság
- azon állam joga, ahol a kérelmet benyújtották.

VI. A közrendi kivétel lehetséges felértékelődése

A rendelet 12. cikke a közrendi szabályok kapcsán a következő szokásosnak mondható fordulatot tartalmazza:

„A... rendelet alkalmazásában meghatározott jog valamely rendelkezésének alkalmazása csak akkor tagadható meg, ha az alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen az eljáró bíróság országának közrendjével”.

A norma alkalmazása kapcsán két főbb probléma merült fel: egyrészt bizonyos államok jelezték, hogy a házasságfelbontást tiltó jog alkalmazása a közrendjükbe ütközik/ütközhet. Ide tartozott a rendeletet el nem fogadó Svédország, illetve a rendelet alkalmazásához csatlakozó Németország is. Velük szemben a renDELETEH nem csatlakozó Málta a házasságok felbontását még esetleges csatlakozása esetén sem engedné meg. A két oldal aggályainak rendezésre több cikk is beépítésre került a jogszabályba.

1. Közrendi kivétel a megengedőbb szabályozású államokban történő alkalmazásra

A rendelet 10. cikke szerint, amennyiben a jogválasztáskor kikötött, illetve a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog nem rendelkezik a házasság felbontásáról, az eljáró bíróság államának jogát kell alkalmazni. Hasonló a helyzet akkor is, ha az egyébként alkalmazandó jog az egyik felet neme miatt diszkriminálja. E szerint tehát például a német bíróságok figyelmen kívül hagyhatják a máltai jogot házasságok felbontásra irányuló eljárásaikban.

2. Közrendi kivétel a szigorúbb szabályozású államokban történő alkalmazásra

A rendelet 13. cikke vélhetően kimondottan a máltai problematika miatt kimondja: a rendeletben semmi nem kötelezi a házasságok felbontására azon állam bíróságait, amely állam a házasság felbontásának intézményét nem ismeri. E cikk tehát gyakorlatilag felhatalmazza a máltai bíróságokat, hogy a közrendjük védelme érdekében tekinsenek el a külföldi jog alkalmazásától, ha az a házasság felbontásához vezetne.

3. Házasságok felbontása és a magyar közrend

Az is kérdésként merül fel, vajon a magyar bíróságok engedélyeznék-e a válást, ha az alkalmazandó jog máltai jog lenne. Utóbbi esetre jelenleg az Nmjt. 41. cikke tartalmaz egy – a nemzetközi magánjog szempontjából nézve igencsak agresszív – rendelkezést, mely szerint:

„41.§ A házasság felbontására irányadó külföldi jogot a következő eltérésekkel kell alkalmazni:

- a) a házasságot akkor is fel lehet bontani, ha a külföldi jog a házasság felbontását kizárja, vagy a bontás feltételei a külföldi jog szerint hiányoznak, de a magyar jog szerint megvannak;
- b) a külföldi jogban meghatározott feltétlen bontó ok esetében is vizsgálni kell, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott-e;
- c) a házasság felbontása nem alapulhat vétkességen.”

E szabályt természetesen a javaslat elfogadása felülírná, így a fenti kérdésre – jelenleg – egyértelmű választ nem tudunk adni. Ugyanakkor vélelmezzük, hogy a magyar bíróságok fenntartanák a jelenlegi Nmjt. által megadott kereteket, melyekhez hasonló tartalmaz a rendelet korábban említett 10. cikke is. E szerint tehát a házasságok felbontására a jövőben valószínűleg akkor is sor kerül majd, ha az alkalmazandó jog máltai lenne. Ez esetben viszont a magyar bíróságok a magyar jog alapján fognak eljárni.

4. A közrend és a házasságok elismerése

A közrenddel kapcsolatosan a másik fontos kérdést abban látjuk, hogy bizonyos házasságokat a tagállamok nem feltétlenül ismernek el, pontosabban nem mindegyik tagállam ismeri el ezek fennálltát. A probléma egyrészt az azonos neműek házassága, másrészt a poligám házasságok esetén merülhet fel. Ezekben az esetekben a magunk részéről azt gondoljuk, hogy a tagállamok megőrzik diszkrecionális jogkörüket, hogy ezen házasságokat ne ismerjék el, így azok felbontásáról se hozzanak határozatot.

Ezzel összevetve érdekesnek tűnik a rendelet (25) preambulumbekkezdése, mely szerint

„...A bíróságok ugyanakkor nem alkalmazhatják a közrenddel kapcsolatos kivételt egy másik tagállam jogának kizárása céljából, ha ez sértené az Európai Unió Alapjogi Chartáját és

különösen annak 21. cikkét, amely a diszkrimináció minden formájának tilalmáról rendelkezik”.

Az Alapjogi Charta 21. cikke így rendelkezik:

„(1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.

(2) A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.”

Kérdés, hogy a a poligám házasságok el nem ismerése nem diszkriminatív-e és nem valósít-e meg vallási alapon történő diszkriminációt? Nézetünk szerint vélelmezhetően nem, ugyanakkor kíváncsiak leszünk az Európai Bíróság álláspontjára is. Másrészt felmerül, hogy a szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés tilalma hogyan lesz majd összeegyeztethető azzal, hogy közrend alapján az azonos neműek házasságát a tagállamok egy része nem ismeri el? A magunk részéről szinte biztosak vagyunk benne, hogy az Európai Bíróságnak e területen szükséges lesz majd újabb döntést hoznia, a korábbiak ügyek³⁰⁸ mellett is. Vélelmezzük ugyanakkor, hogy a tagállamok mérlegelési hatásköre a jövőben e téren is megmarad majd.

³⁰⁸ Vö. pl. Case C-249/96. Jaqueline Grant v South-West Trains Ltd., ECR 1998, I-621.; Joined cases C-122/99 P and C-125/99. D and Kingdom of Sweden v Council of the European Union. ECR 2001, I-4319.

0. A RÓMA IV. RENDELETJAVASLAT SZABÁLYAI: AZ ÖRÖKLÉSI KÉRDÉSEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések

Miután az öröklési helyzetekre alkalmazandó eljárásjogi és kollíziós jogi helyzetet szükséges volt rendezni, a Bizottság 2009-re létrehozott egy javaslatot e területre is (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „*Javaslat*” vagy „*Öröklési jogi javaslat*”).³⁰⁹ Fontos hangsúlyozni: a javaslat nem csupán kollíziós szabályokat tartalmaz, sőt: főleg nem kollíziós szabályok találhatók benne. Alapvetően egy eljárásjogi norma, amely kitér az alkalmazandó jog kérdésére is. A javaslat tehát számtalan eljárási kérdést rendez, az eljáró bíróságoktól (joghatóság) az ítéletek elismerésén és végrehajtásán, a perfüggőségen, összefüggő eljárásokon, ideiglenes intézkedéseken, közokiratok elismerésén és végrehajtásán át egy európai öröklési tanúsítvány bevezetéséig.

Utóbbi a törvényes örökösi, a végrendeleti örökösi, illetve hagyományosi minőség, valamint a végrendeleti végrehajtók vagy vagyongazdálkodók harmadik személyek hatásköreinek igazolását jelenti, melyet Európa szerte el kell, hogy ismerjenek (ld. a javaslat 36. cikkét). Ezen kérdések mellett az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok csak egy jelentősebb részterületet képviselnek.

³⁰⁹ Javaslat: az Európai Parlament és a Tanács rendelete az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok és közokiratok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési tanúsítvány bevezetéséről. COM (2009) 154 végleges.

A javaslattal összefüggésben a továbbiakban a következő fontosabb munkákra fogunk hivatkozni: DÖRNER, H.-HERTEL, CH.-LAGARDE, P. RIERING, W.: Auf dem Weg zu einem europäischen Internationalen Erb- und Erbverfahrensrecht. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 25 (2005) No. 1 1-8.; JUNGHARDT, A.: Die Vereinheitlichung des Erb- und Testamentsrechts im Rahmen einer Europäischen Verordnung – Rom IV-VO. S. Roderer Verlag, Regensburg, 2009.; MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession (a továbbiakban: MAX PLANCK: „*Comments on Succession...*”) Elérhető: http://www.mpipriv.de/shared/data/pdf/mpi_comments_succession_proposal.pdf (2010. június 1.) Nyomtatott formájára ld. *Rabels Zeitschrift*, Vol. 74 (2010) No. 3; SÜß, R.: Der Vorschlag der EG-Kommission zu einer Erbrechts-Verordnung (Rom IV-Verordnung) vom 14. Oktober 2009. *ZErB – Zeitschrift für die Steuer- und Erbrechtspraxis*, (2009) No. 12 342-348.

II. A kollíziós szabályok különbségei

Az anyagi szabályok mellett a tagállamok öröklési helyzetekre alkalmazandó kollíziós szabályai között is nagy különbségek vannak.

Az államok egy része – Belgium, Bulgária, Németország, Észtország, Finnország, Olaszország és Hollandia – ha korlátozott körben is, de lehetővé teszi a jogválasztást az öröklési jog terén is. A többi állam joga ezt nem engedi meg.³¹⁰

A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog terén is jelentős különbségek léteznek. A legtöbb állam egységesen ítéli meg az ingatlan és ingókra alkalmazandó jog kérdését („*Nachlassenschaft*”). A legáltalánosabb, legtöbb államban alkalmazott kapcsolóelv az örökhagyó állampolgársága szerinti állam joga, esetleg a személyes joga.³¹¹ Ehhez képest a *common law* államokban (Egyesült Királyság, Írország), illetve francia jogcsaládhoz tartozó államokban (legfőképp Franciaországban, Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban) az ingatlanokra az öröklés kapcsán is az ingatlan fekvési helyének jogát (*lex rei sitae*) alkalmazzák, és csupán az ingókra alkalmaznak más szabályt.

III. A rendeletjavaslat alkalmazási köre

1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály

a) Területi hatály

A javaslat területi hatálya nem terjed ki Dániára. Az Egyesült Királyság és Írország vélhetően nem vesz majd részt a javaslat elfogadásában – ugyanakkor a javaslat azon esetre is tartalmaz egy szövegverziót, amennyiben ez nem így lenne).

b) Időbeli hatály

Miután javaslatról van szó, a hatálybalépéséről, illetve az alkalmazásáról sem tudunk sokat. A hatálybalépéséről a javaslat azt írja, hogy a norma a hivatalos lapban történő kihirdetést követő huszadik napon lép hatályba (mint általában az uniós jogszabályok). A jelenlegi szöveg az alkalmazás időpontját a hatálybalépés után egy évvel kezdődően határozza meg.

³¹⁰ SÜB: Der Vorschlag... i. m. 344. 22. lj.

³¹¹ Uo. 343.

c) Tárgyi hatály

ca) Az alkalmazandó jog terjedelme

Ami a javaslat hatályából számunkra igazán érdekes, az a tárgyi hatály meghatározása. Ha áttekintjük a szabályozást, azt látjuk, hogy a javaslat a kontinentális-német hagyományokon álló szabályozást követi: nem válik szét az ingókra, illetve ingatlanokra vonatkozó szabályozás. Az öröklési jogi kérdéseket a maguk egészében, egységesen kezeli. A továbbiakban ismertetendő szabályozás tehát a teljes vagyonra vonatkozik. E megállapítás a jogválasztásra, valamint a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra is vonatkozik.

Az alkalmazandó jog terjedelme a javaslat 19. cikke szerint különösen a következőkre terjed ki:

- az öröklés megnyílásának okaira, időpontjára és helyére
- a törvényes és a végrendeleti örökösök, illetve hagyományosok jogosultságára, (beleértve a túlélő házastárs öröklési jogait, e személyek örökrészenek meghatározását, az elhunyt által rájuk rótt terheket, valamint az elhalálozás miatti öröklésre vonatkozó egyéb jogokat)
- az öröklési jogképesség fennálltára
- az örökgyási vagy öröklési jogképesség hiányának okaira
- az öröklésből való kitagadás és az öröklésre érdemtelenység anyagi és eljárási szabályaira
- az örökség átruházására
- az örökség vagy a hagyaték elfogadásának, illetve az azokról történő lemondásnak a feltételeire és hatásaira
- a törvényes örökösök, a végrendeleti örökösök, a hagyományosok, és más hagyatéki vagyonkezelők hatáskörére (különösen a javak értékesítése, a hitelezők kifizetése terén)
- a hagyatéki tartozások címén fennálló felelősségre
- a kötelesrészek, valamint a végintézkedési szabadságra vonatkozó egyéb korlátozások meghatározására
- a végintézkedés érvényességére és értelmezésére, módosítására és visszavonására, az (alaki érvényességétől eltekintve)
- a hagyatéki osztály kérdésére

A fenti felsorolásból emellett az is jól látszik, hogy az alkalmazandó jog meghatározása terén a jogalkotó a legfontosabb anyagi jogi kérdéseket milyen kínos műgonddal „táncolja körbe”, hogyan próbálja elkerülni azok egységesítését. Az államok a legfontosabb kérdésekben megőrzik önrendelkezési jogukat, csupán az alkalmazandó jog az – természetesen a nemzetközi eljárásjogi kérdések mellett – amelyet a javaslat szabályozni kíván. A rendelet nem érinti tehát azt a kérdést, hogy az öröklés ipso jure száll-e át, a kötelesrészt hogyan szabályozzák, a hagyatéki tartozásokért az örökösök milyen felelősséggel tartoznak, stb.

cb) A javaslat hatálya alól kizárt területek

A javaslat igencsak visszafogott rendelkezéseivel szemben pontosabban határozza meg, hogy mik azok a területek, amelyek ki vannak zárva az alkalmazása alól.

E szerint a rendeletet a nem lehet használni annak a természetes személyek helyzetével, valamint a családi kapcsolatok és a hasonló hatásokkal bíró kapcsolatokkal, kapcsolatos kérdések eldöntésére.

Úgyszintén nem alkalmazható a természetes személyek jog- és cselekvőképessége terén (sem a jog és cselekvőképesség fennállta, sem terjedelme terén).

A javaslat nem tartalmazza azon kérdés rendezését, hogy mi a joghatása valamely természetes személy eltűnésének, távollétének vagy vélelmezett halálának.

A javaslat a házassági vagyoni jogi kérdésekre sem vonatkozik, ezek klasszikus családjogi kérdések, melyeket kikerül – arról nem is beszélve, hogy e területekre vonatkozóan elvileg önálló uniós szabályt szeretnének megalkotni.

Emellett nem vonatkozik a tartási kötelezettségek semmilyen aspektusára: ezeket egy önálló uniós rendelet szabályozza.

Úgyszintén nem lehet alkalmazni a társasági joghoz kötődő kérdések, illetve a célvagyonhoz (*trust*) kötődő kérdések eldöntésére.

Nem terjed ki a rendeletjavaslat hatálya a dologi jogi kérdésekre sem. E körben a rendelet külön nevesíti a dologi jogok nyilvánosságának kérdését, mely szintén ki van véve a rendelet alkalmazása alól.

Érdekes kérdésként, a javaslat nem terjed ki a következőkre:

„a haláleset miatti örökléstől eltérő módon létrehozott vagy átruházott jogok és javak, mint például az ajándékok, több személy közös tulajdona, amely visszaszállhat a túlélő személyre, a nyugdíjrendszerek, a biztosítási szerződések és a hasonló megállapodások, a 19. cikk (2) bekezdésének j) pontjának sérelme nélkül”

A 19. cikk (2) bekezdése az alkalmazandó jog körébe von bizonyos kérdéseket. Ezek a következők:

„az ajándékok osztályrabocsátása és levonása, valamint ezek figyelembevétele az örökrészek kiszámításakor.”

Ha a két szabályt összevetjük, azt láthatjuk, hogy az öröklés előtt kapott ajándékokkal kapcsolatos (véltetően alapvetően kötelmi jogi) kérdésekre nem alkalmazandó a rendelet. Az ajándék osztályrabocsátására viszont már igen. A hazánkban ismeretes ági vagyona ismét kérdéses, hogy alkalmazható-e? Nézetünk szerint az ági vagyon öröklési jogi aspektusára igen, hiszen ez is öröklési jogi kérdés.

Ahogy korábban láttuk, a javaslat nem terjed ki a végrendelet alaki követelményeire [ld. javaslat (19) preambulumbekkezdése]. Ez alapján a végrendelet alaki érvényességére alkalmazandó jogot a nemzeti rendszerek szerint kell meghatározni, melyet nálunk jelenleg az Nmjt. 36. § (2) bekezdése tartalmaz. Utóbbi norma a következőket mondja ki:

„A végintézkedést annak a jognak az alapján kell elbírálni, amely az örökhagyónak halála időpontjában személyes joga volt. A végintézkedés és annak visszavonása alakilag érvényes, ha megfelel a magyar jognak, vagy

a) a keletkezés, illetőleg a visszavonás helyén és idején hatályos jognak, vagy

b) annak a jognak, amely a végintézkedés létrejöttkor, annak visszavonása időpontjában, vagy az örökhagyó halála idején az örökhagyó személyes joga volt, vagy

c) a végintézkedés létrejöttkor, annak visszavonása időpontjában, illetőleg az örökhagyó halálakor az örökhagyó lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén hatályos jognak, vagy

d) ingatlanra vonatkozó végintézkedés esetében az ingatlan fekvésének helyén irányadó jognak.

d) Személyi hatály

A személyi hatály tekintetében hasonlókat mondhatunk el a korábbi rendeletekhez: a javaslatot állampolgárságtól függetlenül mindenkire alkalmazni kell. Ráadásul elfogadása esetén a javaslat szabályait akkor is alkalmazni kell majd, ha azok harmadik állam jogára utalnak.

2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya

a) A rendeletjavaslat uniós jogszabályokkal való viszonya

A rendeletjavaslat nem ütközik uniós jogszabályokkal, miután hasonló tartalmú, vagy egyáltalán rokon területen található szabály nincsen az *acquis communautaire*-ben nincsen.

b) A rendeletjavaslat nemzetközi egyezményekkel való viszonya

ba)

Nemzetközi kollíziós jogi egyezmények terén már más a helyzet. Ezek közül két egyezményt célszerű kiemelni, melyeket a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia alkotott meg.

Az első az öröklés adminisztratív háttérét szabályozó 1973-as Hágai Egyezmény, melynek nyolc tagja van [Csehország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Szlovákia, Törökország, az Egyesült Királyság (Észak-Írországgal egyetemben)].³¹²

A másik – és témánk szempontjából utóbbi egyezmény lenne lényeges, ha jelentősebb nemzetközi súllyal rendelkezne – az öröklésre alkalmazandó jogot meghatározó 1989-es Hágai Egyezmény.³¹³ Utóbbi egyezményhez ugyanakkor csupán négy állam – Argentína, Luxemburg, Hollandia és Svájc – csatlakozott, így szerepe elenyésző.

Ezen egyezmények helyzetére a Róma IV. rendeletjavaslat hasonló szabályozási módszerrel rendelkezik, mint például a Róma III. rendelet.

Miután az egyezmények olyan nemzetközi egyezmények, melyekhez nem csak az Unió tagállamai csatlakoztak, ezért az egyezményi szabályozás megelőzi a javaslat szabályozását.

Erről a kérdésről tehát így ír a rendelet 45. cikk (1) bekezdése:

„Ez a rendelet nem érinti azoknak a kétoldalú vagy többoldalú egyezményeknek az alkalmazását, amelyeknek e rendelet elfogadásakor egy vagy több tagállam részes fele, és amelyek – a Szerződés 307. cikke szerinti tagállami kötelezettségek sérelme nélkül – az e rendelet által szabályozott kérdésekre vonatkoznak”.

³¹² Convention of 2 October 1973 Concerning the International Administration of the Estates of Deceased Persons. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=83 (2010. május 30.)

³¹³ Convention of 1 August 1989 on the Law Applicable to Succession to the Estates of Deceased Persons. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=62 (2010. május 30.)

A 307. cikk magyarázatára ld. a korábban a Róma III. rendeletnél az EUMSZ vonatkozó szabályainál írtakat.

bb)

Természetesen, a Róma IV. rendelet esetén is más a helyzet akkor, ha a nemzetközi egyezményeket a tagállamok csupán maguk között kötötték volna. Ez esetben ugyanis a 45. cikk (2) bekezdése alapján e normákat megelőzné a rendelet alkalmazása:

„az (1) bekezdés ellenére a tagállamok között ez a rendelet elsőbbséget élvez azokkal az egyezményekkel szemben, amelyek az e rendelet által szabályozott kérdésekre vonatkoznak, és amelyeknek a tagállamok részes felei”.

Az is tény emellett egyébként, hogy hasonló egyezményeket a tagállamok – akár harmadik államokkal, akár egymással akarnák kötni – a javaslat elfogadását követően nem köthetnek többé (ld. az ERTA doktrínát).³¹⁴

c) A rendeletjavaslat hazai szabályokkal való viszonya

ca)

A javaslatról részben azt lehet elmondani, mint a korábban ismertetett Róma III rendeletjavaslatról: nem minden szabálya koherens a hazai szabályozással, számtalan esetben eltérő joghoz vezethet, eltérő megoldásokat alkalmaz, mások a kapcsolóelvek, más a kapcsolóelvek rendszere, stb.

Az Nmjt. öröklésre vonatkozó általános megoldása szerint ugyanis

„36. § (1) Az öröklési jogviszonyokat annak a jognak az alapján kell elbírálni, amely az örökhagyónak halála időpontjában személyes joga volt. Ez a jog irányadó abban a kérdésben is, hogy mennyiben van helye az örökség vételének és a várt örökségről való rendelkezésnek”.

³¹⁴ „Only in so far as common rules have been established at internal level does the external competence of the Community become exclusive”. WEATHERHILL, S.-BEAUMONT, P: *EU Law*. Penguin books, London, 1999. 369.

Már a legelső kapcsolóelv is eltér a javaslat szabályától: a javaslat az örökhagyó szokásos tartózkodási helyet emeli ki, a hazai norma pedig az örökhagyó személyes jogát, amely az esetek jelentős részében az örökhagyó állampolgárságának felel meg.

cb)

A válaszokra alkalmazandó jog kapcsán már írtuk, hogy bizonyos vélemények szerint nem lehet úgy kollíziós szabályt alkotni, hogy az ne hasson ki – ha csupán szűk körben is, de – az anyagi jogi szabályokra is. Ha ott csupán részben tudunk ezzel a felfogással egyet érteni, az öröklési jog terén a helyzet egyértelmű: a javaslat konkrét nemzeti anyagi jogi szabályokat ír felül. Ezek közül e helyütt csupán egyet emelnénk ki.

Érdekes probléma merül fel abban az esetben, ha két vagy több olyan személy, aki utáni öröklésre különböző jogok az alkalmazandóak (mert például eltérő államban volt a szokásos tartózkodási helyük), olyan körülmények között halálozik el, amelyek nem teszik lehetővé elhalálozásuk sorrendjének meghatározását. Erre példa lehet a külföldről hazatérő fiú és családjának halála.

A javaslat 23. cikke e problémára azt az egyik oldalról vitatható, a másik oldalról – alaposabb átgondolás után – védhető, anyagi szabályokra is kiható rendelkezést tartalmazza, hogy „amennyiben e jogok összeegyeztethetetlen rendelkezésekkel szabályozzák, vagy egyáltalán nem szabályozzák ezt a helyzetet, a másik vagy a többi személy utáni öröklésben e személyek egyikét sem illetik meg jogok”. Magyarán szólva, a javaslat a 23. cikkében rögzít, hogy az egyszerre elhunyt örökhagyók egymástól nem örököhetnek. Ennek két disztinktív feltétele van:

- nem lehet kideríteni az elhalálozási sorrendet, és
- azt a kérdést, hogy örököhetnek-e, az alkalmazandó jogok eltérően szabályozzák.

Ehhez képest a hazai gyakorlat jelenleg az, hogy az örökhagyók után egyszerre nyílik meg az örökség, és természetesen örököhetnek a másik után is, amennyiben úgy adódik. Az eltérő megoldásokból két dolog következik:

- az uniós kollíziós jog anyagi szabályokat is felülír majd (ez a kisebbik gond, hiszen csupán rendszertani gondokat okoz)

- amennyiben a hazai szabályokat nem igazítjuk a közösségi joghoz, más-más anyagi szabályokat kell alkalmazni majd a nemzetközi elemmel rendelkező és a fenti kritériumoknak megfelelő esetekre (a továbbiakban jelen alpont alkalmazásában: „*nemzetközi eset*”), illetve a hazai esetekre nézve.

Utóbbi probléma – azt tekintve, hogy az elfogadandó jogszabály alapvetően kollíziós norma – nézetünk számos kérdést vethet fel. A legfontosabb elvi kérdés: milyen alapon teszünk különbséget a nemzetközi eset és a nemzetközi elemmel nem rendelkező eset között? Az egyikben ugyanis örökölhet az egyik fél a másik után, a másikban viszont nem. Nézetünk szerint e megoldás diszkriminatív helyzetet eredményez, és a szükségesség-arányosság tesztbe ütközik. Az is tény persze, hogy e diszkriminációt nehéz lenne bármilyen fórum előtt bizonyítani: ez esetben ugyanis az európai jog az, ami diszkriminál, nem a nemzeti rendszerek.

Azt is meg kell, hogy említsük: az új Ptk. egyensúlyt hoz a rendszerbe, ugyanis egy, az uniós joghoz hasonló megoldást rögzít. E szerint a közös balesetben vagy más hasonló veszélyhelyzetben elhalt hozzátartozók az egymás után történő öröklés tekintetében a halál beálltának sorrendjétől függetlenül kiesettnek tekintendők (6:4. § Kiesés az örökségből).

Végezetül fontosnak találjuk kiemelni, hogy a norma több ponton tartalmaz anyagi hatású szabályokat, melyek egy része hasonló dilemmát vethet fel.

IV. A jogválasztás

1. A jogválasztás korlátozása az állampolgárság jogára

Ahogy korábban már említettük, az öröklési jogi kérdések tekintetében Európában a legtöbb állam nem engedélyezi a jogválasztást. Ennek ellenére a rendeletjavaslat általános helyen az alkalmazandó jog szabályozásánál e téren is a jogválasztást helyezi az első helyre. Ez még akkor is igaz, ha látni fogjuk: a jogválasztásra csupán rendkívül korlátozott esetben ad lehetőséget.

A javaslat 17. cikke értelmében az általános, jogválasztás hiányában alkalmazandó jog mellett (mely az elhunyt utolsó szokásos tartózkodási helyére utal, ld. később), az örökhatározó

„az öröklés egészére alkalmazandó jogként választhatja annak az államnak a jogát, amelynek állampolgárságával rendelkezik.”

E jogválasztásnak két módja lehet:

- a törvényes öröklésre alkalmazandó jogot jelöli ki az örökhagyó, egyéb rendelkezés ugyanakkor nem tesz, vagy
- végrendeletet alkot, melyben kiköti a végrendeletre és az öröklésre alkalmazandó jogot.

Bizonyos szerzők véleményével³¹⁵ ellentétben, álláspontunk szerint talán célszerű lenne megengedni azon állam jogának választását is, amely területén az örökhagyó vagyona található.³¹⁶ Ezt úgy kellene lehetővé tenni, hogy a vagyonra alkalmazandó jogot nem osztják ketté. Hasonló jogválasztás lehetővé tételével egyszerűbb helyzet állhatna elő a vagyon átadása, az eljárási kérdések, stb. terén.

Emellett számos szerző kiemeli, és ezzel is egyet tudunk érteni, hogy a házassági vagyonjogra alkalmazandó jog kikötését is lehetővé kéne tenni az öröklési jogi kérdésekre is.³¹⁷

2. Kiegészítő szabályok a jogválasztás terén

A javaslat 17. cikke számos – az öröklés terén különösen fontos kiegészítő szabályt tartalmaz. E rendelkezések a jogválasztás mikéntjére, illetve érvényességére vonatkoznak, Ezek szerint

„2. Az öröklésre alkalmazandó jog kijelölésének határozottnak kell lennie, és a végintézkedés formájában tett nyilatkozatba kell foglalni.

3. Az említett kijelölésre vonatkozó hozzájárulás meglétére és tartalmi érvényességére a kijelölt jog az irányadó.

4. Az alkalmazandó jog kijelölésének a kijelölő személy általi módosításának, illetve visszavonásának formailag eleget kell tennie a végintézkedés módosítási, illetve visszavonási feltételeinek”.

³¹⁵ JUNGHARDT, A.: Die Vereinheitlichung... *i. m.* 164.; DÖRNER-HERTEL-LAGARDE-RIERING: Auf dem Weg... *i. m.* 6.

³¹⁶ Hasonló véleményen van: MAX PLANCK: Comments on Succession... *i. m.* 66., 71.

³¹⁷ DÖRNER-HERTEL-LAGARDE-RIERING: Auf dem Weg... *i. m.* 5-6. o.; MAX PLANCK: Comments... *i. m.* 66., 71.

V. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog

1. Általános eset

a) Az alkalmazandó jog

A rendeletjavaslat a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog terén eltér a legtöbb államban alkalmazott megoldástól, és nem a személyes jog-állampolgárság joga kapcsolódókat használja. A központban e területen is a szokásos tartózkodási hely áll; ez esetben az örökhagyó utolsó szokásos tartózkodási helye. A javaslat 16. cikke szerint „az öröklés egészére alkalmazandó jog annak az államnak a joga, amelyben az elhunyt szokásos tartózkodási helye volt az elhalálozásának időpontjában”. Az állampolgárság jogát az örökhagyó ugyanakkor – ahogyan azt korábban láttuk – jogválasztással kikötheti.

b) Nyugvó hagyaték és államérdek

Úgyszintén anyagi hatású szabályként, az alkalmazandó jog alóli kivételként, a javaslat szerint amennyiben nem létezik örökös, az alkalmazandó jog kijelölésétől függetlenül az állam, amelynek területén a hagyaték található, jogosult annak lefoglalására.

c) Egyéb szabályok – Az elfogadás-lemondás alaki érvényessége, a közrend érvényesülése, vissza- és továbbutalás kizárása

A fentiekén túlmenően a rendeletjavaslat tartalmaz még pár olyan szabályt, amelyről célszerű említést tenni. Ezek szerint az örökség vagy hagyaték elfogadása, az arról való lemondás, a törvényes vagy a végrendeleti örökös, illetve hagyományos felelősségének korlátozására tett nyilatkozat is érvényes, ha tiszteletben tartja annak az államnak a jogát, amelyben az adott törvényes vagy végrendeleti örökös, illetve hagyományos szokásos tartózkodási helye található (20. cikk).

A rendelet által kijelölt jog alkalmazása csak abban az esetben tagadható meg, ha az az eljáró fórum közrendjébe ütközne (27. cikk). A rendeletbe beiktatott értelmező szabály szerint pusztán a kötelesrész eltérő szabályozása még nem jelent közrendi eltérést (27. cikk (2) bekezdése).

Ugyanakkor alapvetően ingatlanokra nézve a tagállamok bizonyos körben fenntarthatnak eltérő szabályozásokat, melyek az alkalmazandó joggal szemben is érvényesülhetnek (21. cikk).

2. Öröklési szerződések: félúton a szerződések és a végrendelet között

A javaslat összeköti az öröklési szerződések és az öröklési jogi kérdését. A 18. cikke értelmében az öröklési szerződésre azon állam joga alkalmazandó, amely a megállapodás megkötésének napján alkalmazandó lett volna a haláleset miatti öröklésére. Ez tehát azt jelenti, hogy általános szabályként az öröklési szerződést gyakorlatilag végrendeletként kezelik.

Amennyiben a haláleset miatti öröklésre alkalmazandó jog szerint a szerződés érvénytelen, érvényessége – a tagállamok belátásától függően – mégis elismerésre kerülhet. Ehhez ha az kell, hogy a szerződés az elhalálozás időpontjában alkalmazandó jog szerint érvényes legyen.

A szerződésre ekkor utóbbi jog az alkalmazandó. Hasonló helyzet állhat fenn, ha az örökhagyó elköltözik egy másik államba, mint ahol korábban tartózkodott, és az öröklési szerződés utóbbi állam joga szerint már hatályosulhat. E megoldás – a korábban említettekkel szemben – már az öröklési szerződések szerződési jellegét emeli ki.

A felek a megállapodásukra irányadó jogként kijelölhetik azt a jogot, amelyet az örökléssel érintett személy vagy személyek egyike választhatott volna a javaslat jogválasztásra vonatkozó rendelkezései alapján.

VI. A családjogi és öröklési jogi rendszerek, illetve a nemzetközi (kollíziós) családi és öröklési jog összefüggései

Hogy a családjog és az öröklési jog a gyakorlat során milyen erősen kapcsolódik egymáshoz és a nemzetközi magánjog kapcsán milyen szerves egységbe forr, arra jelen írás szerzőjének figyelmét egy nemzetközi magánjogot (is) tanító barátja, Körtvélyesi Zsolt hívta fel egy hipotetikus példa kapcsán. A példa a következő.

Magyarországon él egy többnejű személy – természetesen e személy külföldön kötött házasságokat, a többnejűséget ugyanis a magyar jog tiltja.

Miután e személy meghal, a magyar közjegyző dönt a hagyatékról. Ha szigorúan a törvény szerint vizsgálom, akkor az örökhagyó személyes joga mindegy, mi, a házasság fennállását megállapítom a házasságkötés helyének, idejének joga szerint (Nmjt. 37. §). E téren ugyanakkor a magyar jogalkalmazók élnének a közrendi kifogással, és csupán az első házasságot tekintenék érvényesnek.

Amennyiben az örökgyó korábban válást indított, a válás szabályaira (módjára, rendezésére, stb.) a magyar jog szerint a személyes joga (állampolgársága) alkalmazandó. A Róma III. rendelet szerint ugyanakkor ehelyett majd a szokásos tartózkodási helyének jogát, azaz magyar jogot kell alkalmazni. A rendelet ugyanakkor a házasság fennállását és érvényességét nem szabályozza: ezeket továbbra is a nemzeti rendszerekre bízza; ezért kell a házasság fennállására az Nmjt.-t alapul vételével eljárni.

Ezt követően fel kell mérni, hogy az örökgyó milyen vagyonnal rendelkezett: ebben a házassági vagyonjogra alkalmazandó rendelkezések szolgálnak támpontul. Miután e téren az Unióban évek óta nem halad előre a jogegységesítés,³¹⁸ ez esetben az Nmjt. házassági vagyonjogi helyzetekre vonatkozó 39. §-a alapján a házastársak közös személyes jogát kell alkalmazni.

Ezután következik az öröklési jogi kérdések tisztázása: a jelenleg hatályos szabályozás, az Nmjt. 36. cikke e téren az örökgyó személyes joga, azaz az állampolgársága joga alkalmazását írja elő. Amennyiben ez utóbbi jog külföldi, és gyermek hiányában ezt írja elő, a közjegyzőnek mindkét feleségnek át kellene adnia a vagyont. Ugyanakkor terén megállapítottuk, hogy ha az illető személynek több házassága is van, az a magyar – sőt, európai – közrendbe ütközik. Ezt a megállapítást kell érvényesíteni (mondhatni átvezetni) öröklési jogi téren is. Ennek megfelelően, a magyar közjegyző csupán az első feleségnek fogja átadni a vagyont. Ezt arra hivatkozással tenné meg, hogy a második házasság nem érvényes

A Róma IV. rendelet alapján ugyanakkor – miután a szokásos tartózkodási helye magyar – a magyar öröklési jog szabályait kellene alkalmazni.

Jelenleg hasonló a helyzet akkor, ha a házastársaknak a hosszú magyarországi tartózkodásuk alatt a magyar lett a személyes joga (állampolgárságot kaptak). Ebben az esetben is igaz az, hogy a második házasság nem érvényes – csak ezúttal már a magyar jog alapján, és nem az iszlám jog, illetve a magyar közrendi klauzula alapján.

³¹⁸ Ld. Zöld könyv a házassági vagyonjogi rendszerekre vonatkozó kollíziós szabályokról, különös tekintettel a joghatóságra és a kölcsönös elismerésre. COM(2006) 400 végleges

I. A RÓMA VI. RENDELET SZABÁLYAI: A TARTÁSI KÖTELEZETTSÉGEKRE ALKALMAZANDÓ JOG MEGHATÁROZÁSA

I. Általános megjegyzések

Az Európai Unió Tanácsa a 2009-es évben elfogadta a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendeletet (a továbbiakban jelen cím alkalmazásában: „Rendelet” vagy „4/2009/EK rendelet”),³¹⁹ mely a tartásdíjak érvényesítésével volt kapcsolatos.

A rendelet javaslata (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „Javaslat” vagy „Tartással kapcsolatos javaslat”)³²⁰ szerint a jogszabály megalkotására a polgárok életének egyszerűsítése, a jogbiztonság erősítése, illetve a hatékony és folyamatos tartásdíjfizetés biztosítása végett van szükség.

Ebből számunkra kollíziós szempontból a jogbiztonság biztosítása a lényeges. Erről a javaslat indoklása a következőket írja:

„A kollíziós szabályok harmonizálásának elsődleges előnye, hogy lehetővé teszi a jogosult számára azt, hogy a helyzet teljes ismeretében anélkül járjon el, hogy különböző nemzeti jogrendszereknek lenne kitéve. Így tehát bizonyos „jogi kiszámíthatóságot” biztosít.

Az alkalmazandó jogot meghatározó szabályok alapján a hatáskörrel rendelkező bíróság a határozatot azon anyagi jogi szabályok alapján hozza meg, melyekkel az ügy a legszorosabb kapcsolatban áll. Ez lehetővé teszi a legméltánytalanabb helyzetek elkerülését is: a tartásra

³¹⁹ A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. HL L 7., 2009.1.10., 1. A tartási kötelezettségekre alkalmazandó kollíziós joggal kapcsolatban a következő főbb műveket fogjuk idézni: ANDRAE, M.: Zum Verhältnis der Haager Unterhaltskonvention 2007 und des Haager Protokolls zur geplanten EU-Unterhaltsverordnung. *FPR - Familie Partnerschaft und Recht*, Vol. 14 (2008). No. 5 196-202.; BONOMI, A.: Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations – Explanatory Report. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=4898&dtid=3 (2010. május 31.); JANZEN, U.: Die neuen Haager Übereinkünfte zum Unterhaltsrecht und die Arbeiten an einer EG-Unterhaltsverordnung. *Familie Partnerschaft und Recht*, Vol. 14. (2008). No. 5 218-221.

³²⁰ Javaslat - A Tanács rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. COM (2005) 649 végleges.

jogosult a helyzetének megfelelő választ fog kapni, anélkül, hogy a különböző kollíziós szabályok áldozatává válna.”

Jól látható ugyanakkor (és ezt a javaslat indoklása explicite ki is mondja), hogy a rendelet legfőbb célja nem a kollíziós szabályok egységesítése, hanem annak a problémának a megoldása, hogy a tagállamokban hozott tartásdíjfizetésre irányuló határozatokat gördülékenyen végre lehessen hajtani, nem fizetésük esetén a közrendre ne lehessen hivatkozni.

A rendelet elfogadásáig ugyanis a tagállamok jó része bizonyos tartásfizetési kötelezettségeket – például a testvérek tartásdíjra való jogosultságát – nem ismerte el, és közrendi alapon visszautasította.³²¹

II. A kollíziós háttér – a kollíziós szabályok hasonlósága

A tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogra, azaz arra a kérdésre, hogy a házastárs, volt házastárs, illetve gyermek, tartására nézve melyik állam jogát kell alkalmazni, nemzetközi szinten már több egyezmény is született.³²² Ezek közül a legjelentősebbek a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia nevű szervezet két egyezménye:

- a gyermektartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot meghatározó 1956-os egyezmény³²³
- a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot meghatározó 1973-as egyezmény³²⁴

A két egyezmény valamelyike szinte az összes uniós tagállamban hatályban van. Magyarország ugyanakkor – ellenben például ugyanezen nemzetközi szervezet a tartással kapcsolatos határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó egyik egyezményével³²⁵ – egyikhez sem csatlakozott.

³²¹ Hogyan történhetett ez, kérdezhetjük? Úgy, hogy a tartás jogát szabályozó eljárásjogi szabály, a Brüsszel I. rendelet a vonatkozó nemzetközi egyezményeknek elsőbbséget engedett. A nemzetközi egyezményekhez viszont a tagállamok jó része fenntartásokat csatolt, így a tartással kapcsolatos határozatok elismerése-végrehajtása alól közrendi alapon számos esetben ki tudott bújni, ld. javaslat, 5.

³²² JANZEN: Die neuen Haager... *i. m.* 218. 1. lj.

³²³ Convention of 24 October 1956 on the law applicable to maintenance obligations towards children. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=37 (2010. május 26.)

³²⁴ Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=85 (2010. május 26.)

³²⁵ A gyermektartási kötelezettség tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1958 évi hágai egyezmény (Magyarországon kihirdette: 1965. évi 7. tvr.)

Ennek megfelelően megállapíthatjuk, hogy a tartásra alkalmazandó kollíziós szabályok az Unió területén nem voltak korábban sem olyan diverzek, mint például a válások szabályai. Ez a tény persze nem jelenti azt, hogy az anyagi szabályok terén ne lennének jelentős eltérések, viszont a válások nemzetközi magánjogi (kollíziós) oldala viszonylag egységesnek volt mondható.

Az unióban tartásra alkalmazandó jogra sokáig nem létezett szabály. Azon kérdés ugyanakkor, hogy a tartási ügyekben (nem csak gyermek, hanem pl. volt házastárs tartása kérdésében is) mely bíróság járjon el, illetve utóbbi bíróság határozatát hogyan kelljen elismerni és végrehajtani, már szabályozott volt. E területre ugyanis furcsa módon a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságot, illetve a határozatok elismerését és végrehajtását szabályozó Brüsszel I. rendelet – tartalmazott szabályokat.

Természetesen utóbbi rendelet mellett – partikulárisan – az európai gazdasági térség területén egyéb nemzetközi egyezmények – például az 1968-as Brüsszeli Egyezmény, illetve a Luganoi Egyezmények – alkalmazására is sor kerülhetett.

A határozatok gördülékenyebb „szabad áramlásának” elérése érdekében az Unió ugyanakkor meg akart alkotni egy szabályt, mely a következőket tartalmazta volna:

- a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog meghatározását
- a tartási kötelezettségek tekintetében a joghatóság megállapítására vonatkozó (immáron teljesen elkülönülő, a Brüsszel I. rendeletből „kiszakított”) szabályokat
- a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó (önálló) szabályokat, melyek alól nem lehet kibújni
- számos egyéb, nagy jelentőséggel rendelkező kiegészítő eljárási szabályt

A munkák során 2005-re készítették el a tartásról szóló rendelet javaslatát. Utóbbi javaslat az alkalmazandó jogra vonatkozóan önálló szabályokat tartalmazott volna.³²⁶

Ezzel párhuzamosan viszont megindult a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencián belül is a jogalkotás a létező tartási szabályok felülvizsgálatára vonatkozóan. A munka eredményeképpen két nemzetközi egyezmény is elfogadásra került:

³²⁶ Ld. a javaslat 13-15. cikkét

- a tartásra irányuló határozatok tekintetében határozatok elismerését és végrehajtását szabályozó 2007-es egyezmény (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „Egyezmény”)³²⁷
- az egyezményhez csatolt önálló jegyzőkönyv (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „Jegyzőkönyv” vagy „Hágai Jegyzőkönyv”), mely a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szól.³²⁸

Ezek közül az egyezmény jórészt eljárási szabályokat tartalmaz: tematikáját tekintve a központban a határozatok elismerése és végrehajtása áll, és ebből kiindulva szabályoz számtalan tartásdíjak megfizetésével kapcsolatos eljárásjogi kérdést. Az irányítást ugyanakkor nem veszi át az egyéb regionális jogszabályoktól-rendeletektől, csupán kiegészítő szabályokat állapít meg.³²⁹

Ehhez képest a jegyzőkönyv – amely nevével ellentétben tulajdonképpen egy másik egyezmény – szabályozza a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog meghatározását.

Az Unió – amellett, hogy 2007-ben csatlakozott a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciához – ezen szabályok mellett 2009-ben elfogadta a korábban említett tartással kapcsolatos javaslatot; ez lett a Tanács tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelete. Utóbbi rendeletet – miután a kollíziós jellegű szabályról van szó – a szakirodalom Róma VI. rendeletnek, illetve Róma III-3 rendeletnek is szokta hívni, mi is így teszünk majd a továbbiakban. A rendeletet – a Brüsszel I. rendelettel szemben – immáron konzultációs eljárásban, egyhangúlag fogadták el. A tartási kötelezettséget ezáltal nem egyszerűbb mechanizmusú „polgári-kereskedelmi” ügyként, hanem családi jogi kérdésként kezelik.

III. A jegyzőkönyv és a rendelet viszonya

A rendelet megalkotásakor problémaként jelentkezett, hogy a hágai jegyzőkönyv is tartalmaz alkalmazandó jogra vonatkozó kollíziós szabályokat. Utóbbi jegyzőkönyvnek ráadásul nagy

³²⁷ Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=131 (2010. május 31.)

³²⁸ Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=133 (2010. május. 31.)

³²⁹ ANDRAE: Zum Verhältnis der Haager... *i. m.* 197-198.

előnye, hogy Európán kívüli államok is tudnak hozzá csatlakozni. Ebből kifolyólag az Unió egyrészt csatlakozott a vonatkozó hágai jegyzőkönyvhöz (testvérpárjához, az egyezményhez ugyanakkor nem).³³⁰

Másrészt utaló szabályt épített be a 4/2009/EK rendeletbe, mely szerint

„15. cikk: A tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot a 2007. november 23-án elfogadott, a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló hágai jegyzőkönyvvel (a továbbiakban: a 2007. évi hágai jegyzőkönyv) összhangban kell meghatározni azokban a tagállamokban, amelyekben ez a jogi eszköz kötelező erővel bír”.

A fentiekből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a rendelet az alkalmazandó jogra nem tartalmaz önálló szabályokat, mondhatni, az utaló szabálya olyan, mintha ott sem lenne, hiszen az Unió úgyis csatlakozott a vonatkozó jegyzőkönyv elfogadásához.

IV. A jegyzőkönyv és a rendelet alkalmazási köre

1. Területi, időbeli, tárgyi, és személyi hatály

a) Területi hatály

A rendelet, illetve Európai Uniónak a jegyzőkönyvhöz való csatlakozása nem vonatkozik Dániára, amely nem vesz részt az EU tagállamok bel- és igazságügy együttműködésében. Az Egyesült Királyság és Írország ugyanakkor csatlakozott a rendelet és a jegyzőkönyv alkalmazásához. Írország már a rendelet megalkotásában, valamint a jegyzőkönyv elfogadásában is részt vett,³³¹ míg az Egyesült Királyság utólag jelentette be szándékát, hogy alkalmazni kívánja a hágai jegyzőkönyvet (pontosabban a Tanács azon határozatát, amelyben csatlakozott a jegyzőkönyvhöz).³³²

³³⁰ 2009/941/EK: A Tanács határozata (2009. november 30.) a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i hágai jegyzőkönyvnek az Európai Közösség általi megkötéséről. HL L 331., 2009.12.16., 17.

³³¹ Ld. a rendelet (46) preambulumbekzdése, A Tanács határozata a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i hágai jegyzőkönyvnek az Európai Közösség általi megkötéséről, (10) preambulumbekzdés

³³² A Bizottság 2009/451/EK határozata (2009. június 8.) az Egyesült Királyságnak a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK tanácsi rendelet elfogadására irányuló szándékáról (az értesítés a C(2009) 4427. számú dokumentummal történt). HL L 149., 2009.6.12., 73.

Ennek megfelelően Dánia az egyetlen uniós tagállam, amelyben a jegyzőkönyv szabályai nem nyernek alkalmazást.

b) Időbeli hatály

ba)

A rendelet, illetve a jegyzőkönyv időbeli hatályáról-alkalmazásáról szólva megállapíthatjuk, hogy a rendelet hatályra-alkalmazásra vonatkozó szabályai a jegyzőkönyv alkalmazása szempontjából tulajdonképpen irrelevánsak. Ez abból következik, hogy nem ruházzák fel a jegyzőkönyvet korábbi alkalmazással, mint amivel a jegyzőkönyv magát is felruházta. Ettől függetlenül azért talán célszerű megemlíteni a rendelet hatálybalépését, a többi rendelkezés végett.

A hatálybalépéséről és alkalmazásáról tehát a rendelet a következőket írja:

„76. cikk: Ez a rendelet az Európai Unió Hivatalos Lapjában való kihirdetését követő huszadik napon lép hatályba....,

Ezt a rendeletet... 2011. június 18-tól kell alkalmazni, feltéve hogy a 2007. évi hágai jegyzőkönyv ezen a napon alkalmazható a Közösségben. Ennek hiányában e rendelet a jegyzőkönyv Közösségben való alkalmazásának napjától alkalmazandó”.

bb)

A jegyzőkönyv a második megerősítő-csatlakozási okiratnak a letétbehelyezésétől, illetve olyan jogrendszerek esetén, ahol erre nincs szükség, a csatlakozásától számított három hónap elteltével lép hatályba.

A jegyzőkönyv a 25. cikke szerint a második megerősítő-csatlakozási okiratnak a letétbehelyezésétől, illetve olyan jogrendszerek esetén, ahol erre nincs szükség, a csatlakozásától számított három hónapot követő hónap első napján hatályba.³³³

Mindezedáig ugyanakkor csupán az Európai Unió fogadta el az egyezményt.

³³³ Jegyzőkönyv, 25. cikk: „(1) Ez a jegyzőkönyv a 23. cikkben említett második megerősítő, elfogadási, jóváhagyási vagy csatlakozási okmány letétbe helyezésétől számított három hónapos időszak lejártát követő hónap első napján lép hatályba. (2) Ezt követően a jegyzőkönyv a következő napon lép hatályba:

a) a jegyzőkönyvet később megerősítő, elfogadó vagy jóváhagyó, illetve ahhoz később csatlakozó államok vagy a 24. cikkben említett regionális gazdasági integrációs szervezetek tekintetében a megerősítő, elfogadási, jóváhagyási vagy csatlakozási okmány letétbe helyezésétől számított három hónapos időszak lejártát követő hónap első napján; b) azon területi egységek tekintetében, amelyekre a jegyzőkönyv hatályát a 26. cikknek megfelelően kiterjesztették, az ugyane cikkben említett nyilatkozatról való értesítéstől számított három hónapos időszak lejártát követő hónap első napján”.

c) Tárgyi hatály

Fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy a jegyzőkönyv tárgyi hatálya tágabb, mint az 1956-os hágai gyermektartással kapcsolatos egyezményé, ugyanis nem csupán a gyermektartásra terjed ki. A jegyzőkönyv 1. cikke szerint

„e jegyzőkönyv meghatározza a családi vagy rokoni kapcsolatból, házasságból vagy házassági rokonságból származó tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot, beleértve – a szülők családi állapotától függetlenül – a gyermektartási kötelezettséget”.

Magyarán szólva a jegyzőkönyv az 1973-as egyezményhez hasonlóan az összes tartási jellegű kötelezettségre kiterjed. Ide tartozhat a házastárs tartása, a volt házastárs tartása, a gyermektartás is. Ráadásul a felsorolás példálózó, így elvileg egyéb, jellegükben hasonló viszonyokra is alkalmazni kell.³³⁴

Zárójelben jegyezzük meg, mint témánk szempontjából kevésbé lényeges kérdést, hogy hasonló a helyzet a rendelet alkalmazásával is. Utóbbi norma az alkalmazására nézve a következőket mondja ki:

„1. cikk: Ezt a rendeletet a családi vagy rokoni kapcsolatból, házasságból vagy házassági rokonságból származó tartási kötelezettségekre kell alkalmazni.”

Az alkalmazandó jog a jegyzőkönyv 11. cikke értelmében többek között a következő főbb kérdéseket érinti:

- a jogosult tartás iránti jogainak fennállását és terjedelmét
- a tartás összegének kiszámítását
- azt, hogy ki jogosult eljárást indítani
- az elévülési időt

d) Személyi hatály

A rendeletet azon határozatok elismérése kell alkalmazni, amelyeket az Unión belül hoztak.

A kollíziós jogi szabályok szempontjából ez a szűkítés ugyanakkor lényegtelen: az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályokat akkor kell alkalmazni, ha valamely tagállam

³³⁴ BONOMI, A: Protocol... i. m. 37.

bírósága/hatósága jár el a rendelet alapján. E szabályokat akkor is alkalmazni kell, ha a rendelet által kijelölt jog harmadik állam joga (a javaslat szabályainak univerzális hatálya lesz).

Természetesen annak, hogy a bíróság kivel (uniós polgárral, esetleg harmadik állam állampolgárával szemben jár-e el) nincsen szerepe.

2. A rendelet uniós jogszabályokkal, nemzetközi egyezményekkel és hazai szabályokkal való viszonya

a) A rendelet uniós jogszabályokkal való viszonya

Az uniós jogszabályokkal való kapcsolatra nézve a rendelet a 68. cikkében tartalmaz instrukciókat. E helyütt rögzíti, hogy a rendelet a Brüsszel I. rendelet vonatkozó szabályai helyébe lép. Másrészt a rendelet felülírja egy másik rendelet, az európai végrehajtható okiratról szóló 805/2004/EK rendelet³³⁵ szabályait is.³³⁶ E normák közül ugyanakkor egyik sem érintette az alkalmazandó jog kérdését (pontosabban az anyagi jog kiválasztásának kérdését, hiszen az eljárásjogot utóbbi szabály érintette, ld. a 20. cikkét).³³⁷

A rendelet kimondja, hogy alkalmazása nem érinti a költségmentességre vonatkozó minimumszabályokról szóló 2003/8/EK irányelv,³³⁸ illetve a személyes adatok feldolgozásáról és védelméről szóló 95/46/EK irányelv³³⁹ alkalmazását. Előbbi irányelv nem tartalmaz kollíziós szabályokat. Utóbbi irányelvben felellhetők alkalmazandó jogra vonatkozó rendelkezések,³⁴⁰ ám ezek témánk szempontjából teljesen érdektelenek, és nem kapcsolódnak a tartásra alkalmazandó joghoz.

A kollíziós kötelmi jogi rendeletek sem érintik a tartásra alkalmazandó jog szabályozását (a tartásnem szerződés, és nem is olyan szerződésen kívüli kötelmi viszony, amely a Róma II. rendelet alá tartozna).

³³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. HL L 143., 2004.04.30., 15.

³³⁶ Ez alól ugyanakkor vannak kivételek, ugyanis a rendelet 68. cikk (2) bekezdése a következőket mondja ki: „e rendelet a tartási kötelezettségekre vonatkozóan a 805/2004/EK rendelet helyébe lép az olyan, tartási kötelezettségekre vonatkozó európai végrehajtható okiratok kivételével, amelyeket a 2007. évi hágai jegyzőkönyv hatálya alá nem tartozó tagállamokban hoztak meg”.

³³⁷ 805/2004/EK rendelet, 20. cikke: „e fejezet rendelkezéseinek sérelme nélkül, a végrehajtási eljárásokra a végrehajtás szerinti tagállam joga az irányadó”.

³³⁸ A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról HL L 26., 2003.1.31., 41.

³³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról. HL L 281., 23.11.1995., 31.

³⁴⁰ Ld. különösen a 4. cikket.

A rendelet, illetve a jegyzőkönyv alkalmazását a válásokra, illetve a házassági vagyonjogra alkalmazandó szabályok sem érintik/fogják érinteni.

Végeredményképpen tehát le lehet szögezni: a tartásról szóló rendelettel egyéb uniós szabály nem ütközik (belső jogi kollízió nem áll fenn), így külön szabály e konfliktus feloldására nem található a rendeletben.

b) A rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonya

A rendelet 69. cikke szerint

„a rendelet nem érinti az olyan két- vagy többoldalú egyezmények és megállapodások alkalmazását, amelyekben e rendelet elfogadásának időpontjában egy vagy több tagállam részes, és amelyek az e rendeletben szabályozott területekre vonatkoznak, a Szerződés 307. cikke szerinti tagállami kötelezettségek sérelme nélkül”.

E szabály akár a rendelet, illetve a jegyzőkönyv hatályának „szétveréséhez” is vezethetne, ha nem tudnánk, hogy a rendelet a jegyzőkönyvre utal ki az alkalmazandó jog körében. A jegyzőkönyv 18. cikke ugyanakkor a következő, számunkra alapvető jelentőségű szabályt mondja ki:

„A szerződő felek közötti kapcsolatban ez a jegyzőkönyv helyettesíti a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1973. október 2-i hágai egyezményt és a gyermektartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1956. október 24-i hágai egyezményt”.

Ez alapján tehát a jegyzőkönyv – Dánia kivételével – az összes uniós tagállamban alkalmazandó, és szabályai felváltják a korábbi hágai normákat. Ezáltal a fragmentáltság – legalábbis a kollíziós jog területén – fő szabályként ki van zárva.

A rendelet említ egy másik egyezményt is, melyet az északi államok kötöttek egymással a tartással kapcsolatos határozatok gördülékeny végrehajtása érdekében [ld. rendelet, 69. cikk (3) bekezdése].³⁴¹ Utóbbi ugyanakkor nem tartalmaz kollíziós jogi rendelkezéseket.

³⁴¹ UN Treaties, No. 6793. Norway, Denmark, Finland, Iceland And Sweden. Convention concerning the recovery of maintenance contributions. Signed at Oslo, on 23 March 1962. In force July 1, 1963. Elérhető: http://untreaty.un.org/unts/1_60000/13/32/00025570.pdf (2010. június 22.)

c) A rendelet hazai jogszabályokkal való viszonya

Az Nmjt. a rendelethez, illetve a jegyzőkönyvhöz képest alapjaiban eltérő szabályozást alkalmaz, melyet a jegyzőkönyv, alkalmazásba lépése esetén felül fog írni (hacsak addigra nem módosítják majd a hazai szabályokat).

Rögtön szembetűnő, hogy jogválasztásra nincs lehetőség, míg, ahogyan látni fogjuk, a rendeletben van. Másrészt a tartásra alkalmazandó jogot az egyes tartásfajták között az Nmjt. eltérően határozza meg, míg a jegyzőkönyv többé-kevésbé egységes szabályokat tartalmaz.

ca) A házastársi tartás

Az Nmjt. 39.§-a szerint házastársi tartásra – és vélhetően ez vonatkozik a volt házastárs tartására is – a házastársak közös személyes jogát kell alkalmazni.

Ha a személyes joguk különböző, az utolsó személyes jogukat kell alkalmazni.

Ennek hiányában az utolsó közös lakóhelyük jogát kell alkalmazni.

Ha nem volt közös lakóhelyük, az eljáró bíróság, illetve más hatóság joga (azaz a *lex fori*) alapján kell eljárni.

cb) A gyermektartás

A gyermektartásra az Nmjt. 45.§-a alapján a gyermek személyes joga alkalmazandó. A 46.§ szerint magyar állampolgár vagy Magyarországon lakó gyermekkel kapcsolatos gyermektartási kötelezettségre a magyar jogot kell alkalmazni, ha az a gyermekre nézve kedvezőbb (*Günstigkeitprinzip*).

cc) A rokонтartás

Az Nmjt. a rokонтartás alatt nevesíti a szülőtartást is. A 47.§-a szerint a rokonok egymás irányában fennálló tartozási kötelezettségének feltételeit, mértékét és módját a tartásra jogosult személyes joga szerint kell elbírálni.

Az 50.§ ezen felül tartalmaz még egy kiegészítő megjegyzést, mely szerint

„ha Magyarországon lakó nem magyar állampolgár elhelyezése, tartása vagy gondozása érdekében halasztást nem tűrő intézkedés szükséges, a magyar jogot kell alkalmazni”.

Vélhetően e fordulat a rokонтartásra vonatkozik csupán, a többi tartási kötelezettséget nem érinti.

cd) Nmjt. kontra jegyzőkönyv

Ahogy említettük, az Nmjt, normái gyökeresen eltérnek a jegyzőkönyvtől. Összefoglalva, a főbb eltérések a következők:

- a jogválasztás az Nmjt. szerint nem megengedett, míg a javaslatban igen
- a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra az Nmjt. – egyébként üdvözlendő módon – a tartási kötelezettségeket fajtánként elkülönítve szabályozza. Ezáltal áttekinthetőbb a rendszere, mint a jegyzőkönyvnek (ld. később)
- az Nmjt.-ben fő helyen a személyes jog, vagy a közös személyes jog szerepel, míg ugyanez a jegyzőkönyvben az – európaiasabb gondolkodásmódú – szokásos tartózkodási hely joga (ld. később)
- a két norma struktúrája, illetve a felvonultatott kapcsolóelvek sorrendje és jellege is gyökeresen más

Ennek megfelelően kijelenthetjük: amennyiben a jegyzőkönyv hatályba lép, az Nmjt. tartási kötelezettségre alkalmazandó jogot meghatározó cikkeit alapjaiban fogja átalakítani-felülírni.

V. Jogválasztás

A jegyzőkönyv szabályai igencsak komplexek, mondhatni, jóval összetettebbek a hazai szabályoknál. Ennek természetesen előnye is van, ugyanakkor hátránya, hogy kevésbé átlátható rendszere van.

Furcsa módon a jegyzőkönyv a tartási kötelezettségekre a jogválasztást helyezi az első helyre. Ezzel a tartási kötelezettségeket kicsit „üzletiesebb” vérttel ruházza fel. Ismerve ugyanakkor a jelenlegi európai társadalmi viszonyokat, valamint a jogválasztás sűrű alkalmazását a kötelmi jog terén, ezt alapvetően pozitívumként könyvelhetjük el.

Úgyszintén szokatlan, hogy a hagyományos kollíziós normáktól idegen módon kétféle jogválasztást ismer el.³⁴²

³⁴² ANDRAE: Zum Verhältnis... i. m. 199.

1. A kötelezett szokásos tartózkodási helyének joga, jogválasztás és fórumválasztás kapcsolódása

A jegyzőkönyv 4. cikkének (3) bekezdése értelmében, amennyiben a jogosult a kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti állam illetékes hatóságához fordul, az alkalmazandó jog utóbbi eljáró bíróság joga. E szabály hátterére érdemes tudni, hogy a tartás esetén mind a jelenleg hatályos Brüsszel I. rendelet, mind a jövőben alkalmazandó 4/2009/EK rendelet alapján a jogosult választhat több állam közül, hogy melyikben indítja meg az eljárást.³⁴³

Amennyiben azonban a kötelezett szokásos tartózkodási helyének joga alapján a jogosult nem kaphat tartást a kötelezettől, az alkalmazandó jog a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga. Fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy a jegyzőkönyv általunk ismert magyar szövegverziójában, melyet a EU csatlakozásáról szóló tanácsi határozathoz csatoltak, e helyütt tévesen jogosult helyett kötelezettet írnak.³⁴⁴ A jegyzőkönyv angol szövegének alapul vételével ugyanakkor egyértelművé válik, hogy kinek a jogáról van e helyütt szó: amennyiben a kötelezett szokásos tartózkodási helye szerinti bíróságon/hatóságon indít a jogosult eljárást/pert, és a kötelezett joga alapján nem jogosult tartásdíjra, a jogosult szokásos tartózkodási helye alkalmazandó.

E megoldás ötvözi az eljárásjogot a kollíziós joggal, és a kötelezettnek ad választási lehetőséget, úgy, hogy a kedvezőbb jog kapcsolóelvét (*Günstigkeitsprinzip*) alkalmazza.

E körben alapvetően a kötelezett szokásos tartózkodási helye jogának választásáról, illetve nem választásáról van szó. Egyéb jogválasztás nem lehetséges.

2. A klasszikus jogválasztás és annak korlátai

A fenti furcsa megoldás mellett a felek (jogosult és a kötelezett) együttesen is megválaszthatják az alkalmazandó jogot. Ehhez feltétel, hogy a jogosult 18. életévét betöltött, valamint érdekképviselőre képes, cselekvőképes személy legyen (ne legyenek képességei korlátozottak). A hasonló jogválasztás legtipikusabb formája lehet a jövőben a házasság alatt vagy után egy házassági vagyoni szerződés megkötése. A válások javaslatához hasonlóan azonban a tartásra vonatkozóan sem rendelkeznek korlátlan jogválasztással. A jegyzőkönyv 8. cikke szerint a felek a következő államok jogát választhatják:

³⁴³ Ld. Brüsszel I. rendelet 2. cikk és 5. cikk 2. pontja; 4/2009/EK rendelet 3. cikk

³⁴⁴ „...if the creditor has seised the competent authority of the State where the debtor has his habitual residence, the law of the forum shall apply. However, if the creditor is unable, by virtue of this law, to obtain maintenance from the debtor, the law of the State of the habitual residence of the creditor shall apply”.

- bármelyik fél állampolgárságának jogát
- bármelyik fél szokásos tartózkodási helyének jogát
- vagyoni jogi ügyeikre (leginkább házassági vagyoni jogra) a felek által alkalmazandó jogként kijelölt vagy alkalmazott jog
- a házasság felbontása vagy a különválás tekintetében a felek által alkalmazandó jogként kijelölt vagy alkalmazott jog

A kapcsolóelvek tehát az állampolgárság, a szokásos tartózkodási hely, illetve az egyéb jogügylet (vagyoni jogi ügylet, válás) joga lehetnek. A harmadik és negyedik esetben a jegyzőkönyv nem a házassági vagyoni jog, illetve a válásra alkalmazandó jog terén biztosítja a jogválasztást, hanem csupán a tartás körében. Amennyiben a feleknek egyéb egyezmények, illetve nemzeti szabályok alapján joga van jogot választani, akkor a tartás jogát is ehhez a jogválasztáshoz igazíthatják.

A felek által kijelölt jog nem alkalmazandó, ha az méltánytalan vagy ésszerűtlen következményekkel járna bármelyik félre nézve. Ez alól kivétel, ha a kijelölés időpontjában a felek teljes körű információval rendelkeztek választásuk következményeiről.

Szintén kivételes szabályként, azt a kérdést, hogy a jogosult lemondhat-e tartásra vonatkozó jogáról, a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga határozza meg. A lemondásra tehát nem terjedhet ki a választott jog hatálya.

VI. A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog

1. Általános eset: jogosult szokásos tartózkodási helyének joga

A jogválasztás hiányában alkalmazandó jog meghatározására a jegyzőkönyv kissé zavaros szerkezetű szabályozást tartalmaz. E szerint általános esetben a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jog a jogosult szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga (3. cikk).

2. Kivétel I.: Szülőtartás, gyermektartás, kis- és fiatalkorú személy tartása

A jegyzőkönyv 4. cikke alapján a szülő- és gyermektartásra, valamint a kis és fiatalkorú személynek nyújtott tartásra (például a gyám általi tartásra) eltérő szabályok vonatkoznak. Ezek szerint, amennyiben a jogosult (az esetek jelentős részében: szülő, vagy gyermek) a

szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga alapján nem kaphatna tartást a kötelezettől, az alkalmazandó jog az eljáró fórum joga.

Ha ezen jog alapján sem kaphatna a jogosult tartást, az uniós jogalkotó még egy lehetőséget ad a jogosultnak. E szerint utóbbi esetben a jogosult és a kötelezett közös állampolgársága figyelembevételével kell eljárni.

3. Kivétel II.: A házastársak tartása: a szorosabb kapcsolat kifogása

Amennyiben házastársak, volt házastársak vagy érvénytelenített házasság felei között tartási kötelezettség áll fenn, nem feltétlenül az általános szabály, a jogosult szokásos tartózkodási helye alkalmazandó. Ehhez az kell, a felek valamelyike kifogásolja azt, hogy egy másik állam, különösen az utolsó közös szokásos tartózkodási helyük szerinti állam joga szorosabban kapcsolódik a házasságukhoz. Ilyen esetben az alkalmazandó jog ennek az államnak a joga.

4. Egyéb lényegesebb rendelkezések

A jegyzőkönyv a vissza- és továbbutalást kizárja. Fontos még a közrendi klauzula pontosítása, mely szerint a jegyzőkönyv által meghatározott jog alkalmazása kizárólag olyan mértékben tagadható meg, amennyiben az alkalmazás hatásai nyilvánvalóan ellentétesek lennének az eljáró bíróság államának közrendjével.

III. FEJEZET

REJTŐZKÖDŐ KOLLÍZIÓS SZABÁLYOK AZ UNIÓS JOGBAN

A továbbiakban azon uniós nemzetközi magánjogi normákat fogjuk ismertetni, amelyek nem a fentiekhez hasonló, önálló – alapvetően rendeleti formában – jelennek meg. E szabályoknak két fajtája létezik.

Egy részük szétszórtan található meg a joganyagban, úgy, hogy sokszor akár fel sem tűnik, hogy kollíziós normára akadtunk.

Más részüket az Európai Bíróság mondta ki, sokszor az igencsak tág diszkrecionális jogkörű biztosító háttérszabályok keretei között.

E „szégyenlős” szabályokat a továbbiakban együttesen a „rejtőzködő kollíziós normák” elnevezéssel fogjuk illetni, mivel nézetünk szerint rejtőzködnek. Vagy megbújnak egy terület szabályozásához kötődve, vagy kodifikált kollíziós háttérük elégtelen lévén, csupán az európai bíróság joggyakorlatában jelennek meg.

κ. AZ IRÁNYELVI KOLLÍZIÓS SZABÁLYOK

I. A kollíziós jog töredezettsége

1. Általános megjegyzések

Azt követően, hogy az Európai Unión belül a szerződésekre, illetve a szerződésen kívüli kötetmi viszonyokra alkalmazandó Róma I. rendelet (a továbbiakban jelen alvím alkalmazásában: „rendelet” vagy *Róma I. rendelet*), valamint Róma II. rendelet (a Róma I. és II. rendeletek a továbbiakban együtt: „Rendeletek”) elfogadásra kerültek, sok szó esik arról, hogy a korábbi irányelvi szabályozás helyett (mellett) végre nagyobb területet lefedő, egységes kollíziós normák kerültek megalkotásra az Unióban.

Már említettük, hogy a korábbi időszakra³⁴⁵ – értsd ez alatt a rendeletek megalkotása előtti éveket – a kollíziós jog töredezettsége volt a jellemző. Amennyiben kollíziós szabályokat fogadtak el, azok jórészt irányelvekben voltak megtalálhatóak, és általában csupán egy-egy terület szabályozásának kiegészítésére szolgáltak. Hasonló rendelkezések létrehozása leginkább a fogyasztóvédelem terén, illetve a biztosítási jog terén volt jellemző.

³⁴⁵ CZIGLER D. T.: *Pantha rhei – Anyagi jogegységesítés és a nemzetközi magánjog fejlődése az Európai Közösségben. Állam- és Jogtudomány*, Vol. 49 (2008) No. 2 161-164.

Ezt a technikát, amely feldarabolta az uniós/közösségi kollíziós jogot, számos szerző kritizálta.³⁴⁶ A hátrányai közé tartozott egyrészt, hogy a partikuláris területeken megalkotott uniós/közösségi kollíziós joganyagot nehezen átláthatóvá, töredezetté tette. Másrészt a tagállamok egyes megoldásai, ahogyan átültették e szabályokat a saját nemzeti jogukba, diverz képet mutattak.³⁴⁷ Harmadrészt, e szabályok a létező, egységes nemzeti rendszereket is szétzilálták. Utóbbi különösen jellemző volt a biztosítási jog terén; az uniós/közösségi szabályozás a nemzeti, jól működő biztosítási rendszereket „átépítette”, a szabályokat – bizonyos pontokon igencsak szerencsétlen megoldásokat alkalmazva – átírta. Uniós oldalról nézve pedig például a kollíziós biztosítási jogi *acquis* szinte teljesen átláthatatlanná vált. Ehhez képest nagy előrelépés, hogy végre jelentős területeket lefedő rendeletek megalkotására került sor.

Az uniós nemzetközi magánjog fejlődésének – ahogyan jelen írás szerzője látja – manapság négy főbb, meghatározó útja van.

Az egyik az Európai Bíróság jogfejlesztése; a Bíróság az *acquis communautaire* értelmezése során gyakorlatilag önálló kollíziós jogi szabályokat alkot. Gondoljunk csak e körben a névviselésre vonatkozó szabályokra,³⁴⁸ vagy az éppen folyamatban lévő származási ország elvének értelmezésére,³⁴⁹ esetleg a társasági szabályozás kapcsán a székhely-bejegyzés elve körében hozott szabályokra³⁵⁰ (e problémákra ld. jelen írás további részeit).

A másik lényeges és manapság jellemző normaalkotási mód, amely gyakorlatilag az irányelvekhez hasonló töredezettséget hoz létre, hogy kollíziós normákat „csapnak” egyéb területekkel foglalkozó jogszabályokhoz hozzá. Ez történt például a fizetéseképtelenségi eljárásra vonatkozó szabályoknál, ahol a fizetéseképtelenségi eljárásra alkalmazandó jogot

³⁴⁶ Kritikára ld. pl. *Európai közösségi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban* (Szerk. Vékás L.). KJK KERSZÖV, Budapest, 2001. 89. és uo. 165 és 166. lj.

³⁴⁷ VÉKÁS L.: Der Weg zur Vergemeinschaftung des Internationalen Privat und Verfahrensrecht – Eine Skizze. In: *Liber Memorialis Petar Šarčević: Universalism, Tradition and the Individual* (Ed.: Erauw, J.–Tomljenović, V.–Volken, P.). Sellier – European Law Publisher, Munich, 2006. 178-179. és uő. Európai közösségi fogyasztóvédelmi magánjog. In: *Európai közösségi elemek... i. m.* 91.

³⁴⁸ Ld. Raffai Katalin a nemzetközi magánjogot oktatók 2009. évi kerekasztal beszélgetésén elhangzott előadását. Az előadás rövid vázlata elérhető: CZIGLER D. T.: Vélemények nemzetközi magánjogi kódexünk 2009 évi módosításáról és az európai polgári eljárásjog fejlődési irányáról. *Magyar Jog* Vol 57 (2010) No. 4 247-253.; *Vö.* C-148/02. sz. ügy. Carlos Garcia Avello kontra belga állam. EBHT 2003., I-11613.; C-353/06. sz. ügy. Stefan Grunkin és Dorothee Regina Paul kontra Leonhard Matthias Grunkin-Paul és Standesamt Niebuß. EBHT 2008. I-07639. Utóbbi ügy elemzésére ld. LEHMANN, M.: What's in a Name? Grunkin-Paul and Beyond. *Yearbook of Private International Law*, (2008) Vol. 10. 135-164.

³⁴⁹ Bundesgerichtshof Beschluss vom 10. November 2009. VI ZR 217/08, elérhető: <http://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=10.11.2009&Aktenzeichen=VI%20ZR%20217%2F08> (2010. május 15.).

³⁵⁰ A fontosabb ügyek gyűjteményére ld. CZIGLER D. T.: Európai kollíziós társasági jog. Állam- és Jogtudomány, (2010) (Megjelenés alatt).

rögzítették³⁵¹ – érdekesen ötvözve az eljárásjogot a kollíziós joggal. Annyiban változott meg a helyzet a korábbi állapothoz képest, hogy újabban talán kevésbé irányelveket, mint inkább kollíziós tartalmú rendeleteket alkotnak. Az irányelvi szinten érdekes tendencia ugyanakkor, hogy a belső piachoz kötődően számos szabályban kodifikálták a származási ország elvét, amelynek lehetnek kollíziós hatásai is (úgyszintén ld. később).³⁵²

A harmadik és legfőbb forrást a korábban felsorolt, rendkívül lényeges, nagyobb tárgyi hatállyal bíró Róma I. és II. rendeletek alkotják.

A negyedik lehetséges és szintén az Unióhoz kötődő út az egyezményekhez való csatlakozás, illetve a tagállamok által nemzetközi egyezmények létrehozása. Ez az utóbbi időben – a bel- és igazságügy közösségiesítését követően – kissé hátrább szorult. Ugyanakkor például a családi jog területén – lásd a tartásra alkalmazandó jog meghatározását,³⁵³ vagy a gyermekekkel kapcsolatos hágai egyezményeket³⁵⁴ – még mindig rendelkezhet szereppel, mint ahogyan bizonyos esetekben a Római Egyezmény is alkalmazást nyer (ld. később).

2. Déjà vu – a hiba a mátrixban van

a) A rétegek egymáshoz való viszonya kaotikus

A fenti négy réteg, illetve az ezekhez csapódó nemzeti szabályozás nem választható el élesen és egyértelműen egymástól. Az egyes rétegek közötti kapcsolat ugyanis általában nem egyszerűen tisztázható, és csak hosszas „bogarászás” után látható a maga teljességében tisztán. Ebből a gyakorló jogászok számára komoly zavar keletkezhet (mondhatni: orákulumi képességekkel kell helyenként bírnia annak, aki ki tudja választani, hogy melyik szabályt kell alkalmazni).

Például fogyasztói szerződésekre elvileg a Róma I. rendeletet, a rendelet 6. cikkét kellene alkalmazni. A rendeletet ugyanakkor csak 2009. december 17-e utáni jogviszonyokra lehet

³⁵¹ A Tanács 1346/2000/EK rendelete (2000. május 29.) a fizetéseképtelenségi eljárásról. HL L 160., 200.06.30., 191. 4. cikk

³⁵² Vö. CZIGLER D. T.: Kollíziós jog kontra belső piac joga: „rejtőzködő” nemzetközi magánjogi szabályok az Európai Unió jogában. *Európai Tükör* (megjelenés alatt).

³⁵³ A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. HL L 7., 2009.1.10., 1. 15. cikk: „Az alkalmazandó jog meghatározása: A tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot a 2007. november 23-án elfogadott, a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló hágai jegyzőkönyvvel (a továbbiakban: a 2007. évi hágai jegyzőkönyv) összhangban kell meghatározni azokban a tagállamokban, amelyekben ez a jogi eszköz kötelező erővel bír”.

³⁵⁴ A gyermek jogellenes külföldre vitelének magánjogi vonatkozásairól szóló 1980-as hágai egyezmény (Magyarországon kihirdette: 1986. évi 14. tvr.); A gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló 1993-as hágai egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2005. évi LXX. törvény).

alkalmazni. Ha a szerződést 2009. januárjában kötöttük, arra a Róma Egyezmény szabályai³⁵⁵ adnak támpontot számunkra. Ha viszont olyan területen kötünk szerződést, amely kivételt képez a rendelet alkalmazása alól és az irányelvi szabályozás alá tartozik, akkor az irányelv által szabályozott kérdésekben az irányelv és az átültetésére hozott nemzeti normák alapulvételével kell eljárni. Egyéb területekre – például az értékpapírokból származó kötelezettségekre – a nemzeti kódexek-törvények tartalmazzak szabályokat.³⁵⁶ Utóbbi esetben a hazai bíróságoknak a Nemzetközi magánjogról szóló 13. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: „Nmjt.”) alapján kell eljárniuk.³⁵⁷

Hasonló szelekciós mechanizmusok élnek a Róma II. rendelet kapcsán is: például a sajtóeljárásokra a rendelet nem alkalmazható, szemben az általános károkozással; ezekre a nemzeti szabályok vonatkoznak. Bizonyos államok ugyanakkor emellett a károkozások egyes típusaira nemzetközi egyezményeket alkalmaznak; ilyen például a közúti balesetekről szóló hágai egyezmény,³⁵⁸ amely kivételt képez a rendelet alkalmazása alól.

b) „Lukak” a Róma I. rendeletben

A jogforrási oldalról közelítve a Róma I. rendelet nézetünk szerint három nagyobb jelentőségű kivételi szabályt tartalmaz, amely kizárja, kizárhatja az alkalmazását.

Egyrészt kivételt képezhetnek az alkalmazása alól bizonyos nemzetközi egyezmények. Hasonló egyezmény lehet a korábban említett Római Egyezmény a 2009. december 17-e előtt megkötött szerződések tekintetében. Emellett a rendelet 25. cikke rögzíti, hogy alkalmazása nem érinti az olyan nemzetközi egyezményeket, amelyeknek a Rendelet elfogadásának

³⁵⁵ A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2006. évi XXVIII. törvény). Vö. MICKLITZ, H. W.: Vertragsrecht – EVÜ und IPR. In: *Europäisches Verbraucherrecht* (Reich, N.-Micklitz, H. W.). Nomos, Baden-Baden, 2003. 457-489.

³⁵⁶ Zárójelben jegyezzük meg, hogy ráadásul e körben más norma vonatkozik az értékpapírok adásvételi szerződésére, illetve a belőlük származó kötelezettségekre. A rendelet vonatkozó cikkének [1. (2) bekezdésének d) pontja] – alapvetően a Római Egyezményhez kötődő, de jelenleg is használható – értelmezéséhez ld. BASEDOW: *Internationales Verbrauchervertragsrecht – Erfahrungen, Prinzipien und europäische Reform*. In: *Festschrift für Erik Jayme* (Hrsg. Mansel, H.-P. et al.) Sellier, München, 2004. 9.

³⁵⁷ Nmjt. 27. § (1) Értékpapíron alapuló kötelezettség fennállására és terjedelmére a teljesítés helyén irányadó jogot kell alkalmazni.

(2) A nyilvános kölcsön alapján kibocsátott kötvényen alapuló kötelmi jogok és a kötelezettségek keletkezését, átszállását, megszűnését és érvényesítését a kibocsátó személyes joga szerint kell elbírálni.

(3) Ha az értékpapír áruval való rendelkezés jogát biztosítja, a dologi jogi hatásokra ennek a törvényerejű rendeletnek a dologi jogviszonyokra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

(4) Ha az értékpapír tagsági jogot testesít meg, az értékpapíron alapuló jogok és kötelezettségek keletkezését, átszállását, megszűnését és érvényesítését a jogi személy személyes joga szerint kell elbírálni.

³⁵⁸ Convention of 4 May 1971 on the Law Applicable to Traffic Accidents. [Http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81](http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81) (2010. április 30.) Vö. NAGY, CS. I.: The Rome II Regulation and Traffic Accidents: Uniform Conflict Rules with Some Room for Forum Shopping - How So? *Journal of Private International Law*, Vol. 6 (2010) No. 1 93-108.

időpontjában egy vagy több tagállam a részese, és amelyek a szerződéses kötelezettségek tekintetében kollíziós szabályokat állapítanak meg. E szerint tehát a nemzetközi egyezményi szabályozások tovább élhetnek, ám a tagállamok hasonló megállapodásokat a jövőben nem köthetnek többé.

Lényeges a tárgyi hatály szűkítése: bizonyos esetekben a rendelet nem alkalmazható. Ilyenek lehetnek például az értékpapírokból eredő kötelezettségek.

Végül, az egyezmény alkalmazása nem érinti a korábban meghozott uniós normákban található kollíziós rendelkezéseket. Ez utóbbi kör viszonylag jól körülhatárolható. Ha a rendelet e szabályokat felülírta volna, legalább e normák egységesítése megtörténhetett volna, és a jövőben lehetett volna koncentrálni az egyéb területekre.³⁵⁹ Ez sajnos a kodifikáció során nem történt meg.

Mivel a fentebb említett három kivételi kategória jelentős területeket fed le, azt mondhatjuk, hogy a Róma I. és II. rendelet megalkotását követően is a korábbi zavaros helyzethez hasonlóval találkozunk, csak még „csavartunk” egyet rajta: a kollíziós „joggyártás” nem fordult ált az uniós normák átgondoltabb megalkotásába.³⁶⁰

A továbbiakban a kivételek közül kimondottan az irányelvi szabályozást vesszük górcső alá.

Abból eredően, hogy az irányelvek létezésének problematikája leginkább a Róma I. rendelethez kötődik, jelen írásban jórészt e rendelettel, illetve a vonatkozó irányelvek elemzésével fogunk foglalkozni.

II. A Róma I. rendelet kivételi rendszere az irányelvek terén

1. A rendelet javaslatának megoldása

A Róma I. rendelethez hasonlóan már a rendelet javaslata (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „*Javaslat*”)³⁶¹ is tartalmazott egy kivételi szabályt, amellyel a rendelet viszonyát kívánták az egyéb uniós/közösségi szabályokkal tisztázni. A javaslat „A közösségi jog más rendelkezéseivel való kapcsolat” elnevezésű 22. cikke így fogalmazott:

³⁵⁹ Egyetértünk ugyanakkor azon véleménnyel, hogy a Róma I. rendelet felülvizsgálata hasznos lehet, hiszen a norma alkalmazása során felmerülő problémák alapján az esetleges szükséges revíziókat meg lehet ejteni, ld. DARÁZS, L.: A fogyasztói szerződések új kollíziós jogi szabályrendszere. *Magyar Jog*, Vol. 57 (2010) No. 2 126.

³⁶⁰ BASEDOW: *European Private International Law... i. m. 17.*; JAYME, E.-KOHLER, CH.: *Europäisches Kollisionsrecht 2006: Eurozentrismus ohne Kodifikationsidee? . IPrax - Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 6 539-541.

³⁶¹ *Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról. COM (2005) 650 végleges*

„E rendelet nem érinti az Európai Közösségek intézményei által hozott olyan jogi aktusok alkalmazását vagy elfogadását, melyek:

(a) meghatározott területeken a szerződéses kötelezettségekre vonatkozó kollíziós szabályokat tartalmaznak; a jelenleg hatályban lévő ilyen jogi aktusok felsorolását az I. melléklet tartalmazza.

(b) szerződéses kötelezettségeket szabályoznak, és a felek akarata értelmében olyan tényállásokra alkalmazandók, melyek esetén több ország joga is alkalmazható lenne;

(c) a belső piac megfelelő működését elősegítő szabályokat tartalmaznak, amennyiben e szabályok nem alkalmazhatók együttesen a nemzetközi magánjogi szabályok által meghatározott jogra.”

Jól látható, hogy ez a szabályozás kissé túlbonyolította volna a kivételek rendszerét. Ehhez még hozzájárult az is, hogy az a) ponthoz, azaz a hatályban lévő jogi aktusokhoz tartalmazott egy önálló listát is, mely – mint azt fentebb is láthatjuk – az I. számú mellékletben volt található. E szerint a rendelet a következő jogi aktusok alkalmazását nem érintette volna:

- az 1993. március 15-i 93/7/EGK irányelv a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról
- az 1996. december 16-i 96/71/EK irányelv a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről
- a 92/49/EGK és a 2002/13/EK irányelv által kiegészített és módosított, az 1988. június 22-i 88/357/EGK második irányelv „az életbiztosítás körén kívül eső biztosításokról”
- a 92/96/EGK és a 2002/12/EK irányelv által kiegészített és módosított, az 1990. november 8-i 90/619/EGK második irányelv „az életbiztosítási tevékenységekről

E felsorolás igencsak foghíjas volt, kérdésként merült fel, hogy mi lett volna a többi fogyasztóvédelmi és biztosítási jogi szabállyal? Vélhetően – bár biztosak nem lehetünk benne – e szabályok jelentős része a 22. cikk (c) pontja alá esett volna, így azok továbbra is alkalmazandók maradtak volna. Ebben az esetben viszont a felsorolás fölösleges lett volna.

A problémát a Róma I. végső szövegében úgy oldották fel, hogy a listát nem mellékeltek a rendelethez, illetve a biztosítási szerződésekre vonatkozó joganyag meghatározó részét beépítették a rendeletbe.

2. A rendelet végső szövegének megoldása

a) *Általános szabályok: az egyéb uniós kollíziós szabályok megelőzik a rendelet alkalmazását*
A rendelet végső szövege a fenti, igencsak szövevényes rendszeren jelentősen egyszerűsített, és tulajdonképpen egy mondatban rendezi az egyéb uniós jogszabályokkal való kapcsolatot. A 23. cikke szerint

„a 7. cikk *(a biztosítási szerződésre alkalmazandó jogi szabályok – a szerző)* kivételével e rendelet nem érinti a közösségi jog azon rendelkezéseinek alkalmazását, amelyek egy adott kérdéssel kapcsolatban a szerződéses kötelezettségek tekintetében irányadó kollíziós szabályokat írnak elő”.

Magyarán szólva a rendelet biztosítási szerződésekre vonatkozó szabályainak (ld. később) kivételével az összes többi, uniós kollíziós jogot is tartalmazó norma megelőzi a rendelet alkalmazását! A fogyasztóvédelmi és egyéb szabályok tehát – a teljesen szétesett biztosítási szerződési szabályok kivételével – továbbra is életben maradtak, a várt fogyasztóvédelmi jogegységesítés elmaradt. Amennyiben a szabályok és a Róma I. rendelet között ütközés áll fenn, általános szabályként a rendeletet félre kell tenni és e normákat kell továbbra is alkalmazni.

Lényeges leszögezni, hogy a Róma I. rendelet ezekben az esetekben is háttérszabályként működik: csak akkor kell az alkalmazását mellőzni, ha annak eredménye ütközik az irányelvek alkalmazásával.

b) *Egy furcsa megoldás: azon szabályok, melyek elvileg a rendelet alá tartoznak, de mégsem nyernek alkalmazást*

A fentebb említettek mellett a Róma I. rendelet a fogyasztói szerződések terén a rendelet 6. cikke következő szöveget tartalmazza:

„(4) Az (1) és (2) bekezdés *(a fogyasztói szerződések általános szabályai – a szerző)* a következő szerződésekre nem alkalmazandó:

[...]

b) fuvarozási szerződések, kivéve a szervezett utazási formákról szóló 1990. június 13-i 90/314/EGK tanácsi irányelv szerinti szervezett utazásra vonatkozó szerződéseket;

c) ingatlannal kapcsolatos dologi jogra vagy ingatlanbérletre vonatkozó szerződések, kivéve az 94/47/EK irányelv szerinti, az ingatlanok időben megosztott használati jogára irányuló szerződéseket...”

Ez alapján – pusztán a rendelet szövegét olvasván – azt hihetnénk, hogy a rendelet fogyasztóvédelmi szabályait a fogyasztói szerződések esetén lehet alkalmazni szervezett utazásra (szervezett utaztatásra) vonatkozó szerződésekre, illetve *timeshare* szerződésekre, annak ellenére, hogy utóbbi szerződéstípusokra létezik önálló uniós szabály. Magyarán szólva azt gondolhatnánk, hogy utóbbi irányelvi szabályokat végre felülírja a rendelet, és nem kell velük foglalkoznunk.

Álláspontunk szerint ugyanakkor e helyütt nem erről van szó: a kiegészítő szabályok nyernek alkalmazást ebben az esetben is, viszont a Róma I. szabályait háttérszabályként lehet alkalmazni azon esetekre, amikor a kiegészítő szabályok nem nyernek alkalmazást.

c) Az irányelvek típusai

A továbbiakban a legfontosabb, a rendelet alkalmazásához kapcsolódó kollíziós rendelkezéseket is tartalmazó irányelveket tekintjük át. Azt ugyanakkor fontos tudni, hogy – a terület töredezettségéből eredően – ezen normákon túlmenően is létezhetnek kollíziós szabályok, amelyek kihathatnak a rendelet alkalmazására, és – a korábban ismertetett általános szabálynak megfelelően – felülírhatják a rendelet rendelkezéseit. Az irányelvek kapcsán – önkényesen, a praktikumot előtérbe helyezve – két csoportot különböztetünk meg:

- azon irányelveket, melyek nem fogyasztóvédelmi tárgyúak,
- a fogyasztóvédelmi irányelveket.

III. Nem fogyasztóvédelmi tartalmú irányelvek

1. A jogellenesen elvitt kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló irányelv³⁶²

a) A norma tárgya

A tagállamok területéről jogellenesen elvitt tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv is tartalmaz kollíziós szabályokat. Az unióban e norma rendelkezik a nemzeti kincsek védelméről, azok jogellenes elvitele esetén azok visszaviteléről. A nemzeti kincseknek sok fajtája lehet. Ilyenek lehetnek a régészeti tárgyak, művészeti, építészeti vagy vallási emlékművek alkotórészei, képek és festmények, mozaikok és rajzok, eredeti plakátok, szobrok, fényképek, filmek és ezek negatívjai, ösnyomtatványok és kéziratok egyes darabjai vagy gyűjteménye, beleértve a térképeket és kottákat is. E kategória alá tartoznak még a száz évesnél régebbi könyvek egyes darabjai vagy gyűjteménye, a kétszáz évesnél régebbi nyomtatott térképek, az archívumok és azok ötven évesnél régebbi darabjai, bármilyen anyagból, a zoológiai, botanikus, ásványtani vagy anatómiai gyűjtemények és azokból származó egyedi darabok, a történelmi, őslénytani, néprajzi vagy numizmatikai értékű gyűjtemények, a hetvenöt évesnél régebbi közlekedési eszközök.

Az irányelv 2. cikke szerint a tagállamok valamelyikének területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyakat vissza kell szállítani. A norma a konkrét eljárást (perindítás, stb.) is leírja.

b) A kollíziós jogi kapcsolat

Noha a Róma I. javaslatát kimondottan nevesítette e jogszabályt a rendelet alóli kivételként, ha áttekintjük az irányelv szövegét, azt látjuk, hogy egyértelmű, szerződési jogra történő kollíziós jogi utalást nem tartalmaz – hiszen a jogellenes elvitel esetén nem is szerződéses viszonyról van szó. Kollíziós szabályok ugyanakkor szórványosan megtalálhatóak az irányelvben. Ezek szerint a megkeresett állam nemzeti jogszabályai szerinti választott bírósági eljárás lefolytatását lehet elősegíteni, egyébként a megindítandó bírósági eljárásra a megkeresett állam jogszabályai alkalmazandóak. A bizonyítási teher kérdésében a megkeresett tagállam jogszabályai az irányadóak. A visszaszolgáltatást követően a kulturális tárgy tulajdonjogáról a megkereső tagállam joga rendelkezik.

³⁶² A Tanács 93/7/EGK irányelve (1993. március 15.) a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról. HL L 74., 1993.3.27. 1-8.

c) *Róma I. kontra Visszaszolgáltatási irányelv*

Ha közelebbről megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy az irányelvben szabályozott kollíziós jogi kapcsolások alapvetően nem ütköznek a Róma I. rendelettel, miután más tárgykört szabályoznak; ilyen értelemben ezen irányelv nevesítése már a Róma I. javaslatában is felesleges volt.³⁶³ Az irányelv és a rendelet szabályai kiegészítik egymást. Például a jogtalanul külföldre vitt műkincsre vonatkozó szerződésre alkalmazandó jogot szabályozhatja a Róma I. rendelet, ha a szerződést nem tekintjük érvénytelennek.

A rendelet utóbbi megállapítására is tartalmaz alkalmazandó jogra vonatkozó szabályokat; ilyenek lehetnek az alaki illetve anyagi érvényességre vonatkozó 10. és 11. cikkelyei. A visszaviteli eljárásra alkalmazandó jogot, valamint a tulajdonjogra alkalmazandó jogot viszont a 93/7/EGK irányelv szabályozza.

2. A munkavállalók kiküldetéséről szóló irányelv³⁶⁴

a) *A Róma I. rendelet munkavállalókra vonatkozó szabályai*

Mielőtt rátérnénk a kivétel, azaz a munkavállalók kiküldetéséről szóló irányelv szabályaira, célszerű röviden „átismételni” a rendelet munkaszerződésekre alkalmazandó általános rendelkezéseire.

A munkaszerződésekre – a legáltalánosabb szabály szerint – azon jogot kell alkalmazni, melyet a felek szerződésükre választottak [rendelet, 8. cikk (1) bekezdés]. A jogválasztással a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog munkavállalót védő rendelkezéseit – a kógens nemzeti szabályokat, más néven belföldi kötelező normákat – kikerülni nem lehet.³⁶⁵

Jogválasztás hiányában a 8. Cikk (2) bekezdése szerint azon jogot kell alkalmazni, ahol, vagy ennek hiányában, „ahonnan” a munkavállaló a munkáját rendszerint³⁶⁶ végzi.

Ha a fentiek alapján az alkalmazandó jogot nem lehet megállapítani, a szerződésre a munkáltató telephelyének joga alkalmazandó.

³⁶³ LEIBLE, S.-LEHMANN, M.: Die Verordnung über das auf vertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht ("Rom I"). *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8 531.

³⁶⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 96/71/EK irányelve (1996. december 16.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről. HL L 18., 1997.1.21., 1.

³⁶⁵ Ld. a Róma I. rendelet kötelező normái körében írtakat.

³⁶⁶ MANKOWSKI, P.: Europäisches Internationales Arbeitsprozessrecht – Weiteres zum gewöhnlichen Arbeitsort. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 1 21-28.; MAUER, R.-SADTLER, S.: Die Vereinheitlichung des internationalen Arbeitsrechts durch die EG-Verordnung Rom I. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8 546. Vö. a rendelet javaslatának indoklása, 6. cikk; Case C-125/92. *Mulox IBC Ltd v Hendrick Geels*. ECR 1993., I-4075.; Case C-383/95. *Petrus Wilhelmus Rutten v Cross Medical Ltd*. ECR 1997., I-57.

b) A kiküldetési irányelv tárgya

Az irányelvet – a fenti szabályok mellett (felett) – arra a tagállamban letelepedett vállalkozásra kell alkalmazni, amely a szolgáltatások transznacionális nyújtása (a szolgáltatásnyújtás szabadsága) keretében munkavállalókat küld egy másik tagállam területére. A kiküldetés alatt érthetünk önálló kiküldetést vagy munkaerőkölcsönzést, esetleg kiküldetést az anyavállalkozás egy leányvállalatához, fióktelepéhez.

c) Kollíziós szabályok

A témánk szempontjából fontos szabályokat az irányelv 3. cikke tartalmazza. E szerint attól függetlenül, hogy a Róma I. rendelet alapján milyen jogot kell alkalmazni, bizonyos, a kiküldetésben lévő munkavállalókkal kapcsolatos kérdésekre a kiküldetés helyének (a tényleges munkavégzés helyének) jogát kell alkalmazni. Ilyen kérdés a maximális munkaidő és minimális pihenőidő, a minimális éves szabadság, a minimális bérszint, a munkavállalók rendelkezésre bocsátásának feltételei, különösen a munkaerő-kölcsönzéssel foglalkozó vállalkozások esetében, a munkahelyi egészség, biztonság és higiénia, a védintézkedések a várandós vagy gyermekágyas nők, gyermekek és fiatalok munkaviszonyára vonatkozó szabályokat illetően, a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód és más megkülönböztetést tiltó rendelkezések [ld. irányelv 3. cikk, (7)].³⁶⁷

Lényeges, hogy e rendelkezéseket nem kell alkalmazni, ha – jogválasztás, vagy az egyébként alkalmazandó jog következtében – a munkavállalóra kedvezőbb szabályok kerülnek alkalmazásra [irányelv 3. cikk, (1) bekezdés a-f) pontjai].

d) Róma I. kontra Kiküldetési irányelv

Ha összevetjük a Róma I. rendelet és a kiküldetési irányelv szabályait, azt látjuk, hogy a kiküldetési irányelv speciális szabályokat tartalmaz, melyek ellentétes jogalkalmazásra vezetnek. Általános szabályként ugyanis a kiküldő munkavállaló jogát kell a munkaszerződésre alkalmazni. Ettől függetlenül azonban, az irányelv szabályai alapján, bizonyos kérdésekre a munkavégzés helyének joga alkalmazandó, amennyiben az kedvezőbb a munkavállalóra nézve.

³⁶⁷ Az irányelv a fellebb ismertetett szabályokra utalva így fogalmaz: „(7) Az (1)–(6) bekezdés nem akadályozza a munkaviszonyra vonatkozó, a munkavállalók számára kedvezőbb szabályok alkalmazását.”

IV. Fogyasztóvédelmi tartalmú, a rendelet alkalmazását megelőző irányelvek

A fogyasztói szerződésekhez érve, a kapcsolódó irányelvek áttekintése előtt nagyon röviden szükségesnek találjuk a fogyasztói szerződések Róma I. rendeletbeli szabályait ismertetni. Utóbbi rendelkezésekre ugyanakkor – miután jelen írásnak nem a fogyasztóvédelem a tárgya, magunkat sem szeretnénk ismételni, ráadásul a vonatkozó rendelkezések alapos elemzése a hazai³⁶⁸ és nemzetközi³⁶⁹ szakirodalomban is elérhető – csak röviden szeretnénk kitérni.

1. A Róma I. rendelet fogyasztói szerződésekre vonatkozó rendelkezései

a) A rendelet 6. cikkének tárgyi hatálya

Mielőtt alaposabban ismertetnénk a kollíziós szabályok tartalmát, szükségesnek tartjuk átismételni a korábban a rendelet fogyasztói szerződések szabályai kapcsán írtakat, miután ezek híján érthetetlenek lesznek a későbbiekben ismertetett irányelvek szabályai.

A fogyasztói szerződésekre vonatkozó rendelkezések Róma I. rendelet 3. és 4. cikkében található általános szabályokhoz képest speciális normák, melyek utóbbi általános normák alól kivételt képeznek. Alkalmazásuknak két igen fontos konjunktív feltétele van: egyrészt vállalkozó és fogyasztó között kötött, a fogyasztói szerződések tárgyi hatálya alá eső szerződésnek kell lennie, másrészt a vállalkozó tevékenysége a fogyasztó országába (is) kell, hogy irányuljon.

A Római Egyezmény a fogyasztói szerződések tárgyi hatályát igen szűken húzta meg: 5. cikke szerint ezek csupán áruk (le)szállítására vagy szolgáltatások nyújtására, illetve ilyen ügyletek irányuló szerződésekre vonatkoztak. A rendelet 6. cikke szerencsére szakít ezzel a vitatott rendelkezéssel, és tágan definiálja, hogy mit ért fogyasztói szerződés alatt. E szerint – a hazai és európai normákkal összhangban – a fogyasztói szerződés olyan szerződés, amelyet egy természetes személy (fogyasztó) üzleti vagy szakmai tevékenységén kívüli célra kötött egy üzleti vagy szakmai tevékenysége gyakorlása során eljáró személlyel (vállalkozó). A

³⁶⁸ DARÁZS: A fogyasztói szerződések... *i. m.*

³⁶⁹ KIENINGER, E.-M.: Der grenzüberschreitende Verbrauchervertrag zwischen Richtlinienkollisionsrecht und Rom I-Verordnung – Nach der Reform ist vor der Reform. In: *Die richtige Ordnung – Festschrift für Jan Kropholler zum 70. Geburtstag* (Ed. Baetge, D.-von Hein, J.-von Hinden, M.). Mohr Siebeck, Tübingen, 2008. 499-515.; MARTINY, D.: 5. Teil – Einzelne Vertragstypen – Verträge mit Verbrauchern. In: *Internationales Vertragsrecht – Das internationale Privatrecht der Schuldverträge* (Hrsg. Reithmann, C.-Martiny, D.). Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2010. 1245-1316.; RAGNO, F.: The Law Applicable to Consumer Contracts under the Rome I Regulation. In: *Rome I. Regulation* (Hrsg.: Leible, S.-Ferrari, F.). Sellier, Munich, 2009. 129-170.; REICH, N.: Legal Protection of Individual and Collective Consumer Interests. In: *Understanding EU Consumer Law*. Intersentia, Antwerp-Oxford-London, 2009. 263-315.

kettőjük közti kapcsolat a rendelet alapján akár internet útján is létrejöhet. Így például a szoftverek, zenék, filmek letöltésére irányuló szerződés esetén a szokásos tartózkodási helye jogának védelme – általában – megilleti a fogyasztót,³⁷⁰ ha innen töltötte le a vállalkozó által nyújtott tartalmat, és az oldal a szerződéskötésre való felhívást tartalmaz.³⁷¹

Nem tartoznak a fogyasztói szerződések közé a fuvarozási szerződések, valamint azon szolgáltatási szerződések, ahol a szolgáltatást kizárólag a fogyasztó szokásos tartózkodási helyétől eltérő államban nyújtják. Úgyszintén nem tartoznak ide az ingatlannal kapcsolatos szerződések, a pénzügyi eszközök–értékpapírok által megtestesített jogokhoz köthető szerződések, illetve – mint azt az általános szabályoknál láttuk – a multilaterális rendszerben kötött szerződések.

b) A 6. cikk lényegi rendelkezései

A fogyasztói szerződésekre általános szabályként azon jog alkalmazandó, melyet a felek szerződésüknek választottak. A munkaszerződésekhez hasonlóan, a jogválasztással a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog fogyasztót védő rendelkezéseit kikerülni nem lehet. Jogválasztás hiányában, amennyiben a vállalkozó tevékenységét azon országban folytatja, ahol a fogyasztó szokásos tartózkodási helye van, vagy tevékenysége – többek között vagy kizárólag – ebbe az országba – is – irányul, a fogyasztó szokásos tartózkodási helyének jogát kell alkalmazni a szerződésükre.

c) Az általános szabályok és a 6. cikk viszonyának árnyalása

Ha a vállalkozó tevékenységének színhelye nem egyezik meg a fogyasztó szokásos tartózkodási helyével, az alkalmazandó jogot az általános, Róma I. rendelet 3. és 4. cikkében rögzített szabályok alapján kell meghatározni, azaz a szerződés nem tartozik a 6. cikk hatálya alá. E cikkek komplex elemzésébe e helyütt nem mennénk bele. Azt ugyanakkor fontos látni: ez esetben az esetek jelentős részében az eladó szokásos tartózkodási helye alapján kell meghatározni az alkalmazandó jogot.³⁷² Ebben az esetben valószínű, hogy a fogyasztó a védelmében hozott szabályokat kevésbé fogja ismerni.

³⁷⁰ GILLIES, L. E.: Choice-of-Law Rules for Electronic Consumer Contracts: Replacement of the Rome Convention by the Rome I Regulation. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No 1. 89–112.; ZHENG, T.: Parties' Choice of Law in E-Consumer Contracts. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No. 1 113-136.

³⁷¹ DARÁZS: A fogyasztói... *i. m.* 122.

³⁷² Vö. DARÁZS: A fogyasztói szerződések... *i. m.* 123.

2. A fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseiről szóló irányelv³⁷³

a) Az irányelv tárgya

Az egyik első – második generációs – irányelv, mely az anyagi jogi fogyasztóvédelmi szabályok mellett kollíziós jogot is szabályozott, a tisztességtelen szerződési feltételekről szóló irányelv volt.³⁷⁴ Megalkotásának célja, hogy közelítse a tagállamoknak az eladó-szolgáltató és fogyasztó között kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen általános szerződési feltételekre (egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltételekre) vonatkozó szabályozását.

Ennek megfelelően jórészt a tisztességtelenség fogalmával, annak jogkövetkezményével, szankcionálásával, a keresetindításra jogosultakkal foglalkozik. Ha alaposabban megvizsgáljuk, elmondható, hogy az irányelv – a később tárgyalt fogyasztóvédelmi normákhoz hasonlóan – speciális szabály. A norma csupán a tisztességtelen szerződési feltételeket szabályozza. Ennek megfelelően az általános szabályok (például a nemzeti szabályok, vagy a Róma I. rendelet) egy speciális kiegészítésének tekinthető.

b) A kollíziós rendelkezések

Az irányelv – rejtőzködő és korlátozott – kollíziós szabálya a norma 6. cikk (2) bekezdésében található. E rendelkezés ugyanakkor csak egyoldalú kollíziós jogi szabályozást tartalmaz, mely szerint

„a tagállamok a szükséges intézkedések megtételével gondoskodnak arról, hogy ha a szerződés szoros kapcsolatban áll a tagállamok területével, a fogyasztó ne veszítse el az ezen irányelv által biztosított védelmet annak következtében, hogy nem tagállam jogát jelölik ki a szerződésre alkalmazandó jogként”.

Ez tehát egy egyoldalú, fogyasztóvédelmi célú kollíziós szabály; a Közösség a norma megalkotásakor „hazafelé törekedett”, igyekezett védeni a fogyasztókat. E szabály nemzetközi kötelező erővel bír: az irányelv által biztosított védelmet, az uniós jog védelmét a fogyasztó nemzetközi viszonylatokban, harmadik államokkal folytatott kapcsolat esetén sem

³⁷³ A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről. HL L 95., 1993.4.21., 29.

³⁷⁴ A norma alaposabb elemzésére ld. VÉKÁS L.: Fogyasztóvédelmi jog. In: *Európai közösségi jogi elemek... i. m.* 42-57.

veszítheti el.³⁷⁵ Lényeges eleme, hogy a jogválasztást köti: a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra nézve nem tartalmaz rendelkezéseket.³⁷⁶

c) Róma I. rendelet v. Tisztességtelen szerződési feltételekről szóló irányelv

Kérdésként merül fel e szabályozással kapcsolatban, hogy mi a viszonya az irányelv rendelkezéseinek a Róma I. szabályaihoz? E körben a rendelet több szabályát is meg kell vizsgálnunk.

ca) Belső piaci klauzula

A Róma I. rendelet „ún. belső piaci klauzulát” tartalmazó 3. cikkének (4) bekezdése szerint

„amennyiben a jogválasztás időpontjában valamennyi egyéb lényeges tényállási elem egy vagy több tagállamhoz kapcsolódik, a felek valamely nem tagállam jogára vonatkozó jogválasztása nem sértheti a közösségi jog – illetve adott esetben az eljáró bíróság szerinti tagállam jogában végrehajtott – olyan rendelkezéseinek alkalmazását, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni”.

E szabály is jogválasztásra vonatkozik, kimondottan jogválasztás kapcsán bír kötelező. Míg ugyanakkor a Róma I. rendelet az összes uniós, kötelező erejű (álláspontunk szerint kógens) normát alkalmazni rendeli, addig az irányelv csupán az irányelvben rögzítettekre fókuszál, amikor azt mondja ki, hogy a fogyasztót az irányelvben rögzített védelem a harmadik államokkal való viszonyok kapcsán is fennáll. Lényeges még, hogy elvileg az irányelv nem csupán a kötelező erejű szabályokra vonatkozik, hanem az egyéb normákra (például diszpozitív szabályokra) is.

³⁷⁵ Nemzetközi kötelező norma jellegére ld. még: JAYME, E.: Klauselrichtlinie und Internationales Privatrecht – Eine Skizze. In: *Lebendiges Recht – Von den Sumerern bis zur Gegenwart – Festschrift für Reinhold Trinkner zum 65. Geburtstag* (Hrsg. Graf von Westphalen, F.–Sandrock, O.) Verlag Recht und Wirtschaft, Heidelberg, 1995. 577. A harmadik államokkal való kapcsolatokban a többi irányelvvel való összevetésre ld. KLAUER, S.: *Das europäische Kollisionsrecht der Verbraucherverträge zwischen Römer-EVÜ und EG-Richtlinien*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2002. 182-204.

³⁷⁶ Zárójelben jegyezzük meg, hogy az irányelv végső szövegével ellentétben az irányelv javaslata még a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra is kiterjesztette volna az irányelv e rendelkezését, ld. JAYME: Klauselrichtlinie... i. m. 577. E megoldással az irányelv szabályozása kissé közelebb került volna az imperatív szabályokhoz.

cb) A jogválasztás korlátozása a fogyasztóvédelmi szerződések körében a Róma I. rendeletben
Érdemes megvizsgálni még a szabály kapcsolatát a Róma I. rendelet 6. cikkének (2) bekezdésével. E szerint a fogyasztói szerződések körében

„a felek jogválasztása nem eredményezheti azt, hogy a fogyasztót megfosztják a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog olyan rendelkezései által biztosított védelemtől, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni”.

E szabály is több ponton eltér az irányelv megoldásától: a nemzeti jogra utal a jogválasztás kapcsán, nem pedig az uniós jogra, illetve annak egy instrumentumára, mint ahogyan azt a rendelet teszi. A kötelező (kógens) szabályokra utal, nem pedig a szabályok összességére, vagy egy norma szabályainak összességére. Végül nem követel meg szoros kapcsolatot egy tagállammal.

cc) Imperatív normák

A Róma I. rendelet 7. cikkében található, imperatív normákra vonatkozó szabályai az államok két nagyobb csoportjára való utalást tartalmaz. Csak emlékeztetőül: a rendelet szerint az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő.

Az első szabály szerint semmi nem korlátozhatja az eljáró bíróság országának joga szerint az imperatív rendelkezések alkalmazását [rendelet, 7. cikk (2) bekezdése].

A második szabály szerint figyelembe vehetők azon ország jogának imperatív rendelkezései, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették, amennyiben ezek az imperatív rendelkezések a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik [rendelet, 7. cikk (2) bekezdése].

Ha alaposabban megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy a rendelet csupán a fontosabb jelentőségű nemzeti szabályokról beszél e helyütt. E szabályok nemzetközi kötelező erővel bírnak, és nem csupán jogválasztás esetén alkalmazandóak (a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra is kihatnak), mint az irányelv szabályai. A leglényegesebb különbség pedig az, hogy a rendelet a nemzeti szabályokra utal, és nem az uniós szabályokra, vagy csupán egy uniós szabályra.

cd) Összegzés és kitekintés a további irányelvek kollíziós szabályozására

A továbbiakban látni fogjuk, hogy számos egyéb irányelv létezik, amelynek szabályozási alap gondolata megegyezik az általános szerződési feltételeket szabályozó irányelv kollíziós megoldásával; a fogyasztót kívánják óvni egy-egy területen egy harmadik ország jogától egy egyoldalú kollíziós rendelkezés beépítésével.

Ilyen megoldást alkalmaznak például a következő irányelvek:

- a távollévők között kötött jogügyletekre vonatkozó
- a fogyasztói adásvételekre vonatkozó
- a távollévők közötti pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó irányelv

Kijelenthetjük, hogy e megoldásnak a Róma I. rendeletben szabályozott összes rokon szabálytól eltérő jellege van. Egyik rokona talán a belső piaci klauzula, de lényeges különbségek vannak utóbbi klauzula és az elv alkalmazása között. A belső piaci klauzula kapcsán ugyanis az összes tényállási elemnek az Unió területére kell esnie, míg az irányelv csupán szoros kapcsolatot ír elő. Hatását tekintve persze a belső piaci klauzulához hasonló elv, mely – alkalmazása esetén – ellentétes, illetve más eredményre is vezethet, mint amit az egyébként a rendelet által alkalmazni rendelt jog írna elő. Szerepét tekintve is hasonlít a belső piaci klauzulához: célja, hogy harmadik államok jogától óvja a fogyasztót. Kollíziós megoldása ennek megfelelően nem kimondottan a tagállamok egymás közötti kereskedelmét befolyásolja.³⁷⁷

Az elv legközelebbi rokona talán a jogválasztás korlátozása a fogyasztói szerződések tekintetében: ha azt vesszük alapul, hogy az irányelveket is át kell ültetni a nemzeti jogba, akkor a két szabály hatása hasonló, ha nem ugyanaz. Látszólagos részletkérdésekben viszont lehetnek eltérések. E részletkérdések bizonyos esetekben ugyanakkor kiemelkedő jelentőséggel bírhatnak. Ilyen eltérés például az, hogy az irányelvek a szerződés „szoros kapcsolatát” követelik meg a védelemhez, míg a fogyasztói szerződések esetén a védelem alapja az egyébként alkalmazandó jog lenne, legyen az uniós vagy harmadik állam joga.

Úgyszintén nagy szereppel rendelkeznek az irányelvek akkor, ha a Róma I. rendelet 6. cikke nem nyerhetne alkalmazást, és a rendelet általános szabályait alapul véve kéne eljárni. Hasonló eset állhat elő, ha például a vállalkozó a fogyasztó országában semmilyen

³⁷⁷ Ehhez képest persze furcsa, hogy a fogyasztóvédelmi irányelveket jórészt a belső piac megfelelő működésére hivatkozva alkották meg. Az is tény ugyanakkor, hogy a belső piacos uniós és tagállami szabályok alól történő „kiszereződés” a belső piac működését is befolyásolja, így a hasonló védelmi szabály beépítése a belső piac megfelelő működése érdekében is szükséges lehet, vagy legalábbis ezzel is indokolható.

tevékenységet nem végez. Ebben az esetben a fogyasztó a Róma I. rendelet alkalmazásával elvesztené a rendelet által biztosított védelmet, és a Róma I. rendelet általános normáit kellene alkalmazni. Ezek alapján viszont a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog fogyasztót védő szabályait ki lehetne kerülni. E helyzeten javít az irányelvek rendelkezése a második lépcsőben akkor, amikor – ha a szerződés szoros kapcsolatban áll egy tagállammal – kvázi „visszaadják” a fogyasztónak e jogok egy részét, vagyis az irányelvek által neki biztosított jogokat. Azt természetesen ismét meg kell, hogy jegyezzük; bíró-ügyvéd legyen a talpán, aki e szövevényes rendszert átlátván képes pontosan meghatározni az alkalmazandó jogot, és a kivétel kivételének kivétele alapján meg tudja találni a megfelelő kapcsolóelvet.

3. A távollévők között kötött szerződésekről szóló irányelv³⁷⁸

a) Az irányelv tárgya

A távollévők között létrejött fogyasztói szerződések minimumfeltételeit rögzítő 97/7/EK irányelv is tartalmaz kollíziós rendelkezést. Mint ismeretes, ezen irányelv célja az, hogy a fogyasztók és szállítók közötti távértékesítési szerződésekkel (olyan szerződésekkel, melyek megkötése kizárólag távközlési eszköz igénybevételével történik) kapcsolatos tagállami normákat közelítse egymáshoz. Hasonló távközlési eszköz lehet például a címzés nélküli nyomtatvány, címzéssel ellátott nyomtatvány, szabványlevél, sajtóban megjelentetett hirdetés megrendelőlappal, katalógus, telefonkészülék kezelővel, telefonkészülék emberi beavatkozás nélkül (automata hívókészülék, audiotext), rádió, elektronikus levél, telefax, illetve a televízió (ún. *teleshopping*) is.

Az irányelv a vásárlás körülményeit szabályozza: rögzíti a kötelező előzetes tájékoztatás kritériumait, azt, hogy miről kell tájékoztatni, mennyi ideig és milyen módon gyakorolható az elállási jog, mi a teendő nem kért értékesítés esetén, milyen jogorvoslatot vehet a fogyasztó igénybe, hova fordulhat a panaszaival, stb.

b) A kollíziós jogi kapcsolás

Az irányelv 12. cikke szerint

„(1) A fogyasztó nem mondhat le azokról a jogairól, amelyek ezen irányelvnek a nemzeti jogba való átültetése révén illetik meg.

³⁷⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 97/7/EK irányelve (1997. május 20.) a távollévők között kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről. HL L 144., 1997.6.4., 19.

(2) A tagállamok meghozzák azokat az intézkedéseket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy ha a szerződés szoros kapcsolatot jelent egy vagy több tagállam területével, a fogyasztó ne veszítse el az ezen irányelv által számára nyújtott védelmet azáltal, hogy egy harmadik ország jogát választja a szerződésre alkalmazandó jogként.”

Mint láthatjuk, ezen irányelv is kimondottan csupán az irányelv tekintetében tartalmaz korlátozást: a fogyasztó az irányelv által neki biztosított védelem alól nem szerződhet ki. A szabályozás ilyen értelemben analóg a korábban az általános szerződési feltételeknél látottak egyoldalú kollíziós megoldással. Ráadásul e norma is csupán az irányelvben rögzített jogokról rendelkezik, egyéb szabályokat nem érint.

c) Róma I. rendelet kontra Távollévők között kötött szerződésekről szóló irányelv

Az irányelv szabályozása – a korábban említettekhez hasonlóan – eltér a Róma I. rendeletről, és – részben vagy egészben – eltérő jog alkalmazására vezethet.

4. A fogyasztói adásvételről szóló irányelv³⁷⁹

a) Az irányelv tárgya

Az 1999/44/EK irányelv a tagállamok fogyasztási cikkek adásvételére vonatkozó szabályait hivatott hangolni azzal, hogy minimumszabályokat állapít meg a fogyasztási cikkek adásvételére vonatkozó fogyasztói szerződésekre nézve. Fogyasztási cikk alatt az irányelv értelmezésében – bizonyos szűk kivételektől eltekintve – az összes ingó dolog értékesítését értjük.

Az irányelv rendezi az eladó felelősségét, a szerződésszerűség minimumkritériumait, a fogyasztó jogait és a szankciókat, a jogorvoslat kapcsán a határidőket, az eladó által nyújtható jótállás tartalmát.

b) Az irányelv kollíziós rendelkezései

Az irányelv 7. cikke a fentebb említett irányelvekhez hasonló kollíziós rendelkezést állapít meg.

³⁷⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 1999/44/EK irányelve (1999. május 25.) a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól. HL L 171., 1999.7.7., 12.

E szerint

„(1) Az eladóval a megfelelés hibájáról való értesítését megelőzően kötött olyan szerződési kikötés vagy megállapodás, amely az ezen irányelvben biztosított jogokat közvetve vagy közvetlenül elvonja vagy korlátozza, a fogyasztót a nemzeti jogban szabályozottak szerint nem köti...

(2) A tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy ha a szerződés szorosan kapcsolódik a tagállamok területéhez, a fogyasztótól ne lehessen elvonni az ezen irányelvben biztosított védelmet azáltal, hogy a szerződésre irányadó jogként egy harmadik ország jogát kötik ki”.

c) Róma I. rendelet kontra Fogyasztói adásvételről szóló irányelv

A szabályozás Róma I. rendelettel való viszonyáról ugyanazt mondhatjuk el, mint amit a korábbi irányelveknél, különösen az általános szerződési feltételeket szabályozó irányelvnél is megállapítottunk; más a két norma rendszere.

5. A távollévők közötti pénzügyi szolgáltatásokról szóló irányelv³⁸⁰

a) Az irányelv tárgya

A 2002/65/EK irányelv célja a tagállamok pénzügyi szolgáltatások (banki, hitel-, biztosítási, magán-nyugdíjpénztári, befektetési vagy fizetéssel kapcsolatos szolgáltatás) távértékesítéssel történő forgalmazására vonatkozó jogszabályainak az egymáshoz közelítse. Magyarán szólva a rendelet a távértékesítésen belül is kimondottan egy szűk szegmensre, a pénzügyi szolgáltatások szegmensére koncentrál. Az irányelv szól a fogyasztó tájékoztatásáról, a jogorvoslatról, az elállási jog gyakorlásáról, az elállást megelőzően teljesített szolgáltatás megfizetéséről, a nem kezdeményezett szolgáltatások és közleményekről, a szankciókról és jogorvoslatokról.

b) A kollíziós jogi kapcsolás

A fenti irányelvekhez hasonló szabályozást tartalmaz az irányelv 12. cikke is. E szerint

³⁸⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2002/65/EK irányelve (2002. szeptember 23.) a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról, valamint a 90/619/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK irányelv és a 98/27/EK irányelv módosításáról. HL L 271., 2002.10.9., 16.

„(1) A fogyasztók nem mondhatnak le az ezen irányelv által rájuk ruházott jogokról.

(2) A tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a fogyasztó ne veszítse el az irányelv által biztosított védelmet azáltal, hogy valamely, tagsággal nem rendelkező ország jogát választják a szerződésre alkalmazandó jognak, ha a szerződés szorosan kapcsolódik egy vagy több tagállam területéhez.”

Lényegét tekintve e megoldás – annak ellenére, hogy az irányelv javaslata³⁸¹ a korlátozást még a jogválasztáson felül a jogválasztás hiányában alkalmazott jogra³⁸² is kiterjesztette³⁸³ – megegyezik a korábban említettekkel, és csupán a jogválasztást korlátozza.

c) Róma I. rendelet kontra Távollévők közötti pénzügyi szolgáltatásokról szóló irányelv

Miután megoldása a korábban említett fogyasztóvédelmi tárgyú irányelvekhez hasonló, az irányelv tartalma és a Róma I. rendelettel való viszonya is hasonló a korábban említett fogyasztóvédelmi normákhoz.

³⁸¹ Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. OJ C 385., 11.12.1998., 10.

³⁸² Article 12:

„(1) Member States shall ensure that adequate and effective complaints and redress procedures for the settlement of disputes between suppliers and consumers are put in place, using existing procedures where appropriate.

(2) The procedures referred to in paragraph 1 shall include provisions whereby one or more of the following bodies, as determined by national law, may take action under national law before the courts or competent administrative bodies to ensure that the national provisions for the implementation of this directive are applied:

(a) public bodies or their representatives;

(b) consumer organisations having a legitimate interest in protecting consumers;

(c) professional organisations having a legitimate interest in acting.

(3) Member States shall encourage the public or private bodies established for the out of court settlement of disputes to co-operate in the resolution of crossborder disputes.

(4) Member States shall take the measures necessary to ensure that operators and suppliers of means of distance communication put an end to practices that have been declared to be contrary to this Directive, on the basis of a judicial decision, an administrative decision or a decision issued by a supervisory authority notified to them, where those operators or suppliers are in a position to do so.”

³⁸³ *Európai közösségi... i. m.* 92.

6. Az ingatlanok időben megosztott használati jogáról (timeshare) szóló irányelv³⁸⁴

a) Az irányelv tárgya

Az irányelv célja az ingatlantulajdonok időben megosztott használatára szóló szerződések (*timeshare* szerződések) minimális szabályainak összehangolása. A norma rendelkezik a kötelező tájékoztatásról, a szerződés elemeiről, a vásárló jogairól és az elállás mikéntjéről.

b) A kollíziós megoldás – A kapcsolóelv kiterjesztése a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra

A *timeshare* irányelv megoldása – ahogy az alcímből is látszik – más, mint a korábban ismertetett irányelvekben látott szabályozás. A *timeshare* irányelv ugyanis a korábban látott normákkal ellentétben már nem csupán a választott jog tartalmát korlátozza, hanem a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogot is. A 9. cikke szerint

„A tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy függetlenül az irányadó jogszabályoktól, a vásárlót ne foszthassák meg az irányelv által nyújtott védelemtől, feltéve, hogy az adott ingatlantulajdon valamely tagállam területén található”.

Amellett, hogy immáron a jogválasztás hiányában alkalmazandó jogra is kihatással van, ezen irányelv célja hasonló a korábban említett fogyasztóvédelmi szabályokhoz: a fogyasztót kívánja védeni a harmadik országok jogától. Ehhez persze az szükséges, hogy az ingatlantulajdon valamely tagállam területére essen. A szabályozás tehát már nem a szoros kapcsolatot veszi alapul; e helyütt az ingatlan fekvési helyének joga számít!

A fentiekén túlmenően, az irányelv 8. cikke értelmében

„a tagállamok jogszabályaikban rendelkeznek annak biztosításáról, hogy az olyan záradékok, amelyek értelmében a vásárló lemond az irányelvben foglalt jogokról, vagy az értékesítő mentesül az irányelv alapján fennálló kötelezettségei alól, nem kötik a vásárlót a nemzeti jogszabályokban megállapított rendelkezések értelmében”.

³⁸⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 94/47/EK irányelve (1994. október 26.) az ingatlanok időben megosztott használati jogának megszerzésére irányuló szerződések egyes szempontjai vonatkozásában a fogyasztók védelméről. HL L 280., 1994.10.29., 83.

c) Róma I. rendelet kontra Timeshare irányelv

Összevetve a rendelet és az irányelv rendszerét, azt látjuk, hogy a kétféle rendszer szignifikánsan eltér egymástól. A rendelet nem engedi az egyébként alkalmazandó szabályok alól való kiszereződést, ha a fogyasztó (bérbevevő) szokásos tartózkodási helye és a vállalkozó (bérbeadó) tevékenységi helye megegyezik. Ha ez nem áll fenn, a Róma I. rendelet általános szabályainak figyelembevételével kell eljárni. A rendelet 4. cikkének c) pontja szerint

„ingatlannal kapcsolatos dologi jogra vagy ingatlannal kapcsolatos bérleti jogra vonatkozó szerződés esetén az ingatlan fekvése szerinti ország joga irányadó”.

Ez alól a cikk alól állapít meg kivételt a rendelet 4. cikkének d) pontja, mely szerint

„olyan szerződésre, amelynek tárgya ingatlannak legfeljebb hat egymást követő hónapra ideiglenes magánhasználatra kötött bérlete, azon ország joga irányadó, ahol a bérbeadó szokásos tartózkodási helye található, feltéve, hogy a bérlő természetes személy, és szokásos tartózkodási helye ugyanebben az országban található”.

Az irányelv rendelkezései ezek mellett akkor kapnak szerepet, ha az ingatlan az Unióban található. Ebben az esetben viszont nem lehet kiszereződni e rendelkezések alól, illetve az egyébként alkalmazandó jog (harmadik állam jogának) ellentétes szabályait is félre kell rakni.

A továbbiakban a 6. cikkben található fogyasztóvédelmi szerződés, a 4. cikk fent említett általános rendelkezései, illetve a *timeshare* irányelv rendelkezéseit vizsgáljuk meg az Unióban élő fogyasztó, illetve az Unió kívül élő fogyasztó szempontjából.

ca) Unióban élő fogyasztó

Unióban élő fogyasztóként, ha szerződést kötünk egy szokásos tartózkodási helyünkön tevékenykedő (ott irodát működtető, vagy ott található ingatlanok használati jogát értékesítő) vállalkozóval, a Róma I. rendelet fogyasztóvédelmi szabályai vonatkoznak a szerződésünkre.

E szabályok a korábbiakban ismertetteknek megfelelően korlátozzák a jogválasztást és az egyébként alkalmazandó jog szabályait rendelik alkalmazni, ha a jogválasztással ezen szabályoknál rosszabbul járnánk. Emellett, ha az ingatlan az Unió területére esik, az irányelv biztosítja számunkra az ingatlan fekvési helye jogának védelmét is.

Ha szerződést kötünk egy szokásos tartózkodási helyünk államában nem tevékenykedő vállalkozóval, a Róma I. rendelet fogyasztóvédelmi szabályait nem lehet alkalmazni. Ebben

az esetben a rendelet 4. cikkét kell alkalmazni. A 4. cikk rendelkezései közül elvileg a kivételi szabályozás érvényesülne³⁸⁵ fél évnél rövidebb időre kötött szerződés esetén, és így a bérbeadó szokásos tartózkodási helyének joga az alkalmazandó. Ehhez azonban distinktív feltétel, hogy az ingatlan a szokásos tartózkodási helyünk államába essen. Miután ez már azt jelentené, hogy a vállalkozó a szokásos tartózkodási helyünk államában tevékenységet végez, ezért ez nem teljesül. Ennek megfelelően az ingatlanokra vonatkozó általános szabályt figyelembe vételével kell eljárni: az ingatlan fekvési helyének jogát kell alapul venni.

Ebben az esetben kiszerezhetünk azon jog alól, amit alkalmazni kellene, és alkalmazhatunk bármilyen jogot, erre vonatkozóan megkötést a rendelet nem tartalmaz. Ekkor lép be mintegy „utolsó mentesítésként” az irányelv védelmi rendszere: ha az ingatlan fekvési helye az Unióban található, nem szerződhetünk ki az irányelvben számunkra biztosított jogok alól.

Ha viszont a bérbeadó nem végez tevékenységet államunkban (legyen akár az Unióban bejegyzett, akár harmadik államból származó cég), és harmadik államban található ingatlanra vonatkozóan kötünk szerződést, akkor kiszerezhetünk az Unió jog alól, és sem az egyébként alkalmazandó jog, sem az irányelv szabályait nem kell betartanunk.

cb) Harmadik államban élő fogyasztó

A harmadik államban élő fogyasztó helyzete némiképp eltérő.

Amennyiben a bérbeadó az ő államában is tevékeny (itt értékesít ingatlanokat, ajánlatokat tesz, esetleg itt található ingatlanokat is bérbead), akkor az ő állama jogának védelme alól nem szerződhet ki. Az irányelv védelme őt a következő esetekben illeti meg:

- ha az ingatlan az Unió területére esik, vagy
- ha, implementált irányelvről lévén szó, tagállami jogot kötnek ki a szerződésben, vagy
- ha egy külföldi jog kollíziós rendelkezése egy uniós tagállam jogára utal (közvetett alkalmazás)

cc) A fogyasztók helyzetének összevetése

Ha az Unióban élő (szokásos tartózkodási hellyel rendelkező), illetve harmadik államban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező fogyasztók helyzetét összevetjük, azt látjuk, hogy a védelem minkettőljük számára egy ponton „eltűnik”. Ha ugyanis a fogyasztó szokásos

³⁸⁵ Vélhetően a *timeshare* szerződések ez alá a pont alá tartoznak, ld. WAGNER, R.: Der Grundsatz der Rechtswahl und das mangels Rechtswahl anwendbare Recht (Rom I-Verordnung) - Ein Bericht über die Entstehungsgeschichte und den Inhalt der Artikel 3 und 4 Rom I-Verordnung. *IPrax - Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 5 383.

tartózkodási helye eltér a vállalkozó tevékenységi helyétől, és az ingatlan nem az Unió területére esik, szabadon választhatnak bármilyen jogot, korlátozás nélkül. Ebben az esetben sem a rendelet, sem az irányelv nem védi meg őket. Ez a helyzet akkor is, ha a fogyasztó vagy a vállalkozó uniós állampolgár.

7. Az üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre vonatkozó irányelv³⁸⁶

a) Az irányelv tárgya

E rövidke irányelv az üzlethelyiségen kívül kötött szerződések, így például a házaló kereskedelem során kötött szerződések esetén védi a fogyasztót. Az irányelv leglényegesebb rendelkezése az elállási jog biztosítása a fogyasztó részére a szerződéskötést követően meghatározott időtartamon belül (minimum hét nap).

b) A kollíziós jogi kapcsolat

Az irányelv csupán elvétve tartalmaz kollíziós, illetve kollíziós hatású szabályokat. A norma 6. cikke szerint:

„A fogyasztó az ezen irányelvben meghatározott jogairól nem mondhat le.”

Magyarán szólva a jogok (leginkább az elállási jog) alól nem lehet kiszerezni. Álláspontunk szerint ez a jogválasztásra is igaz.

Az irányelv ezen kívül tartalmaz egy kiegészítő szabályt is. A 7. cikk e szerint

„Ha a fogyasztó az elállási jogával él, az elállási jog gyakorlásának jogi következményeit a saját nemzeti jog rendelkezései szerint kell értelmezni, különösen a már leszállított áruk vagy nyújtott szolgáltatások ellenértékének visszafizetése, valamint a kézhez vett áruk visszaszolgáltatása vonatkozásában.”

c) Róma I. kontra üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre vonatkozó irányelv

Az, hogy az irányelv kiköti, hogy a fogyasztóvédelmi szabályainak érvényesülnie kell, tiszta sor. Az is tény ugyanakkor, hogy amennyiben a Róma I. rendelet nem egy tagállam jogára mutatna, abban az esetben is érvényesülhet az irányelv: az irányelv tehát módosítja az

³⁸⁶ A Tanács 85/577/EGK irányelve (1985. december 20.) az üzlethelyiségen kívül kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről. HL L 372., 1985.12.31., 31.

egyébként alkalmazandó jog szabályait: felülírhatja azokat. Ilyen értelemben e megoldás nem konform a rendelettel.

A kiegészítő rendelkezés, mely szerint, ha a fogyasztó él az elállási jogával, az elállás jogkövetkezményeit a saját nemzeti joga alapján kell megítélni-értelmezni, úgyszintén érdekes lehet. Az is érdekes, hogy mit ért a jogalkotó nemzeti jog alatt: ha a személyes jogot (állampolgárságot), a belső piac jogával összefüggésben felmerülhet a kérdés bennünk, hogy mi köze az állampolgárságnak egy fogyasztói szerződés megkötéséhez? Ha külföldön él valaki, akkor is az állampolgársága jogát kellene alkalmazni? Ez ugyanis nem feltétlenül esik egybe a Róma I. szerint a fogyasztói szerződésre alkalmazandó joggal. Mást emel ki a rendelet, és mást az irányelv: az egyik a szokásos tartózkodási helyet, a másik a fogyasztó nemzeti jogát.

Ez alapján előállhat egy olyan helyzet is, hogy egy jogot kell alkalmazni a szerződésre, és egy másikat egy részproblémára, az elállás jogkövetkezményeire, ez pedig a szerződés feldarabolásához vezethet (*dépeçage*).

V. A vonatkozó uniós jog szabályainak átültetése a magyar jogba³⁸⁷

1. A nem fogyasztóvédelmi tárgyú irányelvi kollíziós szabályok átültetése

a) A jogellenesen elvitt kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló irányelv átültetése

A jogellenesen elvitt kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló irányelvet a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2001. évi LXXX. törvénnyel illesztették be a hazai jogrendbe.

E szabály az irányelvhez nagyban hasonló rendelkezéseket tartalmaz, természetesen magyar oldalról megfogalmazva. Ezek szerint a visszaszolgáltatást követően a kulturális javak tulajdonjogára a kérelmező állam joga vonatkozik (4. §). Nincs helye a visszaszolgáltatásra irányuló eljárásnak, ha megindításának időpontjában a kulturális javak kivitele a kérelmező állam joga szerint már nem minősül jogellenesnek (5. §). A bíróság eljárásra háttérszabályként a törvény mellett a Pp. általános szabályai – a magyar jog eljárásjogi normái – az irányadóak.

³⁸⁷ Háttérre ld. *EC consumer law compendium* (Hrsg. Schulte-Nölke, H.). Sellier, München, 2008.; FAZEKAS J.: Development of Hungarian Consumer Law 1985-2005. In: *The Transformation of the Hungarian Legal Order 1985-2005 – Transition to the Rule of Law and Accession to the European Union* (Jakab A.-Takács P.-Tatham, A. F.). Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2007.

b) A munkavállalók kiküldetéséről szóló irányelv átültetése

A munkavállalók kiküldetéséről szóló irányelv vonatkozó rendelkezései nem az Nmjt általános, munkavállalókra vonatkozó szabályai közé kerültek beépítésre, hanem speciális szabályként a Munka Törvénykönyvében kaptak helyet.³⁸⁸ . Ha egyet értünk azzal, hogy az uniós kollíziós jog szétforgácsolása káros, akkor azt is le kell szögezni; vélhetően e rendelkezéseket is célszerűbb lett volna az Nmjt.-be beépíteni. A szabályozás szinte szó szerint lefordítja az irányelv szövegét. E szerint

„106/A. § (1) ha külföldi munkáltató munkavállalója - harmadik féllel kötött megállapodás alapján... a Magyar Köztársaság területén végez munkát, a munkavállalóra

a) a leghosszabb munkaidő, illetve a legrövidebb pihenőidő mértéke,

b) a fizetett éves szabadság legalacsonyabb mértéke,

c) a legalacsonyabb munkabér,

d) a munkaerő-kölcsönzés feltételei,

e) a munkavédelmi feltételek,

f) a terhes, illetve kisgyermekes nők, valamint a fiatal munkavállalók munkavállalási és foglalkoztatási feltételei, továbbá

g) az egyenlő bánásmód követelménye tekintetében... a magyar munkajogi szabályokat kell alkalmazni...”

„(3) Az (1) ...bekezdés rendelkezéseit nem kell alkalmazni, ha az (1) bekezdésben meghatározott feltételek tekintetében a kiküldött (kirendelt, kölcsönzött) munkavállalóra - a munkaviszonyra egyébként irányadó jog, vagy a felek eltérő megállapodása alapján - kedvezőbb szabályok az irányadóak.”

„(5) A belföldi munkáltatóval munkaviszonyban álló munkavállaló külföldi kiküldetése (kirendelése, kölcsönzése) esetén - a munkavégzés helyén irányadó jogszabályi rendelkezés hiányában - az (1)-(4) bekezdés rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.”

Jól látható, hogy a szabályozás két oldalról közelíti meg a kérdést: egyrészt rendelkezik arról az esetről, ha magyarországi munkavállaló külföldön végez kiküldetésben-kirendelésben

³⁸⁸ 2001. évi XVI. törvény a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény, valamint az ezzel összefüggő törvények jogharmonizációs célú módosításáról. Vö. a törvény indoklásában írtakkal.

munkát, másrészt rendelkezik arról is, ha a külföldi munkavállalót küldik Magyarországra. Egyebekben a vonatkozó irányelv rendelkezéseit követi.

2. A fogyasztóvédelmi tárgyú irányelvek kollíziós normáinak átültetése

A fogyasztóvédelemre irányuló irányelvek esetén a jogalkotó az anyagi szabályok egy részét a polgári törvénykönyvünkben helyezte el; így járt a fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseiről szóló irányelv, illetve a fogyasztói adásvételről szóló irányelv is. Más irányelveknél az anyagi szabályokat – együtt a kollíziós normákkal – önálló normákban kodifikálták.

a) A fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseiről szóló irányelv „összekötése” a fogyasztói adásvétellel

Ha megnézzük az egyes fogyasztói irányelvek átültetését, kijelenthetjük: az irányelvi kollíziós rendelkezések implementálásakor a tisztességtelen szerződési kikötésekről szóló direktíva, illetve a fogyasztói adásvételi irányelv kollíziós rendelkezéseivel bántak a legmostoháiban.

Utóbbiak ugyanis a Ptk. életbeléptető rendelkezései között, a Polgári törvénykönyvet életbeléptető törvényben (a továbbiakban: „Ptké.”)³⁸⁹ kaptak helyet.³⁹⁰ Hogy mit keresnek ott, nem tudjuk. A kollíziós szabályok helye ugyanis hazánkban hagyományosan – ellentétben néhány más országgal, például Németországgal,³⁹¹ ahol a kollíziós rendelkezéseket beolvasztották az életbeléptető rendelkezések közé – nem a Ptké.-ben, hanem az Nmjt.ben van.

Másrészt a két direktívára egy mondatban hivatkozik a jogszabály, noha két különálló problémakörrel van szó.

A Ptké.-be az irányelvvvel összefüggésben a következő rendelkezést iktatták be:

5/C. § (2) Ha egy szerződés vagy a nyilvánosan megismerhetővé tett, illetve alkalmazásra ajánlott általános szerződési feltétel az Európai Gazdasági Térség valamelyik államával szoros kapcsolatban áll, harmadik ország jogának a felek által a szerződésre irányadó jogként

³⁸⁹ 1978. évi 2. törvényerejű rendelet a Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegről szóló 1977. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról

³⁹⁰ E szabályokat beiktatta: 2006. évi III. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény, valamint egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról

³⁹¹ Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche in der Fassung der Bekanntmachung vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 24. September 2009 (BGBl. I S. 3145) geändert worden ist (BGBEG). Zweites Kapitel: Internationales Privatrecht

való választása érvénytelen annyiban, amennyiben e harmadik ország joga az említett államnak a 93/13/EGK tanácsi irányelvet, vagy az 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet átültető jogszabálya eltérést nem engedő rendelkezésével ellentétes.

Az érintett kérdésben a felek által választott jog helyett az említett állam jogát kell a szerződésre alkalmazni.”

E rendelkezés – némely más irányelv átültetésére született jogszabályhoz hasonlóan, ld. később – azon problémát, hogy hogyan kellene egy irányelv kollíziós szabályait érvényesíteni, a lehető legegyszerűbben oldja meg: az irányelvre hivatkozik. E megoldás hátránya, hogy a jogalkalmazónak bíbelődni kell az irányelv áttekintésével, illetve az az alapján hozott rendelkezések számbavételével.

Ha viszont csupán a hazai jogra utalna a szabály, akkor jóval nehezebb lenne számba venni azon rendelkezéseket, melyekre utal (egyenként kellene meghivatkozni az implementáláskor a jogrendszerbe beépített-meghivatkozott rendelkezéseket). Másrészt bonyolult helyzet állna fenn az irányelv módosításakor.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a nemzeti jogalkotó az uniós jog által megírt kényszerpályán, pontosabban kényszerpályákon mozog, és e pályák közül egyik sem a tisztán áttekinthető jogalkotást szolgálja.

b) A távollévők között kötött fogyasztói szerződésekről szóló irányelv

A távollévők között kötött fogyasztói szerződésekre vonatkozó kollíziós normákat a távollévők között kötött szerződésekről szóló 17/1999. számú kormányrendeletbe illesztették be.³⁹²

A kormányrendelet 11.§-ának szövege szerint

„(3) Ha a rendelet hatálya alá tartozó szerződés az Európai Gazdasági Térség valamelyik államával szoros kapcsolatban áll, harmadik ország jogának a felek által a szerződésre irányadó jogként való választása érvénytelen annyiban, amennyiben e harmadik ország joga az említett államnak a 97/7/EK... irányelvet átültető jogszabálya eltérést nem engedő rendelkezésével ellentétes.

³⁹² 2/2006. (I. 4.) Korm. rendelet egyes kormányrendeletek fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról, 1. §

Az érintett kérdésben a felek által választott jog helyett az említett állam jogát kell a szerződésre alkalmazni.”

c) A pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról szóló irányelv

Az irányelv számunkra érdekes rendelkezéseit a távértékesítés keretében kötött pénzügyi ágazati szolgáltatási szerződésekről 2005. évi XXV. törvény ültette át a hazai jogba. Utóbbi törvény 12.§-a szerint

„ha a távértékesítés keretében kötött pénzügyi ágazati szolgáltatási szerződés az Európai Gazdasági Térség valamelyik államával szoros kapcsolatban áll, harmadik ország jogának a felek által a szerződésre irányadó jogként való választása érvénytelen annyiban, amennyiben e harmadik ország joga az említett államnak a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet átültető jogszabálya eltérést nem engedő rendelkezésével ellentétes.

Az érintett kérdésben a felek által választott jog helyett az említett állam jogát kell a szerződésre alkalmazni.”

Gyakorlatilag tehát a jogalkotó e helyütt is az utaló módszert választotta; a hazai norma visszautal az irányelvre, amely alapján a hazai szabályokat kialakították.

d) Az ingatlanok időben megosztott használati jogáról szóló irányelv

Az irányelv rendelkezéseit az ingatlanok időben megosztott használati jogának megszerzésére irányuló szerződésekről szóló 20/1999. (II. 5.) Korm. rendeletbe építették be.³⁹³ Utóbbi rendelet 16. cikke szerint

„(3) ha a 2. § a) pontja szerinti szerződés tárgyát képező ingatlan az Európai Gazdasági Térség valamelyik államának területén fekszik, a szerződésre - a felek jogválasztásának hiányában - ennek az államnak a jogát kell alkalmazni.

Harmadik ország jogának a felek által a szerződésre irányadó jogként való választása érvénytelen annyiban, amennyiben e harmadik ország joga az említett államnak a 94/47/EK... irányelvet átültető jogszabálya eltérést nem engedő rendelkezésével ellentétes.

³⁹³ 2/2006. (I. 4.) Korm. rendelet egyes kormányrendeletek fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról, 3. §

Az érintett kérdésben a felek által választott jog helyett az említett állam jogát kell a szerződésre alkalmazni.”

e) Az üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekre vonatkozó irányelv átültetése

Az irányelvhez kapcsolódó szabályokat jelenleg a hazai jogunkban Az üzleten kívül a fogyasztóval kötött szerződésekről szóló 213/2008. kormányrendelet szabályozza. A kormányrendelet szerint

„5.§ A fogyasztó a 2. és 4. §-ban meghatározott jogairól (*gyakorlatilag az elálláshoz fűződő jogokról – a szerző*) érvényesen nem mondhat le.”

A másik, és témánk szempontjából érdekesebb szabályra, az elállás jogkövetkezményeire nézve a Kormányrendelet nem tartalmaz szabályt (úgy tűnik, e szabály átültetése elmaradt).

3. A Róma I. rendelet szabályainak átültetése: „eltűnt” szabályok

a) A Rendelet és a hazai jog megoldása

Mint ismeretes, a magyar jogalkotó a 2009-es évben módosította a hazai kódexünket, és elfogadta az Nmjt. módosításáról szóló 2009. évi IX. törvényt. (a továbbiakban: „*módosítás*”, vagy „*módosító törvény*”).³⁹⁴ A módosításra a Róma I. és II. rendelet elfogadása miatt volt szükség. A módosítás a szerződési jogi szabályok jelentős részét törölte a hazai kódexből, a kárkötelmi normákat pedig módosította.

Az Nmjt. szabályozása korábban – a Római Egyezményt követve³⁹⁵ – külön részben rendelkezett a fogyasztói szerződésekről (korábbi 28/A cikk),³⁹⁶ illetve a munkaszerződésekről (51. cikk). A törvénymódosítást követően e cikkeket törölték a

³⁹⁴ VÉKÁS L.: A Nemzetközi magánjogi törvény módosításáról. *Magyar Jog*, Vol. 56 (2009) No. 6 321-326.

³⁹⁵ VÉKÁS: *Vergemeinschaftung... i. m.* 181-183.

³⁹⁶ 28/A. § (1) A fogyasztói szerződésre annak az államnak a joga irányadó, amelyben a fogyasztó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye van, feltéve, hogy

a) ennek az államnak a területén intéztek szerződés megkötésére irányuló nyilatkozatot a fogyasztóhoz, vagy tettek közzé a szerződés megkötését megelőzően reklámot, és a fogyasztó ennek az államnak a területén tette meg azokat a nyilatkozatokat és végezte el azokat a cselekményeket, amelyek a szerződés megkötéséhez szükségesek;

b) a másik fél vagy annak képviselője ebben az államban kapta meg a fogyasztótól a megrendelést; vagy

c) az adásvételi szerződés megkötése érdekében az eladó utazást szervezett a fogyasztó számára, és a fogyasztó az utazás során más állam területén kötötte meg a szerződést, vagy tett arra irányuló nyilatkozatot.

A 28/A.§-t létrehozta: 1997. évi CXLIX. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról, 11. cikk (3) bekezdés c) pont

szövegből.³⁹⁷ A témánk szempontjából lényeges módosítások 2009. december 17-től hatályosak.

b) A munkajogi szabályok törlése

A munkajogi szabályok eltörlését a magunk részéről nem tartjuk aggályosnak; e területen úgyszólván az uniós jog (és leginkább a Róma I. rendelet) szabályait kellene alkalmazni.

c) A fogyasztói szerződésre alkalmazandó szabályok törlése

A munkajogi normákkal szemben a fogyasztói szerződések törlése már felvetett kérdéseket. A magyar jogalkotó ugyanis korábban a Ptk.-be beépített egy szabályt,³⁹⁸ mely az Nmjt. 28/A.§-ára utal. E szerint

„5/C.§ (1) Ha a felek a magyar nemzetközi magánjog szabályai szerint a fogyasztói szerződésükre külföldi jogot választottak, e jogválasztás ellenében is a magyar jog fogyasztóvédelmi szerződési szabályait kell alkalmazni, feltéve, hogy a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 28/A. §-ának alkalmazása - jogválasztás hiányában - a magyar jog alkalmazására vezetne.”

A Ptk.-be e szabályt beiktató törvény indoklása a következőket írta e rendelkezésről:

„E rendelkezésekkel jogunk a szerződési jog fogyasztóvédelmi szabályait ún. kötelezően alkalmazandó szabályokká (*mandatory rules*) teszi, vagyis olyan normákká, amelyek feltétlen érvényesülést kívánnak, függetlenül a felek által szerződésükre választott jogtól. E szabályok azonban teljesen nem zárják ki a választott jog alkalmazását, csupán annyiban, amennyiben e jog egyes rendelkezései a magyar fogyasztóvédelmi szabályokkal ellentétesek. Ilyen részleges összeütközés esetében a magyar fogyasztóvédelmi szabályokat kell alkalmazni a választott külföldi jog érintett rendelkezései helyett. A szabály célja az, hogy a belföldi fogyasztót... ne lehessen megfosztani a magyar jog által részére biztosított fokozott védelemtől. E célra tekintettel nem kizárt az, hogy ha a fogyasztóra nézve kedvezőbb a választott külföldi jog fogyasztóvédelmi szabálya, akkor azt kell a szerződésre alkalmazni.”

³⁹⁷ A fogyasztói szerződések „eltüntetésére” ld. az új 24-28. §-okat, melyekből kihagyták a fogyasztói szerződésekre alkalmazandó jog meghatározását. A munkaszerződésekre ld. a módosító törvény 5.§-ának (3) bekezdését.

³⁹⁸ 1997. évi CXLIX. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról, 11. cikk (3) bekezdés b) pontja

Ami rögtön föltűnik, hogy a Ptké. egy – immáron – nem létező szabályra, az Nmjt. 28/A. cikkére utal. Hogyha ezen az apróságon túllendülünk, azt látjuk, hogy e rendelkezés nagyjából „magyarosítva” (magyar aspektusból megfogalmazva) ugyan, de megegyezik a fogyasztói szerződések körében a Róma I. rendeletben is kodifikált jogválasztás-korlátozással. Az egyébként alkalmazandó jog kötelező (kógens) szabályait jogválasztással nem lehet kikerülni, ha e jog a magyar jogra utal. Természetesen az uniós jogalkotó tágabban húzta meg a határt, és bármelyik tagállam kötelező szabályainak kikerülését tiltja, ha az a fogyasztóra nézve kedvezőtlen.

Megállapíthatjuk: a fogyasztói szerződések szabályainak Nmjt.-beli törlésekor célszerű lett volna e rendelkezést is törölni a Ptké.-ből, ugyanis zavaró és fölösleges a jelenléte.

4. Néhány probléma a szabályozás rendszerével és a kollíziós jog átültetésével kapcsolatosan

Mint korábban is említettük, a nemzetközi magánjogi normák átültetése, az alkalmazott technikák terén komoly eltérések vannak az egyes tagállamok között.³⁹⁹ Ha a magyar szabályok elhelyezkedését vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a hazai jogalkotó az uniós nemzetközi magánjogi szabályok átültetése során különböző megoldásokat alkalmazott:

- az Nmjt.-t módosította: törölt és módosított bizonyos részeket (ld. a Róma I. és II. rendeletekhez való igazítást)
- önálló normában kodifikálta az irányelvek szövegét. E normákban megtalálhatóak voltak kollíziós szabályok és anyagi szabályok (ld. például a munkavállalók kiküldetésének beillesztését, a távollevők között kötött fogyasztói szerződések szabályait, a *timeshare* irányelv átvételét)
- esetleg egy kollíziós jogtól idegen norma szabályai közé beiktatott egy kollíziós szabályt (ld. a fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötéseiről szóló irányelv és a fogyasztói adásvételre vonatkozó irányelv beiktatását)

³⁹⁹ A korábban idézettek mellett ld. még: VÉKÁS L.: Antizipierte Umsetzung von Verbraucherrichtlinien und das Internationale Privatrecht. In: *Private Law in the International Arena – Liber Amicorum Kurt Siehr* (Ed. Basedow, J.-Meier, I.-Schnyder, A. K.-Einhorn, T-Gorsberger, D.). TMC Asser Press, The Hague, 2000. 776-795.

E „sokszínűség” az esetek jelentős részében az uniós jog jellegéből ered, és csupán kisebb részben a nem mindig szerencsés megoldásokat választó jogalkotás terméke.⁴⁰⁰ Az is könnyen belátható, hogy a közösségi nemzetközi magánjog töredezettsége menthetetlenül átgyűrűzött a nemzeti-tagállami jogokba is.⁴⁰¹ *Ad absurdum*, kollíziós kódexeik kikerülésére maguk a tagállamok – így Magyarország is – kellett, hogy szabályokat hozzon.

VI. A fogyasztóvédelmi kollíziós jog egységesítése

1. A biztosítási szerződések szabályai

A fentiek mellett érdemes pár szót szólni a biztosítási szerződési jog kollíziós szabályairól. A biztosítási kollíziós szerződési jog helyzete sokáig sok szempontból hasonló volt a fogyasztóvédelmi szabályokhoz; a két terület között az analógia igencsak kézhez álló. A biztosítási jogra számos – anyagi és kollíziós szabályt is tartalmazó direktíva – létezett-létezik. Ezeket a fogyasztóvédelmi joghoz hasonlóan első, második és harmadik generációs direktíváknak hívják. A Római Egyezmény – a fogyasztóvédelmi joggal szemben – nem tartalmazott a biztosítási jogra átfogó kollíziós szabályozást, és a biztosítási szerződések legtöbbször⁴⁰² kizárta a hatálya alól.

Ezen a helyzeten a Róma I. rendelet változtatott: a nehezen átlátható 7. cikkében szabályozza a biztosítási szerződések szabályait.⁴⁰³ A rendelet hatálya kiterjed az összes biztosítási szerződéses kollíziós szabályra, azokat – a fogyasztóvédelmi direktívákkal szemben – felülírja. A töredezett szabályozásnak vége – elvileg.

Gyakorlatilag ugyanakkor a töredezett szabályozás részben ugyan, de fennmaradt; a rendelet nem tartalmaz a biztosítási szerződésekre egységes rendelkezéseket; önállóan szabályozza az

⁴⁰⁰ Hasonló véleményen van például: DARÁZS: A fogyasztói szerződések... *i. m.* 125.

⁴⁰¹ VÉKÁS: Anticipierte... *i. m.* 791-792.

⁴⁰² CZIGLER D. T.: A szerződéses kötelezések alkalmazandó jog jövőbeni meghatározása az Európai Közösségben: a Róma I. rendelet szabályai. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 50 (2009) No. 1 102.

⁴⁰³ FRICKE, M.: Das Versicherungs-IPR im Entwurf der Rom-I-Verordnung. *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006) No. 16 745-751.; GRUBER, P. G.: Insurance contracts. In: *Rome I regulation... i. m.* 109-127.; HEISS, H.: Das Kollisionsrecht der Versicherungsverträge nach Rom I und II. *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006) 185-188.; HEISS, H.: Insurance Contracts in Rome I: Another recent failure of the European Legislature. In: *Yearbook of Private International Law*, Vol. 10 (2008) 261-284.; HÜBNER, U.: Das kollisionsrecht nach Rom I - ein Sonderweg für Versicherungsverträge? *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 17 (2006) No. 15 449-450.; KRAMER: The New European Conflict of Law Rules on Insurance Contracts in Rome I: A Complex Compromise. *The Icfai University Journal of Insurance Law*, Vol. 23. (2008) No. 4. 23-42.

egyes biztosítási szerződéstípusokat (a nagykockázatú, a tömegével előforduló, illetve a kötelező szerződésekre).⁴⁰⁴

Másrészt bizonyos szabályok nem esnek a Róma I. hatálya alá, míg mások a 3-4. cikkek általános szabálya alá tartoznak. A korábbi és jelenlegi szabályozást áttekinthetlensége miatt bizonyos szerzők a nemzetközi magánjog poklának nevezik,⁴⁰⁵ és egységes 7. cikket tartanának szükségesnek az összes biztosítási szerződésre nézve.⁴⁰⁶

A biztosítási szerződések szabályait e helyütt nem szeretnénk részletesebben elemezni, hiszen bővebben írtunk róluk a Róma I. rendelettel foglalkozó részben. Ami viszont kimondottan a fogyasztóvédelmi jogi szabályozás kapcsán érdekes lehet, hogy a látszólagos jogegységesítés ismét nem egy „felhasználóbarát” rendszert alakított ki. Az egyes biztosítási szerződésfajták leírását ráadásul a direktívákban hagyták: ezek szabályozzák tehát azt, hogy mit értünk viszontbiztosítási szerződés, nagykockázatú szerződés, stb. alatt.

Megállapítható tehát: az egységesítés csak akkor eredményez használhatóbb, fejlettebb joganyagot, ha valamifajta újrastrukturálást-egyszerűsítést is megejtene a joganyagon.

2. A fogyasztóvédelmi kollíziós jog egységesítése

a) Javaslat a fogyasztóvédelmi szabályok egységesítéséről

A fentieket belátva érdekes lehet, hogy az Unióban megindult a fogyasztóvédelmi *acquis* felülvizsgálata, melyhez kapcsolódóan elkészítettek egy erre irányuló irányelvjavaslatot (a továbbiakban jelen alcím alatt: „*javaslat*” vagy „*fogyasztóvédelmi javaslat*”) is.⁴⁰⁷ A javaslat a következő irányelvek – anyagi és kollíziós jogi – szabályait kívánja „összeszedni,” egy átlátható normába foglalni:

- a tisztességtelen szerződési feltételekről szóló irányelv
- a távollevők között kötött szerződésekről szóló irányelv
- a fogyasztási cikkek adásvételéről szóló irányelv
- az üzlethelyiségen kívül kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről szóló irányelv

⁴⁰⁴ Áttekintésükre legjobb talán GRUBER: *Insurance... i. m.* 111-124.

⁴⁰⁵ Leiblére hivatkozik GRUBER: *Insurance... i. m.* 111.

⁴⁰⁶ *Uo.*

⁴⁰⁷ Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a fogyasztók jogairól. COM (2008) 614 végleges

A javaslathoz kapcsolódó jogalkotási anyagokban a Bizottság kifejti, hogy álláspontja szerint a jelenlegi fogyasztóvédelmi (anyagi jogi) szabályozás országonként is széttagolt: a széttagoltság fő okai a fogyasztóvédelmi irányelvekben található minimális harmonizációs záradékok. Ezek a záradékok kifejezetten elismerik a tagállamok jogát arra, hogy a nemzeti jogukban szigorúbb fogyasztóvédelmi szabályokat tartsanak fenn illetve fogadjanak el az irányelvekben foglaltaknál. A fogyasztói részére történő magasabb szintű védelem biztosításának céljából a tagállamok gyakran éltek ezzel a lehetőséggel.

A vállalkozóknak a Bizottság álláspontja szerint határokon átnyúló szolgáltatás esetén alkalmazkodni kell a helyi szokásokhoz, ami miatt vagy nem szolgáltatnak, vagy megdrágítják áraikat, ami a fogyasztóknak is rossz; ezt az árat nem kellene feltétlenül megfizetni.⁴⁰⁸ E következtetéssel a magunk részéről nem értünk egyet; azt gondoljuk, aki határokon átnyúló szolgáltatást akar nyújtani, igenis jól teszi, ha a helyi fogyasztóvédelmi szabályokkal számol. A belső piac következtében még így is csökkent a fogyasztók védelme; gondoljunk csak arra a nagy mennyiségű, az Unióhoz történő csatlakozásunkat követően hazánkba behozott rossz minőségű árura, amit elvileg Magyarországon az esetek egy részében forgalomba sem lehetett volna hozni, ha azt a belső piac szabályai nem kényszerítik ki. Nem feltétlenül jelent gondot, hogy a kollíziós jog fogyasztóvédelmi szerepe a töredezettség miatt felértékelődik. Ettől függetlenül ugyanakkor azzal egyet értünk, hogy a fogyasztóvédelmi anyagi szabályok rendezése, és egyszerűsítése – akár harmonizálása is – indokolt; tisztábban áttekinthető viszonyokat teremt, ez egyértelmű.

⁴⁰⁸ „A széttagoltság belső piaci hatása kettős. Először is azt eredményezi, hogy a vállalkozások vonakodnak a határon túli fogyasztók részére történő értékesítéstől. A széttagoltság hatásai a vállalkozások számára is érzékelhetőek a kollíziós szabályok, konkrétan a Róma I rendelet miatt, amely arra kötelezi a kereskedőket, hogy a fogyasztók számára legalább a lakóhelyük szerinti ország által nyújtott védelem szintjét biztosítsák. A határon túl értékesíteni kívánó kereskedőnek jogi- és szabályok betartására irányuló egyéb költségeket kell viselnie a szóban forgó országban lévő fogyasztóvédelem szintjének tiszteletben tartása céljából. Az ilyen költségeket esetleg továbbhárítják a fogyasztóra, vagy ami még kedvezőtlenebb, nem értékesítenek a határon túlra.

Másodsor, a széttagoltság hatása abban nyilvánul meg, hogy a fogyasztók bizalma alacsony a határon túli vásárlásokkal kapcsolatban. A fogyasztói bizalom hiányának számos oka van, többek között a fogyasztók saját jogaikkal kapcsolatos hiányos ismerete, az a képzetük, hogy kevésbé lennének védve, ha külföldi kereskedőtől vásárolnának, illetve, hogy a szabályok érvényesítése és a közvetítés bonyolultabb lenne külföldön. Az Unión belüli fogyasztóvédelem széttagoltsága és az ezzel járó egyenetlen szintje nehézkessé teszi az egész Európára kiterjedő, fogyasztói jogokról szóló felvilágosító kampány folytatását, illetve alternatív vitarendezési mechanizmusok alkalmazását.” SEC (2008) 2545 A bizottsági szolgálatok munkadokumentuma – kísérődokumentum: a javaslat az európai parlament és a tanács irányelve a fogyasztók jogairól – a hatásvizsgálat összefoglalása COM (2008) 614 végleges, SEC (2008) 2544, SEC (2008) 2547 2. Probléma meghatározás, 3.

b) A javaslat kollíziós rendelkezései

A javaslat számos kollíziós rendelkezést tartalmaz, melyet a jogalkotás során a későbbi munkadokumentumokban is megtartottak. A Preambulumának (10) preambulumbekzdése szerint

„az irányelv rendelkezései nem sérthetik a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet (Róma I.)”.

E cikket nem tudjuk hová tenni, hiszen – amennyiben a Róma I. rendeletről eltérő kollíziós szabályokat tartalmaz, már pedig azt látjuk, hogy tartalmaz – a javaslat igenis sértheti a Róma I. rendelet szabályait.

Amennyiben viszont feltételezzük, hogy a javaslat konform a rendeletről, akkor nem kell önálló kollíziós szabályt hozni, mert a kollíziós problémák megítélésére ott vannak a rendelet szabályai.

Az irányelv javaslatának 43. cikke szerint

„Ha a szerződésre alkalmazandó jog egy tagállam joga, a fogyasztó nem mondhat le azokról a jogairól, amelyek ennek az irányelvnek a révén megilletik”.

c) Róma I. rendelet kontra fogyasztóvédelmi javaslat

Továbbra is kissé ködös ez a megfogalmazás, melyet az irányelvek szabályozásából vettek át: a szerződésre jogválasztás hiányában alkalmazandó jogról van szó valószínűleg ez esetben is. Amennyiben egy tagállam joga lenne alkalmazandó, az irányelv rendelkezései alól a fogyasztó nem szerződhet ki.

A hatását tekintve e rendelkezés megegyezik a Róma I. rendelet 6. cikkében található jogválasztás kizárásával, azzal, hogy ott a külföldi jogot is figyelembe kell venni, itt viszont csak az uniós jogra, annak egy instrumentumára való utalást találunk.

A rendelkezés fenntartását ennek megfelelően feleslegesnek ítéljük.

VII. Összegzés

Jelen cím zárásaként kijelenthetjük: álláspontunk szerint nem volt célszerű a fogyasztóvédelmi kollíziós szabályok Róma I. rendeleten kívüli szabályozását megengedni. Ennek ellenére egyetértünk azon véleménnyel, hogy a jogalkotónak az irányelvi szabályok fenntartására két főbb oka is volt, melyek bizony sokat nyomnak a latba.

„Az egyik az, hogy a tagállamok közül ugyan egyedül Dániára nem vonatkozik a Róma I. rendelet, de már ez tény önmagában lehetetlenné teszi az irányelvi kollíziós szabályozás egyszerű megszüntetését.

A másik ok pedig,... hogy a Róma I. rendelet 6. Cikk (1) bek. a) vagy b) pontjának nem megfelelő fogyasztói szerződésekre jogválasztás hiányában irányadó jogot a 4. Cikk határozza meg. Ez azonban azon túl, hogy jellemzően a vállalat, és nem a fogyasztó szokásos tartózkodási helye jogának alkalmazásához vezet, nem biztosítja a fogyasztót védő irányelvek kógens szabályainak érvényesülését.

Ennek a diszfunkciónak a kizárásában segítenek a 23. Cikk közvetítésével az irányelvek fennmaradt kollíziós szabályai, pontosabban a tagállamok jogában az ezeknek megfelelő speciális egyoldalú kollíziós normák. *(kiemelés tőlem – a szerző)*⁴⁰⁹

Utóbbi problémáról azt gondoljuk, hogy valamilyen módon a fogyasztót védő szabályokat bele lehetett volna „applikálni” a rendeletbe és a rendelet jelenlegi szabályait is lehetett volna módosítani, ez tehát önmagában még nem lehetne megoldhatatlan feladat. Ugyanakkor az irányelvek tárgyi hatályának töredezettsége és szabályozásuk különbségei miatt ez sem lett volna egyszerű, ezzel tisztában vagyunk. Annál is inkább igaz ez, mert a fogyasztói szerződések terén is nagy viták voltak a szöveget illetően; a végső verzió ennek megfelelően nagy kompromisszumok eredményeként jött létre. Nagy hátránya lett volna ráadásul az átvételüknek, hogy esetleg a biztosítási szerződések szabályaihoz hasonló „káosz” jöhetett volna létre.

Ennél is nagyobb gondot jelent ugyanakkor Dánia különállása: ez ugyanis azt eredményezi, hogy – amennyiben a fogyasztói irányelvek vonatkozó szabályait hatályon kívül helyezik –

⁴⁰⁹ DARÁZS: A fogyasztói... i. m. 127.

Dánia bíróságai előtt a fogyasztó nem élvez elégséges védelmet. Ebből egy tény következik: Dánia tekintetében az irányelvek kollíziós szabályozását fenn kellett volna tartani.

Ezen indokok ellenére azt gondoljuk, hogy a fogyasztóvédelmi irányelvek szabályait valamilyen módon talán mégis át lehetett volna emelni a rendeletbe. Ebben az esetben az egyes tagállamok a rendelet saját jogukba való „átvételekor” (pl. Magyarországon az Nmjt. szabályait a Róma I. rendelethez igazító törvény elfogadásakor) módosíthatták volna a kapcsolódó normáikat. Dánia esetében pedig a fennálló irányelvi szabályozást fenn kellett volna tartani.

A fogyasztóvédelmi jog egységesítése egyértelműen szükséges.⁴¹⁰ Ennek a folyamatnak lehet egy mellékterméke az irányelvi kollíziós szabályok eltörlése, visszaszorítása. Az új fogyasztóvédelmi javaslat a kollíziós különutat fenntartja a jövőre nézve is. Mindamellet fejlődésnek mondható, hogy immáron egységes és egyszerű kollíziós szabályt tartalmaz. Természetesen az optimális – jelenleg utópisztikusnak tűnő – megoldás az lett volna, ha hasonló rendelkezést sem tartalmazna.

A jövőben kíváncsian várjuk, mi lesz a fennmaradó, a javaslatból kimaradt – fogyasztóvédelmi és nem fogyasztóvédelmi – irányelvi kollíziós szabályok sorsa, és csak remélni tudjuk, hogy e fragmentált rendszert létrehozó jogalkotási mechanizmussal az uniós jogalkotó nem fog élni a továbbiakban.

⁴¹⁰ Ez még akkor is így van, ha a magunk részéről szkepsziseink vannak afelől, hogy az új fogyasztóvédelmi irányelvet vajon el tudja-e, el fogja-e fogadni az Unió?

λ. KOLLÍZIÓS JOG KONTRA BELSŐ PIAC JOGA – A SZÁRMAZÁSI ORSZÁG ELVÉNEK PROBLEMATIKÁJA

I. Általános megjegyzések

Az uniós kollíziós jognak – ahogy arra az előző címben is utaltunk – az irányelvi szabályozáson túl létezik egy olyan problmatikája, mely szinte futószallagon gyártja a kollíziós, vagy kollíziós jellegű helyzeteket. Ez pedig a belső piac joga, illetve annak kollíziós összefüggései.

E körben egyrészt említendő az EUMSZ négy alapszabadsághoz kötődő szabályozása, amely komoly kollíziós jogi vetülettel bír.

Másrészt számtalan jogszabály született, mely az alapszabadságok egyikéből kiindulva szabályoz egy területet, és amely olyan szabályokat tartalmaz, melyek úgyszintén rendelkezhetnek kollíziós tartalommal.

Harmadrészt az Európai Bíróság is megállapít – a belső piaccal összefüggésben – olyan szabályokat, amelyek kollíziós tartalommal bírnak.

A továbbiakban ezen kérdések közül jelen címben a belső piac jogával, illetve a származási ország elvét elemezzük, a következőben a névviselésre vonatkozó szabályozást vesszük górcső alá, majd a társasági jog kollíziós jogi oldalával fogunk foglalkozni. Ezen témák mellett fontos megemlíteni, hogy – noha az irányelvi problematika miatt külön tárgyaltuk őket – a korábbiakban ismertetett fogyasztói szabályok is a belső piac szabályozásához kötődnek.

II. Alapszabadságok és kollíziós jog

1. Az alapszabadságok kollíziós jogi oldala: kollíziós szabályok, mint a belső piaci acquis nyúlványai

Az uniós joganyag talán legfontosabb területét a belső piacra vonatkozó szabályok, azaz az áruk, személyek, szolgáltatások és tőke szabad mozgását garantáló normák alkotják. A vonatkozó elsődleges joganyag gerincét az Európai Unió működéséről szóló szerződés belső piacra vonatkozó cikkei, azaz az áruk szabad áramlására vonatkozó 28-44., a személyek szabad áramlására vonatkozó 45-55., a szabad szolgáltatásáramlásra vonatkozó 56-62. és a tőkemozgásokra vonatkozó 63-66. cikkei alkotják.

E cikkekhez természetesen kapcsolódnak és egyes ügyek kapcsán jelentőséget nyerhetnek egyéb szabályok is. Ilyenek lehetnek például az uniós polgárságra, illetve az állampolgárságon alapuló diszkrimináció tilalmára vonatkozó, EUMSZ 18-25. cikkeiben található rendelkezések is. Az egyes alapszabadságok érvényesítése kapcsán az Európai Bíróság számtalan precedensértékű ítéletet hozott, melyeket a tagállamok jogalkalmazóinak és bíróságainak követniük kell.

Az ügyek egy részében sajátságos – látszólagos – kollízió merült fel az európai (korábban: közösségi) jog, illetve a tagállami jog között. Ilyen esetekben az Európai Bíróság döntései nyomán az uniós (közösségi) jog felülírja a tagállami jogot; azzal szemben (elvileg annak bármilyen szabályával szemben) elsőbbséget élvez. Az uniós jog és a tagállamok joga közti kollíziót az Európai Bíróság tehát az uniós jog elsőbbségének (szupremáciájának) elvével – mondhatni az uniós (közösségi) jog szupremáciájának kapcsolóelvével – oldotta fel. Különösen igaz ez a Lisszaboni Szerződés óta, amely integrálta a harmadik pilléres joganyagot az első pilléres joganyag mellé.⁴¹¹

Úgyszintén érdekes kérdés, ami témánk szempontjából az előbbi problematikánál nagyobb jelentőséggel bír, a belső piac jogához kapcsolódó, tagállami jogok közti kollízió feloldása. Technikai oldalról nézve az egységes belső piac létrehozatalának egyik vetülete a tagállamok joga közti különbségek eltörlése, vagy orvoslása. Utóbbi egyik módszere az egységes jog – egységes uniós anyagi vagy kollíziós jog – alkalmazása. Egységes jogot az unió – furcsa módon – nem csupán egységes szabályok megalkotásával hoz létre. E tekintetben az Európai Bíróságnak is nagy szerepe van.

Ha nincsen egységes anyagi jogi uniós szabály, akkor az unió, vagy az Európai Bíróság bizonyos esetekben kapcsolóelveket állapít meg. Az esetek egy részében ezen kapcsolóelvek azt eredményezik, hogy egyik tagállam, mint szuverén a másik tagállam területére „benyomulhat”, és ott saját jogának, vagy saját jogi aktusának érvényt szerezhet. Erre nézve több megoldás is létezik. Az egyik eset, ha elismerik (elfogadják) egy másik államban hozott jogi aktus érvényességét és azt alkalmazni rendelik. Ilyen történik például társaságok bejegyzésénél akkor, amikor az egyik államban bejegyzett társaságot a másik államban elismerik (ld. később), vagy a névviselésnél, egy név bejegyzésének másik államban való elismerésénél is (ld. a következő címet). A másik eset, ha egy másik állam jogát, annak bizonyos rendelkezéseit rendelik az uniós jog talaján állva alkalmazni (kollíziós jogi szabályozás). A két kérdés az esetek egy részében szorosan összefügg egymással.

⁴¹¹ Ld. a bel- és igazságügyi együttműködés c. fejezetben írtakat.

A kollízió feloldására vonatkozó uniós szabályok egy része különösen jól rejtőzködik: nem pusztán arról van szó, hogy egy töredezett területhez kötődik; bizonyos rendelkezések nincsenek rögzítve semmilyen jogszabályban, csupán az Európai Bíróság ítéleteiben. Sokszor ráadásul nagyon távoli kapcsolat áll fenn az EUMSZ rendelkezései és a konkrét ügyekre alkalmazandó szabályok között. Ez a rejtőzködés megnehezíti egyrészt a jogalkalmazók, másrészt a nemzeti jogalkotók dolgát is. Utóbbiak akkor vannak nehéz helyzetben, amikor egyes jogszabályok módosításánál figyelembe kell, vagy legalábbis kellene venni az uniós jog – nem kodifikált, ám mégis követendő – rendelkezéseit.

2. A kollíziós szabály mibenléte – európai jogi kontextusban

a) Mi a kollíziós szabály tartalma?

Különösen a belső piac jogához kapcsolódik a kérdés: milyen szabályt nevezünk kollíziós szabálynak? A válasz, első ránézésre, viszonylag egyszerű: kollíziós szabály a jogvita vagy jogi eljárás alapjául szolgáló, több állam jogrendszerével kapcsolatban álló tényállásra (nemzetközi elemet tartalmazó tényállásra) alkalmazandó jogot kijelölő szabály. Ezen értelmezés tág: szükséges egy alapjogviszony, melyben nemzetközi elem van, és ehhez rendelünk alkalmazni egy kapcsoló elvet.⁴¹²

A kollíziós szabály fogalmára ugyanakkor létezhet egy másik értelmezés is: kollíziós szabály olyan szabály, melyet a több állam joga közti ütközés esetén felhívhatunk. Itt tehát már van egy ütközés a jogrendszerek között: több jogrendszer vindikálja magának azt a jogot, hogy az ügyre alkalmazandó jogot meghatározza. Némely esetben ráadásul különböző módon határozhatják meg az alkalmazandó jogot; a kollízió talán ekkor a „legteljesebb”.

Hogy miért lényeges a különbségtétel? Azért, mert amennyiben az első, tág értelmezést fogadjuk el, abban az esetben a belső piaci joganyag jelentős részének – értsd ez alatt a másodlagos joganyagot is – kollíziós jellege van, vagy legalábbis lehet. Amennyiben a második értelmezést fogadjuk el, csupán szűkebb területen jön létre konkrét normakollízió és annak feloldása.

Egy példával megvilágítva a problémát: a *dassonville* formulából,⁴¹³ illetve a *Cassis de Dijon*⁴¹⁴ és *Keck*⁴¹⁵ ügyekből levezethető az az evidens szabály, mely szerint az egyik

⁴¹² E megoldást preferálja pl. BASEDOW, J.: *Europäisches Internationales Privatrecht. NJW – Neue Juristische Wochenschrift*, Vol. 49 (1996) No. 30 1927-1929.

⁴¹³ *Dassonville* formula: A tagállamok minden olyan kereskedelmi szabályozását, amely közvetlenül vagy közvetve, ténylegesen vagy potenciálisan akadályozhatja a Közösségen belüli kereskedelmet, mennyiségi korlátozásokkal azonos hatású intézkedésnek kell tekinteni. *Dassonville* ügy ítélete, 5. pont, ld. Case 8-74. *Procureur du Roi v Benoît and Gustave Dassonville*. ECR 1974., 00837.

tagállamban forgalomba hozható árut a másik tagállamban úgyszintén forgalomba lehet hozni.⁴¹⁶ Ebben az esetben tehát – a főszabály szerint – a „célországának” félre kell tennie a saját anyagi jogát, és el kell ismernie azt, hogy egy másik államban egy áru forgalombahozatalát engedélyezték ezen másik állam joga alapján. Ez a félretétel („jog elismerés”) minősülhet-e kollíziós problémának, vagy sem? A két állam joga közti eltérés ez esetben nem jelenik meg nyíltan: egy-egy állam csak a saját államában forgalomba hozható árukra alkot szabályt, a szomszéd államra nézve – általában – nem. Elvileg a jogok között ütközés nem következett be, az egyik jog a másik állam területére – az uniós jog felhatalmazásának, mint egyfajta pajzsának köszönhetően, amit a tagállami jog maga előtt tol – mégis „benyomul”; az uniós jog átkapcsol a nemzeti jogra utalás helyett egy másik államra való utalásra. Ez esetben elvileg nincsen valós tagállami jogok közti kollízió. A forgalombahozatal az uniós jog elsőbbségének elve alapján mégis engedélyezni kell, mégpedig azon az alapon, hogy amennyiben az állam nem így tenné, az az EUMSZ 34. cikkébe ütközne. E cikk szerint a tagállamok között tilos a behozatalra vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés. Az uniós jog pedig a származási ország elvét rendeli alkalmazni, így ebben az esetben a származási ország jogával ellentétes nemzeti szabályokat félre kell rakni.

A magunk részéről hajlunk arra, hogy noha a tágabb értelmezés nyilvánvalóan parttalan ugyan, de mégis hasznosabbnak tűnik. Ennek megfelelően a származási ország elvét egy – „nem klasszikus” – kollíziós jogi kapcsolóelvnek tekintjük,⁴¹⁷ vagy legalábbis egy kollíziós hatású elvnek. Ehhez a továbbiakban a kollíziós szabályok ismertetésénél is tartjuk magunkat.

Utóbbi elv mellesleg nem csupán a jogesetek és az elsődleges joganyag értelmezése kapcsán nyer alkalmazást: bizonyos uniós instrumentumok is rögzítik az alkalmazását.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Case 120/78. Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein. ECR 1979., 00649.

⁴¹⁵ Joined cases C-267/91 and C-268/91. Criminal proceedings against Bernard Keck and Daniel Mithouard. ECR 1993., I-06097.

⁴¹⁶ A példát átvettem, ld. BASEDOW: *Europäisches Internationales... i. m.* 1927.

⁴¹⁷ Számtalan példát lehetne hozni a hasonló véleményekre, ld. pl. BASEDOW: *Europäisches Internationales... i. m.* 1927.; DRASCH, W.: *Das Herkunftslandprinzip im internationalen Privatrecht.* Nomos, Baden-Baden, 1997.; MANKOWSKI, P.: *Das Herkunftslandprinzip als Internationales Privatrecht der e-commerce-Richtlinie.* *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 100 (2001) No. 2 138-139.; THÜNKEN, A.: *Das kollisionsrechtliche Herkunftslandprinzip.* Peter Lang, Frankfurt, 2003. 23. Egyéb szakirodalomra ld. LEIBL, S.-LEHMANN, M.: *Die neue EG-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht (“Rom II”).* *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 53 (2007) No. 10 721. 2. lj.; HÖNIG, N.: *The European Directive on e-Commerce (2000/31/EC) and its Consequences on the Conflict of Laws.* *Global Jurist Topics*, Vol. 5 (2005) No. 2 17-18., különösen 17. 78. lj.; elérhető: <http://www.bepress.com/gj/topics/vol5/iss2/art2>, Ellentétes véleményekre ld. pl. *uo.* 22-23.; NASKRET, S.: *Das Verhältnis zwischen Herkunftslandprinzip und Internationalem Privatrecht in der Richtlinie zum elektronischen Geschäftsverkehr.* LIT, Münster, Hamburg, London, 2003. 68. és *uo.* 326. lj.

⁴¹⁸ Ld. a később írtakat.

A fentebb írtakból következik, hogy számtalan olyan jogviszony lehet, amelyben valamilyen „rejtőzködő” kollíziós szabályt alkalmazunk a belső piac jogához kötődően. Az elv tágra nyitja a kapukat a „kollíziós” jog, mint olyan értelmezésével és uniós joggal összefüggésben történő alkalmazásával kapcsolatosan. Sőt; nem csupán a kapukat nyitja ki, de a falakat is lebontja kollíziós jog és belső piaci norma között.

b) Mitől nemzetközi magánjogi szabályok?

A fentiek mellett elgondolkodtató, hogy mitől nemzetközi magánjogi szabályokról van szó? A forgalombahozatal esetén ugyanis alapvetően egy-egy ország közjogi jellegét érintő kérdései kerülnek előtérbe. A Cassis de Dijon ügyben az adminisztratív-közigazgatási szabályok milyenségét vizsgálták, ez pedig inkább egy sajátos nemzetközi (kollíziós) közjogot jelenthet.

Ugyanakkor – ha egy országba egy terméket behoznak, és ott forgalomba helyeznek vagy nem helyeznek – az arra vonatkozó szerződés feltételeit, egyes tulajdonságait, a ráfordítások megtérülését már befolyásolhatja a forgalombahozatalra vonatkozó jog megváltoztatása.⁴¹⁹

Ráadásul a hasonló, elsődleges joganyagban található szabályok alapján számos másodlagos jogforrást alkottak meg, amelyek egy része már kimondottan magánjogi viszonyokat – is – szabályoz. Amennyiben tehát egy hasonló rendelkezés magánjogot érint, nemzetközi magánjogi oldala lesz, ha adminisztratív problémákat, a közjogi elemét láthatjuk, amennyiben büntetőjogi problémákat tapasztalhatunk, a nemzetközi büntetőjogi elem dominál.⁴²⁰ Így forr egybe tehát az EUMSZ belső piaci rendelkezéseiben, és némelyik, az alapszabadságok egyes specifikumait meghatározó másodlagos jogforrásban a közjogi, magánjogi és büntetőjogi elem. Így válik nemzetközi (kollíziós) magánjogi szabállyá egy olyan norma, amelyről – felületes vizsgálat alapján – nem is gondoltuk volna, hogy hasonló karakterrel rendelkezik majd.

III. Az egyes alapszabadságok kollíziós joggal való viszonyának áttekintése

A továbbiakban áttekintést szeretnénk nyújtani az egyes alapszabadságokhoz kapcsolódó fontosabb elsődleges és másodlagos jogforrásokban fellelhető kollíziós normákról.

⁴¹⁹ BASEDOW: *Europäisches Internationales... i. m.* 1928.; DI BROZOLO, L. G.: *L'influence sur les conflits de lois des principes de droit communautaire en matière de liberté de circulation. Revue critique de droit international privé*, Vol. 82 (1993) No. 3 406-410., különösen 407.

⁴²⁰ MANKOWSKI: *Das Herkunftslandprinzip... i. m.* 144.

1. Áruk szabad mozgása

A szabad árumozgás elsődleges jogforrásaiban az áruforgalom szabadsága három elemre épül: a vámok eltörlésére, a diszkriminatív adóztatás tilalmára, illetve a mennyiségi korlátozások és hasonló intézkedések eltörlésére. A vámok eltörlése nem rendelkezik kollíziós jelleggel. A diszkriminatív adóztatás kapcsán – noha adójogban nem vagyunk jártasak, és jelen írásnak sem célja az adójogi rendelkezések és bírósági joggyakorlat elemzése – már el tudjuk képzelni, hogy az EK Sz vonatkozó cikkének van kollíziós oldala: ez a rendelkezés is megváltoztathatja a jogot, amennyiben diszkriminál, és a másik állam jogát kell alapul venni.

Az áruk szabad mozgásának elsődleges joganyagához kötődően természetesen a leginkább a mennyiségi korlátozásokkal azonos hatású intézkedésekhez, és a fogalom meghatározásakor merül fel a legszignifikánsabb kollíziós probléma.

A szabad áruforgalom kapcsán hozott másodlagos joganyagban is számos – nyílt vagy rejtett – kollíziós szabályt találunk. Így például a korábban említett kulturális javak jogtalan kisajátításáról és visszaszolgáltatásáról szóló irányelv⁴²¹ 12. cikke kimondja, hogy „a visszaszolgáltatást követően a kulturális tárgy tulajdonjogáról a megkereső tagállam joga rendelkezik”. Hasonló norma az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvben is található, melyet később alaposabban elemeznünk fogunk.⁴²² Ezek mellett egész sor jogszabályt hoztak meg a fogyasztóvédelmi jog területén (ld. a korábbiakban írtakat).⁴²³

2. Személyek szabad mozgása

A személyek szabad mozgása nem csupán a kollíziós jog, de az egész bel- és igazságügyi joganyag szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír. Maga a joganyag is kimondottan azért jött létre, hogy a személyek szabad mozgásából eredő problémákat orvosolja. A szabad mozgás, a határokon való ellenőrzés eltörlése, illetve a tartózkodási korlátozások-bejelentések-engedélyeztetések eltörlése kapcsán több kollíziós problémakör is van, amely említésre érdemes. Ilyen például a diplomák elismerése, az ügyvédi tevékenység végzése más államban, stb. E témákkal – mivel a szakirodalom eleget foglalkozott velük, ráadásul

⁴²¹ Council directive 93/7/EEC of 15 March 1993 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State. OJ L 74, 27.3.1993, 74.

⁴²² Ld. a későbbiekben írtakat.

⁴²³ VÉKÁS L.: Der Weg zur Vergemeinschaftung des Internationalen Privat und Verfahrensrecht – Eine Skizze. In: *Liber Memorialis Petar Šarčević: Universalism, Tradition and the Individual* (Ed.: Erauw, J.–Tomljenović, V.–Volken, P.). Sellier – European Law Publisher, Munich, 2006. 174-183.; BASEDOW, J.: Internationales Verbrauchervertragsrecht – erfahrungen, Prinzipien und europäische Reform. In: *Festschrift für Erik Jayme*. Sellier, München, 2004. 3-23.

magánjogot is érintő oldaluk mellett erős közjogi jelleggel bírnak – e helyütt nem kívánunk foglalkozni. Fontos kérdés ugyanakkor a szabad névviselés kérdése. Szabad-e az egyik tagállamban bejegyzett, a másik tagállam szabályainak nem, vagy nem feltétlenül megfelelő nevet használni, bejegyeztetni, stb.?⁴²⁴ Úgyszintén a személyek szabad mozgásához kötődik egy másik érdekes problémakör: a letelepedés szabadsága kapcsán a társaságokra alkalmazandó jog meghatározása. Lényeges még a külföldön alapított társaság elismerése, illetve a társaságok áthelyezhetőségének problematikája is.

A személyek szabad mozgására létrejött másodlagos joganyag is érdekes lehet; például kollíziós jellege lehet a munkavállalók közösségen belüli szabad mozgását szabályozó normáknak, vagy éppen a munkavállaláshoz kötődő, Róma I. rendeleten kívüli szabályoknak⁴²⁵ is.

3. Szabad szolgáltatásnyújtás

Kollíziós jellegű szabályok a szolgáltatások szabad mozgása kapcsán is megalkotásra kerültek, vagy legalábbis megalkotásuk tervbe lett véve. A határon átnyúló szolgáltatásokból eredő problémakörön (például ügyvédek, orvosok szolgáltatásnyújtásán) túlmenően a gondot e körben jórészt a származási ország elvének alkalmazása, vagy nem alkalmazása jelentette.⁴²⁶

⁴²⁴ A névviselésre ld. a későbbiekben írtakat.

⁴²⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 96/71/EK irányelve (1996. december 16.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről. HL L 18., 1997.1.21., 1. Csupán ismétlésképpen: 4. cikk: tagállamok biztosítják, hogy bármelyik állam jogát is kell alkalmazni a munkaviszonyra, a ... vállalkozások biztosítják a területükön kiküldetésben lévő munkavállalóknak az alábbi kérdésekkel kapcsolatos, munkaviszonyra vonatkozó szabályokat, amelyeket a munkavégzés helye szerinti tagállamban:

– törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezés, illetve

– olyan kollektív megállapodás vagy választott bírósági határozat állapít meg, amelyet a (8) bekezdés értelmében általánosan

alkalmazandónak nyilvánítottak, amennyiben azok a mellékletben említett tevékenységekre vonatkoznak:

a) maximális munkaidő és minimális pihenőidő;

b) minimális éves szabadság;

c) minimális bérszint, beleértve a túlóradíjakat; ez a pont nem vonatkozik a kiegészítő foglalkozási nyugdíjrendszerekre;

d) munkavállalók rendelkezésre bocsátásának feltételei, különösen a munkaerő-kölcsönzéssel foglalkozó vállalkozások esetében;

e) munkahelyi egészség, biztonság és higiénia;

f) védintézkedések a várandós vagy gyermekágyas nők, gyermekek és fiatalok munkaviszonyára vonatkozó szabályokat illetően;

g) férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód és más megkülönböztetést tiltó rendelkezések.”

⁴²⁶ Ld. a későbbiekben írtakat.

4. Tőke szabad áramlása

A tőke szabad áramlása kapcsán is felmerülhetnek kollíziós problémék, azonban ezekkel jelen írás nem foglalkozik.

5. Egyéb szabályok

A fentiekén túlmenően az egyes alapszabadságok kivételi rendszerének körében (közrend-kötelező normákra utalás) is vannak kollíziós szabályok.⁴²⁷

Összegezvén tehát, meg kell, hogy állapítsuk: számos olyan terület van, amelyen belül kollíziós konfliktusok merülhetnek fel. Ezek teljes számbavétele nem lehet egy írás feladata sem; a továbbiakban ezért a lényegesebb és a hazai szakirodalomban talán kevesebbet tárgyalt kérdésekre szeretnénk koncentrálni.

IV. A származási ország elve a másodlagos jogforrásokban

Az áruk szabad áramlásához, illetve a szabad személymozgáshoz kötődően célszerű pár mondatban összefoglalni a korábban fentebb a Cassis de Dijon ügy kapcsán már említett kapcsolóelv, a származási ország kapcsolóelvének („*Herkunftslandprinzip*”, „*country of origin principle*”) másodlagos jogforrások körében történő alkalmazását. Mint ahogyan említettük, az elv a másodlagos joganyagban több normában fellelhető.

Lényegének – kissé pongyola – leegyszerűsítése szerint bizonyos jogviszonyokra azon jogot kell alkalmazni, ahonnan a jogviszony egyik lényeges eleme (pl. a Cassis de Dijon ügyben a forgalomba hozni kívánt áru, más esetekben a munkavállaló személy, a televíziós sugárzást végző cég, stb.) származik.

1. A (tv)műsorszolgáltatási irányelv

Az elv másodlagos jogforrásokbeli alkalmazását jól példázza a (tv)műsorszolgáltatási irányelv.^{428 429}

⁴²⁷ Utóbbi szabályokról később röviden szólni fogunk.

⁴²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 89/552/EGK irányelve (1989. október 3.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek

E szerint, amennyiben egy műsorszolgáltató ügyvezetésének helye például Magyarországon található, az audiovizuális médiaszolgáltatással kapcsolatos szerkesztői döntéseket is itt hozzák, és a magyar műsorszolgáltató Romániában szolgáltat műsort, bizonyos kivételektől eltekintve a műsorszolgáltatásra a műsort szolgáltató jogát, azaz a magyar jogot kell alkalmazni. A szabályozásból eredően a szolgáltatók ki tudnak bújni a nemzeti szabályok kötelékei alól; nem véletlen, hogy bizonyos magyar nyelvű szolgáltatók is Magyarországon kívülről szolgáltatnak: ebben az esetben a szolgáltatásra nem a magyar szabályok alkalmazandóak.

Ad absurdum a szolgáltatók így a magyar médiatörvények alól is ki tudnak bújni (például nem kell hírösszefoglalót sugározniuk bizonyos időszakokban). A szolgáltatás mellett a tartalom helyesbítésére irányuló kérvényt, valamint a kártérítést is a műsorszolgáltató joga alapján kell megítélni, ez pedig már egyértelműen nemzetközi magánjogi kérdés.

2. Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv

a) Az irányelv szabályozási módszere

A műsorszolgáltatási irányelv rendelkezései mellett érdemes foglalkozni az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv⁴³⁰ bizonyos rendelkezéseivel, melyek úgyszintén a származási ország elvét rögzítik, azonban mégis másfajta jelleggel bírnak. Az irányelv vonatkozó rendelkezései az „internetkultúra” kialakulásával központi szereppel rendelkeznek. A norma az Unión belüli elektronikus úton (pl. interneten) történő kereskedelem egyes aspektusait szabályozza. Elektronikus kereskedelem esetén a felek elektronikus úton (kép, hang, dokumentum, informatikai adat küldésével) hozzák létre a szerződést, vagy legalábbis az azzal kapcsolatos adatokat elektronikus úton cserélik ki egymás között.⁴³¹ Az elektromos kereskedelem folyamán számos cselekményt végrehajthatnak; például online vásárolnak, átutalják a pénzt, kapcsolódó szolgáltatást rendelnek meg (például postázást), stb. Nem véletlen, hogy az irányelv rendelkezéseit számos szerző elemezte.⁴³² Az irányelv 3. cikkének 1) és 2) bekezdése szerint:

összehangolásáról (audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv). HL L 298., 1989.10.17., 23., 2. és 23. cikk.

⁴²⁹ Példa: BASEDOW: *Europäisches Internationales... i. m.* 1928.

⁴³⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól. HL L 178., 2000.07.17., 1-15.

⁴³¹ Az „elektronikus úton” kifejezés definíciójára ld. az irányelv 1. cikkének 2) pontját.

⁴³² BLASI, M.: *Das Herkunftslandprinzip der Fernseh- und der e-Commerce-Richtlinie.* Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, München, 2004.; FALLON, M.-MEEUSEN, J: *Le commerce électronique, la directive 2000/31/CE*

„(1) Minden tagállam biztosítja, hogy a területén letelepedett szolgáltatók által nyújtott, információs társadalommal összefüggő szolgáltatások megfeleljenek azoknak az adott tagállamban alkalmazandó nemzeti rendelkezéseknek, amelyek beletartoznak a szabályozott területbe.

A tagállamok nem korlátozhatják a szabályozott területtel összefüggő okokból az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások másik tagállamból történő nyújtásának szabadságát.”

Mi szűrhető le ezen első ránézésre igencsak nehézkesnek tűnő megfogalmazásból? Az, hogy a szolgáltatónak elsősorban azon állam jogának kell megfelelnie, amelyben letelepedett. Amennyiben ezen állam jogának eleget tett, más államok – bizonyos, a jogszabályban szabályozott kivételektől eltekintve – nem korlátozhatják⁴³³ a tevékenységét. Ez az a pont, ahol a letelepedés állama „betör” a másik államba, vagy akár több államba is egyszerre. A szolgáltató ettől kezdve bármelyik európai államban szolgáltatathat. Amennyiben ezt a jogát valamelyik állam korlátozná, a saját – „otthoni” – jogszabályait alkalmazza, és ezek felülírják a korlátozó állam jogát. Ez azért is lényeges, mert a tv(műsorszolgáltatási) irányelvvel szemben az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv rendelkezései e körben olyan területen hatnak, amelyen átfogó harmonizáció-egységesítés mindeközéig nem következett be.⁴³⁴

Az elvnek az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvben történő alkalmazására több elmélet is létezik:

- az elv nemzetközi (kollíziós) magánjogi szabály (egy ún. „szuperkollíziós” norma): az általa kijelölt jog felülírja az uniós és tagállami kollíziós szabályok által kijelölt jog rendelkezéseit
- az elv nem kollíziós szabály: ebben az esetben a kollíziós jog érvényesül, ám annak rendelkezései nem lehetnek ellentétesek a származási ország elvével (kétlépcsős jogalkalmazás)

et le droit international privé. –revue critique de droit international privé, Vol. 91 (2002) No. 3 435-490.; HÖNIG: The European Directive ... *i. m.* ; MANKOWSKI: Das Herkunftslandsprinzip... *i. m.*; NASKRET: Das Verhältnis... *i. m.*

⁴³³ A „korlátozás” fogalmát az irányelv nem definiálja. Az irányelv javaslatának definíciójára ld. BLASI: Das Herkunftslandsprinzip... *i. m.* 309.

⁴³⁴ BLASI: Das Herkunftslandsprinzip... *i. m.* 293-294; NASKRET: Das Verhältnis... *i. m.* 82., különösen *uo.* 82. lj.

- egyéb, kimondottan egyes másodlagos jogforrásokhoz köthető „*crossover*” elméletek is vannak; pl. a kötelező rendelkezések körébe utalják a származási ország elve által kijelölt szabályokat, vagy az elismeréshez kötik a problematikát⁴³⁵

Ahogy arra már utaltunk is, jellegzetességei alapján a magunk részéről azt gondoljuk, hogy a származási ország elve „szuperkollíziós” szabály, és mint olyan kijelöli az alkalmazni kívánt jogot, vagy legalábbis annak bizonyos rendelkezéseit, melyeket be kell tartani. Mindamellet ez esetben azt gondoljuk, hogy egy kétlépcsős modellt kell alkalmazni: megnézzük, mit mond a származási ország elve alapján alkalmazandó jog, és mit mond ki az egyébként alkalmazandó – uniós vagy nemzeti – kollíziós norma által kijelölt jog. Amennyiben a kettő ellentétes, a származási ország jogát kell alkalmazni.

Az államok joga közti kapcsolás: az, hogy egy külföldi állam jogát alkalmazzuk belföldi jogviszonyban is a jogszabályi háttér ütközése esetén, álláspontunk szerint ez esetben is kollíziós kapcsolás, és kollíziós kérdés.⁴³⁶ Ehhez képest az irányelv 1. cikkének (4) bekezdése – megtévesztő módon – kimondja, hogy az irányelv nem állapít meg újabb nemzetközi magánjogi szabályokat és nem foglalozik a bíróságok hatáskörével. Ehhez még a (23) preambulumbekzdés hozzáteszi, hogy „a nemzetközi magánjog szabályai szerint megállapított alkalmazandó jog rendelkezései nem korlátozhatják az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások nyújtásának az irányelvben rögzített szabadságát”.

Véleményünk szerint ugyanakkor az „idegen állam jogának elismerése” gyakorlatilag maga a kollíziós jogi kapcsolás.⁴³⁷ Olyan kollíziós kérdés, amely a vételre, a szerződésre, a szerződés teljesítésére, a háttérre, és számos egyéb kérdésre is kihathat. Az idegen jog alól kibújni csak a tételesen felsorolt esetekben lehet. Ezen értelmezés erősíti a rendelet Mellékletének bizonyos rendelkezése is. E szerint a kérdéses cikkeket nem lehet alkalmazni „a feleket a szerződésükre alkalmazandó jog megválasztása tekintetében megillető szabadságra”.⁴³⁸ Magyarán szólva a jogválasztás szabadsága a feleket e körben is megilleti.

⁴³⁵ HÖNIG: The European Directive... *i. m.* 17-29.; MANKOWSKI: Das Herkunftslandprinzip... *i. m.* 138-153.

⁴³⁶ Vö. MANKOWSKI: Das Herkunftslandprinzip... *i. m.* 138-139. Az egyes vélemények ütköztetésére ld. BLASI: Das Herkunftslandprinzip... *i. m.* 381-387. Véleményünk szerint a megfogalmazás zavaró ugyan, ám azt fejezi ki, hogy egyéb nemzetközi magánjogi tárgyú jogszabályok – például a Róma I. rendelet – megelőzik az irányelvet.

⁴³⁷ MANKOWSKI: Das Herkunftslandprinzip... *i. m.* 148-149.

⁴³⁸ BASEDOW: European Private International Law of Obligations and Internal Market Legislation – A Matter of Coordination. In: Liber Memorialis Petar Šarčević. Universalism, Tradition and the Individual (Ed. Erauw, J.-Tomljenović, V.-Volken, P.). Sellier, München, 2006. 20.

b) Az irányelv és a Róma I. és Róma II. rendelet viszonya

A fentiekből eredően kijelenthetjük: szignifikáns a különbség a Róma I. rendelet fogyasztóvédelmi szabályai, és az elektronikus kereskedelmi irányelv megoldása között. Amennyiben a két elv által kijelölt anyagi jog között eltérés adódna, azt a jogot kellene alkalmazni, amelyik a szolgáltatóra nézve kedvezőbb (vagy legalábbis, amelyet vélhetően jobban ismer): a hazai jogát. Ez esetben tehát megfordulna az amúgy a fogyasztói szerződések körében alkalmazott elv, mely szerint – ha a vállalkozó a saját országában tevékenységet végez – a fogyasztói szerződésekre általában véve a fogyasztó jogát kell alkalmazni, mert ez számára kedvezőbb („*Günstigkeitsprinzip*”). Ezt a rendelet úgy védi ki, hogy Mellékletében a fogyasztói szerződéseket kiveszi az alkalmazása alól; e szerint a 3. cikk vonatkozó cikkeit a fogyasztói szerződésekkel kapcsolatos szerződéses kötelezettségekre nem lehet alkalmazni.

Fontos azt is megemlíteni, hogy a norma értelmezése az irodalom mellett a gyakorló jogászok számára sem teljesen világos. A Német Szövetségi Bíróság ezért 2009. novemberében egy bírósági eljárás kapcsán az Európai Bíróság előzetes döntését kérte annak eldöntésére, hogy az elektronikus kereskedelmi irányelv vonatkozó passzusait értelmezze.⁴³⁹ Kérdéseiben a német bíróság nyíltan rákérdezett: az Európai Bíróság kollíziós normának, vagy nem kollíziós normának tartja-e a kérdéses rendelkezéseket. Az ügy alapja egy személyiségi jogi sérelem volt. A netes szolgáltató ugyanis egy emberölés miatt elítélt, Németországban élő testvérpár nevét rövidítés nélkül az oldalán megjelenítette. A testvérpár személyiségi jogainak megsértése miatt eljárást kezdeményezett a szolgáltató ellen. Ekkor felmerült a kérdés: mely állam bírósága bírálja el az ügyet, illetve mely állam kártérítési jogát kell majd alkalmazni. Utóbbinak a kártérítés megítélésben ez esetben központi szerepe lehet. Az ügy kimenetelét kíváncsian várjuk.

Az elv a Róma II. rendelettel is ütközhet, e téren ráadásul nincsen kivétel beépítve az irányelvbe. A Róma II. rendelet ugyanis a kár beálltának helyét, míg a származási ország elve más állam jogát rendeli alkalmazni.

3. Az elv kodifikációjának „visszaverése”: a belső piaci szolgáltatásokról szóló irányelv

A származási ország elve heves vitákat váltott ki a belső piaci szolgáltatásokra vonatkozó irányelv megalkotásakor. Az Unióban ezen irányelv pontosítja az EUMSZ-ben találgató

⁴³⁹ Bundesgerichtshof Beschluss vom 10. November 2009. VI ZR 217/08, elérhető: <http://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=10.11.2009&Aktenzeichen=VI%20ZR%20217%2F08> (2010. február 15.).

szabad szolgáltatásnyújtás határait. A legnagyobb kritikát az irányelv javaslatának⁴⁴⁰ 16. cikke kapta. Miután e cikk is igencsak „körmönfontan” lett megfogalmazva, célszerűnek találjuk, hogy mintegy „barátkozásképpen” ezt is szó szerint idézzük:

„A származási ország elve

(1) A tagállamok biztosítják, hogy a szolgáltatókra csupán a származás szerinti tagállam azon nemzeti rendelkezései vonatkoznak, amelyek a koordinált területhez tartoznak.

(2) Az (1) bekezdés kiterjed valamely szolgáltatási tevékenységhez való hozzáféréssel, illetve annak gyakorlásával kapcsolatos nemzeti rendelkezésekre, különösen azon követelményekre, amelyek a szolgáltató viselkedésére, a szolgáltatás minőségére és tartalmára, a reklámozásra, a szerződésekre, valamint a szolgáltató felelősségére vonatkoznak.

(3) A származás szerinti tagállam felelős a szolgáltató és az általa nyújtott szolgáltatások ellenőrzéséért, ideértve az általa más tagállamban nyújtott szolgáltatásokat is.

(4) A tagállamok – a koordinált területtel kapcsolatos okok miatt – nem korlátozhatják a szolgáltatás nyújtásának szabadságát olyan szolgáltatók esetében, amelyeket egy másik tagállamban rendelkeznek székhellyel, különösen az alábbi követelmények bármelyikének előírásával nem:

(a) a szolgáltató azon kötelessége, hogy területükön székhellyel rendelkezzen,

(b) a szolgáltató azon kötelezettsége, hogy az illetékes hatóságnak nyilatkozatot vagy bejelentést tegyen, illetve attól engedélyt szerezzen, beleértve valamely nyilvántartásba történő felvételt, illetve a területükön valamely szakmai szervezetnél vagy egyesületnél történő regisztrációt;

(c) a szolgáltató azon kötelessége, hogy területükön címmel vagy képviselővel rendelkezzen, vagy szolgáltatási címmel egy meghatalmazott személy címén a területen,

⁴⁴⁰ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on services in the internal market. COM (2004) 2 final.

(d) annak tiltása, hogy a szolgáltató egy bizonyos infrastruktúrát alakítson ki területükön, ideértve az irodát vagy helyiséget, amelyre a szolgáltatónak a kérdéses szolgáltatás teljesítése céljából van szüksége,

(e) a szolgáltató azon kötelezettsége, hogy betartsa a területén alkalmazandó, a szolgáltatási tevékenység gyakorlásával kapcsolatos követelményeket;

(f) olyan különleges szerződéses rendelkezések alkalmazása a szolgáltató és a szolgáltatást igénybe vevő fél között, ami megakadályozza vagy korlátozza a szolgáltatás nyújtását az önálló vállalkozók számára,

(g) a szolgáltató azon kötelezettsége, hogy rendelkezzen az illetékes hatóság által kibocsátott, a szolgáltatási tevékenység gyakorlására jellemző azonosító dokumentummal;

(h) olyan követelmények, amelyek hatással vannak a szolgáltatás szerves részét képező felszerelés használatára,

a 20. cikkben, a 23. cikk (1) bekezdése első albekezdésében, vagy a 25. cikk (1) bekezdésében szereplő szolgáltatások nyújtása szabadságának korlátozásai.”

Jól látható, hogy az elv gyökeresen alakította volna át a szolgáltatók jelenlegi helyzetét. Amennyiben egy államban letelepedtek, és egy másik államban szolgálnak, tevékenységükre a letelepedés, és nem pedig a szolgáltatás helyének jogát kellett volna alkalmazni. Ez a megoldás azok érdekeit, akik a szolgáltatást „átveszik”, valószínűleg igencsak sértette volna.⁴⁴¹ Például ha Magyarországon szolgált egy bulgár cég, a szolgáltatásra, annak közjogi és részben annak magánjogi aspektusaira is a bulgár jogot kellene alkalmazni. A származási ország elve által kijelölt bulgár jog szabályai ebben az esetben ugyanis felülírnák az uniós nemzetközi magánjog által kijelölt szabályokat, és pedig egy, az 1970-es évek óta már meghaladottnak tekintett elvvel, mely a szolgáltatót helyezi a középpontba.⁴⁴² Ezen túlmenően számos egyéb szempont is az elv alkalmazása ellen szól.⁴⁴³

⁴⁴¹ MANKOWSKI, P.: Wieder ein Herkunftslandprinzip für Dienstleistungen im Binnenmarkt. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*. Vol. 24. (2004) No. 5 386.

⁴⁴² Az irányelv javaslatának a Róma I. és II. rendeletekkel való koherenciázavaraira ld. *uo.* 390.

Az irányelvtervezet megoldása ellen számos szervezet, illetve a munkavállalókat sújtó hátrányok ellen – a származási ország munkajogi rendelkezéseit kellene alkalmazni – számos szakszervezet tiltakozott.⁴⁴⁴

Noha jelen írás szerzője szubjektív és objektív okokból alapvetően támogatna egy erős, központosított Európai Uniót, amelyben az államok közötti összefonódás jelentősen túlmutat a jelenlegi nemzeti kereteken, ki kell, hogy jelentsük; vélhetően a helyzet hasonló jogszabályok megalkotására még nem érett meg.

Ezt belátván, a belső piaci szolgáltatásokról szóló irányelv végső verziójából⁴⁴⁵ törölték az elvet, és csupán egy semmitmondó „maradékszabályt” tartottak fenn, mely szerint a tagállamok a területükön biztosítják a szabad mozgás jogát.⁴⁴⁶

V. Az alapszabadságok kivételi rendszere és a tagállamok kötelező normái

1. Kötelező normák, mint a belső piac joga és a kollíziós jog által kijelölt szabályok

Noha nem elsődlegesen a kollíziós jogi kapcsolóelvekhez kötődik, mégis érdemes szólni arról, hogy a nemzeti és az uniós jog határán létezik egy terület, amely – a származási ország elvéhez hasonlóan – úgyszintén közös halmaz, közös kapcsolódási pont az uniós nemzetközi magánjog és a belső piaci szabályok között. Ez pedig a kivételi rendszer kapcsán érvényesül. Szinte az összes alapszabadságnál vannak ugyanis kivételek, melyek alapján a tagállamok a tényezők áramlását korlátozhatják.

Általános kivételként jelenik meg egyrészt a közrend, mint generális fogalom, amely – nézetünk szerint – tartalmaz kodifikált és nem kodifikált szabályokat.

A másik – és ha lehet, még ennél is problematikusabb terület – a kötelező normák-kényszerítő rendelkezések kérdése. Ezek ugyanis olyan szabályok, amelyekre hivatkozással ki lehet bújni az uniós szabályozás alól. Amennyiben egy állam nem akarja az amúgy alkalmazandó uniós, vagy bizonyos esetekben külföldi anyagi jog bizonyos szabályát felhívni, a belső piaccal összefüggésben hivatkozhat arra, hogy az a saját közrendjébe ütközik.

⁴⁴³ *Uo.* 386-389.

⁴⁴⁴ Ld. pl. http://www.handelsblatt.com/politik/international/tausende-protestieren-gegen-eu-richtlinie;1033447;http://fml.apm.ag/verdi_news_wcms/fmpro?-db=verdi_news_wcms.fp5&-lay=e&-format=txtdet.html&-recid=35136&-find; <http://www.tagesschau.de/wirtschaft/meldung133648.html> (2010. február 15.)

⁴⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/123/EK irányelve (2006. december 12.) a belső piaci szolgáltatásokról. HL L 376., 2006.12.27., 36-68.

⁴⁴⁶ Ld. az irányelv 16. cikkét.

Így például az áruk szabad áramlása körében rögzítésre került, hogy a mennyiségi korlátozásra vonatkozó EUMSZ szabályok nem zárják ki a behozatalra, a kivitelre vagy a tranzitárakra vonatkozó olyan tilalmakat vagy korlátozásokat, amelyeket a közérkölc, a közrend, a közbiztonság, az emberek, az állatok és növények egészségének és életének védelme, a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme vagy az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme indokol.⁴⁴⁷ Tipikus példa a kényszerítő rendelkezések alkalmazására a fogyasztóvédelem, ahol a hazai fogyasztóit óvja egy-egy állam.⁴⁴⁸ Természetesen kimerítő listát nem lehet adni; az Európai Bíróság a kivételek értelmezése, illetve az újabb és újabb kényszerítő követelmények megalkotása terén nagy szereppel bír. Az újabb bírósági gyakorlat alapján kivételi rendszer érvényesülhet tisztességtelen verseny megelőzése, munkafeltételek javítása, regionális kultúra védelme terén is. Hasonló elvek a többi alapszabadság kapcsán is érvényesülnek.

Hogy ezen kötelező szabályok milyen erősen hatnak a nemzetközi magánjogra, azt az is bizonyítja, hogy az uniós jogalkotó az Európai Bíróság által a belső piac joga kapcsán kidolgozott kötelező norma definíciót építette be a Róma I. rendelet végső szövegébe is.⁴⁴⁹ A Róma I. rendelet, 9. cikke szerint „az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy a rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”.

2. A tagállamok joga közti kollízió

Felmerülhet bennünk a kérdés: vajon nem csupán az uniós joggal összefüggésben kell-e a kötelező normákat értelmezni? A magunk részéről azt gondoljuk, hogy nem. A Cassis de Dijon ügy kapcsán a németek érvelése, mely szerint a Németországban forgalomba hozható likőrök magasabb alkoholtartalomra vonatkozó előírása fogyasztóvédelem szempontjából szükséges, is ezt bizonyítja. Németország ez esetben a fogyasztóvédelmi kötelező

⁴⁴⁷ Ezek a tilalmak és korlátozások azonban nem lehetnek önkényes megkülönböztetés vagy a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozásának eszközei.

⁴⁴⁸ WEATHERHILL-BEAUMONT: *EU Law. i. m.* 581-588.

⁴⁴⁹ *Vö.* Case C-381/98. *Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc.* ECR 2000, I-9305. *Ld. még:* Joined cases C-369/96 and C-376/96. *Criminal proceedings against Jean-Claude Arblade and Arblade & Fils SARL (C-369/96) and Bernard Leloup, Serge Leloup and Sofrage SARL (C-376/96).* ECR 1999, I-8453.; Case C-126/97 *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV.* ECR, 1999. I-3055.

szabályokkal próbálta megvédeni a piacát; ha ez sikerül, az „idegen jog benyomulásától”, azaz a francia jog alkalmazásától óvta volna meg a piacát, nem pedig az uniós jogtól.

Ez tehát ismét egy intra-tagállami kollízió, és mint olyan, a nemzetközi magánjog által is érdekes területnek minősíthető.

VI. Összegzés

Tisztában vagyunk azzal, hogy a (nemzetközi magánjogi) kollízió, mint olyan, és a kollíziós jog fentebb vázolt felfogása vitatható. Ugyanakkor azt mindenféleképpen be kell látni: a belső piac – látszólag csupán anyagi szabályokat tartalmazó joga – alapjaiban alakíthatja át azt, amit kollíziós jognak gondolunk. E körben az Európai Bíróság ítéleteinek a jövőben igen nagy szerepe lehet, például a származási ország elvének értelmezésénél.

μ. A NÉVVISSELÉS SZABÁLYAI

Úgyszintén a belső piac jogához – pontosabban a szabad mozgás jogához – kötődik a névvisselés kérdése. Jelentőségére tekintettel ugyanakkor utóbbi területet önállóan tárgyaljuk.

A névvisselés, az Unión belül saját nevünk viselése, esetleg egy másik államban történő bejegyztetése igencsak problematikus terület. Az egyes államoknak ugyanis sajátos névvisselési szabályaik vannak, és nem feltétlenül engedélyezik a másik államban bejegyezhető név viselését-bejegyzését.

Hogy messzire ne menjünk, elvileg nálunk is csupán bizonyos számú bejegyezhető utóneve lehet valakinek. A problémakör kapcsán bizonyos ügyekben az elismerés, bizonyos esetekben pedig az alkalmazandó jog szabályai kerülnek előtérbe.

I. A Konstantinidis ügy

Az első ügy, amelyben a névvisselés szabályai közösségi dimenzióban megjelentek, a Konstantinidis⁴⁵⁰ ügy volt. Konstantinidis úr görög vállalkozó (masször) volt, aki Németországban szeretett volna vállalkozást folytatni. Nevét a német hivatalos szervek a görög írásmódról latin betűs írásra olyan módon fordították le, hogy azáltal a név kiejtése megváltozott.

Az ügyben az Európai Bíróság megállapította: mivel a név kiejtése megváltozott, a fordításból eredően kiléte a potenciális klientúrája számára nem lesz egyértelműen felismerhető, így a fordítás közvetve akadályozza Konstantinidis úr letelepedéshez való szabadását, így a közösségi jogba ütközik. Azt látjuk, hogy ebben az esetben inkább elismerési, mint alkalmazandó jogi problémáról van szó. A problémát az Európai Bíróság a szabad mozgás/letelepedés oldaláról vizsgálta.

⁴⁵⁰ Case C-168/91. Christos Konstantinidis v Stadt Altensteig. ECR 1993., I-1191.

II. A Garcia Avello ügy

1. Tényállás, az Európai Bíróság ítélete

A következő, névviseléssel kapcsolatos eset a Carlos Garcia Avello ügy⁴⁵¹ volt. Utóbbi ügyben egy Belgiumban élő házaspár, azaz egy belga állampolgársággal rendelkező hölgy (Weber asszony) és egy spanyol állampolgársággal rendelkező úr (Garcia Avello úr) két, belga-spanyol kettős állampolgársággal rendelkező gyermekének névviseléséről volt szó. A házaspár azt akarta elérni, hogy a gyermekek neve a belga hatóságok által bejegyzett Garcia Avello helyett a Spanyolországban honos szabályok szerint Garcia Weber legyen. Ezt a belga jogszabályok nem tették lehetővé, és a belga hatóságok sem engedélyezték, valamint a belga külügyminisztérium is elutasította a házaspár erre irányuló kérelmét. A szülők mindamellet a belgiumi spanyol konzulátuson bejegyeztették a gyermekekre a Garcia Weber nevet.

Az Európai Bíróság az ügghöz kapcsolódó ítéletében kimondta, hogy a belga döntések állampolgárság alapján diszkriminálnak: a gyermekeknek joguk van a spanyol írásmódot követni, és ezt a belga hatóságoknak is be kell jegyezni. Amennyiben nem így tesznek, az az Európai Közösséget létrehozó szerződés (a továbbiakban: „EKSz”) 12. cikkébe (jelenleg az EUMSZ 18. cikke) ütközik, mely szerint a tagállamok között tilos az állampolgárság alapján történő bármely megkülönböztetés. Az Európai Bíróság szerint a belga hatóságok döntése ezen túlmenően az EKSz 18. cikkébe (jelenleg: EUMSZ 21. cikk) is ütközik, mely szerint... „minden uniós polgárnak joga van a tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz”.

Jól látható, hogy ebben az ügyben a bíróság már nem a belső piaccal összefüggő szabályokra, hanem a diszkrimináció tilalmára, illetve az uniós polgárság tartalmi elemeire hivatkozik. Az is látszik, hogy a közjogias elemek miatt nem egy hagyományos értelemben vett kollíziós kérdéstről van szó; a szülők választása, mely szerint a névbejegyzésre spanyol jogot alkalmaznának, nem fogható fel egy klasszikus nemzetközi magánjogi értelemben vett jogválasztásnak, mégis azt eredményezi, hogy a gyermekek névbejegyzési jogát megválasztják.

⁴⁵¹ C-148/02. sz. ügy. Carlos Garcia Avello kontra belga állam. EBHT 2003., I-11613.

2. Az ügy hazai utóélete

2009-ben elfogadásra került az Nmjt. módosításáról szóló 2009. évi IX. törvény, mely egy része kimondotta a Garcia-Avello ügyre reflektálva módosítja a névviselésre alkalmazandó hazai szabályokat.

Ennek megfelelően beiktatták a hazai kódexbe a 10. § (2) bekezdését, mely szerint "az ember névviselésére a személyes joga irányadó. Az érintett kérelme esetén a születési név anyakönyvezése során a névviselésre azon más állam jogát kell alkalmazni, amelynek állampolgárságával szintén rendelkezik, ebben az esetben a 11. § (2) bekezdését nem lehet alkalmazni". Az ember személyes joga annak az államnak a joga, amelynek állampolgára. A 11. §. (2) bekezdése szerint "ha valakinek több állampolgársága van, és egyik állampolgársága magyar, személyes joga a magyar jog".

III. A Grunkin-Paul ügy

A közelmúlt névviselés szempontjából legfontosabb ítélete a Grunkin-Paul ügy volt.⁴⁵²

Az ügyben a német állampolgárságú, Dániában lakóhellyel rendelkező szülőknek Dániában született gyermeke. A német állampolgárságú gyermek nevét Dániában anyakönyvezték (Grunkin-Paul). A német anyakönyvi hivatal megtagadta a gyermek Dániában kapott nevének elismerését. A döntésében arra hivatkozott, hogy mivel a gyermek német állampolgár, így rá a német névjog rendelkezései alkalmazandók. A német jog rendelkezései szerint a gyermeknek nem adható az apa és az anya vezetéknevéből álló dupla családnév. A szülők az anyakönyvi hivatal döntése ellen a német bíróságokhoz fordultak, az ügyben eljáró bíróság pedig előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az Európai Bíróságnál.

Az Európai Bíróság ítéletében kimondta, hogy a német hatóságok jogtalanul tagadták meg a név bejegyzésében. Az ítélet az EKSz 18. cikkére (jelenlegi EUMSz 21. cikk), mely az uniós polgárok szabad mozgásának jogát rögzíti. Ezzel gyakorlatilag azt állítja, hogy az uniós polgárok szabad mozgásának jogába ütközik az ítélet el nem ismerése. Jól látható, hogy ebben az ügyben nem kimondottan kollíziós jogi, hanem alapvetően elismerési problémával állunk

⁴⁵² C-353/06. sz. ügy. Stefan Grunkin és Dorothee Regina Paul kontra Leonhard Matthias Grunkin-Paul és Standesamt Niebüll EBHT I-07639. Részletes elemzésére ld. LEHMANN, M.: What's in a Name? Grunkin-Paul and Beyond. *Yearbook of Private International Law*, Vol. 10. (2008) 135-164.

szemben: a névbejegyzést létrehozó közokirat joghatását – a közösségi jogba ütköző módon – nem ismerték el.

IV. Az érvelés megváltozása, a vonatkozó kollíziós jogi relevanciák

Az ügyek kapcsán két elemet szeretnénk kiemelni: egyrészt világosan látható, hogy az európai bíróság a nemzetközi magánjogi tárgyú, szabad mozgáshoz kötődő ítéleteiben már nem a belső piacra vonatkozó EK Sz-EUM Sz rendelkezésekre, hanem az állampolgárságon alapuló diszkrimináció tilalmára, illetve az uniós polgárság által biztosított jogokra hivatkozik.

Ennek oka alapvetően a jogfejlődés; egyrészt ezen az úton haladva a jogokat ki lehet terjeszteni a nem munkavállalókra, illetve a munkavállaláshoz egyáltalán nem kötődő csoportokra – például a gyerekekre – is.

A másik ok lehet, hogy az Unió egy egységes alapjogi rezsimit kíván létrehozni, és ezért bizonyos kérdéseket egyre inkább alapjogi oldalról kezd megközelíteni.

A kérdést ugyanakkor, hogy ez a jogfejlődés valóban jogfejlődés-e, és helyes-e egy hagyományosan bizonytalan alapjogi rendszerrel rendelkező közösségben – amerikai mintára – az alapjogokra hivatkozást bevezetni, nem tudjuk megválaszolni.

v. AZ EURÓPAI UNIÓ KOLLÍZIÓS TÁRSASÁGI JOGA

I. Általános megjegyzések

1. Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a közösségi (uniós) társasági jog, illetve a Közösség (Unió) társasági jogalkotása – annak ellenére, hogy a vonatkozó joganyag fragmentált és strukturálatlan – a terület gyakorlati jelentőségére is tekintettel a figyelem középpontjában állt. Az anyagi jogi kérdésekhez hasonlóan igaz ez a megállapítás a társasági jog kollíziós kérdéseire is, melyekkel az Európai Bíróság a letelepedés szabadságának érvényesítése kapcsán számos ügyben foglalkozott. E kérdések jórészt a társaságok bejegyzése-székhelyük áthelyezése, esetleg társaságok létének elismerése kapcsán merültek fel. E problematika manapság abszolút „*mainstream*”-nek számít. Rengetegen elemezték az egyes ügyeket; érdemes megnézni az *eur-lex* honlapon⁴⁵³ az ügyekhez tartozó bibliográfiát; az esetek értékelésére százával lehet találni szakirodalmat. Olyasfajta csont volt ez, amelyet újra és újra elő lehetett venni, és rágódni-merengeni lehetett rajta.

A másodlagos joganyaghoz kötődően már kevesebb uniós társasági kollíziós rendelkezést találunk. Ez utóbbiak elszórtan helyezkednek el jogforrásokban, és egy-egy konkrét társasági problémához-irányelvhez kötődnek. Noha e szabályok kodifikáltak, álláspontunk szerint mégis rejtőzködnek; nincs egyszerű dolga annak, aki keresi őket, hiszen partikuláris területekhez kapcsolódnak.

Jelen cím megpróbál egy vázlatot adni az uniós társasági kollíziós jogi szabályokról, melyek egyelőre – az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatából, illetve a kapcsolódó jogalkotásra való hajlandóság hiányából is eredően – rögzülni látszanak. Arra ugyanakkor fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy az írásban foglaltak nem feltétlenül adnak taxatív felsorolást az összes, uniós joggal kapcsolatban felmerülő társasági-kollíziós problémára. Annál is inkább igaz ez a megállapítás, mivel a kollíziós jogot, mint fogalmat a magunk részéről az uniós jog rendszerében tágan értelmezzük. Ennek megfelelően az összes olyan szabályt e fogalom alá tartozónak gondoljuk, amely alapján egy tagállami jogot félre kell rakni, és egy másik tagállami jogot, vagy annak bizonyos szabályát kell alkalmazni.

⁴⁵³ [Http://eur-lex.europa.eu/hu/index.htm](http://eur-lex.europa.eu/hu/index.htm)

E cím a következő tematikát követi:

- az elsődleges jogforrásokhoz kapcsolódó kollíziós társasági jogot érintő kérdések, különös tekintettel a letelepedés szabadságára
- a másodlagos jogforrásokban fellelhető kollíziós társasági jogi szabályok
- a Róma I. és II. rendeletek és a társasági (anyagi és kollíziós) jog viszonya
- a főbb kérdések áttekintése

II. Társasági jogi szabályok az elsődleges jogforrásokban

1. A generális háttér: a diszkrimináció tilalma és annak nemzetközi magánjogi hatásai

Az elsődleges jogforrásokon belül a társasági jogi kérdések hátterének legfőképp a letelepedés szabadságára vonatkozó előírásokat tekinthetjük. A letelepedés szabadságának is – hasonlóan a többi alapszabadsághoz – a diszkrimináció tilalma az egyik alapja. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 18. cikke [az EK Sz korábbi 12. cikke] alapján az EUMSZ és az Európai Unióról szóló szerződés alkalmazási körében tilos az állampolgárság alapján történő bármely megkülönböztetés. E rendelkezés alapvetően az állampolgárokra fókuszál (mikroszemléletű), ugyanakkor a társaságokra is kihat; ha egy társaságot diszkriminálnak, azzal a társaság tulajdonosait is diszkriminálják.

Ezt a cikket magyarázza a letelepedés szabadsága körében az EUMSZ 49. cikke (az EK Sz korábbi 43. cikke), mely szerint tilos a valamely tagállam állampolgárainak egy másik tagállam területén történő szabad letelepedésére vonatkozó minden korlátozás. Úgyszintén a diszkrimináció tilalmához kapcsolódik az EUMSZ 53. cikke (az EK Sz korábbi 48. cikke), mely szerint az egyik tagállam jogszabályai alapján létrehozott olyan társaság, amelynek létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye az Unió területén van, ugyanolyan elbánásban kell, hogy részesüljön, mint azok a természetes személyek, akik valamely tagállam állampolgárai.

A fenti cikkek a tagállamok állampolgáira vonatkoznak: harmadik államok állampolgáira nem alkalmazandóak. A korlátozás velük szemben megengedett. Érdekes kérdés ugyanakkor, hogy vajon lehet-e diszkriminálni olyan, az Unióban bejegyzett társaságot, amelynek tagjai kizárólag harmadik államok állampolgárai? Az uniós jog erre sem ad lehetőséget; a diszkrimináció tilalma ezen társaságokra is kiterjed (például a másik

államban történő leányvállalatalapítás esetén is). Az EUMSZ 53. cikke (az EK SZ. korábbi 48. cikke) alapján a valamely tagállam jogszabályai alapján létrehozott olyan társaság, amelynek létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye az Unió területén van, e fejezet alkalmazása szempontjából ugyanolyan elbánásban részesül, mint azok a természetes személyek, akik a tagállamok állampolgárai.

Amint látjuk, a belső piaci rendelkezésekhez hasonlóan az általános és a letelepedés szabadsága kapcsán konkretizált diszkrimináció tilalom is kollíziós jogi hatású; diszkrimináció esetén félre kell tenni a diszkrimináló jogszabályokat, és a másik állam nem diszkrimináló szabályait kell alkalmazni. A diszkrimináció tilalmára vonatkozóan is elmondhatjuk tehát azt, hogy az elvnek kollíziós, nemzetközi magánjogot érintő oldala is van.

Ha nemzetközi magánjogot érintő területen fejt ki a hatását, gyakorlatilag nemzetközi magánjogi kapcsolóelvként érvényesül, a származási ország elvéhez hasonlóan.

2. A letelepedés szabadsága

a) A letelepedés szabadságának elsődleges jogforrásbeli háttere

A letelepedés szabadságának alapját a korábban idézett EUMSZ 49. (korábban EK SZ. 43. cikke) alkotja. E szerint tilos a valamely tagállam állampolgárainak egy másik tagállam területén történő szabad letelepedésére vonatkozó minden korlátozás. Ezt a rendelkezést azokra a korlátozásokra is alkalmazni kell, amelyek képviselő, fióktelep vagy leányvállalat alapítására vonatkoznak. A szabad letelepedésnek két módját szokták kiemelni: az elsődleges, illetve a másodlagos letelepedést.

Elsődleges letelepedés alatt egyrészt a szabad vállalatalapítást, másrészt a vállalat székhelyének szabad áthelyezését értjük. E körben az Európai Bíróság az EK SZ. (jelenlegi EUMSZ) magyarázatoként csupán a szabad vállalatalapítást deklarálta. Azt ugyanakkor nem mondta ki, hogy a vállalatok székhelyüket szabadon áthelyezhetnék az unión belül.

Másodlagos letelepedés alatt azt értjük, ha egy meglévő társaság mellé/által hoznak létre leányvállalatokat.

Bizonyos szerzők a fióktelepek, kereskedelmi képviselők létrehozását az elsődleges letelepedéshez sorolják. Álláspontjuk szerint például egy fióktelep úgy működik, mint a vállalat egy telephelye, nem pedig úgy, mint egy önálló, független személy. A magunk részéről ennek ellenére a továbbiakban – erős nemzetközi jellege és viszonylagos függetlensége miatt – a fióktelepek alapításának kérdéseit a másodlagos letelepedéshez kötődően fogjuk tárgyalni.

Az elsődleges és másodlagos letelepedéshez kapcsán meg kell említeni: az elsődleges letelepedés szabadsága bármely uniós polgárt megilleti, a másodlagos letelepedés szabadságával viszont csak akkor lehet élni, ha az anyavállalat székhelye az Európai Unión belül van. Magyarán szólva, ha egy uniós polgár alapít egy vállalatot Ukrajnában, majd utóbbi vállalatnak szeretné létrehozni egy leányvállalatát Magyarországon, arra már nem vonatkoznak az EUMSZ szabad letelepedésre vonatkozó rendelkezései.

b) A letelepedés szabadsága és a nemzetközi magánjog

Az elsődleges letelepedés szabadságának egyik legfontosabb vetülete a bejegyzés elvének, illetve a székhely elvének (valódi-tényleges székhely elvének – *real seat theory*) a konfliktusa. Ezen elvek szerint a társaságra (társaság alapításra, átalakítására, jogi helyzetére, stb.) alapvetően azon állam jogát kell alkalmazni, amelyben a társaságot bejegyezték, illetve amelyben tényleges székhelye (igazgatása – központi ügyvezetése) található. A tényleges székhely általában a napi ügyvitel helyét jelentheti.

Az EUMSZ szövegezéséből nem lehet kiolvasni, hogy az Unió melyik elvet preferálja. A fentebb említett 53. cikk ugyanis a bejegyzés, illetve a központi ügyvezetés vagy üzleti tevékenység fő helyét is figyelembe veszi:

„Valamely tagállam jogszabályai alapján létrehozott olyan társaság, amelynek létesítő okirat szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye (kiemelés tőlem – a szerző) az Unió területén van, e fejezet alkalmazása szempontjából ugyanolyan elbánásban részesül, mint azok a természetes személyek, akik a tagállamok állampolgárai.”

Noha korábban a legtöbb uniós tagállam (a kontinentális jogrendszerek) a tényleges székhely elvét alkalmazta, az Európai Unióban a tényleges székhely elve visszaszorulóban van, és a bejegyzési elv az, ami egyre inkább alkalmazásra kerül.⁴⁵⁴

Általános szinten a bejegyzés elvét követi az Nmjt. is. E szerint:

„18. § (1) A jogi személy jogképességét, gazdasági minőségét, személyhez fűződő jogait, továbbá tagjainak egymás közötti jogviszonyait személyes joga szerint kell elbírálni.

⁴⁵⁴ BORG-BARTHET, J.: European Private International Law of Companies after Cartesio. *ICLQ – International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 58 (2009) No. 4 1020. Az egyes államok áttekintésére ld. MAITLAND-WALKER, J.: *Guide to European Company Laws*. Sweet and Maxwell, London, 2007.; SPAHLINGER, A.-WEGEN, G.: *Internationales Gesellschaftsrecht in der Praxis*. C. H. Beck, München, 2005. 273-306. Felsorolásszerű áttekintésre ld.: BURIÁN: Personal Law of Companies and Freedom of Establishment. *RHDI – Revue Hellenique de Droit International*, Vol. 61. (2008) No. 1 72.

(2) A jogi személy személyes joga annak az államnak a joga, amelynek területén a jogi személyt nyilvántartásba vették.”⁴⁵⁵

Magyarán szólva a jogi személyre – és egyébként a jogi személy nélküli társaságokra is – hazánkban azon állam jogát kell alkalmazni, amelynek területén bejegyezték. Ez érvényes a jogképességre, alapításra-módosításra, tagjainak egymás közti viszonyaira, stb. Nem feltétlenül érvényes ugyanakkor egyéb területekre, például az adózásra: azt, hogy egy állam területén ki fizessen adót, és milyen mértékűt, azt az adójogszabályok tartalmazzák. Utóbbi egy teljesen különálló, önálló kollíziós probléma.

Zárójelben jegyezzük meg: a bejegyzési elv terjedéséhez az Európai Bíróság esetjoga is hozzájárult, melyről nagy általánosságban úgyszintén kijelenthető, hogy az Unión belüli viszonyokban a bejegyzési elvet tartotta az uniós joggal összhangban állónak.

A továbbiakban az elsődleges és másodlagos letelepedéssel kapcsolatos fontosabb európai bírósági jogeseteket mutatjuk be. Ennek az az oka, hogy az EUMSZ, illetve a korábbi EK SZ tágan megfogalmazott jogszabályhelyeinek értelmezése kapcsán az Európai Bíróság joggyakorlatának meghatározó, központi szerepe van e területen. Jelen írás kutatóhelyi vitáján felmerült, hogy esetleg érdemes lenne átstrukturálni az egyes ügyek sorrendjét és időrendi sorrendbe rakni őket. Noha a magunk részéről ezen véleménnyel maradéktalanul egyetértünk, a szöveget korábbi állapotában fenntartottuk. Ennek több oka is van. Egyrészt, a dolgozat ezen része inkább áttekintő „mankó” kíván lenni az olvasó számára: olyan elemzés, mely például a szerző hallgatói számára összegzést nyújt a fontosabb esetekről a célból, hogy utána maguk elolvassák ezen eseteket és mélyrehatóan feldolgozzák azt. Ilyen értelemben fontos volt didaktikai szempontokat is szem előtt tartani, amely az egyéb (például az időrendi hűség) szempontjait némileg átrendezték. Másrészt – gyakorlati relevanciájából eredően – a figyelmünket a társasági jog terén is inkább leköti a társaságok üzletrészesének átruházása, mint a székhelyáthelyezés problematikája. Végül, de nem utolsó sorban fontos látni, hogy már a hazai jogban is vannak olyan munkák, melyek a kérdést átfogó jelleggel, behatóan ismertetik.⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ E szabályokat egészíti ki kevésbé lényeges szabályokkal a cikk folytatása, mely szerint:

„(3) Ha a jogi személyt több állam joga szerint vették nyilvántartásba, vagy az alapszabályban megjelölt székhelyen irányadó jog szerint nyilvántartásba vételére nincs szükség, személyes joga az alapszabályban megjelölt székhelyen irányadó jog.

(4) Ha a jogi személynek az alapszabály szerint nincs székhelye, vagy több székhelye van, és egyik állam joga szerint sem vették nyilvántartásba, személyes joga annak az államnak a joga, amelynek területén a központi ügyvezetés helye van.”

⁴⁵⁶ METZINGER P.-NEMESSÁNYI Z. -OSZTOVITS A.: Freedom of Establishment for Companies in the European Union. CompLex, Budapest, 2009.

Az ügyek tárgyalása során kitérünk olyan esetekre is, amelyek nem kimondottan kollíziós, vagy nem csupán társasági jogi tartalmúak. Ennek az az oka, hogy ezen esetek relevánsak lehetnek a kollíziós kérdések szempontjából is, illetve az Európai Bíróság is rendszeresen hivatkozik rájuk a kollíziós kérdések eldöntése során, így ismeretüket szükségesnek találjuk ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a területről.

3. Az elsődleges letelepedéshez köthető esetjog

a) A Daily Mail ügy⁴⁵⁷

Az egyik legtöbbet idézett ügy, amely a letelepedés szabadságával és az európai társasági joggal kapcsolatos, a Daily Mail ügy.

Az ügyben egy brit cég kívánta áttenni – sőt, ha bejegyzés szerint nem is, de gyakorlatilag át is tette – székhelyét (központi ügyvezetését) az Egyesült Királyságból Hollandiába. Az áttétel oka a holland adójog kedvezőbb volta volt; bizonyos pénzügyi manőverek után a holland jog alapján kevesebb társasági adót kellett fizetni. Az áttétel szempontjából érdekes kérdés, hogy amennyiben a közösségi jog erre lehetőséget biztosított volna, annak mi lett volna a joghatása: a társaság holland joga alá került volna, vagy sem? Tudni való, hogy a holland és a brit jog is a bejegyzés elvét követi. Ebben az esetben a válaszuk nemleges: a társaság megtartotta volna a brit jogi személyiségét. Mindamellet a holland társasági jogi adószabályok vonatkoztak volna rá, és ezáltal kevesebb adót kellett volna fizetnie.

A brit szabályok értelmében ugyanakkor a székhelyáthelyezés nem volt lehetséges, pontosabban engedélyhez volt kötött, amely engedélyt a társaság nem kapta meg. Ez ellen a társaság bírósághoz fordult. A nemzeti bíróság felfüggesztette az eljárását, és négy kérdést tett fel az Európai Bíróságnak. Utóbbi kérdések közül a legfontosabb annak megállapítására irányult, hogy ellentétes-e a letelepedés szabadságára vonatkozó közösségi rendelkezésekkel az, „ha egy tagállam megtiltja egy, az említett tagállamban található központi ügyvezetésű jogi személyiséggel rendelkező társaság vagy társaságcsoport részére, hogy előzetes engedélyezés, vagy jóváhagyás nélkül e székhelyét másik tagállamba helyezze át, az alábbi egyik és/vagy másik esetben:

⁴⁵⁷ Case 81/87. The Queen v H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc. ECR 1988., 05483.

- a) ha az adott társaság elkerülheti a már megszerzett haszon és nyereség utáni adó megfizetést;
- b) ha a központi ügyvezetés áthelyezésével az említett társaság elkerülné azon adó megfizetését, amellyel a központi ügyvezetés szóban forgó tagállamban maradása esetén esetlegesen tartozna?”

A bíróság az ügyben megállapította, hogy letelepedés szabadságára vonatkozó cikkeket „úgy kell értelmezni, hogy a közösségi jog... semmilyen jogot nem biztosít egy tagállam jogszabályai szerint alapított társaság számára, amelynek a létesítő okirat szerinti székhelye is ott található, hogy központi ügyvezetését egy másik tagállamba helyezze át”. Ez alapján tehát a székhely áthelyezéséhez való jogot a bíróság megtagadta, pontosabban megállapította, hogy a székhely áthelyezésének joga nem vezethető le közvetlenül az alapszerződésekből. A konkrét keretek kitöltése a tagállamokra van bízva.

Az ügghöz kapcsolódóan meg kell, hogy jegyezzük: annak látszólag semmi köze nincsen a székhely, vagy a bejegyzés elvéhez. A lényegét tekintve ugyanis az Egyesült Királyság és Hollandia is a bejegyzés elvét alkalmazta. Az ítélet ráadásul látszólag anyagi jogi szabályokkal foglalkozik; kollíziós kérdés explicite sem ebben, sem a későbbiekben tárgyalt ügyekben nem merült fel. Ugyanakkor ha a felszín és az érvelés mögé nézünk, akkor láthatjuk, hogy a döntésnek komoly kollíziós jogi oldala van. Az Európai Bíróság a döntésben a voksát a belső piacra kiterjedően a bejegyzés elve mellett rakta le. Ha ez nem így lenne, a valós működés, valós székhely alapján fel sem merülhetne a probléma, hogy a székhelyt áthelyezzék: ezzel gyakorlatilag megváltozna a társaságra alkalmazandó jog is. Az esetünkben ráadásul a székhelyt már *de facto* átrakták egy másik országba.

Azt is érdemes megfigyelni, hogy az ügyben nem válnak el az anyagi, illetve a kollíziós szabályok. A közösségi társasági jognak ezt a tulajdonságát, mely összemosza az anyagi és kollíziós kérdéseket, számos kritika érte, és álláspontunk szerint is kissé nehezen átláthatóvá teszi az alkalmazandó jog kijelölését.⁴⁵⁸

Végezetül még egy tényre célszerű az ügy kapcsán rámutatni: kollíziós kérdés ez esetben nem csupán a társasági joghoz, hanem a székhelyhez kötődő egyéb jogágakhoz – például az adójoghoz – kötődően is megjelenik. Az uniós alapjogok, a társasági anyagi és kollíziós jog, illetve az adójog ilyen módon összekapcsolódik az esetek egy részében.

⁴⁵⁸ THÖNKE, U.: *Die Entstehungssitztheorie*. Scripvaz, Berlin, 2003. 142.

b) Az *Überseering* ügy⁴⁵⁹

A székhely elv-bejegyzési elv konfliktusának legplasztikusabb példáját számunkra az *Überseering* ügy szolgáltatta.⁴⁶⁰ Az ügyben szembenálló felek egy Hollandiában bejegyzett társaság, az *Überseering BV.* (a továbbiakban „*Überseering*”, illetve egy Németországban bejegyzett társaság, a *Nordic Construction Company Baumanagement GmbH.* (a továbbiakban: „*Nordic*”) voltak.

Az *Überseering* tulajdonában állt egy németországi ingatlan, melynek felújítását a *Nordic* végezte. A felújítás minőségével (a festési munkákat nem megfelelően végezték el) az *Überseering* nem volt elégedett. A festést követően két német állampolgár megszerezte az *Überseering* tulajdonjogát és a céget Németországból vezette, ugyanakkor a cég soha nem fejezte ki abbéli szándékát, hogy székhelyét Németországba kívánja átrakni. Az *Überseering* – miután többször is hiába kérte a hibák kijavítását – a hibák költségei és az azokból származó kár megtérítésért a német bíróságokhoz fordult. Ebben az időben a német jog szerint a társaság jogképességét a tényleges székhelye szerinti tagállam joga szerint kellett megállapítani. E szerint az *Überseering* jogképességét a német jog szerint kellett volna megállapítani. Csakhogy az *Überseering* nem Németországban, hanem Hollandiában bejegyzett cég volt; ez alapján viszont Németországban kvázi „nem létezett”. Erre hivatkozott a *Nordic* is, amikor a német bíróság előtt kifejtette azon álláspontját, hogy az *Überseering* nem perképes, mivel Németországban jogképességgel nem rendelkezik.

Az ügyben harmadfokon eljáró német bíróság a következő kérdésekkel fordult az Európai Bírósághoz:

- az EKSz 43. és 48. cikkét (jelenlegi EUMSZ 49. és 53. cikkét) „úgy kell-e értelmezni, hogy a társaságok letelepedési szabadságával ellentétes, ha a valamely tagállam jogszabályai szerint alapított társaság jogképességét és perképességét azon másik tagállam joga szerint ítélik meg, amelybe az említett társaság a székhelyét áthelyezte, amennyiben e jogszabályokból az következik, hogy a letelepedés szerinti tagállamban többé nincs lehetősége szerződésből eredő jogainak bíróság előtti érvényesítésére?”

⁴⁵⁹ C-208/00. sz. ügy. *Überseering BV.* kontra *Nordic Construction Company Baumanagement GmbH.* (NCC). EBHT 2002., I-09919.

⁴⁶⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000J0208:HU:NOT> (2010. március 15.); LEIBLÉ, S.-HOFFMANN, J.: Wie inspiriert ist „Inspire Art”? *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 14 (2003) No. 22 677. 4. lj.

- „a társaságok letelepedési szabadsága... magába foglalja-e annak előírását, hogy a társaság jogképességét és perképességét az alapítás szerinti tagállam joga alapján kell megítélni”?

Az Európai Bíróság megállapította, hogy az Überseeringnek, mint a holland jog szerint megalapított és a szerint létező társaságnak joga van élni a letelepedés szabadságával. Ebbe beletartozik az is, hogy a tulajdonosoknak joguk van megválasztani, hogy mely államban kívánnak társaságot létrehozni. A német jog ezt a jogot korlátozza azzal, hogy a holland társaságot nem tartja Németországban perképesnek. Emellett a tulajdonosoknak joguk van élni a letelepedés szabadságával Németországban, és ezt a jogot is korlátozná az, ha letelepedésük miatt a perképességet megvonják a társaságtól. A társaság létezését tehát csakis a holland jog alapján lehet megítélni. Jól látható, hogy a bíróság a perképességet is a jogképességhez igazította: álláspontja szerint, amennyiben egy társaság egy, a létesítő okirat szerinti székhelytől eltérő tagállamban letelepedési szabadságával él, ezt annak a tagállamnak, amelybe a tényleges székhelyét helyezi tiszteletben kell tartania. Utóbbi tagállam tehát nem nyilváníthatja a társaságot perképtelennek.

Jól látható, hogy az ügyben – persze nyilvánvalóan az eset körülményeihez igazodottan, de – az Európai Bíróság megerősítette a korábban a Daily Mail ítéletben is alkalmazott bejegyzési elvet, és a tényleges székhely elvét ebben az esetben sem tartotta a közösségi joggal összhangban állónak.

c) A SEVIC ügy⁴⁶¹

A SEVIC ügy is társasági jogi kérdésekhez kötődik. Ebben az esetben ugyanakkor nem kimondottan a székhelyáthelyezés-székhelyalapítás, vagy valamilyen tevékenység gyakorlás volt a középpontban, hanem a különböző államban található társaságok egyesülése.

Egy luxemburgi társaság, a Security Vision Concept SA. egy németországi társaságba, a SEVIC Systems AG.-ba (a továbbiakban: „SEVIC”) kívánt beolvadni úgy, hogy vagyont és jogalanyiságát is utóbbi társaságra ruházza át. Ez tehát általános jogutódlást jelentett volna végelszámolás nélkül két, különböző államban székhellyel rendelkező társaság között. A német jog alapján az egyesülés ugyanakkor csupán belföldi, német székhelyű társaságok esetén volt lehetséges. Miután a luxemburgi társaság beolvadását nem engedélyezték, a SEVIC a cégbírósági határozat ellen bírósághoz fordult.

⁴⁶¹ C-411/03. sz. ügy. SEVIC Systems AG. EBHT 2005., I-10805.

Az ügyben eljáró német bíróság azzal a kérdéssel fordult az Európai Bíróság felé, hogy úgy kell-e értelmezni az EK Sz szabad letelepedésre vonatkozó cikkeit, hogy a társaságok letelepedési szabadsághoz való jogával ellentétes az, ha megtagadják egy külföldi európai társaságnak egy német társasággal tervezett egyesülésének bejegyzését a német cégjegyzékbe arra hivatkozva, hogy a vonatkozó nemzeti szabályok csak a belföldi székhellyel rendelkező jogalanyok átalakulását-összeolvadását engedélyezik?

Az Európai Bíróság az ügyben kimondta, hogy a letelepedés szabadságára vonatkozó EK Sz passzusokkal ellentétes az, ha egy tagállam megtagadja egy külföldi cég egy belföldi cégbe való beolvadását, miközben két hasonló hazai cég között az összeolvadást megengedné. Ezt a szabályozást követi egyébként az Unió társaságok egyesüléséről szóló, 2005-ben született irányelve⁴⁶² is.

Ezen szabály alól csupán kényszerítő körülmények megléte esetén lehet eltérni. Ilyen kényszerítő körülmény lehet például a hitelezők, kisebbségi részvényesek és munkavállalók védelme, vagy adófelügyelet hatékonyságának és a kereskedelmi tevékenységeknek a biztosítása.⁴⁶³ A SEVIC ügghöz kapcsolódóan fontos megemlíteni: az összeolvadás engedélyezése és biztosítása az uniós jogban jól láthatóan libelarizáltabb, mint a székhely áthelyezése. Az Európai Bíróság szabadabban meri értelmezni a letelepedés szabadságát e körben, és ezáltal az összeolvadások esetén a jogbiztonság is nagyobb.⁴⁶⁴

d) A *Cartesio* ügy⁴⁶⁵

Az utóbbi idők európai szinten is legtöbbet elemzett társasági jogi ügye a *Cartesio* ügy volt.

Az ügyben egy magyar betéti társaság, a *Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt.* (a továbbiakban: „*Cartesio*”) kívánta áthelyezni székhelyét Olaszországba. Az olasz jog és a magyar jog is a bejegyzés elvét alkalmazza a társaságokra. A társaság csupán a tényleges székhelyét rakta volna át, ugyanakkor továbbra is a magyar jog hatálya alá tartozott volna; Magyarországon maradt volna bejegyezve. A külföldi székhely bejegyzését a magyar cégbíróság elutasította. E körben a cégbíróság egyrészt arra hivatkozott, hogy az európai jog által biztosított letelepedés

⁴⁶² Az Európai Parlament és a Tanács 2005/56/EK irányelve (2005. október 26.) a tőkeegyesítő társaságok határokon átnyúló egyesüléséről (EGT vonatkozású szöveg). HL L 310., 2005.11.25., 1. 14. cikk (leírását ld. később)

⁴⁶³ Ld. a vonatkozó ítélet 28. pontját

⁴⁶⁴ GRUNDMANN, S.: *European Company Law*. Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2007. 514.

⁴⁶⁵ C-210/06. sz. ügy. *Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt.* EBHT 2008., I-09641. Rá nézve ld. BURIÁN: *Personal Law of Companies... i. m.* 82-86.; BEHRENS, P.: *Cartesio* bestätigt, aber korrigiert Daily Mail. *EUZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 20 (2009) No 3 V.

szabadsága nem ad jogot a társaságoknak, hogy székhelyüket egyik tagállamból a másikba áthelyezzék. Másrészt a székhely áthelyezését a hazai normák sem engedték meg.⁴⁶⁶

A Cartesio a döntés ellen bírósághoz, a Szegedi Ítéletáblához fordult, amely előzetes döntést kért az Európai Bíróságtól. Az ítéletábla első három kérdése procedurális jellegű volt. Témánk szempontjából lényegesebb a negyedik kérdés, mely úgyszintén több pontból állt. Ezek a következők voltak:

- „Ha egy Magyarországon, a magyar társasági jog alapján létrejött és cégjegyzékbe bejegyzett társaság székhelyét az Európai Unión belül egy másik tagállamba kívánja áthelyezni, a közösségi jog kompetenciájába tartozik-e a kérdés rendezése, vagy jogharmonizáció hiányában kizárólag az egyes nemzeti jogok szabályai irányadók?
- Közvetlenül a közösségi jogra (az EKSz 43. és EK 48. cikkekre) hivatkozással kérheti-e egy magyar honosságú társaság székhelyének az Unió más tagállamába történő áthelyezését? Amennyiben igen, úgy köthető-e – akár az áthelyező, akár a befogadó tagállam részéről – bármilyen feltételhez, engedélyhez a székhelyáthelyezés?
- Értelmezhető-e úgy az EKSz 43. és EK 48. cikk, hogy azok alapján összeegyeztethetetlen a közösségi joggal az a belső jogi szabályozás, vagy gyakorlat, mely a gazdasági társaságokat érintő jogok gyakorlása kapcsán aszerint tesz különbséget a gazdasági társaságok között, hogy a gazdasági társaság székhelye mely tagállamban van?
- Értelmezhetőek-e úgy az EKSz 43. és EK 48. cikkek, hogy azok alapján összeegyeztethetetlen a közösségi joggal az a belső jogi szabályozás, vagy gyakorlat, amely megakadályozza azt, hogy az érintett tagállamban honos társaság... másik tagállamba helyezze át a székhelyét?”

Az Európai Bíróság az ügyben kimondta: a korábban a Sevic ügyben hozott ítélet és a Cartesio ügy nem analóg: a Sevic ügyben határokon átnyúló egyesülésről, és nem székhelyáthelyezésről volt szó. Ezért a liberálisabb közösségi szabályok e körben nem alkalmazhatóak. A bíróság ennek megfelelően rögzítette, hogy az európai joggal nem összeegyeztethetetlen az a szabályozás, mely a megakadályozza egy tagállam belső joga alapján létrejött társaságnak, hogy a székhelyét egy másik tagállamba helyezze át úgy, hogy

⁴⁶⁶ A hazai jogszabályi háttér, azaz a GT., a Cégtv. és az Nmjt. korábbi koherenciazavaraira ld. KOROM, V.-METZINGER, P.: Freedom of Establishment for Companies: the European Court of Justice confirms and refines its *Daily Mail* Decision in the Cartesio Case C-210/06. ECFR – European Company and Financial Law Review, Vol. 6 (2009) No. 1 141-144.

közben megtartja a belső jog által biztosított honosságát. A székhelyáthelyezés uniós liberalizálása elmaradt.

Az ügghöz kapcsolódóan érdemes megemlíteni, hogy a magyar szabályozás 2007. szeptember 7-től megváltozott;⁴⁶⁷ a hazai jogalkotó még az ügyben hozott ítélet előtt módosította a vonatkozó rendelkezéseket. A cégtörvény új definíciója szerint egy cég székhelye alatt a cég bejegyzett székhelyét kell érteni, mely akár el is térhet a cég tényleges működésének helyétől, azaz a központi ügyvezetés helyétől.⁴⁶⁸ A központi ügyvezetés helyét akár külföldre is lehet helyezni, ezáltal pedig nem változik meg a társaság bejegyzett székhelye, illetve a társaságra alkalmazandó jog.

A magunk részéről a magyar szabályozás módosításától függetlenül azt gondoljuk, hogy a Cartesio ügynek nagyobb volt a füstje, mint a lángja: a letelepedés szabadságára vonatkozó szabályok már jóval korábban lefektetésre kerültek és vélhetően azok lényeges tartalmán az Európai Bíróság magától a jövőben sem fog változtatni. Ráadásul a vállalkozásoknak a napi praxisban nem okoz gondot, hogy nem helyezhetik át a székhelyüket. Számos megoldás lehetséges, amellyel hasonló problémákat oldhatnak meg: fióktelepet, leányvállalatot alapítanak, beolvadnak egy külföldi cégbe, SE-t hoznak létre, stb. Ezek egy részénél a hazai társaság megtarthatja a hazai státútumát, más részénél pedig átkerül a külföldi jog hatálya alá.

Ha a szabályokon változtatni szeretnénk – ami jelen írás szerzője szerint nem égetően szükséges –, arra két út létezik: vagy az Unió hoz másodlagos jogforrást, és változtatja meg a szabályozást, vagy a tagállamok kezdik fokozatosan liberalizálni a székhelyáthelyezést.

Előbbivel kapcsolatosan lehet, hogy célszerű lenne folytatni azt a munkát, amelyet egyszer már megkezdtek, és az előzetes terv⁴⁶⁹ után elkészíteni a székhelyáthelyezésről szóló ún. 14. társasági irányelv javaslatát. Erre egyébként az Európai Parlament is felszólította a Bizottságot.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ KOROM-METZINGER: Freedom of Establishment... *i. m.* 158.; *Európai Jog*, Vol. 9 (2009) No. 2

⁴⁶⁸ 2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról (Ctv.) 7. § (1) bekezdése: „A cég székhelye a cég bejegyzett irodája. A bejegyzett iroda a cég levelezési címe, az a hely, ahol a cég üzleti és hivatalos iratainak átvétele, érkeztetése, őrzése, rendelkezésre tartása, valamint ahol a külön jogszabályban meghatározott, a székhellyel összefüggő kötelezettségek teljesítése történik.... A cég létesítő okirata úgy is rendelkezhet, hogy a cég székhelye egyben a központi ügyintézés (döntéshozatal) helye. Amennyiben a cég székhelye nem azonos a központi ügyintézés helyével, a központi ügyintézés helyét a létesítő okiratában és a cégjegyzékben fel kell tüntetni. A 7/B. § szerint „a cégnyilvántartásba bejegyzett cég az Európai Unió más tagállamában is jogosult tevékenysége elsődleges folytatására, illetőleg tevékenysége gyakorlása elsődleges helyét az Európai Unió más tagállamába is áthelyezheti. A cég ezirányú döntése - külön törvény eltérő rendelkezése hiányában - nem igényli a székhelyére vonatkozó cégbejegyzés módosítását”.

⁴⁶⁹ Project de Directive concernant le Transfert du siège réel d'un état membre dans un état membre sans dissolution. OJ C 138., 05.05.1997., 5. Francia nyelven elérhető: *Diritto del commercio internazionale*, Vol. 13 (1999) No. 415-417.

⁴⁷⁰ Cross-borders transfers of company seats – Recommendations to the Commission on cross-border transfer of company seats. 10/03/2009, EP T6-0086/2009.

e) *A Factortame (II) ügy*⁴⁷¹

A Factortame ügy kapcsán jól látható, hogy a közösségi jogban hogyan kapcsolódik össze az állampolgárságon alapuló diszkrimináció tilalma a letelepedés szabadságával.

Az ügy alaptényállása szerint az Egyesült Királyság egy jogszabályt vezetett be, mert a külföldi személyek az Egyesült Királysághoz rendelt halászati kvótákat brit lobogó alatt közlekedő hajóikkal „lehalászták” (*quota hopping*). A régi hajólajstromok helyébe új lajstrom lépett (halászni csak lajstromozott hajóval lehetett). Az új lajstromba csak olyan, az Egyesült Királyságból üzemeltetett és irányított hajó kerülhetett be;

- amelynek természetes személy tulajdonosa brit állampolgár, vagy
- amely olyan társaság tulajdonában áll, amelynek 75 %-át brit állampolgárságú személyek birtokolják⁴⁷²

E rendelkezések miatt kilencvenöt, a követelményeknek eleget nem tevő halászhajó tulajdonosai eljárást kezdeményeztek az állam ellen, mivel álláspontjuk szerint a szabályozás a közösségi jogba ütközik. Az eljáró bíróság előzetes döntéshozatal céljából számos kérdést tett fel az Európai Bíróságnak. A kérdések mélyebb elemzésétől ehelyütt eltekintünk.

Az Európai Bíróság ítéletében kimondta, hogy a letelepedés szabadságába ütközik, ha egy tagállam a letelepedés szabadságát az Egyesült Királysághoz hasonlóan korlátozza. Az állampolgárságon alapuló diszkriminációnak nincs helye a letelepedés szabadsága körében sem.

f) *A Hughes de Lasteyrie ügy*⁴⁷³

Noha nem klasszikus kollíziós problémával foglalkozik, mégis szükségesnek találunk röviden elemezni egy adójogi kérdésekhez és a letelepedés szabadságához kapcsolódó ügyet, a Hughes de Lasteyre ügyet. Ennek az az oka, hogy az esettel a kollíziós problémakörben való elmélyülést követően számos esetben találkozhatunk, számos helyen utalnak rá, és célszerűnek látszik legalább az alapvetéseinek az áttekintése.

Az ügy tényállása szerint Lasteyrie du Saillant úr Franciaországból Belgiumba költözött. A francia szabályok értelmében ekkor a tulajdonában álló, francia cégekbeli részvényei után a

⁴⁷¹ Case C-221/89. The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. and others. ECR 1991., I-03905.

⁴⁷² Zárójelben jegyezzük meg, hogy ráadásul az állampolgársági kritérium mellett az Egyesült Királyság területén való lakóhely és tartózkodási hely is szükséges volt a lajstromba való bekerüléshez.

⁴⁷³ C-9/02. sz. ügy. Hughes de Lasteyrie du Saillant kontra Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie. EBHT 2004., I-02409.

lakóhelyát helyezéséből eredően adót kellett fizetnie, míg ha nem költözik el, adófizetési kötelezettsége nem keletkezett volna, csupán akkor, ha realizált jövedelme keletkezett volna. Franciaországban azért létezett hasonló adó, mert ezzel ki tudták védeni az adóelkerülést: aki ugyanis a jövedelme realizálása előtt kiköltözött külföldre, az esetleg a külföldi jog alapján adózott a jövedelme realizálásakor.

Lasteyrie du Saillant úr ugyanakkor az adó megfizetése ellen a bírósághoz fordult, mivel álláspontja szerint a hasonló adó diszkriminál, és nem összeegyeztethető a letelepedés szabadságára vonatkozó uniós joganyaggal. Az ügyben eljáró bíróság az Európai Bírósághoz fordult. Kérdése arra irányult, hogy az adóelkerülés kivédése érdekében a tagállamoknak joguk van-e már akkor is megadóztatni az állampolgárokat, ha azok realizált nyereséget nem értek el?

Az Európai Bíróság szerint a francia rendelkezés korlátozta a letelepedés szabadságát, hiszen riasztó hatással volt a más tagállamban letelepedni kívánó adózókra, „mivel az elhagyott ország – pusztán az adózási szempontból vett lakhely Franciaországon kívülre való változtatása miatt – olyan jövedelmükre vetett ki adót, amelyet még nem realizáltak, és így a Franciaországi lakhelyüket megtartó személyekhez képest kedvezőtlen bánásmódban részesültek... A lakhelyüket megtartók realizált eredményeken alapuló adóztatásával szemben a lakhelyüket áthelyezők felmerülő eredményeken alapuló adóztatása eltérő bánásmódot jelent, amely gátolja a mozgás szabadságát. Amennyiben egy tagállam úgy dönt, hogy fenntartja a jogot az adófizető azon időszak alatt felhalmozott nyereségének megadóztatására, amíg annak lakhelye a területén volt, úgy ezt a mozgás szabadságát korlátozó intézkedések meghozatala nélkül teheti.”⁴⁷⁴

4. A másodlagos letelepedéshez köthető esetjog

a) A Centros ügy⁴⁷⁵

Az egyik legnagyobb hatású, legtöbbet idézett és a szakirodalomban a legkülönbözőképpen értelmezett ügy, amely az uniós társasági jogával kapcsolatosan felmerült, és amely a letelepedés szabadsága kapcsán iskolapéldául szolgál, a Centros ügy volt.

⁴⁷⁴ A Bizottság Közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak - A tőke kivonási adóról és a tagállamok adópolitikájának szükséges koordinációjáról. COM (2006) 0825 végleges 3.

⁴⁷⁵ C-212/97. sz. ügy. Centros Ltd. kontra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. EBHT 1999., I-01459.

Az alap ügyben két dán személy (a Bryde házaspár) tulajdonában állt egy Angliában és Walesben bejegyzett cég, a *Centros Ltd.* (a továbbiakban: „*Centros*”), mely Dániában akart fióktelepet létrehozni. A fióktelep bejegyzését a dán hatóságok megtagadták. Az elutasítás során a dán hatóságok arra hivatkoztak, hogy a házaspár csupán azért hozott létre Angliában egy céget, hogy ezt követően Dániában a cég fióktelepét is életre hívhassa, és ezáltal kikerülje a dán jog minimális tőkekövetelményre vonatkozó szabályait. Ezen állításukat arra alapozták, hogy az angliai cég semmilyen gazdasági tevékenységet nem végzett.

A *Centros* bírósághoz fordult a döntés ellen. A bírósági eljárás során a másodfokon eljáró bíróság azzal a kérdéssel fordult az Európai Bírósághoz, hogy összeegyeztethető-e az európai jog letelepedés szabadságára vonatkozó szabályaival

„az olyan társaság fióktelepe bejegyzésének elutasítása, amely társaság egy másik tagállamban rendelkezik székhellyel, 100 GBP (körülbelül 1000 DKK) összegű tőzstőkével jogszerűen hozták létre, és e tagállam jogszabályainak megfelelően áll fenn, miközben a társaság maga nem folytat kereskedelmi tevékenységet, de tervezi a fent említett fióktelep megalapítását a tevékenység egészének abban az országban való gyakorlása céljából, ahol a fióktelepet megalapították, valamint feltehető, hogy az alkalmazott módszer célja az, hogy az utóbbi tagállamban ne kelljen társaságot alapítani, és így el lehessen kerülni a 200 000 DKK (jelenleg 125 000 DKK) összegű minimális tőzstőke rendelkezésre bocsátását?”

A kérdés lényege tehát, hogy el lehet-e utasítani olyan társaság fióktelepének bejegyzését, melyet nyilvánvalóan azért hoztak létre, hogy a fióktelep állama szerinti tőkekövetelményeket kijátszák?

A bíróság megállapította, hogy az esetben Dánia nem hivatkozhat a közérdek védelmére (azaz a hitelezők védelmére a magasabb tőkekövetelmények fenntartásával), mint kényszerítő körülményre jogosan. Ehhez ugyanis a hasonló védelmi intézkedésnek a következő feltételeket kell teljesítenie;

- az intézkedéseknek megkülönböztetésmentesnek kell lennie
- a közérdek által igazolható kell, hogy legyen
- alkalmasnak kell lennie az elérni kívánt cél megvalósításának biztosítására
- nem léphet túl a cél megvalósításához szükséges mértéken

A bíróság úgy találta, hogy az ügyben alkalmazott intézkedés önmagában nem megfelelő arra, hogy elérje a hitelezők védelmét, mivel ha a cég az Egyesült Királyságban folytatna gazdasági tevékenységet, akkor bejegyeznék, és a dán hitelezők így is bizonytalanabb helyzetbe kerülnének. Ezen kívül egyéb, enyhébb intézkedések is elfogadhatóak a hitelezők védelme érdekében. Ennek megfelelően a dán fióktelepet álláspontja szerint be kell jegyezni, és Dánia a bejegyzése elutasításával nem akadályozhatja a letelepedés szabadságát.

Kollíziós jogi szempontból a dán bíróságok álláspontja a székhely elvre utalna: e szerint a Centros, mint társaság létre sem jött, mivel valós tevékenységet nem végez. Ennek megfelelően a cégalapításra csupán a belső jogi szabályok vonatkoznak; az ügyben felmerült kérdés szerintük csak látszólag európai jogi probléma. Ez a felfogás a valós székhely elvét venné alapul. Ez még akkor is így van, ha a dán jog a bejegyzés elvét rögzíti, a valós székhelytől függetlenül.

Ehhez képest az európai bírósági ítélet tagállamok közti viszonyokban inkább a bejegyzési elvet támogatja azzal, hogy egy külföldön bejegyzett társaság fióktelepét a valódi székhelytől függetlenül bejegyeztetni kötelezi. A Bíróság szerint ugyanis egy társaság létét el kell ismerni pusztán a bejegyzés alapján is; a tényleges működés helye ez esetben irreleváns. Az ítéletet követően az európai államok egy részének végig kellett gondolni a kollíziós társasági jogi rendszerük összhangját a közösségi joggal.⁴⁷⁶

b) Az *Inspire Art* ügy⁴⁷⁷

A következő jogeset, melynek tényállása nagyban hasonlított a Centros ügyre, és ezáltal a Centros ügy kiegészítésének-pontosításának is tekinthető, az *Inspire Art* ügy volt.

Az ügyben egy holland festő alapított egy céget Angliában (*Inspire Art Ltd.*, a továbbiakban: „*Inspire Art*”), majd egy fióktelepet Amszterdamban, melyen keresztül a képeit értékesíteni akarta. Az angliai cégalapításnak nyilvánvalóan az volt a rejtett célja, hogy a holland jog magasabb tőkekövetelményre vonatkozó szabályait kikerülje. A hasonló cégalapításokra vonatkozóan ugyanakkor a holland jog bizonyos speciális rendelkezéseket tartalmazott. Ezek szerint, amennyiben egy külföldi társaság holland leányvállalatát bejegyzik Hollandiában, és a külföldi társaság semmilyen valós gazdasági tevékenységet nem végez, a holland fióktelepnek

⁴⁷⁶ MCELEAVY, P.: Current developments – Private International Law Recognition of Companies Incorporated in Other EU Member States. *ICLQ – International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 52. (2003) No. 2 523.

⁴⁷⁷ C-167/01. sz. ügy. Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam kontra *Inspire Art Ltd.* EBHT 2003., I-10155.; ADENSAMER, N. J.: *Ein neues Kollisionsrecht für Gesellschaften*. Linde, Wien, 2006. 129-135.; GYULAI-SCHMIDT, A.: *Cartesio ante portas - avagy a társaságok Európai Unió belüli szabad költözési joga II.* *Európai Tükör*, 2008. No. 2. 59-62.; LEIBLÉ, S.-HOFFMANN, J.: *Wie inspiriert ist... i. m.* 677-683.

többletkövetelményeket kellett végrehajtania; a cégjegyzékbe mint formálisan külföldi társaság kerülhettek be, a jegyzett tőkéjüket ki kellett egészíteni, ennek hiányában az ügyvezetők közvetlen, korlátlan, egyetemleges felelősséggel tartoztak a társasággal szembeni követelésekért. Ezen túlmenően is, a levelezéseikben számos egyéb adatot is közölniük kellett, illetve a könyvvitelükre nézve is többletkövetelmények voltak érvényben velük szemben.

Az ügyben az Inspire Art fióktelepének bejegyzését a holland kereskedelmi kamara ki akarta egészíteni a „formálisan külföldi” jelzettel, mely ellen az Inspire Art tiltakozott. Az ügy bíróság elé került. A holland bíróság az Európai Bírósághoz fordult. Kérdései arra irányultak, hogy lehet-e többletkövetelményeket alkalmazni a hasonló fióktelepekkel szemben, illetve a hasonló többletkövetelmények mennyiben állnak összhangban az EK Sz vonatkozó cikkeivel, illetve az azokhoz kapcsolódó irányelvekkel?

Az Európai Bíróság megállapította, hogy hasonló rendelkezéseket nem lehet bevezetni, mert azok ellentétesek az uniós joggal. Álláspontja szerint az intézkedések diszkriminatívak, és indokolatlan mértékben korlátozzák a letelepedés szabadságát. Az ügyben rögzítésre került, hogy a letelepedés szabadságát nem csupán a letelepedés megtagadásával lehet korlátozni: a diszkrimináló és aránytalan nemzeti rendelkezések is tilalmazottak.

A bíróság tehát a belső piachoz kötődően ismét a bejegyzési elv mellé tette le a névjegyét.

c) A Segers ügy⁴⁷⁸

A Centros, illetve az Inspire Art döntésekhez hasonló tényálláshoz kapcsolódik egy másik ügy, melyben jóval a fentebb hivatkozott ügyek előtt, 1986-ban született döntés.

Az ügyben Segers úr egy egyszemélyes vállalkozást működtetett Hollandiában (a cég neve: Free Promotions International). Utóbbi cég bejegyzési helye tehát Hollandia volt. Segers úr létrehozott egy céget az Egyesült Királyságban (*Slenderose Private Limited Liability Company*, a továbbiakban: „*Slenderose*”) és a hollandiában bejegyzett céget átalakította a brit cége fióktelepévé, valamint egyúttal a brit cég igazgatója is lett. Az esetben a brit cég semmilyen valós gazdasági tevékenységet nem végzett, utóbbi cég alapításának oka egyrészt

⁴⁷⁸ Case 79/85. D. H. M. Segers v Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringswezen, Groothandel en Vrije Beroepen. ECR 1986., 02375. Francia nyelvű rövid összefoglalására ld. BOUTARD-LABARDE, M-C.: Chronique de jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes. III. Libre circulation des personnes et des services. *Journal de droit international privé*, Vol. 114. (1987) No. 2 442-443.; Háttérre ld. pl. *European Business Law* (Ed. Buxbaum, R. M., Hertig, G., Hirsch, A., Hopt, K. J.). Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1991. 136-141., 153-158.; RAMMELOO, S.: *Corporations in Private International Law: A European Perspective*. Oxford University Press, Oxford, 2001. 41-46.; A hasonló ügyekkel való összefüggésre ld. BRÖDERMANN, E.-IVERSEN, H.: *Europäisches Gemeinschaftsrecht und Internationales Privatrecht*. J. C. B. Mohr (Siebeck), Tübingen, 1987. 111-113.

a hosszadalmas holland alapítás elkerülése volt, másrészt Segers úr szerint a kft. angol elnevezése, az *Ltd.* elegánsabbnak hat, mint a holland név, a *BV.* A Slenderose összes gazdasági tevékenységét fióktelepén, Hollandiában látta el. Segers úr egyik céggel sem állt munkaviszonyban. Ezt követően Segers úr megbetegedett, és a korábban a holland cége kapcsán fizetett megbiztosítása nyomán ellátásért folyamodott a holland megbiztosítóhoz. A megbiztosító visszautasította az ellátás. Arra hivatkozott, hogy Segers úr nem áll munkaviszonyban a Slenderose-zal (tehát a brit céggel), így – hiába volt fizetési kötelezettsége korábban – nem kaphat ellátást. A holland cégek tulajdonosai ugyanakkor – a holland joggyakorlat alapján – 50 százalékos részesedés fölött kaphattak ellátást, a munkaviszonytól függetlenül. Utóbbi esetben feltételezték, hogy az illető cégnek dolgoznak.⁴⁷⁹ Külföldi cégek tulajdonosai ezzel szemben nem kaphattak semmilyen ellátást.

Ezt Segers úr sérelmesnek tartotta és a döntés ellen bírósághoz fordult. Az elsőfokú bíróság a keresetét elutasította. Ez ellen a döntés ellen fellebbezett. A másodfokú bíróság az eljárás során két kérdést tett fel az Európai Bíróságnak:

- egyrészt arra volt kíváncsi, hogy a letelepedés szabadságának EK Sz-ben szabályaival összefér-e, ha egy tagállam az ügyben szereplő módon különbséget tesz belföldi és külföldi társaság között?
- másrészt, amennyiben a különbségtétel megengedett, van-e olyan másodlagos jogforrás, amely alapján tilos a hasonló különbségtétel?

Az Európai Bíróság ítéletében leszögezte: az európai joggal nem fér össze, hogy egy olyan külföldi cég vezető tisztségviselője, akinek belföldön fióktelepe van, ne kaphasson betegellátást. A hasonló diszkriminációt a letelepedés szabadságára vonatkozó cikkek kizárják.

Fontos rámutatni, hogy az Európai Bíróság ez esetben sem a székhely, illetve a bejegyzési elv konfliktusával állt szemben, hiszen mindkét állam a bejegyzési elvet alkalmazza a társaságokra. A döntés gondolatmenete megegyezik a Bíróság által egyéb esetekben alkalmazott gondolatmenettel: amennyiben egy társaság gazdasági tevékenységet végezhet egy államban, abban az esetben a gazdasági tevékenységhez kötődő kérdések kapcsán sem lehet diszkriminálni.⁴⁸⁰ A hazai jog ezzel ellentétes szabályát félre kell tenni.

⁴⁷⁹ Ld. a vonatkozó európai bírósági ítélet 5. pontját

⁴⁸⁰ RAMMELOO, S.: *Corporations in Private International Law... i. m.* 44.

d) *A Bizottság kontra Franciaország ügy*⁴⁸¹

A Bizottság kontra Franciaország ügy, a többi üggyel ellentétben, nem egy előzetes döntéskérést, hanem egy tagállami jogsértéses eljárást takar. Az ítélet alapjául szolgáló eljárást ennek megfelelően a Bizottság indította az Európai Bíróság előtt.

Az ügy alaptényállása szerint Franciaországban a társaságoknak a jövedelmük után 50 százalékos társasági adót kellett fizetniük.⁴⁸² Ezt követően, amennyiben a társaságok tagjai/résztvényesei osztalékban részesültek, személyi jövedelemadót kellett fizetniük. Ezen – alapvetően a legtöbb országban hasonlóan működő – „kétszeres adóztatás” elkerülésére a francia kormány utóbbi adó megfizetése alól kedvezményt biztosított azon személyeknek, akiknek a lakóhelye, illetve azon gazdasági társaságoknak, amelyeknek a székhelye Franciaországban található. Mellettük a kedvezményt meg lehetett adni olyan személyeknek, akiknek lakóhelye olyan állam területén van, amellyel Franciaország a kettős adóztatás elkerülésére vonatkozó egyezményt írt alá. E kedvezményezett személyeknek csupán a társaság által ténylegesen folyósított összeg értékének felét kellett megfizetniük.

A Bizottság két érvet hozott fel a rendszer közösségi joggal, pontosabban a letelepedés szabadságára vonatkozó szabályaival való összeférhetetlenség bizonyítására:

- egyrészt szerinte ez a rendszer a más tagállamokban székhellyel rendelkező biztosítótársaságok franciaországi fióktelepeivel és képviselőivel szemben megkülönböztetést jelent a franciaországi székhelyű társaságokhoz képest, mivel megakadályozhatja a fióktelepeket és képviselőket abban, hogy portfóliójukban francia részvényeket tartsanak. Ezáltal kedvezőtlenebb helyzetbe hozza őket franciaországi tevékenységük gyakorlása során
- másrészt ez a rendszer arra ösztönöz, hogy a külföldi társaságok belföldi tevékenységük során a leányvállalati formát részesítsék előnyben annak érdekében, hogy az adójóváírás kedvezményében való részesülés megtagadásából származó hátrányt el lehessen kerülni.⁴⁸³ Ezzel Franciaország korlátozza a letelepedés szabadságát, mondhatni kvázi „letelepedésre kényszeríti” ezen cégeket.

A Bíróság a kérdés vizsgálatakor megállapította, hogy Franciaországban különbséget tettek leányvállalat és külföldi céghelyű vállalat belföldi fióktelepe/kereskedelmi képviselője között.

⁴⁸¹ Case 270/83. Commission of the European Communities v French Republic. ECR 1986., 00273.

⁴⁸² Az ügy kimondottan biztosítótársaságokkal kapcsolatosan merült fel, de megállapításait nagy általánosságban is el lehet fogadni. Vö. az ítélet 7-9. pontjaival.

⁴⁸³ Ld. az ítélet 11. pontját

A különbségtétellel kapcsolatosan a Bíróság szerint ez esetben nem lehet az adókikerülés kockázatára, mint a közrend-közbiztonság védelmére hivatkozni. Ez a „kibúvó” tehát ez esetben nem áll Franciaország rendelkezésére. Következésképpen a Bíróság megállapította, hogy Franciaország letelepedés szabadsága körében vállalt kötelezettségeinek nem tett eleget.

e) *A Commerzbank ügy*⁴⁸⁴

A Commerzbank ügy alaptényállása nagyban hasonlít a Bizottság kontra Franciaország üggyhez. Az alapügy a Németországban bejegyzett Commerzbank AG a továbbiakban: „Commerzbank”), illetve az angol adóhatóság (*Inland Revenue Commissioners* – a továbbiakban: „adóhatóság”) között zajlott.

A Commerzbank fiókteleppel rendelkezett az Egyesült Királyságban, amelyen keresztül hitelt folyósított különböző amerikai társaságoknak. A hitelek e társaságok által fizetett kamatai után a Commerzbank adót fizetett az Egyesült Királyságban. A későbbiekben egy kettős adóztatás elkerülésére vonatkozó nemzetközi szerződésekre hivatkozva a Commerzbank kérte a befizetett adó visszatérítését, melyet az adóhatóság ki is utalt a részére. Az eltelt időre ugyanakkor a Commerzbanknak pótlék (*repayment supplement*) is járt volna. Ezt azonban csak akkor kaphatta volna meg, ha belföldön székhellyel (pontosabban illetősséggel) rendelkezett volna.

A kérelmének elutasítása ellen a Commerzbank bírósághoz fordult. Az ügyben eljáró angol bíróság felfüggesztette az eljárást, és az Európai Bíróság előzetes döntését kérte arra nézve, hogy a hasonló nemzeti elbánás konform-e a közösségi joggal?

Az Európai Bíróság előtt folyó eljárásban a brit kormány arra hivatkozott, „hogy a Commerzbankhoz hasonló helyzetben lévő, belföldi illetősséggel nem rendelkező társaságok nemhogy nem áldozatai valamely megkülönböztetésnek a brit adórendszer alapján, hanem ellenkezőleg, kedvezményes bánásmódban részesülnek”⁴⁸⁵ akkor, amikor egyáltalán adójuk egy részét visszakapják. Ezúton ugyanis mentesülnek egy, a belföldi illetőségű társaságokat terhelő adó alól. Ennek az érvelésnek a Bíróság nem adott helyt. Ítéletében megállapította, hogy letelepedés szabadságába ütközik,

„ha egy tagállam jogszabálya késedelmi pótlékot biztosít a tartozatlan adó visszatérítése után az ebben a tagállamban adózási célú illetősséggel rendelkező társaságok számára és ugyanezt

⁴⁸⁴ Case C-330/91. *The Queen v Inland Revenue Commissioners, ex parte Commerzbank AG*. ECR 1993., I-04017.

⁴⁸⁵ Ld. az ítélet 16. pontját.

megtagadja a más tagállamban adózási célú illetőséggel rendelkező társaságoktól. Annak a körülménynek, hogy ez utóbbiak nem mentesültek volna az adó alól, ha ebben a tagállamban rendelkeztek volna adózási célú illetőséggel, e tekintetben nincs jelentősége”.

f) *A Cadbury Schweppes ügy*⁴⁸⁶

A letelepedés szabadságához kötődő adójogi kérdéseket vetett fel az angol élelmiszer (csokoládé, üdítő, stb.) konzern, a *Cadbury Schweppes Plc* és *Cadbury Schweppes Overseas Ltd.* (a továbbiakban együttesen: „*Cadbury*”) által az angol adóhatóságok ellen indított eljárás is.

Az ügy azon kérdés kapcsán merült fel, hogy Angliában a belföldi székhelyű anyavállalat külföldi székhelyű leányvállata nyeresége után – amennyiben utóbbi olyan államban található, ahol kisebb a társasági adó mértéke – belföldön adóköteles volt. A belföldi anyavállalat tehát a „világjövedelme” után volt társaságiadó köteles, nem csupán az Angliában elért jövedelme után. Az Angliában bejegyzett leányvállalatok nyeresége ugyanakkor külön adózott. A világjövedelemre vonatkozó szabályt az Egyesült Királyságban azért vezették be, hogy az adóelkerülést, amit a külföldi leányvállalatok-fióktelepek létrehozatala lehetővé tesz, megpróbálják kiküszöbölni. Hogy jelentős problémáról van szó, azt mi sem bizonyítja jobban, minthogy az ügyben az Írországból bejegyzett leányvállalata után az angol anyacégnek 8,6 millió angol fontot kellett volna megfizetnie – az angol adóhatóság ugyanis társasági adó címén ekkora összeget követelt tőle.

Az adóhatóság határozata ellen a *Cadbury* bírósághoz fordult. Az adóhatóságban kétség merült fel a tekintetben, hogy a vonatkozó angol szabályozás nem ütközik-e a közösségi jogba? Ennek megfelelően azzal a kérdéssel fordult az Európai Bírósághoz, hogy ellentétes-e a letelepedés szabadságára vonatkozó EKSz 43. cikkel a (jelenlegi EUMSz 49. cikkével) az a szabályozás, mely szerint a világjövedelme után kell adóznia a cégnek? Úgyszintén kérdésként jelent meg, hogy az angol szabályozás hogyan viszonyul az EKSz 49. cikkéhez (jelenleg EUMSz 53. cikk), mely a szolgáltatásnyújtás szabadságát írja elő,⁴⁸⁷ valamint az EKSz

⁴⁸⁶ C-196/04. sz. ügy. *Cadbury Schweppes plc* és *Cadbury Schweppes Overseas Ltd.* kontra *Commissioners of Inland Revenue*. EBHT 2006., I-07995.

⁴⁸⁷ EUMSz 56. cikk: ...”tilos az Unión belüli szolgáltatásnyújtás szabadságára vonatkozó minden korlátozás a tagállamok olyan állampolgárai tekintetében, akik nem abban a tagállamban letelepedettek, mint a szolgáltatást igénybe vevő személy”.

56. cikkéhez (jelenleg EUMSZ 63. cikk), mely az Unión belül a tőke szabad mozgásának szabadságát rögzíti.⁴⁸⁸

Az Európai Bíróság az adózás körében némileg megengedőbb álláspontot képviselt, mint amit a letelepedés szabadsága kapcsán a korábbi ítéletekből gondolhattunk volna. A Bíróság kimondta;

„kétségtelen, hogy a tagállam állampolgárai nem kísérelhetik meg a Szerződésben biztosított könnyítésekkel visszaélve kivonni magukat a nemzeti jogszabályaik alkalmazása alól. A közösségi jogi rendelkezésekből sem szerezhetnek csalárd módon vagy visszaélészerűen előnyt”.⁴⁸⁹ Ellenben rögtön ezt követően leszögezi: ”... az a körülmény, hogy valamely közösségi illetőségű természetes vagy jogi személynek szándékában állt kihasználni az illetősége szerintitől eltérő másik tagállamban hatályos kedvező adórendszert, önmagában nem elegendő ahhoz, hogy megvonják tőle a Szerződés rendelkezéseire való hivatkozás lehetőségét”.⁴⁹⁰

Ezzel szemben a letelepedés szabadságát korlátozó nemzeti intézkedés (és az angol intézkedés ebben az esetben ennek minősül) igazolható, ha kifejezetten olyan tevékenységek ellen irányul, melyeknek egyértelműen az a célja, hogy az érintett állam (jelen esetben Anglia) jogszabályait kijátszák.

Ennek megfelelően arra vonatkozóan, hogy egy nemzeti intézkedés összhangban van-e az uniós joggal, két eset lehetséges. Ha a leányvállalat/fióktelep jövedelmét automatikusan beszámítják az anyavállalat adóalapjába, az ellentétes az uniós joggal – e megoldás tehát nem engedélyezett. Úgyszintén ellentétes az uniós joggal az intézkedés, ha a leányvállalat-fióktelep gazdasági tevékenységet is végez, és nem csupán a kedvezőbb adójogi szabályok miatt hozták létre. Ha viszont a leányvállalatot-fióktelepet egyértelműen az adóelkerülés miatt hozták létre, a hasonló adószabályok összhangban lévőnek minősülnek az uniós joggal.⁴⁹¹

⁴⁸⁸ EUMSZ 63. cikk: „(1)... tilos a tagállamok, valamint a tagállamok és harmadik országok közötti tőke mozgásra vonatkozó minden korlátozás. (2)... tilos a tagállamok, valamint a tagállamok és harmadik országok közötti fizetési műveletekre vonatkozó minden korlátozás.

⁴⁸⁹ Ítélet, 35. pont.

⁴⁹⁰ Ítélet, 36. pont.

⁴⁹¹ *Vö.* ugyanakkor C-337/08. sz. ügy. X Holding BV. kontra Staatssecretaris van Financiën. (Jelen írás lezárásának időpontjában az EBHT-ban még nem tették közzé). Utóbbi ügy ítélete szerint az uniós joggal „nem ellentétes az olyan tagállami szabályozás, amely az anyavállalat számára lehetővé teszi, hogy a belföldi leányvállalatával egyetlen adózási egységet képezzen, a külföldi leányvállalattal alkotott ilyen adózási egységet azonban nem teszi lehetővé, mivel az említett leányvállalat nyereségére nem terjed ki e tagállam adójogának hatálya”.

III. Kollíziós társasági jogi szabályok a másodlagos jogforrásokban

Ahogy arra korábban már utaltunk, az uniós társasági jog sajátos terület: jórészt irányelvekben szabályozott, melyeket a tagállamok átültettek a hazai jogukba. A másodlagos jogforrások jórészt anyagi jogi normákat tartalmaznak, kollíziós szabályok csupán elvétve fordulnak elő. Az anyagi jogi szabályok töredezettsége jellemző a kapcsolódó kollíziós normákra is; általában egy-egy részprobléma kollíziós szabályait tartalmazzák. A továbbiakban ezen töredezett rendelkezéseket vesszük számba.

1. A *publicitás szabályozása*

A társaságok publicitására vonatkozó első irányelvben,⁴⁹² mely a gazdasági társaságok közzétételi kötelezettségeivel foglalkozik, nem találunk kollíziós szabályt. A hasonló tárgykörben készült, ám immáron a fióktelepek bejelentési kötelezettségéről szóló tizenegyedik irányelv⁴⁹³ 1. cikke viszont már tartalmaz – jórészt eljárásjoghoz köthető – kollíziós rendelkezéseket. Ezen utóbbi norma szerint a fióktelepre vonatkozó okiratokat és adatokat, ha a fióktelepet olyan társaság alapította, amelyre egy másik – a fióktelep államától eltérő – tagállam jogszabályai vonatkoznak, a fióktelep helye szerinti tagállam jogszabályai alapján kell bejelenteni és közzétenni.

Amennyiben a fióktelep bejelentési és közzétételi követelménye eltér a társaságétól, a fiókteleppel lebonyolított üzleti forgalom tekintetében a fióktelep bejelentési és közzétételi követelménye az irányadó. Utóbbiak tartalmára nézve a nemzeti szabályokat harmonizálандó a rendelet tartalmaz anyagi szabályokat is.⁴⁹⁴

Az irányelv hasonló szabályokat állapít meg a harmadik államból származó társaságok fióktelepei számára is.⁴⁹⁵

⁴⁹² A Tanács első irányelve (1968. március 9.) az egész Közösségre kiterjedő egységes biztosítékok kialakítása érdekében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 58. cikkének (2) bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékok összehangolásáról (68/151/EGK). HL L 65., 1968. 3.14., 8.

⁴⁹³ A Tanács tizenegyedik irányelve (1989. december 21.) a valamely tagállam jogának hatálya alá tartozó meghatározott jogi formájú társaságoknak egy másik tagállamban létesített fióktelepeire vonatkozó bejelentési és közzétételi követelményeiről (89/666/EGK). HL L 395., 1989.12.30., 100.

⁴⁹⁴ Ennek megfelelően a bejelentési és közzétételi követelmény például a következő – fundamentális jelentőségű – adatokat érinti: a fióktelep címe, a fióktelep tevékenysége, a társaság cégneve és társasági formája, a fióktelep cégneve, a társaság képviselőjére jogosultak adatai, a társaság megszűnése, a fióktelep megszűnése, csődeljárás-felszámolási eljárás lefolytatása, stb. (e felsorolás nem taxatív).

⁴⁹⁵ Ld. az irányelv 7-8. cikkeit

2. Az európai gazdasági egyesülésre vonatkozó kollíziós szabályok

Kollíziós szabályokat az Európai gazdasági egyesülésre vonatkozó rendelet [*European Economic Interest Grouping (EEIG), Europäische wirtschaftliche Interessenvereinigung (EWIV)*]⁴⁹⁶ is tartalmaz. Az európai gazdasági egyesülés olyan jogi személyiséggel bíró egyesülés, melynek célja tagjai gazdasági tevékenységeinek megkönnyítése, illetve előmozdítása, valamint a tagjai tevékenységének javítása vagy fokozása. Az egyesülés célja saját, önálló nyereségszerzés nem lehet; gyakorlatilag a tagok részesednek a nyereségből közvetlenül. A rendelet 2. cikke szerint az európai gazdasági egyesülés létesítő szerződésére és az egyesülés belső szervezetére annak a tagállamnak a belső jogát kell alkalmazni, amelyben az egyesülésnek a létesítő szerződésben meghatározott székhelye (bejegyzett székhelye) található.⁴⁹⁷ A rendelet tehát elvileg az európai gazdasági egyesülés legfontosabb kérdéseire nézve a bejegyzés elvét rögzíti. Az egyesülést ugyanakkor abban az államban kell bejegyezni a nyilvántartásba, ahol a székhelye (tényleges székhelye) található (6. cikk). Így gyakorlatilag a székhely helye összekapcsolódik a bejegyzés helyével. A rendelet 12. cikke pontosítja azt is, hogy mit értünk székhely alatt. Ennek megfelelően a székhely a következő helyen található:

- az egyesülés központi ügyvezetése helyén, vagy
- az egyesülés egyik tagjának a központi ügyvezetése helyén,
- vagy – természetes személy esetében – azon a helyen, ahol fő tevékenységét folytatja, feltéve, hogy az egyesülés folytat tevékenységet azon a helyen.

Az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályozás alól kivételt képeznek a természetes személyek jogállására és jog- és cselekvőképességére, valamint a jogi személyek jogképességére és ügyleti képességére vonatkozó kérdések, melyeket a nemzeti jogok szabályoznak [2. cikk (2) bekezdése].

Lényeges szabály a nemzeti jogok talaján álló gazdasági társaságokkal szemben, hogy az egyesülés a Közösségen belül áthelyezheti székhelyét. A rendelet megfogalmazásában, „ha az ilyen áthelyezés nem eredményezi az alkalmazandó jog megváltozását, úgy az áthelyezésről

⁴⁹⁶ A Tanács 2137/85/EGK rendelete (1985. július 25.) az európai gazdasági egyesülésről. HL L 199., 1985.7.31., 83.

⁴⁹⁷ Ha egy állam több területi egységből áll, amelyek mindegyikében azok saját jogszabályait kell az egyesülésre vonatkozóan az említett kérdésekre alkalmazni, úgy az alkalmazandó jog meghatározása céljából minden egyes területi egységet önálló államnak kell tekinteni.

szóló határozatot az egyesülés létesítő szerződésében meghatározott feltételekkel összhangban kell elfogadni”. Az alkalmazandó jog számos esetben nem változik meg; így akkor, ha a társaság bejegyzési szerinti székhelyén nem változtatnak; mert például egy természetes személy tag továbbra is folytat tevékenységet egy helyen, és az egyesület tevékenysége is részben ehhez a helyhez kötődik.

Ezzel szemben, amikor a székhely áthelyezése azt eredményezi, hogy az alkalmazandó jog megváltozik – és a székhelyáthelyezés alatt „klasszikus értelemben” ezt értjük –, úgy egy áthelyezési javaslatot kell készíteni, melynek pontos tartalmát a rendelet szabályozza.

Az egyesülés bejegyzésének törlése a régi székhely szerinti nyilvántartásból nem végezhető el mindaddig, amíg nem igazolják, hogy az egyesülést az új székhelye szerinti nyilvántartásba bejegyezték. Ez egyébként azt a furcsa helyzetet is megteremtheti, hogy elvileg áthelyezés esetén egy ideig két helyen is be van jegyezve az egyesülés, különböző székhellyel.

Egy tagállam joga úgy is rendelkezhet, hogy tagállamból/tagállamba történő olyan székhelyáthelyezés, amely az alkalmazandó jog megváltozását eredményezné, nem léphet hatályba, ha a tagállam bármely illetékes hatósága ez ellen megfelelő időben kifogást emel. Ilyen kifogás kizárólag a közérdeken alapulhat. A kifogással szemben bíróság előtti jogorvoslással lehet élni.

A 24. cikk értelmében az egyesülés tagjai korlátlan és egyetemleges felelősséggel tartoznak az egyesülés tartozásaiért és kötelezettségeiért. Az ilyen felelősség jogkövetkezményeit a nemzeti jogszabályok határozzák meg. Az egyesülés tagjainak felelősségét tehát Magyarországon eljáró bíróság a hazai kollíziós szabályok (Nmjt. 18. cikke) alapján fogja elbírálni. Utóbbiak – mint arra fentebb utaltunk – a bejegyzett székhelyre fognak utalni.

Végezetül meg kell, hogy jegyezzük: a Magyarországi székhelyű gazdasági egyesülések száma elenyésző, a KSH statisztikái szerint 2008-as évben összesen négy hasonló szervezet létezett.⁴⁹⁸ Ennek megfelelően a kapcsolódó kollíziós szabályokat inkább modellértékű, mint gyakorlati hasznuk miatt tartottuk fontosnak ismertetni.

⁴⁹⁸ Forrás: KSH

3. Az európai részvénytársaságra vonatkozó szabályok

Az Európai Részvénytársaság (*Societas Europae*, a továbbiakban: *SE*) az Unió által életre hívott társasági forma (jogi személy), egységes, önálló szabályozással. Az *SE*. rendelet⁴⁹⁹ 7. cikke szerint az *SE*. létesítő okirat szerinti székhelyének a Közösségen belül kell lennie, abban a tagállamban, ahol központi ügyvezetésének helye található. A tagállamok ezen túlmenően kötelezhetik a területükön bejegyzett *SE*-t arra, hogy a központi ügyvezetésének helye és székhelye (bejegyzett székhelye) megegyezzen. Minden *SE*-t a székhelye szerinti tagállamban kell bejegyezni. Az *SE*-re viszonylag egységes uniós szabályok vonatkoznak, ám háttérszabályként érvényesülnek a nemzeti jogok is. E háttérszabályok lehetnek eljárási szabályok, a részvénytársaságokra, vagy kimondottan az *SE*-re vonatkozó nemzeti szabályok, esetleg egyén szabályok is.

Az *SE*. létesítő okirat szerinti székhelyét áthelyezheti egy másik tagállamba (8. cikk). Ezen áthelyezés nem eredményezi sem az *SE*. megszűnését, sem új jogi személy létrejöttét. Ez az egységes szabályok miatt van, melyek lehetővé teszik, hogy a legalapvetőbb kérdésekben (felépítés, felelősség, stb.) a székhelyáthelyezéssel se történjen változás. A rendelet pontosan leírja a székhelyáthelyezés menetét. Harmadik személyekkel szemben az új székhely az *SE*. új cégbejegyzésének közzétételével válik hatályossá.

Érdekes kérdés ugyanakkor, hogy mi történne, ha a nemzeti jog a székhely elvét alkalmazná? Ebben az esetben az *SE*-re alkalmazandó uniós szabályok mögött fellelhető nemzeti jog a székhelyáthelyezéssel megváltozna. Hasonló a helyzet akkor is, ha a társaságot eredetileg egy bejegyzési elvet követő államban jegyezték be, majd a székhelyét áthelyezik és egy másik államban a társaságot bejegyzik. A rendelet ezen esetekre kimondja, hogy egy tagállam joga rendelkezhet úgy, hogy az azon tagállamban bejegyzett *SE*. létesítő okirat szerinti székhelyének olyan áthelyezése, amely az alkalmazandó jog megváltozásával jár, nem léphet hatályba, ha az adott tagállam bármely illetékes hatósága megfelelő időn belül ellentmondással él. Az ilyen ellentmondás kizárólag közérdekre alapozható. Magyarán szólva, ha a társaságra alkalmazandó jog a székhelyáthelyezéssel megváltozna, a kiindulási székhely tagállamai a székhelyáthelyezést megakadályozhatják. Ezen túlmenően, az *SE*. nem helyezheti át székhelyét, ha vele szemben végelszámolási, felszámolási, csődeljárás, fizetésbeszüntetési vagy egyéb hasonló eljárás indult.

⁴⁹⁹ A Tanács 2157/2001/EK rendelete (2001. október 8.) az európai részvénytársaság (SE) státútumáról. HL L 294., 2001.11.10., 1. Ld. még: A Tanács 2001/86/EK irányelve (2001. október 8.) az európai részvénytársaság státútumának a munkavállalói részvételre vonatkozó kiegészítéséről. HL L 294., 2001.11.10., 22.

Az *SE.* alapítására azon *SE.* székhelye szerinti tagállamnak a részvénytársaságokra vonatkozó jogszabályai vonatkoznak, mely tagállamban az *SE.* létrehozza a székhelyét. Miután a társaságot a székhelyén kell bejegyeztetni, ezért ez esetben a székhely és a bejegyzés helye egybeváág.

Az *SE.* leányvállalat alapítására a nemzeti jogok részvénytársaságok leányvállalat-alapításra vonatkozó szabályait kell alkalmazni.

Az európai részvénytársaság kapcsán is hangsúlyoznunk kell, hogy megalkotásának inkább jelképes, mint gyakorlati haszna van. Magyarországon a 2008-as évben négy *SE.* volt bejegyezve.⁵⁰⁰

4. Társaságok egyesülése

Kollíziós problémák merülnek fel a társaságok egyesülése kapcsán is, melyeket a tőkeegyesítő társaságok határokon átnyúló egyesüléséről szóló irányelv (egyesülési irányelv)⁵⁰¹ rendez. Az irányelv a tőkeegyesítő társaságokra vonatkozik.

Az egyesülés szabályai alkalmazandóak a magyarországi korlátolt felelősségű társaságra, a részvénytársasági formákra, az európai részvénytársaságra, illetve a szövetkezetekre is, amennyiben határokon átnyúló egyesülést kívánnak végrehajtani. A probléma jellegéből adódóan az irányelvben az anyagi jogi szabályok mellett egész sor lényeges kollíziós rendelkezést találunk. Utóbbi szabályok a normában központi szerepet töltenek be.

Az irányelv 4. cikke kimondja, hogy egyesülés csak olyan társasági formájú társaságok között jöhetnek létre, amelyek az érintett tagállamok nemzeti joga szerint egyesülhetnek. Ez kollíziós szempontból egy sajtáságos kapcsolás: akkor jöhet létre az egyesülés, ha mindkét jog lehetővé teszi. Az irányelv nem helyezi egyik állam jogát sem a másik fölé; nem tesz különbséget például beolvadó társaság és fogadó társaság között. Hasonló megoldást alkalmaz egyébként az irányelv számos ponton: ezzel a módszerrel a nemzeti jogokat – főleg azok védelmi rendszerét – nem erodálja, és a biztosítékok szempontjából a legtöbb biztosíték alkalmazását írja elő.

Emellett a határokon átnyúló egyesülésben részt vevő társaságnak be kell tartania a rá vonatkozó nemzeti jog rendelkezéseit, illetve alakí követelményeit. Ez különösen érvényes az

⁵⁰⁰ Forrás: KSH

⁵⁰¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2005/56/EK irányelve (2005. október 26.) a tőkeegyesítő társaságok határokon átnyúló egyesüléséről (EGT vonatkozású szöveg). HL L 310., 2005.11.25., 1-9. Hazai jogunkba átültette: 2007. évi CXL. törvény a tőkeegyesítő társaságok határokon átnyúló egyesüléséről.

egyesülést érintő határozathozatali eljárásra vonatkozó rendelkezésekre, hitelezők védelmére vonatkozó biztosítékokra, valamint a munkavállalók védelmére vonatkozó szabályokra.

Az irányelv megoldásait látva azt állapíthatjuk meg, hogy az egyes tagállamok a saját nemzeti joguk hatálya alá eső társaságokra nézve hozhatnak hasonló rendelkezéseket, a másik tagállam joga alá tartozó társaságra nézve nem. Emellett ugyanakkor létezik egy kivételi szabály, mely szerint, ha egy tagállam joga lehetővé teszi saját hatóságai számára, hogy megtiltsanak egy tagállamon belüli egyesülést a közérdekre hivatkozva, úgy ez vonatkozik a határokon átnyúló egyesülésre is. A közösségi léptékű vállalatösszefonódásokra ugyanakkor speciális – alapvetően versenyjoghoz kötődő engedélyeztetési – szabályok léteznek.⁵⁰²

A határokon átnyúló egyesülés hatályosulásának időpontját „azon tagállam joga határozza meg, amelynek joghatósága alá a határokon átnyúló egyesülés útján létrejövő társaság tartozik” (12. cikk). A „joghatósága” alá kifejezés alatt ez esetben a joga alá kifejezést kell érteni.

Azt, hogy milyen módon kell az egyesülés lezárulását a közhitelű nyilvántartásba bejegyezni, annak a tagállamnak a joga határozza meg – az érintett állam területe vonatkozásában –, amelynek joga alá az egyesülő társaságok tartoznak (13. cikk). Magyarán szólva az újonnan létrejövő társaság joga lesz a releváns erre a kérdésre is.

Lényeges és a harmadik személyek szempontjából kiemelkedő jelentőségű kérdés, hogy amennyiben a társaságok egyesülése esetén valamely tagállam jogszabályai alaki követelményeket írnak elő ahhoz, hogy bizonyos vagyontárgyak, jogok és kötelezettségek az egyesülő társaságok részéről történő átruházása harmadik személyekkel szemben hatályossá váljon, úgy ezeket az alaki követelményeket a határokon átnyúló egyesülés útján létrejövő társaságnak is teljesítenie kell.

A fentiekén túlmenően kollíziós rendelkezések az irányelv munkavállalói részvételre vonatkozó szabályai (16. cikk) között is fellelhetők.

IV. Társasági jogi szabályok vs. Róma I. és II. rendelet: melyik norma, mi alapján és mire alkalmazandó?

Az Európai Unióban az utóbbi időben egyre több kollíziós szabály került, illetve kerül megalkotásra. Ezek közül nyilvánvalóan a legjelentősebb, legtöbbet idézett normák a Róma

⁵⁰² Vö. irányelv 4. cikk (2) bekezdés b) pontjának utolsó mondata.

Egyezményt felváltó szerződési jogi Róma I. rendelet, illetve a károkozásról (deliktuális felelősségről) szóló Róma II. rendelet. Utóbbi jogszabályok – bizonyos szűk részterületektől eltekintve – a teljes szerződési- és szerződésen kívüli kötelmi jogi spektrumot átfogják. Megalkotásukkal gyakorlatilag befejeződött a kollíziós kötelmi jog kodifikálása az Európai Unióban.

A kötelmi jogi kollíziós rendeletek ugyanakkor nem terjednek ki a társasági jog területére, azokat társasági jogi kérdésekben nem lehet alkalmazni.

1. A Róma I. rendelet tárgyi hatálya aló kivett területek

A tárgyi hatály szűkítése a Róma I. rendelet megfogalmazásában úgy jelenik meg, hogy a jogszabály az 1. cikkében rögzíti; a rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki

„a társasági jogot, valamint a más jogi személyekre vagy jogi személyiség nélküli szervezetekre vonatkozó jogot érintő kérdésekre...” [Róma I. rendelet 1. cikk (2) bekezdés f) pont].

Ugyanezen cikk meg is magyarázza, hogy mit ért hasonló kérdések alatt. Ilyen kérdés például:

- társaságok bejegyzés útján vagy más módon történő létrehozása
- jogképessége
- belső szervezete
- működése
- megszűnése
- a társaság, illetve szervezet tagjainak és tisztviselőinek személyes felelőssége a társaság vagy a szervezet kötelezettségeiért.

Úgyszintén nem terjed ki a rendelet hatálya annak a kérdésnek az eldöntésére, hogy

„egy szerv kötelezheti-e a társaságot, más jogi személyt vagy jogi személyiség nélküli szervezetet harmadik személlyel szemben”.

Magyarán szólva a rendeletet nem lehet alkalmazni egy társaság egy szervének a társasághoz fűződő jogviszonyára sem. Így például, ha egy kft. ügyvezetője megköt egy szerződést, és a kft. tagjai fölvetik az ügyvezető felelősségét az előre láthatóan a kft. számára rossz kimenetelű szerződéssel kapcsolatosan, az ügyvezető és a kft. közötti viszonyra alkalmazandó jog meghatározására (arra a kérdésre tehát, hogy mely állam jogát kell alkalmazni a kft. és az ügyvezető viszonyára) a rendelet nem ad számunkra támpontot, mivel ez esetben is a tárgyi hatály alól kivett területről van szó.

2. Az üzletrészek átruházása

A Róma I. rendelet társasági joggal kapcsolatos kivételeinek megfogalmazása álláspontunk szerint megtévesztő, és felszínes olvasást követően szinte biztosan becsapja az embert. Véleményünk szerint ugyanis egy társasági részesedés-üzletrész átruházására, azaz a tartalmi társasági jogi kérdésekre nem, ám az erre irányuló szerződésre általában véve igenis lehet alkalmazni a rendeletet.⁵⁰³ Magyarán szólva például az üzletrész adásvételi szerződés értelmezésére, a felek jogaira és kötelezettségeire, a kötelezettségek teljesítésére, a nemteljesítés következményeinek elbírálására, a szerződés érvénytelenségére, az elévüléssel kapcsolatos kérdések meghatározására, a szerződés alaki kellékeire, teljesítésére lehet alkalmazni a Róma I. rendelet szabályait.

A kizárt, szóba jöhető szabályok („társasági joghoz köthető szabályok”) alapvetően anyagi társasági jogi szabályok, de persze akadhatnak köztük kollíziós jellegűek is. E kategóriák közül emeli ki példálózó felsorolásként a Róma I. rendelet a társaság létrehozására, jogképességére, belső szervezetére, működésére és megszűnésére, valamint a társaság, illetve szervezet tagjainak és tisztviselőinek személyes felelősségére vonatkozó szabályokat. A szerződésre, illetve a társasági jogi háttérre vonatkozó normákat élesen el kell választani egymástól. Maradéktalanul egyet értünk emellett azzal a dolgozat kutatóhelyi vitája során elhangzott véleménnyel, mely szerint a szerződéses, illetve nem szerződéses, társasági jogi viszonyok különválasztása sok esetben igencsak nehéz feladat. Különösen nehéz ráadásul, ha adott egy szerződés, melybe a felek bírósági joghatósági vagy választottbírósági kikötést építettek be a társasági kérdésekre vonatkozóan. Ráadásul a napi gyakorlatban hasonló esetek tömegével merülnek fel.

⁵⁰³ *Internationales Vertragsrecht – Das internationale Privatrecht der Schuldverträge* (Hrsg. Reithmann, C.-Martiny, D.). Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2010. 1317-1355. Uo. ld. a *joint venture* és a szerződésjog kapcsolatára írtakat is.

Az üzletrészek adásvételének helyzete hasonlít például az ingatlan adásvételekre: az ingatlan adásvételi szerződésekre nemzetközi elem esetén a Róma I. rendelet alkalmazandó. Azt ugyanakkor, hogy az ingatlanhoz kötődő polgári jogi viszonyok (tulajdonjog, birtok és birtokvédelem, stb.) hogyan alakulnak, már a dologi jog szabályai döntenek el; utóbbiakra nézve nincsen egységes uniós kollíziós jogi szabályozás.

E sémára működik a társasági jog is: amennyiben egy magyar társaság eladja egy román társaságnak egy osztrák cégben birtokolt részesedését, a szerződésre a Róma I. rendelet vonatkozik. A szerződésre a rendelet – adásvételi szerződésre alkalmazandó jogot meghatározó – 4. cikkének (1) bekezdés a) pontja szerint az eladó szokásos tartózkodási helyét kell alkalmazni. Ez alól jogválasztással a rendelet szabályai alapján ki lehet szerződni.

Az anyagi szabályokra utalva meg kell, hogy jegyezzük: üzletrész adásvétel esetén az áruk adásvételéről szóló Bécsi Egyezménynek nincsen szerepe, mivel az egyezmény tárgyi hatálya alól kizárt területről van szó.⁵⁰⁴ Ennek megfelelően a kollíziós szerződési jog szabályozó jellege a társasági jogi kérdések tekintetében még erősebb, mint adásvételeknél, miután a nemzeti-tagállami anyagi szerződési jogot kell alkalmazni e körben.

A társasági jogi kérdésekre a fentiekkel szemben azonban már a társaságra alkalmazandó jog (bejegyzés vagy székhely elve – jelenleg harmonizáció hiányában a nemzeti szabályok) alkalmazásával kell eldönteni, hogy melyik jog, melyik anyagi jog alkalmazandó. Utóbbi jog fogja eldönteni a társaság szervezetével, vezetők felelősségével, stb. kapcsolatos kérdéseket.

3. Magyar cégek (belföldi cégek) szerződéskötése

Érdekes kérdés, hogy két magyar cég köthet-e egy külföldi társaság üzletrész átadásra vonatkozó szerződést úgy, hogy a szerződésre alkalmazandó jogot megválasztják, és például a külföldi társaság jogát kötik ki? Ezt meg lehet tenni, ugyanis a külföldi üzletrész, illetve a jogválasztás olyan nemzetközi elemet visz a szerződésbe, amellyel ez megtehető. Ebben az esetben még az egyébként alkalmazandó jog kógens szabályait sem kell figyelembe venni, mivel a nemzetközi elem van jelen a szerződésben. A jogválasztás ugyanakkor természetesen ez esetben sem érinti a társasági jogi szabályokat. Utóbbiaktól – a fenti különválasztás folyamánaképpen – nem lehet eltérni: e helyütt tehát csupán a szerződésre alkalmazandó jogról beszélünk.

⁵⁰⁴ A nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló Bécsi Egyezmény (hazánkban kihirdette: 1987. évi 20. tvr.), 1. cikk (1) Az Egyezmény... áruk adásvételére vonatkozó szerződésekre alkalmazandó... (kiemelés tőlem: a szerző). *Vö. Internationales Vertragsrecht... i. m. 1320.*

Arra is lehetőség van, hogy két magyar (belföldi) cég egy magyar (belföldi) cég üzletrészátadásáról kötött szerződésében külföldi jogot válasszon. Ennek például az lehet az oka, ha a magyar cégek egyik leányvállalat, és az anyavállalatnak jobban megfelelne a saját szerződési jogi szabályainak az alkalmazása. Ebben az esetben ugyanakkor a magyar jog kógens szabályaitól nem lehet eltérni.⁵⁰⁵ Itt tehát a felek csupán a diszpozitív szabályokat módosíthatják szabad akaratukkal, a kötelező szabályokat, például a kötelező szerződési jogi szabályokat már nem (*incorporation of foreign law*).

4. A szerződéskötést megelőző tárgyalásokból eredő károkozás

Az üzletrész átruházására vonatkozó tárgyalások során is felmerülhetnek károk (*culpa in contrahendo*).⁵⁰⁶ Ilyen kár lehet például, ha az egyik szerződő fél eláll a szerződéskötéstől, de korábban pont az ellenkezőjéről biztosította a másik felet; ez a magyar polgári jogban a bízattási kár fogalmának felel meg. Hasonló eset lehet, ha a szerződést csak részben hajlandó megkötni; például az eladó nem a kft. üzletrészeinek 100 százalékát, hanem csupán 49 százalékát adja át a vevőnek, annak ellenére, hogy a vevőt korábban az üzletrészek 100 százalékának átadásáról biztosította. Ebből a vevőnek – például, mert tovább kívánta adni az üzletrészt – jelentős kára származhat.

E károkra a Róma II. rendelet 12. cikkének általános szabálya értelmében a szerződésre alkalmazandó jogot kell alkalmazni. Amennyiben a szerződés nem került megkötésre, a megkötése esetén alkalmazandó jog szabályait kell felhívni. Arra az esetre, ha a szerződésre alkalmazandó jog nem megállapítható, a Róma II. rendelet kiegészítő szabályokat is tartalmaz.

5. A társasági szerződésekre alkalmazandó jog

A társasági szerződésekre az Nmjt. 2009 évi módosítása⁵⁰⁷ során is fenntartották azt az – álláspontunk szerint kimondottan rosszul megszövegezett, korszerűtlen és teljesen felesleges – cikkelyt, mely szerint

⁵⁰⁵ Ld. Róma I. rendelet 3. cikk (3) bekezdése

⁵⁰⁶ LÜTTRINGHAUS, J. D.: Das internationale Privatrecht der culpa in contrahendo nach den EG-Verordnungen „Rom I“ und „Rom II“. *Recht der Internationalen Wirtschaft, (RIW)*, Vol. 54 (2008) No. 4 193-200.

⁵⁰⁷ Ld. az Nmjt.-t.

„a társasági szerződést annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek területén a társaság tevékenységét kifejti (Nmjt. 26. cikkének (2) bekezdése). A jogi személyt alapító társasági szerződésre a jogi személy személyes jogát kell alkalmazni”.

Lényegében tehát a jogi személyiséggel rendelkező társaságok társasági szerződésére a személyes jog alkalmazandó. Jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok társasági szerződésére ezzel szemben azon jogot kell alkalmazni, ahol a tevékenységét kifejti.

A kérdéses rendelkezés sok kívánnivaló hagy maga után, és célszerű lett volna egy füst alatt a 2009-es módosításokkal ezt a részt is átdolgozni.

Egyrészt a jogi személyiségű, és jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok közötti különbségtétel felesleges, értelmetlen.

Másrészt az alkalmazandó jog megállapítása során problémák merülhetnek fel, ha a jogi személyiséggel nem rendelkező társaság több államban végez tevékenységet; melyiket kellene alkalmazni.

Harmadrészt akkor is problémák merülhetnek fel, utóbbi társaság egyáltalán nem végez tevékenységet, például azért, mert még éppen csak, hogy megszáradt a tinta a társasági szerződésen (frissen alakult társaságok esetén).

Negyedrész zavaró a cikk elhelyezése is: miért a szerződések körében kerül rendezésre egy társasági jogi kérdés? A társasági szerződés mely elemeit minősítsük olyan társasági jog problémának, mely az Nmjt. 18. cikke alá tartozik, és mely elemei tartoznak a 26. cikk alá? Csak emlékeztetőül: jogi személyre a személy személyes jogát kell alkalmazni, mely annak az államnak a joga, ahol nyilvántartásba vették. Nem jogi személyekre nézve a helyzet hasonló. Mi a viszonya e szabálynak a 26. cikk (2) bekezdésével? E kérdéseket át kellene-kellett volna gondolnia a jogalkotónak is, és levonni belőlük a megfelelő következtetéseket.

6. Szerződésen kívül okozott károk

A társasági jogot a károkozásra (deliktuális felelősségre) alkalmazandó jogról szóló Róma II. rendelet is kizárja a tárgyi hatálya alól. Utóbbi rendelet 1. cikk (2) bekezdésének d) pontjának kissé körülményes megfogalmazása szerint a rendelet nem terjed ki a következőkre:

„a társasági jogból, valamint más jogi személyekre vagy jogi személyiség nélküli szervezetekre vonatkozó jogból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyok – például a társaságok és más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek bejegyzés útján

vagy más módon történő létrehozásával, jogképességével, belső szervezetével vagy feloszlásával kapcsolatos kérdésekben –, a tisztviselőknek és tagoknak a társaság vagy szervezet kötelezettségeiért való személyes felelősségéből, továbbá a számviteli iratok jog szerinti könyvvizsgálata során a könyvvizsgálóknak a társasággal vagy annak tagjaival szembeni személyes felelősségéből származó szerződésen kívüli kötelmi viszonyok.”

Magyarán szólva, a Róma II. rendelet hatálya nem terjed ki a társasági joghoz kötődő jogviszonyokra. A hatálya alól kivett társasági jogviszonyokról a rendelet példálózó felsorolást ad. A felsorolt példák a következők:

- a társasági jogból eredő kötelmi viszonyok (például a létrehozással, jogképesség, belső szervezet, feloszlásával kapcsolatos kérdések)
- a tisztviselőknek és tagoknak a társaság kötelezettségeiért való személyes felelőssége
- a könyvvizsgálók felelőssége a társasággal szemben

Például ezen esetekre a rendelet nem alkalmazandó, hanem először a nemzeti kollíziós jog, majd az általa felhívott anyagi társasági jogi, vagy épp anyagi polgári jogi szabályok alapulvételével kell eljárni. Magyarán szólva, ha például egy vezető tisztségviselő kárt okoz egy gazdasági társaságnak, a károkozásra a nemzeti szabályok alapul vételével kell eljárni.

A Róma II. rendelet károkozásra alkalmazandó szabályait, például a 4. cikkelyt, mely szerint általános szabályként a károkozásra a kár beálltának helye alkalmazandó, nem lehet alkalmazni. A kollíziós szabályok megfelelő kiválasztása, illetve az alkalmazandó jog felhívása ez esetben a vonatkozó joghatósági szabályok által felhívott bíróság feladata lesz, mely a saját kollíziós normái alapján fog eljárni.

V. Összefoglalás, a főbb kérdések áttekintése

A fentiek alapján az uniós kollíziós társasági jogra alkalmazandó legfontosabb szabályokat a következőképpen lehet összefoglalni.

Az Európai Unión belül bármelyik uniós polgárnak (bármely tagállam állampolgárának) joga van társaságot alapítani egy, az állampolgárságától eltérő tagállamban. E tekintetben semmilyen diszkrimináció nem érheti, ugyanolyan elbánásban kell részesíteni, mint az illető tagállam állampolgárait. A nem uniós állam állampolgára e jogosultság nem vonatkozik. A

gazdasági társaságok is a magánszemélyekhez hasonló elbánásban részesülnek, és ők is szabadon alapíthatnak társaságot (leányvállalatot), fióktelepet, kereskedelmi képviselőt. Az EUMSZ szerint ehhez az kell, hogy az illető társaság bejegyzett székhelye, vagy központi ügyvezetése, esetleg üzleti tevékenységének fő helye az Unió területén legyen.

Azt a kérdést, hogy egy társaságra milyen jogot alkalmaznak, a nemzeti jogok döntenek el. E körben a nemzeti jogok alkalmazhatják a bejegyzés elvét, illetve a székhely elvét is. Az Unión belüli viszonyokban ugyanakkor általában a bejegyzés elve alapján kell eljárni.

A társaságok székhelyének áthelyezését a nemzeti jogok korlátozhatják, még akkor is, ha a társaság statútuma (a társaságra alkalmazandó jog) ettől nem változik meg. Ha egy magyar társaság székhelyét külföldre akarom helyezni úgy, hogy továbbra is a magyar jog legyen alkalmazandó a társaságra, azt a magyar jog elvileg megakadályozhatja (a lehetősége meglenne rá). 2007. szeptember 1-től ugyanakkor a hazai szabályozás alapján a társaság bejegyzett székhelye és központi ügyintézésének helye kettéválhat egymástól (a szétválást be is kell jegyeztetni). A központi ügyvezetés helyét külföldre lehet helyezni úgy, hogy a társaság bejegyzett székhelye Magyarországon marad. Ebben az esetben a társaságra alkalmazandó jog továbbra is a magyar jog marad.

Az egyik tagállamban bejegyzett társaságot a másik tagállamban el kell ismerni, az elismerést nem lehet megtagadni azon az alapon, hogy a társaság az illető tagállamban nem végez gazdasági tevékenységet. Az elismerést azon az alapon sem lehet megtagadni, hogy a társaság tényleges székhelye olyan államban van, ahol a társaság nincs bejegyezve

A társaság átruházásakor az üzletrész átruházási szerződésre alkalmazandó jogot a Róma I. rendelet szabályozza, míg a társaságra, annak felépítésére, legfontosabb paramétereire alkalmazandó jogot az eljáró bíróság jelöli ki saját kollíziós szabályai alapján (Unión belüli viszonyokban a bejegyzés elve alapján). Utóbbi társasági szabályok alól nem lehet kiszerezni. Néha hasznos lenne a nagyobb védelem okán egy másik állam jogát alkalmazni, mint ahol a társaság be van jegyezve, székhelye van, stb., de ezt jogválasztással nem lehet megtenni. A fentiekből eredően a nemzeti jogok előírhatnak társaságalapítás-üzletrész átruházás esetén bizonyos többletkövetelményeket, melyek alól a társasági jog kötelező jellege folytán – sem jogválasztással, sem egyéb módon – nem lehet kiszerezni. Így például, ha az anyavállalat tulajdonosi szerkezetének változásakor az anyavállalat üzletrészeinek átruházására vonatkozó teljes szerződést, illetve az anyavállalat teljes létesítő okiratát megkövetelik a változás bejegyzéséhez, akkor ettől a követelménytől nem lehet eltekinteni. Némely országban nagyobb tranzakciók esetén elfogadják azt, ha e szerződésről csupán aláírt

kivonatot adnak le, amely hivatkozik a teljes üzletrész adásvételi szerződésre, míg máshol nem. A szigorúbb követelményektől nem lehet eltérni.

IV. FEJEZET

ZÁRSZÓ – KONKLÚZIÓK

A zárszóhoz érkezvén a továbbiakban – eltérvén az eddigi látott, csupán bizonyos résztémákhoz kapcsolódó összefoglalóktól – megjegyzéseinket az uniós kollíziós joganyag egészére vonatkoztatjuk. E megjegyzések alapvetően négy főbb problémakörhöz kapcsolódnak:

- *de lege lata* megjegyzések: a nemzeti jog és az uniós kollíziós jog közötti különbségek, melyekből a joganyag fejlődésének mikéntjére és miértjére vonatkozóan is lehet vonni következtetéseket (Nemzeti jog kontra uniós jog: eltérő módszerek, tendenciák, értékek)
- *de lege ferenda* megjegyzések I.: az uniós jog általános rendszerbe történő helyezése (Az uniós kollíziós jog általános részének megteremtése),
- *de lege ferenda* megjegyzések II.: az uniós kollíziós jog töredezettségének megszüntetése
- *de lege ferenda* megjegyzések III.: a kimaradó területek kodifikálása

§. DE LEGE LATA MEGJEGYZÉSEK – NEMZETI JOG KONTRA UNIÓS JOG: ELTÉRŐ MÓDSZEREK, TENDENCIÁK, ÉRTÉKEK

I. Újfajta szabályozási módszerek megjelenése: az Uniós kollíziós jog „öntudatra ébredése”

Ha áttekintjük a fentebb írt fejezeteket, megállapíthatjuk, hogy az uniós kollíziós jog sajátágosan írja át a nemzeti jogot. Nagy általánosságban, az *acquis communautaire* egészére vonatkoztatva kijelenthető, hogy elvileg az Unió az egyes tagállami szabályozások közös megoldásait lenne hivatott keresni, vagy legalábbis ezzel az előfeltevéssel élhetnének – szoktunk élni – vele szemben. Az uniós intézmények – és itt legfőképp a javaslatokat előkészítő Európai Bizottságra gondolunk – legtöbbször vagy az ún. *common core* (közös mag), vagy a *better law* (jobb jog) technikák közül választanak, ha egy kérdést rendezni szeretnének. Mindkét technika az egyes tagállami szabályok/szabályozási módszerek összehasonlító elemzésére épül.

A „közös mag” technika alkalmazása során először számba veszik a vonatkozó tagállami rendelkezéseket, majd a legtöbbet alkalmazott módszert beépítik az uniós jogszabályba. E technikával viszonylag keveset találkoznak az uniós kollíziós jogban: ha jobban belegondolunk, már a Római Egyezmény szerkezete is gyökeresen eltért a tagállamok jelentős részének szerződési jogra vonatkozó szabályozástól, és e tendencia idővel még erősödött is.

Ahogy említettük is, a „jobb jog” megtalálása is az összehasonlító-elemző módszerre épül. Ebben az esetben ugyanakkor egy szubjektív tényező is szerepet játszik: az Unió már nem feltétlenül a leggyakrabban (értsd ez alatt: a legtöbb tagállamban) alkalmazott megoldást választja. Hogy mi alapján választ, néha kérdéses, néha tisztán látható. Az esetek jelentős részében – a kollíziós jog szoros gazdasághoz való kötöttségéből eredően – a jobb jog kiválasztása mögött húzódó értékválasztást a belső piac törvényei és érték koncepciója határozzák meg. Talán ez az a technika, ami a legsűrűbben köszön vissza az Uniós kollíziós jogalkotásban. Számtalan példát lehetne mondani olyan esetekre, amikor egy kisebbségben, a tagállamok egy részében alkalmazott megoldást általános szintre emel.

A fentiek mellett vannak olyan esetek, amelyekben teljesen önálló gondolatokat, rendelkezéseket kodifikálnak, melyek jószerivel mindegyik tagállam jogától idegenek. Azt mondhatjuk, hogy e harmadik technika is a „jobb jog”, a „*better law*” kiválasztására épül. A jobb jogot viszont egy „éterből kinyert” jog képviseli, mely hasonló formában nem, vagy csak töredékesen létezik a tagállami jogrendszerekben. Ezekben az esetekben olyan érzésünk támadhat, hogy az Unió, mint egy önálló életre, öntudatra talált „lény” halad előre. Azt

mondhatjuk, hogy saját céljai, így különösen a belső piac törvényei alá rendeli a nemzetközi magánjogot is. Hogy csak pár példát hozzunk fel e technikákra:

- ilyen a jogválasztás engedélyezése a házasságok felbontására: az uniós formájában egyik tagállam sem alkalmazza ezen intézményt, eltérő formában is csak néhány állam vezette be,
- ilyen a *lex damni* elv kodifikálása a Róma II. rendeletben, noha a tagállamok általában a *lex loci delicti comissi*-t alkalmazzák,
- hasonló például a szerződési szabályozás, és különösen a szerződési szabályozás általános részének (a Róma I. rendelet 4. cikkének) felépítése, mely a rendeletbeli formájában nem található meg egy tagállamban sem. Sőt, ahogyan korábban említettük, már a Római Egyezmény szabályozása is idegen volt a tagállamoktól, és a maga idejében teljesen újszerű megoldásokat tartalmazott,
- végül megemlítendő, hogy számtalan speciális terület szabályozása is önálló életre kelt. Gondoljunk csak a biztosítási szerződések, vagy a fogyasztói szerződésekre vonatkozó rendelkezésekre. Ezen esetekben az uniós jog immanens jellegéből eredően tér el a szabályozás: például a biztosítási szabályok esetén előbb „végeláthatatlan”, csapongó jogalkotásba kezdtek, majd e szabályokat foglalták egybe.

A szabályozási módszertan ismertetését azért tartottuk lényegesnek, mert a fentiek alapján jól látható: az uniós nemzetközi magánjogot – a fejünkben is – egyre inkább le kell választani a nemzeti jogoktól. Önálló területté vált, önálló arculattal rendelkezik, önálló értékkepció áll mögötte (ha néha kissé „billegnek” is ezen értékek, ld. később). A tagállami jogok talaján álló előfeltevéseinket félre kell tennünk, el kell felejtünk. Egyrészt önálló tendenciák jelentkeznek, melyek a nemzeti alapon nyugvó tagállami jogalkotással nem összeegyeztethetőek. Másrészt – és ez már az európai egység gondolat problémaköréhez tartozik – az európai unió értékei átszivárognak a nemzetközi magánjogba is és megjelennek a kollíziós jogszabályi rendelkezések között. Mi több: alapvetően határoznak meg bizonyos jogviszonyokat.

II. Fontosabb tendenciák

A tendenciákra vonatkozóan csupán néhány, általunk önkényesen kiragadott pontra szeretnénk felhívni a figyelmet.

1. Az állampolgársági elv háttérbe szorulása

Az egyik legfontosabb, hogy jól látható: számos területen, ahol a nemzeti kódexek eddig az állampolgárság kapcsolóelvét alkalmazták, utóbbi kapcsolóelvet felváltja a szokásos tartózkodási hely jogának alapul vétele. Különösen jellemző ez a tendencia a családjogi-öröklési jogi tartalmú rendeleteknél. Ez a Magyarország és Szlovákia között zajló kettős állampolgárságra vonatkozó „vita” tükrében válhat érdekessé. Az Unió kollíziós jogban ugyanis azt látjuk, hogy az állampolgárság egyre lényegtelenebbé kezd válni: a hangsúly a tartózkodási helyen van. A jogalkotó fejében a nemzetállamok klasszikus felfogása helyett egy sokszínű, plurális Európa képe áll. Ezen „új Európában” az európai polgárok szabadon utaznak és tartózkodnak a másik államban, és jogaik is hasonlóak a másik állam állampolgárainak jogaihoz. Az állampolgárság kapcsolóelvét sehol sem alkalmazza az uniós jog elsődleges, kizárólagos kapcsolóelvként, az állampolgárságon alapuló diszkriminációt pedig kimondottan tilalmazza.

2. A harmadik államokból származók jogainak bővülése

Másrészt a szokásos tartózkodási hely kiemelkedő szerepéből más is következik: az, hogy a tagállami szabályok harmadik államok állampolgáira is vonatkoznak, amennyiben az Unió területén tartózkodnak. Emellett ugyanakkor már egy ideje érződik az eljárási szabályok terén is egyfajta sajátos „hazafelé törekvő” attitűd. Egy német bíróság például megállapította joghatóságát egy sri lankai házasság válása kapcsán, amely esetben a feleség és a gyerekek is Sri Lankán éltek és az ügy szinte alig kapcsolódott Európához. Az egyetlen európai elem a Németországba költözött férj német szokásos tartózkodási helye volt. A döntés számos kritikát kapott.⁵⁰⁸ A szerzők túlzott Európa központúsággal vádolták a bíróságot.

⁵⁰⁸ Az ügyre nézve ld. JAYME, E.: Die kulturelle Dimension des Rechts – ihre Bedeutung für das Internationale Privatrecht und die Rechtsvergleichung. *RabelsZ – Rabels Zeitschrift*, (2003) No. 2. 225-226. JAYME, E.-KOHLER, Ch: Europäisches Kollisionsrecht 2006: Eurozentrismus ohne Kodifikationsidee? *IPrax - Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 6 538.

Ez az EU-centrizmus olvasható ki az újabb kollíziós jogi javaslatokból is. A jogalkotó Európát egy sajátságos „olvasztótégelyként” képzei el: aki itt él, arra a mi (uniós) jogunk alkalmazandó, és – nagy általánosságban véve – a mi bíróságaink járnak el – különösen a családi jog terén. Ez alól természetesen léteznek, létezhetnek kivételek, de e kivételek általában nem kollíziós jellegűek.⁵⁰⁹ Nézetünk szerint ennek a hozzáállásnak van jó és rossz oldala is. Amennyiben azt gondoljuk, hogy a határokat le kell építeni, adekvát választ kell adni a globalizáció kihívásaira és a nemzetek közötti kooperációt fejleszteni kell, akkor e tényekre a jogalkotó logikus és megfelelő választ ad.

Utóbbi kérdésből egyébként az is következik, hogy a harmadik államokból származókat azonos módon kell kezelni az európai polgársággal. Azonos jogokat kell élvezzenek például az Európai Bíróság előtt a kollíziós jogok által érintett területen. E körben ki lehet emelni a fogyasztóvédelem, vagy a családi jog-öröklési jog területeit. Nem véletlen, hogy a Róma I. rendeletjavaslat megalkotásakor fölmerült a harmadik államokból származók jogainak kérdése, és volt olyan vélemény, mely szerint a kollíziós rendelkezések által nyújtott védelmet nem szükséges rájuk is kiterjeszteni.⁵¹⁰ Azokat a jogokat ugyanis, amiket magunknak, európai uniós polgároknak megadunk, a szokásos tartózkodási hely alkalmazásával nekik is megadjuk, hiába ír elő esetleg az állampolgárságuk állama alacsonyabb jogi védelmet. Amennyiben feltételezzük, hogy a mi szabályaink alapján többletjogaik keletkeznek, ez a rájuk is kiterjedő jogalkalmazás a „*Fortress Europe*” (európai erőd) megszűnéséhez (belső eróziójához) vezethet, noha az Európa-központúság áll a háttérben.

3. A tagállami anyagi családi jogi és öröklési jogi szabályok, valamint az uniós nemzetközi magánjog ütközése: beavatkozás a tagállamok „intimszférájába”

Ahogy korábban már említettük, az európai unió bizonyos, egészen szűk kivételektől eltekintve nem hoz, nem hozhat anyagi családi jogi, illetve öröklési jogi szabályokat. Az is tény ugyanakkor, hogy a kollíziós jogalkotás egyúttal anyagi jogalkotásként is működik. Nyilvánvaló, hogy az unió olyan előfeltevésekre alapozza a nemzetközi magánjogi normák megalkotását, melyek kimondottan az anyagi jogi szabályokat is magukba foglalnak.

Másrészt a tagállami anyagi szabályokat közvetlenül is érintik a más államban, más állam joga alapján hozott határozatok elismerésére vonatkozó uniós rendelkezések. Ezek alapján

⁵⁰⁹ *Vö. pl.* GYENEY L.: Családegyesítés kettős mércével? *Iustum, Aequum, Salutare*, Vol. 3 (2007) No. 4 2007 77-102

⁵¹⁰ Ld. a korábban a Róma I. rendelet fogyasztóvédelmi rendelkezései körében írtakat.

például lehetséges, hogy egy-egy tagállam a saját joga alapján nem ismerne el egy tartásra/tartásdíj fizetésére irányuló perben hozott határozatot, ám mégis kénytelen elismerni, hiszen az uniós jog kötelezi rá. Az idegen jog kizorítja a nemzeti jog alkalmazását.

Ezen problémákból eredően a jövőre nézve célszerűnek találnánk, ha az uniós joganyag az anyagi jogi szabályok szintjén is fejlesztésre kerülne. Különösen értendő ez a családi jogra, illetve az örökjogra, mely azáltal, hogy csupán kollíziós rendelkezéseket lehet megalkotni rajta, kissé „talajt vesztett” jogterület maradt. Persze – ahogyan korábban már utaltunk rá – az is egyértelmű, hogy az anyagi jogegységesítés e területeken igen komoly nehézségekbe ütközne.

III. Eltérő célok: az európaizálás és a nemzetközi-globális jogrend érték koncepciójának érvényesülése a tagállamok szempontjainak rovására

A fenti problémák és a nemzeti jogrendszerek háttérbe szorítása kapcsán minduntalan felsejlik a tagállamok és az Unió eltérő értékpreferenciájának kérdése. Az Unió ugyanis egy modern érték közösség, melyben azok az értékek, melyeket hagyományos, az európai közös történelmünk során rögzült értékeknek hiszünk, és melyeket jórészt a tagállamok (különösképpen a tagállami alkotmányok) képviselnek, nem, vagy nem feltétlenül jelennek meg.⁵¹¹ Amennyiben ezen értékek fellelhetőek az *acquis communautaire*-ben, sokszor nincsenek kimondva, illetve számtalan esetben csupán töredezett formában fedezhetőek fel. Egyetértünk azon véleménnyel, hogy „az EU értékstruktúrája semmiképpen sem tekinthető kiegyensúlyozottnak, és ezért a szerződési rendszer illetve a hozzá kapcsolódó intézményi háló nem képes az európai közgondolkodást általánosságban meghatározó értékuniverzum teljességét megjeleníteni”.⁵¹² Ezt mutatja egyébként az Alkotmányos Szerződés kálváriája, illetve a Lisszaboni Szerződés értékjogi szempontból foghíjas preambuluma is. Jelen pillanatban bizonyos értékek a levegőben lógnak, és az uniós jogalkotó hol ehhez, hol ahhoz az értékhez nyúl vissza a jogszabályok kodifikálása során.

Ad absurdum, ennél a véleménynél még messzebb is mennénk: ha a fentebb jelen fejezetben írtakat végiggondoljuk, kijelenthetjük, hogy a nemzetközi magánjog terén a belső piac szabályai kerülnek a hagyományosnak hitt nemzeti értékek fölé. Ezt a magunk részéről a kollíziós jog terén nem feltétlenül tartjuk ördögtől valónak, hiszen a világ egyre inkább egy

⁵¹¹ Vö. FEKETE B.: Európa értékei és az értékek Európája. *Jogtudományi Közöny*, Vol. 65. (2010) 4.

⁵¹² FEKETE: Európa... *i. m.* 212.

nagy globális térhez kezd hasonulni. Ráadásul a globális európai térnek is vannak értékei (gondoljunk csak a négy alapszabadság által megtestesített értékekre, például a szabad áruforgalomból, személyforgalomból eredő előnyökre, stb.). Az értékek ugyanakkor „mindig a preferencia fogalmával állnak kapcsolatban, ami arra utal, hogy döntéseink során előnyben részesítjük a preferált jelenséget egy másikkal szemben”.⁵¹³ A kollíziós jogalkotás egy részében a nemzetközi gazdasági élet értékeit preferáljuk a klasszikus, tagállamok által korábban megfogalmazott értékek helyett.

Az Unió a jogviszonyok nemzetköziesedésére adekvát választ ad. Fontosnak találnánk ugyanakkor az e válasz alapjául szolgáló gondolat- és értékrendszer nyílt és őszinte felvállalását. Az Unió nem lehet ugyanis értéksemleges rendszer, akármennyire próbálja is magáról ezt sugallni. Számptalan olyan értékválasztás van, ami a nemzetközi magánjogon belül is megjelenik, és amely esetén egyértelműsíteni lehetne (kellene), hogy miért azon módszert-értéket választottuk. Ilyen az állampolgárság háttérbe szorítása, a fogyasztói jogok kiterjesztése, a Róma I-II rendeletek kivételi rendszerének szabályozása, a harmadik államokból származók helyzetének szabályozása, stb.

A másik oldalon hasonló értékválasztást tükröz az is, hogy a vállalkozások akkor tartoznak a Róma I. rendelet kapcsán a fogyasztói szerződések esetén a fogyasztó szokásos tartózkodási helye joga szerinti felelősséggel, ha utóbbi tagállamban is folytatnak tevékenységet. Itt található a belső piac egyik láthatatlan határa. Annyira már nem egységes a piac, hogy a fogyasztó szokásos tartózkodási helyét minden további feltétel nélkül alkalmazzuk.

Ezen „globális gazdasági térhez” kötődő értékek számos ponton szemben állnak a tagállamok attitűdével: jól látható ez a Róma III. rendelet körülményes elfogadása kapcsán is. Függetlenül a belső piactól, illetve a személyek szabad mozgásától, bizonyos államok nem szeretnék a házasságok felbontására vonatkozó – liberális, vagy épp szigorú – szabályozásukat feladni. Ebben az esetben ezen államok nem akarják a Róma III. által érintett jogviszonyokat (házasságot) a nemzetközi-európai tér szabályai alá rendelni.

A jövőre nézve tehát megállapíthatjuk, hogy szükséges lenne egy megfelelő tágabb és szűkebb környezet kialakítása a nemzetközi magánjogi szabályok meghozatalához. A tágabb környezet alatt az elsődleges jogforrások rendszerének végiggondolását értjük. Fontos lenne lefolytatni azon vitákat, hogy mely átfogó értékek mentén kerüljön sor az Unióban – a nemzetközi magánjogon belül is – jogalkotásra, másodlagos jogforrások létrehozatalára.

⁵¹³ FEKETE: Európa... *i. m.* 207.

Ezzel az uniós jogrenden belül elkerülhetnénk az esetleges koherenciazavarokat, következetlenségeket.⁵¹⁴

A másik pont a megfelelő szűkebb jogi környezet – az uniós kollíziós jog általános részének – létrehozatala. Utóbbi megalkotásának nem csupán a közvetítendő értékek szempontjából lenne jelentősége, hanem jogtechnikai szempontból is lényeges lenne.

⁵¹⁴ Újfent vö. GYENEY: Családegyesítés... *i. m.*

o. DE LEGE FERENDA MEGJEGYZÉSEK

I. Az uniós kollíziós jog általános részének megteremtése

1. Az általános fogalmak definícióinak hiánya

A szűkebb jogi környezet alatt fentebb azt értettük, hogy fontos lenne létrehozni az uniós kollíziós jog általános részét. Ezen tény a nemzetközi szakirodalomban is számos szerző vetette már fel, nem új gondolat tehát.⁵¹⁵

Az általános kérdések tisztázása kardinális kérdés. Az Európai Bíróság joggyakorlata a jogalkotók visszafogott útmutatásai – a szűkszavú jogszabályi rendelkezések – alapján számos lényeges kérdést tisztázott már. Utóbbi intézmény a jogalkalmazás során tartalommal töltötte meg az amúgy semmitmondó, hézagos jogszabályi rendelkezéseket. Miután az Európai Bíróság igen nagy szabadságot élvez, e téren (is) kvázi precedensrendszereszerűen működik az uniós jogalkotás. A pontosított, gyakorlat során kikristályosodott fogalmak között olyan alapvető jogintézményeket is találunk, mint a szokásos tartózkodási hely, a közrend, az imperatív szabályok, a szerződések-szerződésen kívüli kötelmi viszonyok, a hatóság (*judicial authority*) fogalmának tisztázása.⁵¹⁶

Ezen kérdések egy részében az uniós jog nem a nemzeti jogok értelmezését fogadja el a fogalom magyarázata során. Azt szokás mondani, hogy a fogalmak autonóm módon értelmezendők az uniós jog terén. Az uniós szabályok kapcsán az uniós értelmezést kell követni, azaz az *acquis communautaire* szabályait az Európai Bíróság által elfogadott módon kell értelmezni. Egy példával megvilágítva a problémát: a házasságok felbontására az új Róma III. rendelet szerint jogválasztás hiányában, első lépcsőben a házastársak közös szokásos tartózkodási helyének jogát kellene alkalmazni. A szokásos tartózkodási helyet a rendelet nem határozza meg. Az Európai Bíróság joggyakorlata alapján ez utóbbi olyan hely, ahol a személy kialakította állandó, tartós érdekközpontját. Ezzel szemben az Nmjt. szerint szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol valaki letelepedés szándéka nélkül hosszabb ideje tartózkodik. Ha feltesszük, hogy valaki nem tartózkodik huzamosabb ideig egy államban, a

⁵¹⁵ HEINZE, Ch.: Bausteine eines Allgemeinen Teils des europäischen Internationalen Privatrechts, in: *Die richtige Ordnung – Festschrift für Jan Kropholler zum 70. Geburtstag* (Ed. Baetge, D.-von Hein, J.-von Hinden, M.). Mohr Siebeck, Tübingen, 2008. 105-127.; KREUZER, K.: Was gehört in den allgemeinen Teil eines europäischen Kollisionsrechts? In: *Kollisionsrecht in der Europäischen Union – Neue Fragen des Internationalen Privat- und Zivilverfahrensrechtes* (Hrsg. Jud, Brigitta - Rechberger, Walter H - Reichelt, Gerte). Jan Sramek Verlag, Wien, 2008. 1-61.; LEIBL: Rom I und Rom II... *i. m.* 49. és *uo.* 154. l.; Max Planck: Comments on Succession... *i. m.* 5. SONNENBERGER, H. J.: Randbemerkungen zum Allgemeinen Teil eines europäisierten IPR. In: *Die richtige Ordnung...* *i. m.* 227-246.

⁵¹⁶ Vö. NAGY CS. I.: Az egységes... *i. m.*

magyar értelmezés szerint nem rendelkezne szokásos tartózkodási hellyel ezen államban, és így a feleknek nem is lenne közös szokásos tartózkodási helyük. Ez utóbbi akár oda is vezethetne, hogy az állampolgárságuk alapján bírálják el az ügyet (ld. korábban a Róma III. rendeletnél írtakat). Az uniós értelmezés ennél mélyebb és komplexebb: ha a személy kialakította állandó, tartós érdekeltségközpontját (például oda járt iskolába, ott van a lakása, szülei, gyermekei, stb.), akkor ott található a szokásos tartózkodási helye. Amennyiben a másik fél szokásos tartózkodási helye is ebbe a tagállamba esik, a házasság felbontására lehetne alkalmazni ezen állam jogát. Magyarán szólva, az alapvető fogalmak értelmezése alapvetően befolyásolja a kodifikált, tételes szabályokat, jogszabályi rendelkezéseket is. Ebben az esetben egy nem kodifikált értelmezés felülírja a hazánkban megszokott, kodifikált jogszabály értelmezést is.

2. A joggyakorlat problémái

A kollíziós jog alkalmazása során a joggyakorlatban számtalan probléma merülhet fel. Az első, hogy mely normát alkalmazzuk, az alkalmazandó jogszabályok kiválasztása ugyanis nem mindig olyan egyszerű kérdés, mint amilyennek tűnik – annál is inkább, miután jelentős „lukak” találhatóak a normák tárgyi, területi, időbeli, stb. hatályában.⁵¹⁷ A következő kérdés, miután megtaláltuk az alkalmazandó jogszabályhelyet, az egyes rendelkezések értelmezése. Nézetünk szerint a jogalkalmazótól, aki nap, mint nap eltérő területekkel találkozik, nem feltétlenül várható el, hogy részletekbe menően ismerje az Európai Bíróság joggyakorlatát, az egyes fontosabb ügyeket és az ügyek relevanciáit. Célszerű lenne egyértelműen definiálni számára azokat a kollíziós jogi, illetve kapcsolódó eljárásjogi alapokat, amelyek figyelembevételével a jogalkalmazók is tisztábban átlátják az egyes kérdéseket.

Emellett az általános rész létrehozatala mellett szól az a tény is, hogy fontos lenne az egyes normák között koherenciát teremteni, és a koherenciazavarokat felszámolni. A rendszerben – az *acquis communautaire*-ben, illetve az újonnan formálódó európai kollíziós jogi rezsimünkben – ugyanis jelentős diszkrepancia van az egyes területek között. Így például a „szerződés” fogalmának értelmezése más az eljárási szabályok (különösen a Brüsszel I.

⁵¹⁷ Ld. a korábban az irányelvi kollíziós szabályoknál, illetve jelen fejezetben a következő cím alatt írtakat.

rendelet), illetve a Róma I. rendelet kapcsán; e tény a normák jellegéből adódik.⁵¹⁸ Úgyszintén eltér a fogyasztói szerződések fogalma is: például a Róma I. rendeletben csupán a fogyasztó szokásos tartózkodási helyéhez köthető szerződés minősül fogyasztói szerződésnek, és tartozik ezáltal a Róma I. rendelet fogyasztói szerződésekre vonatkozó 6. cikke alá. Egyéb esetekben utóbbi rendelet e szerződéseket általános szerződésekként tekinti. Más normákban – így különösen a fogyasztóvédelmi irányelvekben – a fogyasztói szerződések tág felfogásával találkozunk.

Ezen koherenciazavarok megszüntetése érdekében, *de lege ferenda* első központi jelentőségű kérdésnek találjuk az európai kollíziós szabályok általános részének megteremtését.

3. Az általános rész megteremtésének lehetséges módjai

Az egységes rezsím létrehozatalára két módszer állhatna a jogalkotó rendelkezésre:

- vagy egy önálló, alapfogalmakat tisztázó rendeletet hoz létre,
- vagy egy átfogó kódexet, egy „európai nemzetközi magánjogi törvénykönyvet” alkot, melyet rendeletként lehetne elfogadni. Utóbbi „Az Európai Unió nemzetközi magánjogi törvénykönyve” címet viselhetné.

Az alapfogalmakat tisztázó rendeletet szokás Róma O. rendeletnek is hívni. E megoldást a magunk részértől kevésbé preferálnánk, ám amennyiben a különböző szabályok összeszedése egy nagyobb kódexbe nem lehetséges, talán az egységesítés felé vezető úton ez is egy hasznos állomás lehet.

A másik megoldás esetén, ha az Unió egy átfogó kódexet, egy európai nemzetközi magánjogi törvénykönyvet alkotna, vélhetően „összeolvasztaná” az elfogadott kollíziós normákat egy általános részt tartalmazó bevezetéssel. Utóbbi esetben célszerű lenne az Nmjt.-hez hasonlóan a kapcsolódó eljárásjogi kérdéseket – pl. a Brüsszel I. és Brüsszel IIa. rendeletek tartalmát, a joghatósági és határozatok elismerésére vonatkozó szabályokat – is integrálni. Álláspontunk szerint e megoldásnak lassan eljön majd az ideje, és szükséges, hasznos is lenne elgondolkodni egy hasonló kódex megteremtésén. A kódex megalkotása

⁵¹⁸ Ld. a korábban a Róma I. rendelet tárgyi hatályánál írtakat.

ugyanis nem csupán az általános szabályok tisztázása, hanem a fragmentáltság elkerülése (megszüntetése) érdekében is szükséges lenne (ld. később).

4. Az európai kollíziós jog általános részének tartalma

Fölmerül a kérdés, hogy mely szabályokat kellene tartalmaznia egy általános kollíziós jogi szabályokat tartalmazó uniós jogszabálynak. Amennyiben egy egységes kódexet hoznánk létre, a következő pontok beillesztését tartanánk a kollíziós jog szempontjából feltétlenül fontosnak:

- a jogszabályi hierarchia rendezése: a kódex és a nemzetközi egyezmények, egyéb uniós normák viszonya, lehetőleg úgy, hogy a kódex e szabályokkal szemben elsőbbséget élvezzen. Azon nemzetközi egyezményeket, melyek az uniós joganyaggal szemben elsőbbséget élveznek, az áttekinthetőség végett egy helyre kellene összegyűjteni,
- annak kimondása, hogy az egyes fogalmak értelmezése az uniós jog szempontjából alapvetően autonóm módon történik, és csupán akkor lehet a nemzeti jog alapján eljárni, ha erre az uniós jog lehetőséget teremt. Szükség esetén konkrétan meg kellene nevezni, hogy melyek azon esetek, ahol a nemzeti jog jogértelmezése alkalmazandó, vagy irányadó lehet,
- a legfontosabb kapcsolódó fogalmak definiálása. Ahogyan korábban említettük, nagyon hasznos lenne, ha a következő kérdésekre vonatkozóan definíciókat alkotnánk:

- „lakóhely”, „szokásos tartózkodási hely”, „domicile”,
- „szerződés”, „szerződésen kívüli kötelmi viszony”, „culpa in contrahendo” (a szerződéskötést megelőző tárgyalásokból eredő kár),
- egyes szerződések. E téren például fontos lenne a „fogyasztói szerződés” egységes definiálása. Úgyszintén lényeges lenne a „biztosítási szerződések” esetén leírni, hogy melyik szerződés mit takar (például mit jelent a „nagykockázatú szerződés”, „vizontbiztosítási szerződés”, stb.). Létfontosságú lenne a Róma I.

rendeletben említett „szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés” [Róma I. rendelet 4. cikk (2) bekezdése] definiálása is, mely esetén jelenleg csupán a Brüsszel I. rendelethez kötődő Európai Bírósági ítéletekre hagyatkozhatunk,

- a „megbízás nélküli ügyvitel”, a „jogalap nélküli gazdagodás” alapos és körültekintő leírása,
- a „kárt okozó cselekmény”, „káresemény”, „beállt kár” fogalmak egységes használata és magyarázata. Ahogyan korábban említettük, a jogalkalmazás e téren „billeg” a Róma II. rendelet és a Brüsszel I. rendelet között (ld. a korábban a kárkötelmek körében írtakat),
- az „imperatív normák”, és a „belföldi kógens szabályok” („azon jogszabályi rendelkezések, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni) fogalmának értelmezése. Előbbi fordulat kapcsán egységesíteni kellene a terminológiát: jelenleg ugyanis hol elsőbbséget élvező kötelező rendelkezések”-re, hol „imperatív szabályok”-ra utalnak a kollíziós normák. Az „azon jogszabályi rendelkezések, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni” fordulat a kívülálló szemszögből nézve különösen semmitmondónak tűnik. Érdeemes lenne a joggyakorlatban is kikristályosodott definíciókat átvenni és rögzíteni: a belföldi kógens szabályok csak polgári jogi, kötelmi jogi normák, vagy egyéb szabályok is tartoznak ide? Jelenleg nem világos e fogalmak tartalma,
- a közrend sokkal pontosabb körülírása, az európai fejlemények beépítése,

- a cselekvőképesség-cselekvőképtelenség általános és átfogó szabályozása, melynek során akár anyagi szabályok megállapítását is szükségesnek tartanánk, hiszen olyan elementárisan a szerződéseket érintő kérdéstről van szó,
- a házasság. Mit értünk házasság alatt? E ponton célszerű lenne az Európai Bíróság iránymutatásait felhasználni. Meg lehet-e tagadni az azonos neműek házasságát engedő jog alkalmazását közrendi alapon? A megtagadásnak mik lehetnek a következményei?
- tartásdíj. Mit értünk tartásdíj alatt? Milyen főbb esetei vannak?

A definíciókhoz kötődően hangsúlyozni kell: az alapfogalmak rögzítése nem azért lenne szükségesek, mert a jelenlegi rendszer e nélkül működésképtelen. Az Európai Bíróság eddig is jelentős jogértelmező szerepet töltött be. Az egységesítés a teljes koherencia megteremtése, illetve a gyakorló jogászok munkájának egyszerűsítése végett lenne szükséges. Ehhez hasonló hatással bírna a töredezettség megszüntetése is.

II. A kollíziós jog töredezettségének megszüntetése

1. Általános megjegyzések

Ahogy fentebb több ízben is említettük, a nemzetközi magánjog alkalmazandó rendelkezéseinek, illetve a nemzetközi magánjog által kijelölt anyagi jog tartalmának meghatározása egy-egy komplexebb jogeset kapcsán korántsem egyszerű. A kollíziós szabályok három rétegre tagozódhatnak:

- nemzeti kollíziós normák (ezt hívhatjuk a nemzetközi magánjog klasszikus szabályozásának, hiszen a nemzetközi magánjog történelmi fejlődéséből eredően alapvetően nemzeti jogág),
- nemzetközi szerződések, melyek bizonyos esetekben „felülírják” a nemzeti szabályokat, és
- uniós jogszabályok, melyek viszonyulása a fenti két réteghez ambivalens: bizonyos esetekben felülírják a szabályokat, míg más esetekben a nemzetközi egyezményeknek elsőbbséget biztosítanak.

Egy példával megvilágítva e rétegek egymáshoz való viszonyát: közlekedési baleset esetén, amennyiben az ügy nemzetközi elemet tartalmaz, elvileg a nemzeti szabályozásokat (hazánkban az Nmjt.-t) alkalmaznánk a károkozásra. Ezen szabályozásokat ugyanakkor a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok tekintetében egységesítette a Róma II. rendelet, tehát e norma alapul vételével kell eljárni. A Róma II. rendelet viszont rögzíti, hogy a hágai közúti balesetekre vonatkozó egyezmény⁵¹⁹ azon országokban, melyek csatlakoztak ezen egyezményhez, megelőzi alkalmazását. Az egyezményhez csupán néhány állam

⁵¹⁹ Convention of 4 May 1971 on the Law Applicable to Traffic Accidents. [Http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81](http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81)

csatlakozott.⁵²⁰ Utóbbi államokban az egyezmény szabályait kell alkalmazni, azaz ezen államok bíróságai nem a Róma II. rendelet, hanem az egyezmény alapul vételével fognak eljárni. Más államokban viszont a Róma II. rendeletet kell alkalmazni.

A nemzeti és nemzetközi rétegre rakódik tehát rá az uniós joganyag. Utóbbi joganyag ugyanakkor "többé-kevésbé praktikus szempontok miatt a politikai akarattól, a konszenzuskészségtől függően, mozaikszerűen, erősen a véletlennek kiszolgáltatva fejlődik."⁵²¹ Az Unióban egyre több kollíziós normát hoznak, és e normák rendszerét is egyre nehezebb lesz átlátni. Ezzel a nemzetközi egyezmények komplex rendszerét még jobban sikerült megbonyolítani.

Ha e hármas rendszert áttekintjük, azt látjuk, hogy egy kollíziós kódex megteremtésével a három rétegből legalább egyet sikerülne egységesíteni, tisztábban átláthatóvá és kezelhetőbbé tenni. Utóbbi összefoglalás egyébként nem lenne újdonság az uniós jogalkalmazótól: számos olyan uniós jogterület létezik, ahol a jogalkotás a töredezett jogalkotástól az egységes jogalkotás felé haladt. Ilyen például a diplomák elismerése, vagy a szabad mozgás jogának (munkavállalók szabad mozgásának) szabályozása is.

2. A joghatóságra, illetve a határozatok elismerésére és végrehajtására irányuló szabályok integrálása

A kollíziós szabályok mellett ráadásul lényeges szereppel bírna a számtalan joghatósági norma integrálása is. Ahogyan arra korábban már utaltunk, áttekintvén egy egységes uniós nemzetközi magánjogi kódex lehetséges tartalmát, jogtechnikai okokból erősen támogatnánk a kollíziós normák, joghatósági szabályok, illetve a határozatok végrehajtására irányuló szabályok egy rendeletbe való összefoglalását.

A fenti kollíziós szabályozáshoz ugyanis számtalan eljárási szabály kapcsolódik. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- a Brüsszel I. rendelet,
- a Brüsszel IIa rendelet,
- a korábban említett, tartásdíj kollíziós szabályait is tartalmazó 4/2009/EK rendeletet,

⁵²⁰ Ld. korábban a Róma II. rendelet nemzetközi egyezményekkel való viszonyáról írtakat.

⁵²¹ VÖRÖS I.: Az EK jog magyarországi alkalmazása kapcsán felmerülő néhány jogi probléma. EIF Working Paper Series, Working Paper Nr. 16. Institut für Europäische Integrationsforschung, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 2005. 29.

- a nem vitatott követelésekre vonatkozó rendelet,⁵²²
- a kis értékű követelésekre vonatkozó rendelet,⁵²³
- az európai fizetési meghagyásos eljárásra vonatkozó rendelet.⁵²⁴

Miután a joghatóságra, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó normák szervesen kapcsolódnak az alkalmazandó jog meghatározásához is, fontosnak találjuk, hogy a kollíziós rezsím konszolidálásánál e rendeletek is beépítésre kerüljenek. Ellenkező esetben a fentebb ismertetett három réteggel összefüggő elemzést el kell végezni a joghatóság, az alkalmazandó jog, illetve a meghozott (bíróági) határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozóan is. Amennyiben ezen összefoglalást nem végezzük el, az alkalmazandó rendelkezések fellelése lassabbá, bizonytalanabbá válik.

3. A „töredezettségmentesítés” jögalapja

Végül ki szeretnénk emelni, hogy az anyagi jog egységesítésével szemben a kollíziós és kapcsolódó eljárásjogi töredezettség felszámolható lenne. E terület átfogó rendezése csupán a jogalkotó döntésétől függ. Az EUMSZ ugyanis a bel- és igazságügyi terén megfelelő hatáskörökkel ruházza fel az Uniót, mely hatáskörök nézetünk szerint kiterjednek a kollíziós és eljárásjogi egységesítésre is.

4. A területi töredezettség kezelése

a) Dánia, az Egyesült Királyság és Írország helyzetének rendezése

Noha nem közvetlenül az európai nemzetközi magánjogi kódex megteremtéséhez kapcsolódik, mégis e helyütt szükségesnek érezzük megjegyezni: a normarendszerbeli töredezettséget növeli Dánia, az Egyesült Királyság és Írország korábban említett különállása is.⁵²⁵ Bizonyos esetekben egyes jogszabályokban még az áll, hogy a jogszabály nem vonatkozik egy-egy államra, majd – ha jobban megismerjük a jogszabályt és annak hátterét –

⁵²² Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. HL L 143., 2004.04.30., 15.

⁵²³ Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről. HL L 199., 2007.07.31. 1.

⁵²⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról. HL L 399., 2006.12.30., 1.

⁵²⁵ Ld. a bel- és igazságügyi háttér alatt írtakat.

egy szinte „eldugott” uniós dokumentumból megtudhatjuk, hogy egyes államok utólag már csatlakoztak a norma alkalmazásához.

Így például az Egyesült Királyság a Róma I. rendelet alkalmazásához nem csatlakozott. Később viszont – miután lefolytatták az ehhez szükséges társadalmi vitát – bejelentették, hogy a rendeletet magukra nézve is kötelezőnek fogadják el. A rendeletben ezzel szemben továbbra is az áll, hogy a rendelet nem alkalmazandó az Egyesült Királyságban, mert nem csatlakozott az alkalmazásához. A rendelet (45) preambulumbekkezdése így fogalmaz:

„Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, az Egyesült Királyság és Írország helyzetéről szóló jegyzőkönyv 1. és 2. cikkének megfelelően, és az említett jegyzőkönyv 4. cikkének sérelme nélkül, az Egyesült Királyság nem vesz részt a rendelet elfogadásában, és az rá nézve nem kötelező, azt nem köteles alkalmazni”.

E fordulat alapján bárki, aki kevésbé ismeri a rendelet európai jogi hátterét, azt hiheti, hogy a norma nem alkalmazandó az Egyesült Királyságban. Álláspontunk szerint célszerű lenne elgondolkozni a rendszer módosításán: az *opt-in*, *opt-out* lehetőségek biztosítása nem feltétlenül vezet jogtechnikai szempontból helyes megoldásra.

b) Megerősített együttműködés: haladás kontra áttekinthetőség?

Ehhez hasonlóan problematikus a megerősített együttműködés engedélyezése is bizonyos területeken. Így például jónak és helyesnek tartjuk, hogy a házasságok felbontásának jogát egységesen szabályozzuk. Ugyanakkor, amennyiben bizonyos államok nem vesznek részt egy vonatkozó rendelet elfogadásában, nehezen átláthatóvá válik az illető rendelet területi hatálya. Idővel ráadásul szinte átláthatatlanná válik majd, hogy mely államok csatlakoztak a rendelethez, és mely államok tartották attól távol magukat.

Ebből eredően megállapítható: a megerősített együttműködés a haladást szolgálja, és így jelentős érvek szólnak mellette, ám – mivel a rendszert szétzilálja – nézetünk szerint nem feltétlenül helyes az engedélyezése.

III. A kimaradó területek kodifikálása

A fentiek alapján újfent megállapítható, hogy – bármily utópisztikusan is hangzik – a kollíziós jogon belül célszerű lenne egy egységes európai törvénykönyv létrehozatala. Erre az általános rész megteremtése, a töredezettség felszámolása, illetve a szabályozott-szabályozatlan területek diverz jellege miatt is szükség lenne. Hasonló munka létrehozásához ugyanakkor integrálni kéne a jelenleg nem szabályozott területeket is.

Jelen alcím ezen integrálás buktatóira, illetve azok elkerülésére próbál választ keresni.

1. Általános megjegyzések

a) Szubszidiaritás és hatáskörmegosztás, mint akadályozó tényezők?

aa) Szubszidiaritás

Jelen zárszó első címében már említettük, hogy az uniós jog a belső piac jogának gondolkodásmódját „erőszakolja rá” a nemzetközi magánjogra. Ettől függetlenül ugyanakkor más – a nemzeti gondolkodásmódtól idegen, az európai jog nemzetközi jellegéből eredő – elvek is hatnak, hathatnak a vonatkozó uniós szabályok megalkotására. Az egyik hasonló elv a szubszidiaritás elve, mely – nézetünk szerint – számos szempontból hasznos, ugyanakkor jogtechnikai szempontból nézve számtalan káros hatása van. Az elv szerint minden döntést azon a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol az optimális informáltság, a döntési felelősség és a döntések hatásainak következményei a legjobban láthatók és érvényesíthetők. E princípium egyik oldalon egyfajta biztonsági szelepként funkcionál: a tagállamok számára biztosítja, hogy az Európai Unió ne terjeszkedhessen túl a legszükségesebb problémák szabályozásánál.

A másik oldalon viszont a szubszidiaritás elvének fenntartása a kollíziós jog szempontjából azt jelenti, hogy azokon a területeken, ahol az Unió, illetve annak intézményei nem látnak problémát, a jövőben sem várható uniós szintű jogalkotás. Ilyen lehet például a dologi jog, számtalan családjogi kérdés,⁵²⁶ bizonyos társasági jogi kérdések, stb.

Azt is meg kell jegyezzük; nem feltétlenül egyértelmű, hogy miért azon területek kerülnek kodifikálásra, amelyek, illetve miért azok maradnak ki, amelyek kimaradnak? Ilyen értelemben az Uniós jogalkotás nem feltétlenül következetes.

⁵²⁶ A kollíziós családi jogon belül, ahogyan említettük is, hosszú távon csupán a házassági vagyoni jogi szabályok kodifikálása várható.

ab) Hatáskörmegosztás

A másik problematikus elv a hatáskörmegosztás elve. Ezen elvet sokszor fel szokták hívni, ha olyan területen kellene jogot alkotni, melyre esetleg az Uniónak nincsen hatásköre. Szerencsére azzal, hogy a Lisszaboni Szerződés a kollíziós jog erős belső piachoz való kötöttségét megszünteti, a hatáskörmegosztásbeli problémék nem merülhetnek fel: elvileg bármely, nemzetközi kollíziós magánjogi területen lehetséges jogot alkotni. Az EUMSZ 81. cikkének (2) bekezdése így fogalmaz:

„[...] az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges –, biztosítandó a következőket:

[...]

a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetősége.”

E megfogalmazásból kiderül, hogy – amennyiben az Unió szükségesnek találja – bármilyen okból kifolyólag hozhat jogszabályt. Így megállapítható: a fennmaradó területek kodifikálását a hatáskörmegosztás elve nem akadályozza.

2. Kimaradó területek kontra szabályozott területek

A hézagos uniós jogalkotás azért is problematikus, mert az unió által szabályozott kérdések összefüggnek más, nem az uniós jog alá tartozó problémákkal. Így például, ha valaki elad egy ingatlant, az adásvétel szerződésére a Róma I. rendeletet, a dologi jogi aspektusára viszont a nemzeti szabályokat kell alkalmazni. E megoldások kicsit „bice-bóca” jogalkalmazáshoz vezethetnek, melyben egy jogviszony bizonyos oldalára egy nemzeti jogot, míg más oldalára uniós jogot kell alkalmazni. A határt ráadásul számos esetben nem egyszerű megtalálni, hiszen gondot okoz(hat) a jogviszony minősítése.

3. A fontosabb kodifikálandó területek számbavétele

Nézetünk szerint számos olyan nagyobb és lényegesebb terület létezik, melyen érdemes lenne megkezdeni a koncepciózus kodifikációt, mely egy európai törvénykönyv megalkotása felé vinne minket. Ezzel összefüggésben az általános rész megteremtésén túl a következő fontosabb területekre alkalmazandó jog kodifikálására is szükség lenne:

- a dologi jog szabályainak rendezése. Utóbbi terület a klasszikus polgári jog egyik leghangsúlyosabb területe, ám mindeközéig semmilyen jelentősebb uniós jogalkotás nem indult be e területen. Vélhetően ennek oka a *lex rei sitae* általános alkalmazása. Ennek ellenére célszerű lenne e téren is egységes normákat alkotni,
- a szellemi alkotásokhoz fűződő szabályok kodifikálása,
- a társasági jogra vonatkozó kérdések rendezése: székhelyáthelyezéssel kapcsolatos szabályok rögzítése, egyéb társasági jogi normák egy helyen történő rögzítése,
- a családi jogi kapcsolatokra alkalmazandó jog átfogó kodifikálása, a következő kérdések tekintetében is:
 - a házassági vagyoni jog,
 - a házasság és érvényessége,
 - a családi jogállás,
 - a szülő gyermek közötti jogviszony,
- az összes, kollíziós tárgyú uniós rendelet tekintetében a tárgyi hatályt feleslegesen szűkítő korlátozás eltörlése, leépítése.

π. AZ EURÓPAI KOLLÍZIÓS JOG FEJLŐDÉSE: MERRE TOVÁBB?

I. A Stockholmi Programban rögzített tervek

Az, hogy az uniós kollíziós jog merre fejlődik a jövőben, számunkra is kérdéses. Jól látható, hogy a korábbi tervek, így a Tampere Program, illetve a Hágai Program ambiciózus célokat rögzített a nemzetközi kollíziós magánjog jog terén (is). Ehhez képest hasonló konkrét, elementáris változások végrehajtását a Stockholmi Program (a továbbiakban jelen alcím alkalmazásában: „Program”)⁵²⁷ már nem tűzi ki. Emellett viszont némely fordulata bizakodásra adhat okot.

Ha átolvassuk a dokumentumot, illetve a végrehajtására hozott tervet, azt láthatjuk, hogy az elfogadásától számított öt évben legfőképp a beindult jogalkotás befejezésére, valamint a korábban kitűzött tervek végrehajtására helyezik a hangsúlyt.⁵²⁸ Az elfogadandó jogszabályok száma és jellege is kevésbé meghatározó, ráadásul a program konkrét teendőket nem ír elő.

A Program igen kevés kollíziós jogra történő utalást tartalmaz – nézetünk szerint e kérdéseknél jóval erősebb polgári eljárásjogi oldala, melyre e helyütt nem térnénk ki. A 3.1.2. pontjában ugyanakkor rögzíti:

„[...] az Európai Tanács úgy véli, hogy a kollíziós szabályok uniós szintű harmonizációját is folytatni kell azon területeken, ahol ez szükséges, például a különválás és a házasság felbontása tekintetében. A harmonizáció a társasági jogra, a biztosítási szerződésekre és a biztosítéki érdekeltségekre is kiterjedhetne.”

Emellett úgyszintén a 3.1.2 pontban található érdekes fordulat, hogy kimondják:

⁵²⁷ Csak emlékeztetőül: A Bizottság közleménye a Tanácsnak és a Parlamentnek – A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában (Stockholmi Program) COM (2009) 262 végleges; Notices from European Union institutions, bodies, offices and agencies. European Council: The stockholm programme — An open and secure europe serving and protecting citizens. HL C 115., 4.5.2010., 1.; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens Action Plan Implementing the Stockholm Programme. COM(2010) 171 final

⁵²⁸ Vö. Stockholmi program, 3.3.2 : „Az Európai Tanács felkéri a Bizottságot, hogy... adott esetben folytassa a közös kollíziós szabályokkal kapcsolatos munkát.”

„[...] fontos elkezdni a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén eddig elfogadott jogi eszközök egységes szerkezetbe foglalásával kapcsolatos munkát. Mindenekelőtt fokozni kell az uniós jogszabályok következetességét, a meglévő eszközök egyszerűsítése egyszerűsítése révén. Az eszközök koherenciájának és felhasználóbarát mivoltának biztosítására kell törekedni azok hatékonyabb és egységes alkalmazása érdekében. [...]

Az Európai Tanács felkéri a Bizottságot, hogy [...] értékelje, hogy a meglévő uniós jogszabályok következetességének javítása érdekében indokolt-e az egységes szerkezetbe foglalás és az egyszerűsítés.”

Reméljük, e rendelkezések alapján beindulhat a joganyag strukturálása, amelyből egy valóban felhasználóbarát rendszer jöhetne létre.

II. A külső viszonyok fejlesztése

A fentiek mellett a Stockholmi Program 3.5.1. pontja rögzíti:

„az Uniónak a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciában való tagságát arra kell felhasználnia, hogy aktívan előmozdítsa a legfontosabb egyezményekhez való, lehető legszélesebb körű csatlakozást, és a lehető legnagyobb mértékben támogassa a többi államot az eszközök megfelelő végrehajtásában.

Az Európai Tanács felkéri a Tanácsot, a Bizottságot és a tagállamokat, hogy minden partnerországot ösztönözzenek az Unió számára különösen fontos ezen egyezményekhez való csatlakozásra.”

E megjegyzésből azt véljük kiolvasni, hogy az Európai Unió – a fentiek mellett, sőt: a fentiek ellenére – erősíteni szeretné a nemzetközi arculatát a jövőben is.

JOGESTEK JEGYZÉKE

(Időrendi sorrendben, későbbiek alul. Az eredetileg angol nyelven közzétett ügyeket lehetőség szerint angol nyelven közöljük.)

Az Európai Bíróság ítéletei

- 26/62. NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos kontra Netherlands Inland Revenue Administration. EBHT 1962. 1.
- Case 6/64, Flaminio Costa v. ENEL. ECR 1964. 585.
- Case 9/70. Franz Grad kontra Finanzamt Traunstein. (1970.10.06.) EBHT 1970. 825.
- Case 13/73. Anciens Etablissements D. Angenieux fils aîné et Caisse primaire centrale d'assurance maladie de la région parisienne v Willy Hakenberg. ECR 1973, 00935.
- Case 8/74. Procureur du Roi v Benoît and Gustave Dassonville. ECR 1974., 00837.
- Case 41/74. Yvonne van Duyn kontra Home Office. EBHT 1974. 1337.
- Case 21/76. Handelskwekerij G. J. Bier BV v Mines de Potasse d'Alsace SA. ECR 1976, 01735.;
- Case 29/76. LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG v Eurocontrol. ECR 1976, 01541.
- Case 76/76. Silvana Di Paolo v Office national de l'emploi. ECR 1977, 00315.
- Joined cases 9 and 10/77. Bavaria Fluggesellschaft Schwabe & Co. KG and Germanair Bedarfsluftfahrt GmbH & Co. KG v Eurocontrol. ECR 1977, 01517.
- Case 120/78. Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein. ECR 1979., 00649.
- Case 814/79. Netherlands State v Reinhold Rüffer. ECR 1980, 03807. Case 270/83. Commission of the European Communities v French Republic. ECR 1986., 00273.
- Case 79/85. D. H. M. Segers v Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringswezen, Groothandel en Vrije Beroepen. ECR 1986., 02375.
- Case 81/87. The Queen v H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc. ECR 1988., 05483.
- Case 284/87. Oskar Schäflein v Commission of the European Communities. ECR 1988, 04475.

- Case C-220/88. Dumez France SA and Tracoba SARL v Hessische Landesbank and others. ECR 1990, I-00049.
- Case C-216/89. Reibold v Bundesanstalt für Arbeit. ECR 1990, I-04163.
- Case C-221/89. The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. and others. ECR 1991., I-03905.
- Case C-297/89. Rigsadvokaten v Nicolai Christian Ryborg. ECR 1991 I-01943.
- C-6/90 és C-9/90. sz. ügyek. Andrea Francovich és Danila Bonifaci kontra Olasz Köztársaság. EBHT 1991. I-05357.
- Case C-102/91. Doris Knoch v Bundesanstalt für Arbeit. ECR 1992, I-04341.
- Case C-168/91. Christos Konstantinidis v Stadt Altensteig. ECR 1993., I-1191.
- Case C-172/91. Volker Sonntag v Hans Waidmann, Elisabeth Waidmann and Stefan Waidmann. ECR 1993, I-01963.
- Joined cases C-267/91 and C-268/91. Criminal proceedings against Bernard Keck and Daniel Mithouard. ECR 1993., I-06097.
- Case C-330/91. The Queen v Inland Revenue Commissioners, ex parte Commerzbank AG. ECR 1993., I-04017.
- Case C-125/92. Mulox IBC Ltd v Hendrick Geels. ECR 1993., I-4075.
- C-68/93. sz. ügy. Fiona Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL and Chequepoint International Ltd v Presse Alliance SA. ECR 1995, I-00415.
- Case C-364/93. Antonio Marinari v Lloyds Bank plc and Zubaidi Trading Company. ECR 1995, I-02719.
- C-452/93. sz. ügy. Pedro Magdalena Fernández kontra az Európai Közösségek Bizottsága. EBHT 1994, I-04295.
- Case C-383/95. Petrus Wilhelmus Rutten v Cross Medical Ltd. ECR 1997., I-57.
- Case C-249/96. Jaqueline Grant v South-West Trains Ltd., ECR 1998, I-621.
- Joined cases C-369/96 and C-376/96. Criminal proceedings against Jean-Claude Arblade and Arblade & Fils SARL (C-369/96) and Bernard Leloup, Serge Leloup and Sofrage SARL (C-376/96). ECR 1999, I-8453.
- Case C-90/97. Robin Swaddling v Adjudication Officer. ECR 1999, I-01075.
- Case C-126/97. Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV. ECR, 1999. I-3055.

- C-212/97. sz. ügy. Centros Ltd. kontra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. EBHT 1999., I-01459.
- Case C-381/98. Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. ECR 2000, I-9305.
- Joined cases C-122/99 P and C-125/99. D and Kingdom of Sweden v Council of the European Union. ECR 2001, I-4319.
- C-262/99. sz. ügy. Paraskevas Louloudakis kontra Elliniko Dimosio. EBHT 2001, I-05547.
- Case C-167/00. Verein für Konsumenteninformation v Karl Heinz Henkel. ECR 2002, I-08111.
- C-167/01. sz. ügy. Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam kontra Inspire Art Ltd. EBHT 2003., I-10155.
- C-208/00. sz. ügy. Überseering BV. kontra Nordic Construction Company Baumanagement GmbH. (NCC). EBHT 2002., I-09919.
- Case C-271/00. Gemeente Steenbergen v Luc Baten. ECR 2002, I-10489.
- Case C-266/01. Préservatrice foncière TIARD SA v Staat der Nederlanden. ECR 2003, I-04867.
- C-9/02. sz. ügy. Hughes de Lasteyrie du Saillant kontra Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie. EBHT 2004., I-02409.
- C-148/02. sz. ügy. Carlos Garcia Avello kontra belga állam. EBHT 2003., I-11613.
- C-281/02. sz. ügy. Andrew Owusu kontra "Villa Holidays Bal-Inn Villas" cégneven eljáró N. B. Jackson és társai. EBHT 2005. I-01383.
- C-411/03. sz. ügy. SEVIC Systems AG. EBHT 2005., I-10805.
- C-196/04. sz. ügy. Cadbury Schweppes plc és Cadbury Schweppes Overseas Ltd. kontra Commissioners of Inland Revenue. EBHT 2006., I-07995.
- C-343/04. sz. ügy. Land Oberösterreich kontra ČEZ AS. EBHT 2006, I-04557.
- C-292/05. sz. ügy. Eirini Lechouritou és társai kontra Dimosio tis Omospondiakis Demokratias tis Germanias. EBHT 2007, I-01519.
- C-210/06. sz. ügy. Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. EBHT 2008., I-09641.
- C-353/06. sz. ügy. Stefan Grunkin és Dorothee Regina Paul kontra Leonhard Matthias Grunkin-Paul és Standesamt Niebüll. EBHT 2008. I-07639.

Ügyek Nagy-Britanniából és az Egyesült Államokból

- Babcock v Jackson, 191 N.E.2d 279 (N.Y. 1963)
- Boys v Chaplin [1971] AC 356, [1969] 3 WLR 322, [1969] 2 All ER 1085.
- Phillips v Eyre (1870) LR 6 QB 1
- Johnson v. Coventry Churchill International Ltd [1992] 3 All E.R. 14
- Edmunds v Simmonds (2001) 1 WLR 1003
- Richardson v Schwarzenegger [2004] EWHC 2422 (QB)

IRODALOMJEGYZÉK

β. Az uniós kollíziós jog történeti háttéréhez köthető szakirodalom

- BASEDOW, J.: The Communitarization of the Conflict of Laws Under the Treaty of Amsterdam. *Common Market Law Review*, Vol. 37 (2000) No. 3 NORTH, P.: Private International Law: Change or Decay? *ICLQ – International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 50 (2001) 496.
- *Brussels I Regulation* (Ed.: Magnus, Ulrich–Mankowski, Peter). Sellier, Munich, 2007.
- DUTTA, A.-VOLDERS, B.: Was lange währt, wird endlich gut? Zur Auslegungskompetenz des EuGH für das EVÜ. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 15 (2004) No. 18
- GARAMVÖLGYI R.-NEMESSÁNYI Z.: *A nemzeti kollíziós jogok alkonya: a nemzetközi magánjog "közösségiesítésének" folyamata. Európai Tükör*, (2005) No 3
- HEß, B.: Die „Europäisierung“ des internationalen Zivilprozessrechts durch den Amsterdamer Vertrag – Chancen und Gefahren. *Neue Juristische Wochenschrift*, Vol. 52 (2000) No. 1
- von HOFFMANN, B.-BEITZKE, G.-von STAUDINGER, J.: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuche mit Einführungsgesetzen und Nebengesetzen. Sellier - de Gruyter, Berlin, 2001. Vorbem. Zu Art. 38.ff., Rn. 16.
- ISRAËL, J.: Conflicts of Law and the EC after Amsterdam – A Change for the Worse? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol. 7 (2000) No. 1
- JAYME, E.-KOHLER, Ch.: Europäisches Kollisionsrecht 2005: Hegemonialgesten auf dem Weg zu einer Gesamtvereinheitlichung. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, (2005) No. 6
- KOHLER, Ch: Der europäische Justizraum für Zivilsachen und das Gemeinschaftskollisionsrecht. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, (2003) No. 5
- LANDO, O.: The EEC Draft Convention on the Law Applicable to Contractual and Non-Contractual Obligations. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 38 (1974) No. 1

- LEIBLÉ, S.: Rom I Und Rom II: Neue Perspektiven Im Europäischen Kollisionsrecht. *Zentrum für Europäisches Wirtschaftsrecht – Vorträge und Berichte*, Nr. 173. Elérhető: <http://www.zew.uni-bonn.de/pdf/Heft%20173%20Leible.pdf> (2010. június 1)
- NADELMANN, K. H.: Impressionism and Unification of Law: The EEC Draft Convention on the Law Applicable to Contractual and Non-Contractual Obligations. *American Journal of Comparative Law*, Vol. 24 (1976) No. 1
- REMIEN, O.: European Private International Law, the European Community and its Emerging Area of Freedom, Security and Justice. *Common Market Law Review*, Vol. 38 (2001) No. 1
- SCHWANDER, I.: Wie kann nationales IPR zu vermehrt internationaler Optik gelangen? In: *Private Law in the International Arena: from National Conflict Rules Towards Harmonization and Unification* (Ed.: Basedow, Jürgen) T. M. C. Asser Press, Zürich, 2001.
- WAGNER, R.: Die zivil(-verfahrens-)rechtlichen Komponenten des Aktionsplans zum Haager Programm. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, (2005) No. 6
- WAGNER, R.: Ein neuer Anlauf zur Vereinheitlichung des IPR für ausservertragliche Schuld-verhältnisse auf EU-Ebene. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 10 (1999) No. 23

ε. A Róma I. rendelethez kötődő szakirodalom

- ALLEN, N.: Where does our client live? Habitual Residence and Residence under Brussels II (Revised) after Marinos. *Family Law Week*, <Http://www.familylawweek.co.uk/library.asp?i=3353> (2008. április 15.)
- BENZENBERG, E.: Die Behandlung ausländischer Eingriffsnormen im internationalen Privatrecht – Eine Studie unter besonderer Berücksichtigung des internationalen Schuldrechts. JWV - Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Jena, 2008.
- BITTERICH, K.: Kollisionsrechtliche Absicherung gemeinschaftsrechtlicher Standards im Bereich des Verbraucherschutzes: Der Vorschlag für eine Rom I-Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 52 (2006) No. 4

- BONOMI, A.: Mandatory Rules in Private International Law - The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment. *Yearbook of Private International Law – Vol. 1* (Ed.: Šarčević, P.-Volken, P.-The Swiss Institute of Comparative Law). Sellier, 1999.
- BORRÁS, A.: Explanatory Report of the Convention on Jurisdiction and Recognition and Enforcement of Judgements in Matrimonial Matters. OJ C 221., 1998.07.16., 27.
- BURIÁN L.: A lex mercatoria alkalmazása nemzetközi kereskedelmi jogvitákban. *Magyar Jog*, Vol. 43 (1996) No. 8
- BURIÁN L.: A Római Egyezmény alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései, valamint az Egyezmény várható reformja. *Közjegyzők Közlönye*, Vol. 1 (2008) No 3
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Magyar és európai nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt., Budapest, 2010.
- BUSSE, D.: Die Berücksichtigung ausländischer „Eingriffsnormen“ durch die deutsche Rechtsprechung. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 95 (1996) No. 4
- CHONG, A.: The Public Policy and Mandatory Rules of Third Countries in International Contracts. *Journal of Private International Law*, Vol. 2 (2006) No. 1
- COESTER, M.: Die Berücksichtigung fremden zwingenden Rechts neben dem Vertragsstatut – Rechtsmethodische und politische Überlegungen zu Art. 7. Abs 1 des europäischen Vertragsübereinkommens vom 19.06.1980. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 82 (1983) No. 3
- CSÖNDES M.-NEMESSÁNYI Z.: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 5
- COLLIER, J. G.: *The Conflict of Laws*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- DARÁZS, L.: A fogyasztói szerződések új kollíziós jogi szabályrendszere. *Magyar Jog*, Vol. 57 (2010) No. 2
- DICKINSON, A.: Third-Country Mandatory Rules in the Law Applicable to Contractual Obligations: So Long, Farewell, Auf Wiedersehen, Adieu? *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No. 1
- DILGER, J.: Die Regelungen zur internationalen Zuständigkeit in Ehesachen in der Verordnung (EG) Nr. 2201/2003. Mohr Siebeck, Tübingen, 2004.

- DUTSON, S.: A Misguided Proposal. *Law Quarterly Review*, Vol. 122 (2006) 374-376.; DUTSON, S.: A Dangerous Proposal – the European Commission’s Attempt to Amend the Law Applicable to Contractual Obligations. *Journal of Business Law*, (2006) 608-618.
- *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa – Der Vorschlag für eine Rom-I Verordnung* (Hrsg.: Ferrari, F., Leible, S.). JWV, Jena, 2007
- EDITORIAL COMMENTS: On the Way to a Rome I Regulation. *Common Market Law Review*, Vol. 43 (2006) No. 4
- Európai kollíziós kötelmi jog. Krim Bt, Budapest, 2009.; FRICKE, M.: Das Versicherungs-IPR im Entwurf der Rom-I-Verordnung, *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006) No. 16
- GÄRTNER, V.: The Brussels Convention and Reparations – Remarks on the Judgment of the European Court of Justice in Lechouritou and others v. the State of the Federal Republic of Germany. *German Law Journal*, Vol. 8 (2007) No. 4 elérhető: [Http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=815](http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=815) (2008. április 15.)
- GILLIES, L. E.: Choice-of-Law Rules for Electronic Consumer Contracts: Replacement of the Rome Convention by the Rome I Regulation. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No 1
- HEISS, H.: Das Kollisionsrecht der Versicherungsverträge nach Rom I und II. *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006)
- HEISS, H.: Die Vergemeinschaftung des internationalen Vertragsrechts durch „Rom I“ und ihre Auswirkungen auf das österreichische internationale Privatrecht. *Juristische Blätter*, Vol. 128 (2006) No. 12
- HENTZEN, M. K.: Zur Anwendung fremden Eingriffrecht seit der IPR-Reform. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 34 (1988) No. 7
- HÜBNER, U.: Das kollisionsrecht nach Rom I – ein Sonderweg für Versicherungsverträge? *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 17 (2006) No. 15
- JAKAB ANDRÁS: Közjog, magánjog, polgári jog – a dogmatörténet Próteuszai és a Ptk. tervezete. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 48 (2007) No. 1
- JUD, B.: Neue Dimensionen privatautonomer Rechtswahl – Die Wahl nichtstaatlichen Rechts im Entwurf der Rom I-Verordnung. *Juristische Blätter*, Vol. 128 (2006) No.

- JUENGER, F. K.: Parteiautonomie und objektive Anknüpfung im EG-Übereinkommen zum internationalen Vertragsrecht – Eine Kritik aus amerikanischer Sicht. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 46 (1982) No. 1
- JUNKER, A.: Die freie Rechtswahl und ihre Grenzen - Zur veränderten Rolle der Parteiautonomie im Schuldvertragsrecht, *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol 13 (1993) No. 1
- JUNKER, A.: Empfiehlt es sich, Art 7 EVÜ zu revidieren oder aufgrund der bisherigen Erfahrungen zu präzisieren? *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 20 (2000) No. 2
- JUNKER, A.: Internationales Arbeitsrecht in der geplanten Rom I-Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 52 (2006) No. 6
- KENGYEL M.: A polgári és kereskedelmi ügyek fogalma az európai polgári eljárásjogban. *Magyar Jog*, Vol. 52. (2005) No. 8
- KENGYEL M.-HARSÁGI V.: Európai polgári eljárásjog. Osiris, Budapest, 2006.
- KONDRING, J.: Der Vertrag ist das Recht der Parteien – Zur Verwirklichung des Parteiwillens durch nachträgliche Teilrechtswahl. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 5
- LAGARDE, P.: Remarques sur la proposition de règlement de la Commission européenne sur la loi applicable aux obligations contractuelles (Rome I). *Revue Critique de Droit International Privé*, Vol. 95 (2006) No. 2
- LANDO, O.: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Common Market Law Review*, Vol. 24 (1987) No 2
- LORENZ, E.: Rechtswahlfreiheit im internationalen Schuldvertragsrecht – Grundsatz und Grenzen. *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 33 (1987) No. 8
- MAUER, R.-SADTLER, S.: Die Vereinheitlichung des internationalen Arbeitsrechts durch die EG-Verordnung Rom I. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8
- LANDO, O.-NIELSEN, P. A.: The Rome I Proposal. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No. 1
- LEIBLE, S.: Der Vorschlag für eine Rom-I Verordnung, *Zeitschrift für Europarecht*, Vol. 8 (2006) No. 4

- LEIBLÉ, S.: Internationales Vertragsrecht, die Arbeiten an einer Rom I-Verordnung und der Europäische Vertragsgerichtsstand. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 4
- LEIBLÉ, S.-LEHMANN, M.: Die Verordnung über das auf vertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht („Rom I“). *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8
- MANKOWSKI, P.: Der Vorschlag für die Rom-I-Verordnung. *IPrax (Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts)*, No. 26 (2006) No. 2
- MANKOWSKI, P.: Die Rom I-Verordnung – Änderungen im europäischen IPR für Schuldverträge. *IHR (Internationales Handelsrecht)*, Vol. 7 (2008) No. 4
- MARTINY, D.: Europäisches Internationales Vertragsrecht in Erwartung der Rom I-Verordnung. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol. 16 (2008) No. 1
- MARTINY, D.: Common Frame of Reference und Internationales Vertragsrecht. *ZEuP – Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol. 16 (2008) No. 1
- MARTINY, D.: Neue Impulse im Europäischen Internationalen Vertragsrecht. *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, Vol. 14 (2006) No. 1
- MAUER, R.-SADTLER, S.: Die Vereinheitlichung des internationalen Arbeitsrechts durch die EG-Verordnung Rom I. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 8
- MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission’s Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 68 (2004)
- MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission’s Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 71 (2007) No. 2
- NAGY CS. I.: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelelem fogalmára. *Európai Jog*, Vol. 8 (2008) No. 2

- LAGARDE, P-GIULIANO, M.: Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano Professor, University of Milan and Paul Lagarde Professor, University of Paris I. *OJ C* 282., 31.10.1980., 1-50. Elérhető: [Http://www.rome-convention.org/instruments/i_rep_lagarde_en.htm](http://www.rome-convention.org/instruments/i_rep_lagarde_en.htm) (2010. június 30.)
- LÜTTRINGHAUS, J. D.: Das Internationale Privatrecht der culpa in contrahendo nach den EG-Verordnungen „Rom I“ und „Rom II“. *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 4
- MANKOWSKI, P.: Art. 5 des Vorschlags für eine Rom I-Verordnung: Revolution im Internationalen Verbrauchervertragsrecht? *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 105 (2006)
- MANKOWSKI, P.: Europäisches Internationales Arbeitsprozessrecht – Weiteres zum gewöhnlichen Arbeitsort. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No 1
- MANKOWSKI, P.: Qualifikation der culpa in contrahendo – Nagelprobe für den Vertragsbegriff des europäischen IZPR und IPR. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 2
- MANKOWSKI, P.: Rechtswahl für Verträge des internationalen Wirtschaftsverkehrs. *RIW - Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 34 (2003) No. 2
- PALÁSTI G.: Közrendi, imperatív, kógens és diszpozitív szabályok. *Magyar Jog*, Vol. 53 (2006) No. 2
- PFEIFFER, T.: Neues Internationales Vertragsrecht – Zur Rom I-Verordnung. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 19 (2008) No. 20
- PLENDER, R.: *The European Contracts Convention*. Sweet and Maxwell, London, 1991.
- *Rome I Regulation* (Ed. Ferrari, F.-Leible, S.). Sellier, Munich, 2009. ROGERSON, P.: Habitual Residence: The New Domicile? *ICLQ - International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 49 (2000)
- RICHEZ-PONS, A.: Habitual Residence Considered as a European Harmonisation Factor in Family Law (Regarding Regulation Brussels II-bis). In: *Common Core and Better Law in European Family Law* (szerk.: Boele-Woelki, K.). Intersentia, Antwerp-Oxford, 2005.

- VÖRÖS I.: Készülőben az új európai kollíziós magánjogi rendelet a szerződéses kötelekre vonatkozó jogról. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 61 (2006) No. 11
- ROGERSON, P.: Scope. In: Brussels I Regulation (Ed.: Magnus, U.-Mankowski, P.). Sellier, Munich, 2007.
- SCHLOSSER, P.: Report on the Convention on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice (Signed at Luxembourg, 9 October 1978) by Professor Dr Peter Schlosser (Schlosser jelentés) 23-29. pont. OJ C 59., 1979.03.05., 71.
- SCHLOSSER, P.: Zum Begriff „Zivil- und Handelssachen“ in Art.1 Abs.1 EuGVÜ. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 1 (1981). 154-155.
- SONNENBERGER, H.-J.: Eingriffsrecht – Das trojanische Pferd im IPR oder. notwendige Ergänzung? *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol 23 (2003) No. 2
- SZABÓ S.: A közösségi jog beékelődése nemzetközi szerződési jogunkba. *Külgazdaság*, Vol. 50 (2006) No 9-10
- TANG, Z.: The Interrelationship of European Jurisdiction and Choice of Law in Contract. *Journal of Private International Law*, Vol. 4 (2008) No. 1
- WAGNER, R.: Der Grundsatz der Rechtswahl und das mangels Rechtswahl anwendbare Recht (Rom I-Verordnung) – Ein Bericht über die Entstehungsgeschichte und den Inhalt der Artikel 3 und 4 Rom I-Verordnung. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 5
- WILLIAMS, P. R.: The EEC Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 35 (1986) No 1
- WOJEWODA, M.: Mandatory Rules in Private International Law – With Special Reference to the Mandatory System under the Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol. 7 (2000) No. 2

ζ. A Róma II. rendelethez kötődő szakirodalom

- BEAUMONT, P. R.: Jurisdiction Issues. [Http://www.dianawallis.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html](http://www.dianawallis.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html) (2008. július 4.)
- BENECKE, M.: Auf dem Weg zu "Rom II" – Der Vorschlag für eine Verordnung zur Angleichung des IPR des außervertraglichen Schuldverhältnisse. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 49 (2003) No. 11
- BRIÈRE, C.: Le règlement (CE) n° 864/2007 du 11 juillet 2007 sur la loi applicable aux obligations non contractuelles. *Journal du Droit International*, Vol. 135 (2008) Nr. 1
- BRIÈRE, C.: Réflexions sur les interactions entre la proposition de règlement « Rome II » et les conventions internationales. *Journal du Droit International*, Vol. 132 (2005) No. 3
- BURIÁN L.: A deliktuális felelősség kollíziós szabályainak fejlődése az Amerikai Egyesült Államokban. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 29 (1986) No. 4
- BURIÁN L.: A szerződésen kívüli károkozásért fennálló felelősség nemzetközi magánjogi szabályainak gyakorlati és elméleti kérdései néhány európai ország jogában. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 32 (1990) No. 1-4
- BURIÁN, L.-KECSKÉS, L.-CZIGLER, D. T.-VÖRÖS, I.: Magyar nemzetközi kollíziós magánjog. Krim Bt., Budapest, 2010.
- BUSSE, DANIEL: Internationales Bereicherungsrecht zwischen EGBGB-Reform und "Rom II". *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, 2003. Vol. 49 (2003) No. 6
- BENNETT, T. W.: Choice of Law Rules in Claims of Unjust Enrichment. *ICLQ – International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 39 (1990) No. 1 Rövidített fordítására ld.: BENNETT, T. W.: A jogalap nélküli gazdagodás kollíziós szabályai (fordította: Burián László). *Magyar Jog*, Vol. 38 (1991) No. 4
- CARRUTHERS, J. M.-CRAWFORD, E. B.: Variations on a Theme of Rome II: Reflections on Proposed Choice of Law Rules for Non-Contractual Obligations (Part I), *Edinburgh Law Review*, Vol. 9 (2005) Nr. 1
- CARRUTHERS, J. M.-CRAWFORD, E. B.: Variations on a Theme of Rome II: Reflections on Proposed Choice of Law Rules for Non-Contractual Obligations (Part II), *Edinburgh Law Review*, Vol. 9 (2005) Nr. 2

- CSÁSZÁR M.: Szerződésen kívüli kötelmek kollíziós joga: Róma II. v. magyar Kódex. *Európai Jog*, Vol. 8. (2008) No. 2
- CSÖNDES M.-NEMESSÁNYI Z.: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Róma I. rendelet tervezetéig. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 5
- DICKINSON, A.: Cross-Border Torts in EC Courts - A Response to the Proposed "Rome II" Regulation. *European Business Law Review*, Vol. 13 (2002) No. 5
- DICKINSON, A.: *The Rome II Regulation*. Oxford University Press, Oxford, 2009.
- HANDIG, Ch.: Rom II-VO: Auswirkungen auf das Internationale Wettbewerbs- und Immaterialgüterrecht. *Wirtschaftsrechtliche Blätter*, Vol. 22 (2008) No. 1
- HEISS, H.-LOACKER, L. D.: Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrechts der ausservertraglichen Schuldverhältnisse durch Rom II. *Juristische Blätter*, Vol. 129 (2007) No. 10
- HÖNING, N.: The European Directive on e-Commerce (2000/31/EC) and its Consequences on the Conflict of Laws, *Global Jurist Topics*, Vol. 5 (2005) No. 2
- van EECHOUD, M.: The Position of Broadcasters and Other Media under 'Rome II' Proposed EC Regulation on the Law Applicable to Non-contractual Obligations. *IRIS plus*. *IRIS - Legal observations of the European Audiovisual Observatory*. [Http://www.obs.coe.int/oea_publ/iris/iris_plus/iplus10_2006.pdf.en](http://www.obs.coe.int/oea_publ/iris/iris_plus/iplus10_2006.pdf.en) (2008 július 4.)
- ENGEL, A.-LEIBLE, S.: Der Vorschlag der EG-Kommission für eine Rom II-Verordnung. *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 15 (2004) No. 1
- FUCHS, A.: Zum Kommissionsvorschlag einer „Rom-II“ - Verordnung. *GPR – European Community Private Law Review*, Vol. 1 (2003-2004) No. 2
- HAMBURG GROUP FOR PRIVATE INTERNATIONAL LAW: Comments on the European Commission's Draft Proposal for a Council Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 67 (2003) No. 1
- von HEIN, JAN: Die Kodifikation des europäischen Internationalen Deliktsrechts – Zur geplanten EU-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht, *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 102 (2003) No. 4

- HUBER, P.-BACH, I.: Die Rom-II-VO - Kommissionsentwurf und aktuelle Entwicklungen. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 25 (2005) No. 2
- JUNKER, A.: Das Internationale Privatrecht der Straßenverkehrsunfälle nach der Rom II-Verordnung. *Juristenzeitung*, Vol. 63 (2008) No. 4
- KADNER GRAZIANO, T.: The Law Applicable to Product Liability: The Present State of the Law in Europe and Current Proposal for Reform. *ICLQ - International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 44 (2005) No. 2
- KIRÁLY M: A deliktuális felelősség nemzetközi magánjogi szabályozásának jelenkori fejlődéséről. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 42 (1987) No. 10
- KOZIOL, H.-THIEDE, T.: Kritische Bemerkungen zum derzeitigen Stand des Entwurfs einer Rom II-Verordnung. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 106 (2007) No. 3
- KOZYRIS, P. J. [2008] Rome II: Tort Conflicts on the Right Track! A Postscript to Symeon Symeonides' "Missed Opportunity". *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56 (2008) No. 2
- KUNKE, C. J.: Rome II and Defamation – Will the Tail Wag the Dog? *Emory International Law Review*, Vol. 19 (2005) No. 2
- KÜHNE, G.: Choice of Law in Products Liability. *California Law Review*, Vol. 60 (1972) No. 1
- LEIBLE, S.-LEHMANN, M.: Die neue EG-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht ("Rom II"). *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 53 (2007) No. 10
- LEIBLE, S.: Rechtswahl im IPR der außervertraglichen Schuldverhältnisse nach der Rom-II Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 5
- LOVELLS: Die Produkthaftung in der Europäischen Union. [Http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/goods/docs/liability/studies/lovells-study_de.pdf](http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/goods/docs/liability/studies/lovells-study_de.pdf) (2008. június. 30.)
- LÜTTRINGHAUS, J. D.: Das internationale Privatrecht der Culpa in contrahendo nach den EG-Verordnungen „Rom I“ und „Rom II“. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 4

- MANKOWSKI, P.: Das Herkunftslandprinzip als Internationales Privatrecht der e-commerce-Richtlinie. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 100 (2001) No. 2
- MANKOWSKI, P.: Das neue Internationale Kartellrecht des Art. 6 Abs. 3 der Rom II-Verordnung. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 4
- MANKOWSKI, P.: Qualifikation der culpa in contrahendo – Nagelprobe für den Vertragsbegriff des europäischen IZPR und IPR. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 2
- NOURISSAT, C.-TREPPOZ, E.: Quelques observations sur l'avant-projet de proposition de règlement du Conseil sur la loi applicable aux obligations non contractuelles (Rome II). *Journal du Droit International*, Vol. 130 (2003) No. 1
- PALÁSTI G.: Nemzetközi magánjog az Európai Unióban. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 7-8
- RAFFAI K.: A közrendi klauzula európaizálódásáról. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 61 (2006) No. 7-8
- SIMON K. L.: A jogellenes károkozásból származó perek joghatósági rendszere a Shevill-ítélet tükrében. [Http://eupp.atw.hu/Shevill.doc](http://eupp.atw.hu/Shevill.doc) (2008. július 4.)
- SONNENBERGER, H.-J.: Eingriffsrecht – Das trojanische Pferd im IPR oder notwendige Ergänzung? *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 23 (2003) No. 2
- SONNENTAG, M.: Zur Europäisierung des Internationalen außervertraglichen Schuldrechts durch die geplante Rom II-Verordnung. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 105 (2006) No. 3
- STONE, P.: *EU Private International Law: Harmonization of Laws*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2006.
- STONE, P. A.: The Rome II Proposal on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. *The European Legal Forum*, (E) 4-2004 (2004) elérhető: <http://www.simons-law.com/library/startquery.asp> (2008. augusztus 1)
- SYMEONIDES, Sc C.: The American Revolution and the European Evolution in Choice of Law: Reciprocal Lessons. *Tulane Law Review*, Vol. 82 (2008) No. 5
- SYMEONIDES, S. C.: Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. *American Journal of Comparative Law*, Vol. 56 (2008) No. 1

- SYMEONIDES, S. C.: Tort Conflicts and Rome II: A View from Across. In: *Festschrift für Erik Jayme*. Sellier, München, 2004. Elérhető: <http://www.dianawallismep.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html> (2008. július 4.)
- SYMEONIDES S. C.: Tort Conflicts and Rome II: Impromptu Notes on the Rapporteur's Draft. <Http://www.dianawallismep.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html> (2008. július 4.)
- WAGNER, G.: Internationales Deliktsrecht, die Arbeiten an der Rom II-Verordnung und der Europäischen Deliktsgerichtsstand. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 4
- WEINTRAUB, R. J.: Discretion Versus Strict Rules in the Field of Cross Border Torts. <Http://www.dianawallis.org.uk/pages/Rome-II-seminars.html> (2008. július 4.)
- WAGNER, GERHARD: Die neue Rom-II-Verordnung. *IPrax – Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 1
- WARSHAW, A.: Uncertainty from Abroad: Rome II and the Choice of Law for Defamation Claims. *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 32 (2006) No. 1

η. A Róma III. rendelethez kötődő szakirodalom

- Divorce – For richer and poorer – Rich people with wobbly marriages need to think hard about where they live. *The Economist*, 1 March 2007.
- FIORINI, A.: Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going Too Far? *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 22 (2008) No 2
- GÄRTNER, V.: European Choice of Law Rules in Divorce (Rome III): An Examination of the Possible Connecting Factors in Divorce Matters Against the Background of Private International Law Developments. *Journal of Private International Law*, Vol. 2 (2006) No. 1
- HOUSE OF LORDS, EUROPEAN UNION COMMITTEE: Rome III – Choice of Law in Divorce. Report with Evidence. 52nd Report of Session 2005-06. 8. HL Paper 272. Elérhető: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldcom/272/272.pdf> (2010. május 30.)

- KOHLER, Ch.: Zur Gestaltung des europäischen Kollisionsrecht für Ehesachen: Der steinige Weg zur einheitlichen Vorschriften über das anwendbare Recht für Scheidung und Trennung. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 55 (2008) No. 18.
- TOMIČIĆ, IVA PERIN: Private International Law Aspects of the Matrimonial Matters in the European Union : Jurisdiction, Recognition and Applicable Law. *Zbornik pravnog Fakulteta u Zagrebu* (Collected Papers of Zagreb Law Faculty Vol. 57 (2007) No. 4-5 Elérhető: [Http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=27026&lang=en](http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=27026&lang=en) (2008. július 4.)
- WAGNER, R.: Vereinheitlichung des IPR in Ehesachen in Europa. *FamRZ – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht*, Vol. 50 (2003) No. 12

0. A Róma IV. rendeletjavaslathoz kötődő szakirodalom

- DÖRNER, H.-HERTEL, CH.-LAGARDE, P. RIERING, W.: Auf dem Weg zu einem europäischen Internationalen Erb- und Erbverfahrensrecht. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 25 (2005) No. 1
- JUNGHARDT, A.: Die Vereinheitlichung des Erb- und Testamentsrechts im Rahmen einer Europäischen Verordnung – Rom IV-VO. S. Roderer Verlag, Regensburg, 2009.
- MAX PLANCK INSTITUTE FOR COMPARATIVE AND INTERNATIONAL PRIVATE LAW: Comments on the European Commission’s Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession. Elérhető: http://www.mpipriv.de/shared/data/pdf/mp_i_comments_succession_proposal.pdf (2010. június 1.) Nyomtatott formájára ld. *Rebels Zeitschrift*, Vol. 74 (2010) No. 3
- SÜß, R.: Der Vorschlag der EG-Kommission zu einer Erbrechts-Verordnung (Rom IV-Verordnung) vom 14. Oktober 2009. *ZErB – Zeitschrift für die Steuer- und Erbrechtspraxis*, (2009) No. 12
- WEATHERHILL, S.-BEAUMONT, P: *EU Law*. Penguin books, London, 1999.

ι. A Róma VI. rendelethez kötődő szakirodalom

- ANDRAE, M.: Zum Verhältnis der Haager Unterhaltskonvention 2007 und des Haager Protokolls zur geplanten EU-Unterhaltsverordnung. *FPR - Familie Partnerschaft und Recht*, Vol. 14 (2008). No. 5
- BONOMI, A.: Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations – Explanatory Report. Elérhető: http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=4898&dtid=3 (2010. május 31.)
- JANZEN, U.: Die neuen Haager Übereinkünfte zum Unterhaltsrecht und die Arbeiten an einer EG-Unterhaltsverordnung. *Familie Partnerschaft und Recht*, Vol. 14. (2008). No. 5

κ. Az irányelvi kollíziós szabályok kötődő szakirodalom

- BASEDOW: Internationales Verbrauchervertragsrecht – Erfahrungen, Prinzipien und europäische Reform. In: *Festschrift für Erik Jayme* (Hrsg. Mansel, H.-P. et al.) Sellier, München, 2004.
- DARÁZS, L.: A fogyasztói szerződések új kollíziós jogi szabályrendszere. *Magyar Jog*, Vol. 57 (2010) No. 2
- *EC consumer law compendium* (Hrsg. Schulte-Nölke, H.). Sellier, München, 2008.
- *Európai közösségi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban* (Szerk. Vékás L.). KJK KERSZÖV, Budapest, 2001.
- *Europäisches Verbraucherrecht* (Reich, N.-Micklitz, H. W.). Nomos, Baden-Baden, 2003.
- FAZEKAS J.: Development of Hungarian Consumer Law 1985-2005. In: *The Transformation of the Hungarian Legal Order 1985-2005 – Transition to the Rule of Law and Accession to the European Union* (Jakab A.-Takács P.-Tatham, A. F.). Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2007.
- FRICKE, M.: Das Versicherungs-IPR im Entwurf der Rom-I-Verordnung. *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol. 57 (2006) No. 16

- GILLIES, L. E.: Choice-of-Law Rules for Electronic Consumer Contracts: Replacement of the Rome Convention by the Rome I Regulation. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No 1
- HEISS, H.: Das Kollisionsrecht der Versicherungsverträge nach Rom I und II. *VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht*, Vol 57 (2006) 185-188.
- HEISS, H.: Insurance Contracts in Rome I: Another recent failure of the European Legislature. In: *Yearbook of Private International Law*, Vol. 10 (2008) 261-284.
- HÜBNER, U.: Das kollisionsrecht nach Rom I - ein Sonderweg für Versicherungsverträge? *EuZW - Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol 17 (2006) No. 15
- JAYME, E.: Klauselrichtlinie und Internationales Privatrecht – Eine Skizze. In: *Lebendiges Recht – Von den Sumerern bis zur Gegenwart – Festschrift für Reinhold Trinkner zum 65. Geburtstag* (Hrsg. Graf von Westphalen, F.–Sandrock, O.) Verlag Recht und Wirtschaft, Heidelberg, 1995.
- JAYME, E.-KOHLER, CH.: Europäisches Kollisionsrecht 2006: Eurozentrismus ohne Kodifikationsidee? . *IPrax - Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 26 (2006) No. 6
- KIENINGER, E.-M.: Der grenzüberschreitende Verbrauchervertrag zwischen Richtlinienkollisionsrecht und Rom I-Verordnung – Nach der Reform ist vor der Reform. In: *Die richtige Ordnung – Festschrift für Jan Kropholler zum 70. Geburtstag* (Ed. Baetge, D.-von Hein, J.-von Hinden, M.). Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.
- KLAUER, S.: *Das europäische Kollisionsrecht der Verbraucherverträge zwischen Römer-EVÜ und EG-Richtlinien*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.
- KRAMER: The new European Conflict of Law Rules on Insurance Contracts in Rome I: A Complex Compromise. *The Icfai University Journal of Insurance Law*, Vol. 23 (2008) No. 4
- MARTINY, D.: 5. Teil – Einzelne Vertragstypen – Verträge mit Verbrauchern. In: *Internationales Vertragsrecht – Das internationale Privatrecht der Schuldverträge* (Hrsg. Reithmann, C.-Martiny, D.). Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2010. 1245-1316.

- RAGNO, F.: The Law Applicable to Consumer Contracts under the Rome I Regulation. In: *Rome I. Regulation* (Hrsg.: Leible, S.-Ferrari, F.). Sellier, Munich, 2009.
- REICH, N.: Legal Protection of Individual and Collective Consumer Interests. In: *Understanding EU Consumer Law*. Intersentia, Antwerp-Oxford-London, 2009.
- VÉKÁS L.: A Nemzetközi magánjogi törvény módosításáról. *Magyar Jog*, Vol. 56 (2009) No. 6
- VÉKÁS L.: Antizipierte Umsetzung von Verbraucherrichtlinien und das Internationale Privatrecht. In: *Private Law in the International Arena – Liber Amicorum Kurt Siehr* (Ed. Basedow, J.-Meier, I.-Schnyder, A. K.-Einhorn, T-Gorsberger, D.). TMC Asser Press, The Hague, 2000.
- VÉKÁS L.: Der Weg zur Vergemeinschaftung des Internationalen Privat und Verfahrensrecht – Eine Skizze. In: *Liber Memorialis Petar Šarčević: Universalism, Tradition and the Individual* (Ed.: Erauw, J.-Tomljenović, V.-Volken, P.). Sellier – European Law Publisher, Munich, 2006.
- WAGNER, R.: Der Grundsatz der Rechtswahl und das mangels Rechtswahl anwendbare Recht (Rom I-Verordnung) - Ein Bericht über die Entstehungsgeschichte und den Inhalt der Artikel 3 und 4 Rom I-Verordnung. *IPrax - Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts*, Vol. 28 (2008) No. 5
- ZHENG, T.: Parties' Choice of Law in E-Consumer Contracts. *Journal of Private International Law*, Vol. 3 (2007) No. 1

λ. A belső piac jogához és a származási ország elvéhez kötődő szakirodalom

- BASEDOW: European Private International Law of Obligations and Internal Market Legislation – A Matter of Coordination. In: *Liber Memorialis Petar Šarčević. Universalism, Tradition and the Individual* (Ed. Erauw, J.-Tomljenović, V.-Volken, P.). Sellier, München, 2006.
- BASEDOW, J.: Europäisches Internationales Privatrecht. *Neue Juristische Wochenschrift (NJW)*, Vol. 49 (1996) No. 30
- BLASI, M.: Das Herkunftslandprinzip der Fernseh- und der e-Commerce-Richtlinie. Carl Heymanns Verlag, Köln, Berlin, München, 2004.

- DI BROZOLO, L. G.: L'influence sur les conflits de lois des principes de droit communautaire en matière de liberté de circulation. *Revue critique de droit international privé*, Vol. 82 (1993) No. 3
- DRASCH, W.: Das Herkunftslandprinzip im internationalen Privatrecht. Nomos, Baden-Baden, 1997.; MANKOWSKI, P. Das Herkunftslandprinzip als Internationales Privatrecht der e-commerce-Richtlinie. *ZVglRWiss – Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*, Vol. 100 (2001) No. 2
- FALLON, M.-MEEUSEN, J: Le commerce électronique, la directive 2000/31/CE et le droit international privé. –*revue critique de droit international privé*, Vol. 91 (2002) No. 3
- THÜNKEN, A.: *Das kollisionsrechtliche Herkunftslandprinzip*. Peter Lang, Frankfurt, 2003.
- LEIBLE, S.-LEHMANN, M.: Die neue EG-Verordnung über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht ("Rom II"). *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 53 (2007) No. 10
- HÖNIG, N.: The European Directive on e-Commerce (2000/31/EC) and its Consequences on the Conflict of Laws. *Global Jurist Topics*, Vol. 5 (2005) No. 2
Elérhető: <http://www.bepress.com/gj/topics/vol5/iss2/art2>
- MANKOWSKI, P.: Wieder ein Herkunftslandprinzip für Dienstleistungen im Binnenmarkt. *IPRax – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*. Vol. 24. (2004) No. 5
- NASKRET, S.: Das Verhältnis zwischen Herkunftslandprinzip und Internationalem Privatrecht in der Richtlinie zum elektronischen Geschäftsverkehr. LIT, Münster, Hamburg, London, 2003.

μ. A névvizeléshez kötődő szakirodalom

- LEHMANN, M.: What's in a Name? Grunkin-Paul and Beyond. *Yearbook of Private International Law*, Vol. 10 (2008) 135-164.

v. A kollíziós társasági joghoz kötődő szakirodalom

- ADENSAMER, N. J.: *Ein neues Kollisionsrecht für Gesellschaften*. Linde, Wien, 2006.
- BEHRENS, P.: Cartesio bestätigt, abert korrigiert Daily Mail. *EUZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 20 (2009) No 3
- BORG-BARTHET, J.: European Private International Law of Companies after Cartesio. *ICLQ – International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 58 (2009) No. 4
- BOUTARD-LABARDE, M-C.: Chronique de jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes. III. Libre circulation des personnes et des services, *Journal de droit international privé*, Vol. 114. (1987) No. 2
- BRÖDERMANN, E.-IVERSEN, H.: *Europäisches Gemeinschaftsrecht und Internationales Privatrecht*. J. C. B. Mohr (Siebeck), Tübingen, 1987.
- BURIÁN: Personal Law of Companies and Freedom of Establishment. *RHDI – Revue Hellenique de Droit International*, Vol. 61. (2008) No. 1
- *Európai Jog*, Vol. 9 (2009) No. 2
- *European Business Law* (Ed. Buxbaum, R. M., Hertig, G., Hirsch, A., Hopt, K. J.). Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1991.
- GRUNDMANN, S.: *European Company Law*. Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2007.
- GYULAI-SCHMIDT, A.: *Cartesio ante portas - avagy a társaságok Európai Unió belüli szabad költözési joga II. Európai Tükör*, 2008. No. 2
- *Internationales Vertragsrecht – Das internationale Privatrecht der Schuldverträge* (Hrsg. Reithmann, C.-Martiny, D.). Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2010.
- KOROM, V.-METZINGER, P.: Freedom of Establishment for Companies: the European Court of Justice confirms and refines its *Daily Mail* Decision in the Cartesio Case C-210/06. *ECFR – European Company and Financial Law Review*, Vol. 6 (2009) No. 1
- LEIBLE, S.-HOFFMANN, J.: Wie inspiriert ist „Inspire Art”? *EuZW – Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 14 (2003) No. 22
- LÜTTRINGHAUS, J. D.: Das internationale Privatrecht der culpa in contrahendo nach den EG-Verordnungen „Rom I“ und „Rom II“. *RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft*, Vol. 54 (2008) No. 4

- MAITLAND-WALKER, J.: *Guide to European Company Laws*. Sweet and Maxwell, London, 2007.
- MCELEAVY, P.: Current developments – Private International Law Recognition of Companies Incorporated in Other EU Member States. *ICLQ – International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 52. (2003) No. 2
- RAMMELOO, S.: *Corporations in Private International Law: A European Perspective*. Oxford University Press, Oxford, 2001.
- SPAHLINGER, A.-WEGEN, G.: *Internationales Gesellschaftsrecht in der Praxis*. C. H. Beck, München, 2005.
- THÖNKE, U.: *Die Entstehungssitztheorie*. Scîpvaz, Berlin, 2003.

A SZERZŐ TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI

- CZIGLER D. T.: Nemzetközi (kollíziós) családi és öröklési jog az Európai Unióban – Az árral szemben. *Európai Tükör* (megjelenés alatt)
- CZIGLER D. T.: Az Európai Unió kollíziós társasági joga. *Állam- és Jogtudomány*, (2011) (megjelenés alatt)
- CZIGLER DEZSŐ TAMÁS: Szülői felelősség és gyermekek jogellenes elvitele az Európai Közösségben. *Jogtudományi Közlöny* Vol. 66 (2011) No. 3.
- CZIGLER D. T.: Kollíziós jog kontra belső piac joga – „Rejtőzködő” nemzetközi magánjogi szabályok az európai unió jogában. *Külgazdaság*, Vol. 54 (2011) No 1-2.
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-VÖRÖS I.: III. fejezet: A kötelmi jog szabályai – Szerződések a közösségi és magyar nemzetközi kollíziós magánjogban. In: BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt, Budapest, 2010.
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-VÖRÖS I.: IV. fejezet: A kötelmi jog szabályai - A szerződésen kívüli kötelmi viszonyok (kárfelölősség) a magyar és közösségi nemzetközi kollíziós magánjogban. In: BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt, Budapest, 2010.
- BURIÁN L.-CZIGLER D. T.: VII. fejezet: A munkajogviszonyok szabályai a magyar és közösségi kollíziós nemzetközi magánjogban. In: BURIÁN L.-CZIGLER D. T.-KECSKÉS L.-VÖRÖS I.: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*. Krim Bt, Budapest, 2010.
- CZIGLER D. T.: Chao ab chao: Az irányelvi kollíziós szabályok továbbélése a Róma I. rendelet elfogadását követően. *Miskolci Jogi Szemle* Vol. 5 (2010) No. 2
- CZIGLER D. T.: Vélemények nemzetközi magánjogi kódexünk 2009 évi módosításáról és az európai polgári eljárásjog fejlődési irányáról. *Magyar Jog*, Vol. 57 (2010) No. 4
- CZIGLER D. T.-HORVÁTHY B.: Az EU tagállamok bel- és igazságügyi együttműködése a Lisszaboni Szerződést követően. In: *Prudentia Iuris Gentium Potestate – Ünnepi tanulmányok Lamm Vanda tiszteletére*. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2010.

- CZIGLER D. T.: A családi jog egységesítése az Egyesült Államokban és Európában, az európai jogelvek és a hazai szabályozás viszonya. *Magyar Jog*, Vol. 56 (2009) No. 1
- CZIGLER D. T.: Adalékok a nemzetközi magánjog kötelező normáinak elhelyezéséhez – Egy újonnan megjelent kötet margójára. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 64 (2009) No. 11
- CZIGLER D. T.: A szerződésekre alkalmazandó jogról szóló Róma I. rendelet a praktikum tükrében. *Külgazdaság*, Vol. 53 (2009) No. 9-10
- CZIGLER D. T.: A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog meghatározása az Európai Közösségben: a Róma II. rendelet szabályai. *Külgazdaság* Vol. 52 (2008) No. 9-10
- CZIGLER D. T.: A szerződéses kötelezések alkalmazandó jog jövőbeni meghatározása az Európai Közösségben: a Róma I. rendelet szabályai. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 50 (2009) No. 1
- CZIGLER D. T.: Lexikon szócikkek: Négy alapszabadság, Áruk szabad áramlása, Személyek szabad áramlása, Szolgáltatások szabad nyújtása, Tőke szabad mozgása, Dassonville formula, Dassonville ügy, Cassis de Dijon ügy, Keck ügy, Európai Bizottság, Közösségi versenyjog, Uniós versenypolitika, Eurojust, Európai Igazságügyi Hálózat, Büntetőügyekben való rendőrségi és igazságügyi együttműködés. *Jogi lexikon* (Szerk. Lamm V.) CompLEX, Budapest, 2009.
- CZIGLER D. T.: Az első Brüsszel IIa. rendelettel kapcsolatos ügyek az Európai Bíróság előtt. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 63 (2008) No. 9
- CZIGLER D. T.: Az Európai Közösség csatlakozott a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciához. [Http://www.mta-jti.hu/czigler.pdf](http://www.mta-jti.hu/czigler.pdf)
- CZIGLER D. T.: Európai családi jog – Az Európai Unió és a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia családjogi rendszerének összefüggései. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 48 (2007) No. 3
- CZIGLER D. T.: Pantha rhei – Anyagi jogegységesítés és a nemzetközi magánjog fejlődése az Európai Közösségben. *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 49 (2008) No. 2
- CZIGLER D. T.: Szülői felelősség és gyermekek jogellenes elvitele az Európai Közösségben. *Jogtudományi Közlöny*, Vol. 65 (2010) (megjelenés alatt)

- CZIGLER D. T.-GYÖNGY M.: A Róma I. rendelet elfogadásának előzményei és a jogalkotás menete. In: *Európai kollíziós kötelmi jog* (Szerk. Vörös I.-Palásti G.) Krim Bt, Budapest, 2009.
- CZIGLER D. T.-VÖRÖS I.: Megjelent az európai szerződési jogra vonatkozó közös referenciakeret vázlata. *Magyar Jog*, Vol. 55 (2008) No. 8